

d. anghel

859

d. anghel
proză

«D. Anghel e unul din prozatorii noștri cei mai interesați sub raportul viziunii plastice. Literatura lui e un prilej de neseccate încântări ale ochiului. S-ar spune că scriitorul, înainte de a pune mîna pe condei, minuiuse mulți ani penelul. [...] Proza lui este la tot pasul operă de colorist, în tonuri vii, exuberante, de meridional, uneori melancolic estompate.»

ȘERBAN CIOCULESCU

Lei 5

editura minerva

d. anghel

Ilustrația copertei : *Cristina Crinteanu*

d. anghel

proză

TEXT ÎNGRIJIT, PREFĂȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE M. I. DRAGOMIRESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1975

EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PREFAȚA

Răsfățat de belșug, dar zdruncinat de boală, D. Anghel a trăit chiar din adolescență traumatisme sufletești, care i-au marcat pentru totdeauna personalitatea : la 6 ani, moartea mamei, dese absențe ale tatălui, absorbit de afaceri, apoi moartea acestuia în haosul falimentului întinsei averi ; ca elev, eșecurile pînă la abandonarea școlii ; în sfîrșit, dezrădăcinarea prin părăsirea locurilor copilăriei și a țării. Pe acest teren al unor mari seisme personale, cu neliniști, dizlocări și prăbușiri, s-a constituit structura lui sufletească : sensibilitate delicată, ascuțită și suferindă, propensiunea spre singurătate, tristețe, reverie și misticism, alternate compensator în scepticism, ironie și sarcasm.

Conștiința tragică a ratării, convingerea că viața sa e o suită de naufragii și că nu merită să te integrezi sistemului de valori din acea epocă l-au făcut pe Anghel să caute împlinirea în artă. El va realiza o formulă pudică a tragicului, față de care axa de susținere tonică va fi conștiința superiorității și eternității artei.

Personalitatea lui artistică, de aceea, se va orienta, mai ales, spre trecut, spre evocările melancolice ale universului paradiziac din copilărie, spre miracolul naturii, spre oamenii și locurile de altădată, din Iași, din Franța, sau din București, spre fantasticul uneori folcloric și spre morbid și straniu, forme ale dezgustului

față de mercantilismul burghez, stigmatizat în pamflete în care zvîcnește vitalitatea paternă.

*

Integrarea scriitorului în viața literară din România, urmată imediat de zguduirea morală provocată de răscoala din 1907 și, apoi, dragostea pentru Natalia Negru au adus o înnoire a personalității lui Anghel, printr-o atitudine mai viguroasă de critică socială și politică, de euforie virilă, a cărei expresie strălucită o aflăm în *Caleidoscopul lui A. Mirea* și în unele proze.

O caracteristică a lui D. Anghel este capacitatea lui de înnoire artistică. Debutînd ca „poet al florilor“, elegiac și delicat, romantic, cu miresme și muzicalitate simboliste, la al doilea volum se desăvîrșește ca poet într-o înaltă, rafinată și modernă vibrație intelectuală. Cam în același timp și după versurile din *Fantazii*, colaborările lui literare cu Iosif realizează prima creație valoroasă a teatrului poetic românesc în *Legenda funigeturilor*, iar în *Cometa*, o excelentă comedie în versuri. Surpriza și succesul *Caleidoscopului lui A. Mirea* a venit din actualitatea lui, dar și din verva spumoasă, într-un registru variat al umorului, ironiei și sarcasmului.

Încoronarea creației literare a lui Anghel o constituie proza, sinteza multiplelor lui calități artistice ajunse la maturitate.

Concepute și publicate mai întîi în reviste și ziare, prozele lui Anghel nu constituie, ca volume, în general, o unitate. Cele mai omogene sînt *Portrete* și *Fantame*, deși nici acestea întru totul. Celelalte dau impresia de amalgam, unificat doar de sensibilitatea și de stilul scriitorului. Spre sfîrșitul vieții, Anghel a dat diverselor proze din periodice titluri care să anticipeze pe cele ale volumelor: *Arca lui Noe*, *Reflecțiile unui poet*, *Din jurnalul unei pribege*.

Așa cum s-a remarcat, proza lui Anghel este precumpănitor a amintirilor. Elaborată nesistematic, poate constitui, într-un fel, romanul lui autobiografic, fragmentat în evocări mai mult lirice.

Se pare că Anghel a ținut un carnet de scriitor, căci spune : „Însemnările, pe care le-ai cules de-a lungul drumurilor și al întîmplărilor, sînt frînturi prețioase, cu care poți întregi un tot“, precizînd : „Viziunea, oricît de puternică ar fi, doarme dacă nu e deșteptată prin întîmplare de un lucru de nimic, care a concretizat-o“¹. La el, amintirile cresc nu numai din vechi însemnări, ci și răsfoind scrisori, ziare sau afișe vechi, privind o mobilă sau o casă, auzind o întîmplare, toate, pentru el, trezind trecutul la viață. În ele scriitorul se descoperă pe sine : „Căutătorul de amintiri pe el singur se căuta, de viața lui i-a fost dor“² ; „trebuie să te cobori în sufletul tău și să proiectezi lumini..., trebuie să te pleci asupra inimei tale și să asculți încetinel cum bate în ea trecutul“³. Proza aceasta a amintirilor răsfrînge frămîntarea vieții lui, în chipurile dispărute, cărora le trage „giulgiul de pe față“. Tristețea străbate aceste pagini : „O lume întreagă de morți și de moarte, de priveliști și decoruri ce nu mai sunt au ieșit ca din pămînt și m-au zguduit ca de apropierea unor vedenii“⁴. Așa „cum lespede lîngă lespede închiuiesc un cimitir, ele vor face o carte“⁵.

Ca într-o necropolă sînt rînduiți în proza lui : părinții, prietenii, cunoscuții. Amintirea mamei deschide volumul, parcă într-o ierarhizare a sentimentelor. *Mama* este mai puțin un portret, cît o elegie patetică ținută pe fundalul mării și în același timp o autodefinire : „gîndul meu arde și mă chinuiește... simțiri ce nu le pricep mă încercă... o necurmată sete de iubire mă învinge... Ai visat și tu, și mi-ai lăsat partea asta și mie, hărăzindu-mi puțința de a mă înduioșa și de a-mi aduce aminte de toate.“⁶ În aceeași formulă stilistică a interpelării este construit poemul în proză *Tata*. Admirația pentru inteligența lui „vie, puternică, fantastică“, se întîlnește cu reproșul de a nu fi

¹ *Triumful vieții*, p. 4.

² *Epilog*, în vol. *Fantome*, p. 236.

³ *Triumful vieții*, p. 5.

⁴ *Ex-voto*, în vol. *Fantome*, p. 36.

⁵ *Epilog*, în vol. *Fantome*, p. 237.

⁶ *Mama*, în vol. *Fantome*, p. 11—12.

simțit mîngîierile celui robît de „mirajul nălucitor“¹ al aurului. Tatălui îi consacră încă două proze: *Al doilea colonizator al Daciei*, povestea instalării coloniștilor italieni la Cornești, și *Dușmanul mașinismului*, despre rezistența întîmpinată de acest pasionat al mecanizării agriculturii. La celălalt pol al registrului sufletesc, dar în aceeași formulă stilistică, este portretizat caricatural Ion Nădejde: „tu, cel ce erai totul..., îți mai aduci aminte de trecutul furnicar, mai aștepți tu pe cineva... te mai întrebi tu ce ți-au devenit tovarășii și ce ai devenit tu însuși în curgerea vremurilor!“² Evocarea capătă caracterul pronunțat poetic, de șoptire caldă și discret dureroasă, în: *Ex-voto*, *Fantome*, *Clopotele*, *Fata din dafin*, *Epilog* etc. Subiectivitatea scriitorului e deplin angajată, chipurile oamenilor sînt în penumbră, desenul este estompat, atmosfera de regret pentru trecut învăluie în ceața melancoliei totul.

Amintirea se așază sub semnul ironiei sau a pamfletului în prozele: *Povestea unui mușuroi*, *Altă poveste*, *A. D. Holban*, *Maestrul*, *Colecționari*, *Tîneretă*, *Mafia*, *Arivistul*, *Agora modernă*, *Arca lui Noe*, *Veterinarii*, *Retorul* etc.

Chiar dacă nu toate de aceeași valoare artistică, interesante cel puțin prin latura lor de document istorico-literar sînt prozele despre scriitori și compozitori români și străini: M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Veronica Micle, I. L. Caragiale, Gherea, I. Păun-Pincio, N. Beldiceanu, Gheorghe din Moldova, A. Stavri, G. Panu, N. Iorga, Al. Davila, D. Kiriace, O. Goga, Emil Gîrleanu, Cincinat Pavelescu, N. D. Cocea, G. Ranetti, T. Arghezi, O. Wilde, Jean Moréas, Verdi etc. Uneori Anghel creionează, alături de aspectele fizice, trăsături morale, intelectuale ale celor evocați, ca în portretul lui Kogălniceanu: „Gîndirea vie licărea scăpărătoare... giumeț și iubitor de copii... cu ochelarii lui măritori, sub sprîncenele stufoase, cu tufele de păr creț și alb ciufulit în jurul tîmplelor, cu barbișonul mișcător deasupra celor trei rînduri de bărbii, cu pîntecele enorm, boltit peste picioarele scurte, cu mîna

¹ *Tata*, în vol. *Fantome*, p. 201.

² *Povestea unui mușuroi*, în vol. *Fantome*, p. 79.

elegant îngrijită și fină, ca o mină de femeie"¹. Cînd personalitatea este cea a unui biruitor, ca Jean Moréas, tonul este viguros și senin, chiar euforic, însă cînd este vorba de un înfrînt, proza lui vibrează de compătimire pentru naufragiatul vieții, ca în portretul lui Oscar Wilde, luceafăr decăzut, albatros pătat de tare omenești. Întîlnim în proza lui Anghel adevărate „fiziologii“ ale unor categorii profesionale sau ale unor manii, ca în : *Tainele celebrității*, *Tipuri dispărute*, *Fluturul rampei*, *Un boem*, *Anticarul*, *Un om straniu*, *Colecționari*, *Arivistul*, *Mafia*, *Maestrul* etc.

Tema morții, prezentă pe parcursul întregii creații, în ultima perioadă (1911—1913) e tratată mai reflexiv, conștiința tragică a lui Anghel căpătînd o expresie mai acută de neliniște și de sfîșiere, ca în *Paradoxele unui muribund* : „dacă ți-ai rămas cît de puțin eroism, trebuie să privești senin moartea în față“². Moartea a fost una din obsesiile scriitorului, nu numai ca evocare a celor ajunși în lumea umbrelor, ci și ca fenomen fiziologic, în : *Să nu ucizi*, *Amintirea simțurilor*, *Două agonii*, *Fluturul morții* etc.

Există în proza lui Anghel și momente de reviriment tonic cum este acela de după grava criză psihică din 1911, cînd, în convalescență, redescoperă bucuria de a trăi, care capătă expresie artistică în *Triumful vieții*.

Deși a refuzat încadrarea în vreo grupare politică sau literară, Anghel și-a exprimat simpatia pentru ideologia sămănătoristă, recunoscînd că datorește contactului cu Iorga „dragostea de țară și de neamul nostru... pietate pentru tot ce e al neamului nostru, toate aceste sfinte și mari lucruri“³. Întîlnim în opera lui idei sămănătoriste ca : slăvirea trecutului istoric, în antiteză cu prezentul decăzut, preamărirea boierimii pusă în contrast cu burghezia străină, elogiarea vieții patriarhale în antiteză cu civilizația orașului corupt, antipoliticianismul, drama dezrădăcinării, demascarea parvenitismului burghez, duiosia romantică

¹ Mihail Kogălniceanu, în vol. *Fantome*, p. 160—161.

² *Steluța*, p. 12.

³ Nicolae Iorga, în vol. *Triumful vieții*, p. 51.

pentru o lume care dispare, prețuirea folclorului etc. În începuturile de prozator ale lui Anghel se află două texte sămănătoriste semnate împreună cu Iosif: *Răzbumarea lui Arghir*, o dramă sentimentală singeroasă, și *Ochiul diavolului*. Nu credem că este vorba de o „pastișă“, cum s-a afirmat¹, ci expresia unei perioade de căutări a formulei prozei.

În proza *Reveria unei statui*, Ștefan cel Mare este slăvit pentru iubirea de țară, pentru dreptatea pe care o face celor năpăstuiți. Iașul de slavă și dreptate din trecut este pus în contrast cu cel contemporan, când negustorii străini, „adulmecind după chilipiruri, au început să roiască“. În același sens, privind, *În expoziția lui Verona*, „portretul unui bancher modern“, preferă „boierul din zilele lui Ștefan cel Mare, e măreție în el“.

Elogierea boierilor de altădată, animați de „dragostea de muncă“, de „iubire pentru pământ“, este pusă în contrast cu atitudinea fiilor, corupți de plăcerile vieții moderne. Asemenea proze, eticiste, sînt *Tineretă* și *Sămănătorul*. Tinerii sînt muștrați pentru lipsa lor de pietate față de cele vechi. Anghel evocă o petrecere dezamățată, într-o veche casă boierească din București, de pe pereții căreia portretele bătrînilor privesc muștrător și „caută... pe nemernicul vlăstar ce i-a uitat acolo... și i-a vîndut dimpreună cu casa strămoșească“².

Sămănătorismul unora dintre prozele lui Anghel a fost remarcat de Valeriu Rîpeanu³ și de Teodor Virgolici⁴.

Naturismul romantic al începuturilor, dezvoltat și nuanțat de cunoașterea operei lui Francis Jammes și celei a lui Maeterlinck, a devenit, sub influența sămănătorismului, antiteza satoraș, natură-civilizație. Patriarhalismul sămănătorist este evident în bucata *Sămănătorul*, în care bătrînul conu Toma gîndește la „vechea și patriarhala poezie a omului înfrățit cu brazda... Se

¹ Șerban Cioculescu, *Dimitrie Anghel — Viața și opera*, 1945, p. 118.

² D. Anghel și St. O. Iosif, *Pietate !*, în *Cireșul lui Lucullus*, p. 138.

³ Valeriu Rîpeanu, *Un scriitor uitat: Dimitrie Anghel*, în vol. *Poezii și proză*, „B.P.T.“ 1957, p. 20—21.

⁴ Teodor Virgolici, *Dimitrie Anghel*, 1966, p. 82—84.

gîndea cum pot trăi unii la orașe, ...aici e libertatea, nu în tîrguri, că numai pămîntul te poate face bun și milostiv"¹. Anghel pledează pentru înaltele valori morale ale vieții rustice în poemul în proză *Pămîntul*, blamînd pe cei care l-au părăsit, dînd pămîntului înțeles de moșie.

Scriitorul n-a fost receptiv la idilizarea țărănimii, precum sămănătoriștii. Există la el, chiar, o tendință contrară: „Idila fasonată în ițari dispăre, gîteala de paradă și de sărbătoare face loc portului sărac și încercat de vreme. Adevăratul aspect al țaranului nostru chinuit se realizează pe pînză așa cum e el, cum ți-l arată ochiul: eternul rob al pămîntului.”²

Anghel s-a vrut autor de proză fantastică. Mărturisește că de la bătrîna lui doică i-a „rămas pasiunea pentru fantastic, dragostea de legende și ființi supranaturale, iubirea pentru tot ce trăiește pe altă lume decît pe a noastră”³. Aspirația spre fantastic a putut veni la Anghel și din influențe livrești: E. A. Poe, Th. Gautier și mai ales A. Hoffman, care a exercitat o influență asupra neoromanticilor francezi de la finele secolului al XIX-lea. Și la Anghel, ca și la Hoffman, aflăm o pendulare între realitate și vis, între dramatismul vieții și euforia fanteziei, același refugiu în lumea fantomelor, aceeași prezență a ironiei și a sarcasmului. Anghel a vrut să dea în *Oglinda fermecată* o proză fantastică, intenție dezvăluită în bucata titulară. Autorul își imaginează un vis în care, „ținînd o oglindă în mînă”, poate schimba aspectul naturii, „ca un dezrobitor”. Este orgoliul artistului de a recrea lumea cu fantezia lui. Întîlnim la Anghel mai puțin fantasticul neliniștii, al aventurii absolute, cît al fanteziei poetice. Ca și în poezie, unde Anghel traduce simbolul, în proză el construiește, pornind de la realitate, o lume a fanteziei pe care apoi o raportează la real. Fără să se poată desprinde total de lirism, Anghel reușește totuși, în *Piinea noastră cea de toate zilele*, să dea o povestire fantastică în care macabrul, miraculosul magic

¹ *Sămănătorul*, în vol. *Povestea celor necăjiți*, p. 13—14.

² În expoziția lui Verona, în vol. *Poezii și proză*, 1957, p. 349.

³ *Ex-voto*, în vol. *Fantome*, p. 24—25.

și senzaționalul să se închege într-o epică detașată de povestitor, sub forma unui ritual inițiativ, căruia însă îi lipsește suspensul, creator de mari neliniști. Dacă Anghel n-are capacitatea de a crea fantasticul, în schimb realizează povestiri simbolice — simple ca filon epic —, cu personaje stranii, dominate de manii, când nu sînt cu totul nebuni, sau urmăriți de fatalități misterioase, inexplicabile. Poate fi amintită, în acest sens, *Culegătorul de stele căzătoare*.

Există în proza lui Anghel preferința pentru umanitatea de-reglată, un gust pentru straniu și misterios, pentru estropiați, maniaci și muribunzi. Este universul unui scriitor mizantrop, ulcerat de viață. O asemenea descriere a unei stări anormale este *Morfina*, în care viziunile euforice provocate de „fantastica otravă” sînt feerice, încântătoare, iar fantezia verbală a lui Anghel se mișcă în voie.

Scriitorul este convins, potrivit concepției simboliste, că dincolo de aparența vieții există forțe misterioase care dirijează lumea: „O fatalitate schimbă și prefăce ordinea lucrurilor... nu vei putea face un pas ce nu e hotărît dinainte de alte voințe și de alte puteri oarbe, de cari nu ne putem da seama, dar pe care simțurile noastre le presimt”¹. El socotește că „Trebuie să crezi în prevestiri. Năframa ce înflorește în picuri de sînge, în clipa cînd a murit iubitul departe, spada pe care o visează eroul ruptă în două, pistoalele ruginite, toate prevestirile acestea venite din altă lume se îndeplinesc.”² Acceptarea misterelor care ar guverna lumea este atitudinea unui om neliniștit, răvășit de fantomele conștiinței lui. Anghel este convins că o fatalitate sinistă îl apasă³. O proză se intitulează *O taină*, alta *Misterul din strada Navarre*. În *Cucuveaua*, aflăm că rău prevestitorul cîntec dezvăluise intențiile criminale ale unui străjer, iar în *Din tainele lunii*, că urletul cîinelui anunță moartea cuiva.

Realul capătă la Anghel funcția imaginarului, fiindcă el selectează din „aspectele vieții” insolitul, pitorescul, straniu, ex-

¹ *Lui Octavian Goga*, în vol. *Poezii și proză*, 1972, p. 221.

² *Prevestiri*, în vol. *Povestea celor necăjiți*, p. 89.

³ S. Pușcariu, *Călare pe două veacuri*, 1968, p. 216.

travagantul, macabrul. De aceea, în viziunea prozatorului a intrat lumea estropiaților (*Fără mâini... fără picioare, Spovedania unui orb*), a înfrînților (*O. Wilde*), a dezdăcinaților (*Papa Wiegand, Domnu' Hube, Un boem*), a vagabonzilor (*Sărmanul Vijbovsky*), a maniaciilor (*Culegătorul de stele căzătoare*), a oamenilor bizari (*Un om straniu, Un rege fantastic, Habas Cipriotul*) etc.

Anghel și-a exprimat admirația pentru folclor. În *Pe un volum de Charles Perrault*, regretă că scriitorii disprețuiesc poveștile. El, în schimb, folosește motivele creației populare, formulele ei caracteristice și lexicul. *Povestea celor necăjiți*, deși lipsită de strălucire în expresie, este interesantă prin semnificația ei protestatară. Printre basmele și legendele pe motive populare scrise de Anghel, prima apariție este *Jertfa*, publicată mai întâi sub titlul *Trandafirii roșii*¹. Este legenda trandafirilor roșii născuți din jertfa de sânge a grădinarului îndrăgostit de domnița suferindă. Va fi dramatizată, cu neînsemnate modificări, de către Zaharia Bârsan. E. Lovinescu remarcă plagiatul² și o discuție se iscă în presă.

La interferența legendei cu istoria se situează povestirea, luată după francezul Bèllanger, *Tunsul haiducul*, în care Anghel își exprimă admirația pentru acești exponenți ai protestului popular, „niște eroi naționali”. Basmele și legendele lui Anghel sînt simbolice, interesante mai mult prin semnificația lor.

Limita între proza literară și cea publicistică, la Anghel, este greu de stabilit, fiindcă prima este ancorată în viață, în cotidian chiar, iar cealaltă are, mai totdeauna, o expresie rafinată. Unele proze pot fi socotite reportaje artistice de actualitate. În *Alaiul vechiturilor*, expunerea propriu-zisă pornește astfel: „În București, cînd a zburat pentru întîia oară Blériot, am avut și eu norocul să-l văd și notez pentru mai tîrziu ciudata priveliște ce o înfățișa capitala noastră în ziua aceea”³. Și prozatorul con-

¹ Teofil Jianu, *Trandafirii roșii*, în *Sămănătorul*, II, 11, 16 martie 1903, p. 162.

² E. Lovinescu, *Legenda trandafirilor roșii*, în *Rampa*, I, 98, 14 dec. 1915.

³ *Alaiul vechiturilor*, în *Triumful vieții*, p. 42.

semnează, cu o mare capacitate plastică, vehiculele cu care bucu-reștenii s-au dus „să vadă pasărea-om”. *Calvarul florilor* comentează ironic o bătaie cu flori, la Șosea, a protipendadei bucu-reștene, în care „materialul” fusese smuls din cimitire.

Anghel s-a angajat de multe ori în polemici violente, surprinzătoare pentru cine cunoaște doar gingășia sentimentală și visătoare a „poetului florilor”. Ne explică chiar el transforma-re: „sentimentalismul bolnăvicios de odinioară s-a prefăcut la mine-n ironie, cuvîntul de dragoste în sarcasm, lacrima de multe ori în piatră scumpă. Apoi am chemat în jurul meu ura și pizma, și acestea mi-au fost o adevărată voluptate, căci este o volup-tate și aceea a danțului între pumnale.”¹ Paginile polemice ale lui Anghel ne descoperă „splendidele stridente ale pasiunii”² depășind, prin violență, ceea ce fusese mai mult umor și ironie în *Caleidoscopul lui A. Mirea*. Citeva polemici s-au desfășurat, la începutul secolului, în jurul numelui său. Așa a fost cea provo-cată de apariția prozelor *Povestea unui mușuroi* și *Altă poveste*. Disputa s-a transformat într-o luptă între scriitori și ziariști. Spiritul polemic al lui Anghel era condus de convingerea că „violența se plătește cu violență”. Polemicile sînt iscate de multe ori din dorința de a pleda în favoarea unor confrăți. În *Repre-siune pentru represiune*, luînd apărarea lui Girleanu, acuză vio-lent *Viața românească* că s-a eschivat de a lua atitudine împo-triva represiunii din 1907. În *O măsură a domnului Stelian*, atacă pe ministrul justiției care interzisese lui Cincinat Pavelescu să se manifeste ca scriitor, în public. Pentru același Cincinat po-lemizează cu N. D. Cocea în pamfletul *Democrație...* Polemicile cu Tudor Arghezi, Izabela Sadoveanu, George Ranetti s-au iscat din pătimașă apărare a Nataliei Negru, devenită soția lui. Struc-tura discursului polemic este dintre cele mai variate, trecînd de la particular la general și invers, de la evocarea admirației pen-tru Gherea la poziții xenofobe în *Răspuns domnului C. Dobro-geanu-Gherea*, de la laudarea „generoaselor și frumoaselor idei”

¹ *Ex-voto*, în vol. *Fantome*, p. 37.

² G. T.(opîrceanu), *D. Anghel*, în *Viața românească*, IX, 10—11—12, oct.-nov.-dec. 1914, p. 310.

ale mișcării socialiste, la condamnarea conducătorilor ei, în *Povestea unui mușuroi*. Cea mai violentă, dar și cea mai expresivă proză pamfletară este *Agora modernă*, ieșită din explozia de disperare și ură a lui Anghel împotriva cafenelei bucureștene, colportoare de glume și atacuri împotriva cuplului D. Anghel-Natalia Negru. Remarcabile sînt pamfletele antiburgeze: *Mafia* — dezvăluind caracterul de clică acaparatoare a aparatului politic și administrativ; *Retorul* — ironizarea demagogiei politice; *A. D. Holban* — stigmatizarea unui politician reacționar; *Coco* — demascarea compromisurilor moralei burghize; *Arivistul* — tipologia parvenitului. Chiar dacă Anghel nu este creatorul pamfletului în literatura română, cum afirmă V. Ardeleanu¹, este sigur că el i-a dat o strălucire care a făcut epocă. Pamfletele lui se aseamănă cu cele ale lui Arghezi, prin rafinarea expresiei plastice, sublinierea esenței unui portret sau situații, ironia subtilă, expresia caustică, violența fără de măsură.

Ca un adevărat scriitor modern, Anghel nu urmărește în proză realizarea unei precise tipologii literare. Genurile se întrepătrund, formulele sînt dispersate, narațiunea, descrierea și evocarea se întîlnesc în același text. De aceea, gruparea pe structuri literare clasice este mai dificilă. Nu faptele de viață și conștientizarea prin ele a personajelor îl preocupă pe Anghel, ci proiectarea propriei sensibilități. El ilustrează proza lirică, poetică, impresionistă, de influență preponderent simbolistă. Se vorbește despre „poetul” D. Anghel nu numai fiindcă el s-a afirmat mai întîi ca atare, ci și pentru că dramaturgia și proza lui au un caracter liric. Cele mai multe din piesele volumelor *Fantome* și *Oglinda fermecată* sînt poeme în proză.

T. Vianu îl situează pe prozatorul Anghel printre „intelectualiști și esteți”, alături de Macedonski, Petică, Galaction și Arghezi. El este, într-adevăr, unul din străluciții artiști ai cuvîntului, realizînd „stilul — artist”, care-i creează lui Lovinescu

¹ V. Ardeleanu, *Proza lui D. Anghel*, în *Steaua*, XIX, 4 (219), apr. 1968, p. 71.

impresia de „cantilenă obositoare”, de „manierism insuportabil” și de „verbozitate retorică”.¹

Lirismul dă prozei lui Anghel strălucire, dar o lipsește de forță. Viața este sufocată de sensibilitatea scriitorului, aruncată într-o penumbră, epicul topindu-se în fluxul poetic.

Valoarea prozei lui Anghel stă mai ales în expresia artistică, în strălucirea descrierilor, a ironiei, a reflecțiilor și a aforismelor, a comparațiilor inedite, a topicei și a ritmului muzical al frazei, a varietății și pitorescului lexicului.

Structura enunțului în proza lui Anghel este de obicei amplă, cu mai multe propoziții principale și secundare, grupate într-o simetrie bine calculată, dar și cu varietatea care o ferește de monotonie. Dominantă este coordonarea mai ales prin juxtapunere fiindcă marchează mai bine ritmul, melodicitatea. El își construiește cu o tehnică deliberată fraza, creînd așteptarea și surpriza prin plasarea propozițiilor principale la urmă: „Gîngave, îndepărtate și ca acoperite de o surdină, cu imagini în crepîndoliate, cu licăriri de torțe bătute de vînt și despletite de furtună, ori cu sonorități de trîmbiși ce cheamă la revoltă și poruncitoare ecouri ce vin de dincolo de ținutul vieții noastre pămîntene, *poetul* (s.a.) *Luisiadelor* își spune durerile vieții lui trecute și își zugrăvește apoteoza gloriei ce începe să mijească”.²

S-a remarcat arborescența simetrică a frazei lui Anghel. De aceea, unora li s-a părut că el este „un artist de năzuințe clasice”. Credem că este mai curînd un baroc, prin excesul de ornamentație, prin abundența de construcții menite să decoreze. Vianu și alții au vorbit de „manierismul poetic” al prozei lui Anghel, care este un aspect al barocului.

Un procedeu al prozei acesteia este distanțarea dintre subiect și predicat, prin intercalarea de atribute, complemente, sau propoziții subordonate: „Și ei, amîndoi, ca unii ce-și petrecu-

¹ E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Ed. Minerva, 1973, p. 159.

² După reprezentarea lui Camoëns, în *Rampa*, I, 15, 3 nov. 1911.

seră multă vreme ca să le înțeleagă taina, cumpănindu-le în balanța lor de aur, o știau aceasta”¹. Obsedat de exprimarea poetică, Anghel folosește inversiunea și în proză, fapt remarcat de cercetători. El pune determinantul înaintea determinatului, predicatul la începutul propoziției etc.

Formulele introductive au un rol important în proza lui Anghel. Ele sînt menite să trezească interesul sau să stabilească o problematică generală, care va fi exemplificată printr-un fapt de viață comentat liric. Alteori însă schița începe cu o scurtă povestire sau descriere, urmate de reflecțiile generale, sociale, politice, filozofice etc.: „Am în fața mea un glob terestru. Un albastru uniform spune imensul oceanelor.”² Urmează reflecții despre dragostea de patrie. Frecvente sînt introducerile, prin formule de basm sau de povestire, într-o lume proprie scriitorului: a amintirii, a contemporaneității, a visului cu tîlcuri umane, stabilind chiar de la început interferența între realitate și basm, dintre concret și fantezie: „Se face un amurg de toamnă, într-un codru bătrîn de stejar” (*Garda imperială*). Începutul este deseori un aforism, meditație despre condiția omului, despre sensul și misterele morții. Sub formă aforistică apar, uneori, simple constatări din experiența vieții, lipsite de adîncimea cugetării filozofice sau morale: „Ce fragil lucru e o femeie” (*Puteri ascunse*); „A moșteni implică un cadavru” (*Dantura*).

Anghel realizează ritmul, armonia muzicală, atît de caracteristice prozei lui, prin variatele forme ale repetiției, frecventă și în poezie. Ritmul muzical mai larg este dat de folosirea leitmotivului, reliefat de Șerban Cioculescu³; apoi de V. Ardeleanu⁴ și de Ion Vlad.⁵ Ultimul remarcă faptul că în admirabila schiță

¹ *Scrisorile*, în vol. *Oglinda fermecată*, p. 143.

² *Privind o sferă terestră*, în *Steluța*, p. 68.

³ Șerban Cioculescu, *Op. cit.*, p. 112.

⁴ V. Ardeleanu, *Op. cit.*, p. 66.

⁵ I. Vlad, *Dimitrie Anghel, prozatorul*, în vol. *Convergențe*, 1972, p. 185.

*Tovarășii*¹ leitmotivul „crează prin repetare un grup sculptural: trăsura, doctorul, caii, vizitiul, trăind un ciclu între tinerețe și anii stingerii”. Procedeu frecvent în proza simbolistă, leitmotivul este întâlnit în *Mama*, *Ex-voto*, *Clopotele lui Nicoară*, *Sonata lunii* etc. Ca și cea a lui Sadoveanu, proza lui Anghel poate fi așezată în versuri, de care o apropie simetria și muzicalitatea.² Confirmându-i caracterul simbolist, există în proza lui Anghel teme și motive din lumea armoniilor sonore, în: *Sonata lunii*, *Cintece*, *Clopotele*, *Steluța* etc.

Ca și în poezie, cea mai frecventă figură de stil a prozei este comparația dovedind cât de legat este Anghel de formele tradiționale ale expresiei, cu toată modernitatea stilului său. În căutare de originalitate, el compară domenii ale lumii materiale cu ale celei spirituale: „Un vînt apoi, ca trecerea unui demon nevăzut” (*Oglinda fermecată*). Succesiunea de comparații, în aceeași frază, este realizată cu mijloace lexicale deosebite: *ca și cum*, *de-ai fi spus*, *ca*, *asemeni*. Uneori apar comparații deschise spre metafore, lipsindu-le copula: „Scrisori, bucăți din inimă rupte, fărîme de deznădejde și de adorare, iluzii înaripate... frînturi de viață zbuciumată” (*Scrisori de dragoste*). Mai rară decît în poezie, metafora e de obicei comună: „Cuvintele lui biciuiau, arzătoare, ironia își arăta dinții sclipitori...” (*Nicolae Iorga*). Atît de frecventă în poezie, personificarea apare și în proză.

G. Călinescu, remarcînd că proza lui Anghel este „excepțională și revoluționară”, o apropie de a lui Arghezi și Urmuz, evidențiindu-i modernitatea, întrucît dă „naștere la un univers nou, fantastic, creat după legi absurde”³.

În stilul liric și retoric al lui Anghel, își află locul firesc hiperbola, interogația, exclamația: „Mamă! Ce puțin am rostit numele tău și cît de vag îmi aduc aminte de tine!” (*Mama*)

¹ Publicată inițial sub titlul *Doctorul, trăsura, vizitiul și caii*, în *Minerva*, III, 1074, 12 dec. 1911, p. 1, și reprodusă cu același titlu în vol. *Proză*, 1924.

² Mihaela Măcaș, *Ritmuri prozei lui Dimitrie Anghel. Analiză stilistică*, în vol. *Studii de poetică și stilistică*, 1966, p. 244—250.

³ *Istoria literaturii române...*, 1941, p. 612.

Deosebit de frecvente sînt structurile lexicale binare și ternare, îndeplinind o funcție stilistică asemănătoare repetițiilor, dînd ritm muzical textului: „troice și bihunci, docare și rădvane, sîinii și cupele, biciuri și harapnice cum n-a mai avut nimeni” (*Colecționari*).

Caracteristice stilului baroc al prozei angheliene sînt acumulările verbale: „El se pleacă, se multiplică, șerpuiește, ciulește urechea ca să asculte, prinde o vorbă pe care o reține” (*Arivistul*), sau nominale, mai numeroase și corespunzînd preferințelor scriitorului pentru imaginile auditive și mai ales plastice. „Vrafuri enorme de cărți, foi despărecheate, teancuri de jurnale prăfuite, revărsate în toate părțile, *Monitoare* vechi, tratate de agricultură, ...vagi manuale de economie politică, fascicule obscure, broșuri politice, scrisori răvășite, cartoane cu desene și caricaturi, toate zăceau vraște aruncate una peste alta pe birou, pe scaune, pe podele.” (*A. D. Holban*)

Strălucire dau stilului lui Anghel și mijloacele lexicale. Importanța neologismului a fost relevată de Tudor Vianu: „Talentul cu care el a întrebuințat neologismul, proscris în poetica tradițională, conferă cazului său literar însemnătatea unei pietre de hotar... Nimeni, în aceeași măsură cu Anghel, n-a scos din folosirea neologismului mai multe valori ale fineței stilistice.”¹ Frecvența neologismului vine din caracterul intelectualist și rafinat al prozei sale. La funcția umoristică a neologismului, remarcată de Tudor Vianu, Șerban Cioculescu adaugă adecvarea ei „la obiectul percepției mai în genere, precum și la natura emoției de la care pleacă artistul”². Același critic observă poziția mijlociei „pe care o păstrează autorul în experiențele sale lexicale”, prin folosirea unor „forme neaoșe”. Exemplele sînt numeroase: *pri-chiciul, gangurul, horbotă, țintirim, ostrețe, răvare, blăstămat, mai acătării, se ișea, de minecate* etc. În același sens, Anghel își corecta, la retipărire, abuzul de neologisme, înlocuindu-le prin

¹ Tudor Vianu, *D. Anghel*, în *Arta prozatorilor români*, 1966, vol. II, p. 81 și 87.

² *Op. cit.*, p. 108.

cuvinte din fondul principal sau chiar populare. O astfel de schimbare se observă între textul prozei *Dușmanul mașinismului*, apărut în *Minerva*, din 31 oct. 1911, și cel din volumul *Proză* (1924), reprodus după alt periodic : în loc de „custură informă“ apare „custură grosolană“ ; pentru „un preț așa de derizoriu“, „un preț aproape de nimic“ ; „toate idioamele“ devine „toate graiurile“, iar „toate etapele“ — „toate prefacerile“. Orientarea conștiință a lui Anghel în acest sens o aflăm și dintr-o scrisoare trimisă de Iosif lui Paul Bujor, în 4 dec. 1902, în care se spune că, într-un text al acestuia, D. Anghel a schimbat cuvântul „religiozitate“ prin „cucernicie“. Alternarea neologismului cu vorba neoașă dă stilului lui Anghel varietate, pitoresc și umor : „cîteva exemple din toate speciile de dihăanii pure și impure. E o menajerie întreagă de vietăți care mișună, se bucură ori se întristează.“ (*Pe un volum de Emil Gîrleanu.*)

Îndelunga folosire de către Anghel a limbii franceze a avut ca rezultat, oarecum mecanic, prezența în proza lui a unor franțuzisme și chiar a unor expresii luate din limba franceză, deși nu atât de numeroase ca în *Caleidoscopul lui A. Mirea*.

Anghel a intenționat să abordeze și specia romanului, cum o dovedește fragmentul *Hipparc și Didona*. Natalia Negru ne-a declarat că el intenționa să scrie un roman din lumea petrolului. În același sens pot fi înțelese și afirmațiile lui Lovinescu : „În fața acestei invazii de literatură amfibie, Anghel s-a cumpănit o clipă, înainte de a începe altceva. Moartea tragică l-a apucat la această răscruce a activității sale.“¹

Evident că proza lui Anghel, scrisă la vîrsta maturității artistice, este superioară poeziei prin sinteza realizată între sentimentalismul visător al primelor creații și spiritul caustic al *Caleidoscopului lui A. Mirea*. Este mai aproape de simbolism decît poezia, prin copleșirea epicului de către lirism, prin interferența genurilor, lipsa contururilor, prioritatea sugestiei față de descriere, rafinamentul și subtilitatea expresiei, muzicalitate. În

¹ E. Lovinescu, *Critice*, vol. II, p. 64.

aceste pagini sînt evocate semnificative aspecte ale vieții, profunde și ascunse stări sufletești, simbolice înțelesuri ale naturii.

Anghel își etalează în proză toate laturile originalei lui personalități : sensibilitatea bogată și rafinată, fantezia dezlănțuită mai mult imagistic și verbal decît epic, o conștiință tragică, izvor de regrete, incriminări sau amare reflecții asupra vieții și a morții, o luciditate ironică, necruțătoare pînă la sarcasm.

În procesul de reaşezare a valorilor, pe care timpul o face încet, dar sigur, locul lui D. Anghel în contextul literaturii române de la începutul secolului al XX-lea este din ce în ce mai evident. Dacă nu este creatorul genului, el a impus în literatura noastră poemul în proză și pamfletul, în care aduce acea notă de intelectualitate, de complexitate psihologică și de rafinament artistic puțin frecvente într-o epocă de modeste valori literare, dominată de sămănătorism și de poporanism.

Ceea ce dă îndeosebi strălucire prozei lui Anghel este bogăția stilistică, realizată prin : lirism, rafinament, plasticitate, muzicalitate. Există la el un cult al formei, o adevărată magie a cuvîntului, căruia-i este subordonat totul, într-un joc al arabescurilor subtile, al enunțului amplu de mare rezonanță eufonică. Folosirea complexă și bine strunită a neologismului, nuanțată de expresia populară, dă stilului său prospețime, culoare și varietate.

M. I. DRAGOMIRESCU

TABEL CRONOLOGIC

1872 16 iulie S-a născut, în satul Cornești, la 8 km sud-vest de Iași, Dimitrie Anghel, fiul lui Dimitrie A. Anghel și al Erifiliei, născută Leatris. Sextil Pușcariu, în volumul *Călare pe două veacuri*, 1968 (p. 216), redă o mărturie a scriitorului : „*Ziua nașterii mele* e între 12 și 13 (de aici fatalitatea sinistră care mă apasă...) luna iulie (de aici temperamentul meu aprins...)“. Însă în actul de naștere nr. 49, din registrul stării civile al comunei Miroslava pe anul 1872 (Arhivele Statului Iași, dosar nr. 2007, fila 51), luna iulie, ziua 18, scrie că s-a născut „alaltaeri, în casa părinților săi“.

Dimitrie A. Anghel, tatăl scriitorului (1833—1888), a frecventat, între 12 și 16 ani, pensionul ieșean de sub direcția lui Malgouverné. Moșier și arendaș, a introdus tehnica nouă în agricultură, sub influența lui Ion Ionescu de-la-Brad. Adversar înverșunat al junimiștilor, era liberal fracționist, din gruparea lui C. A. Rosetti, condusă la Iași de prof. N. Ionescu, fraatele lui I. Ionescu de-la-Brad. A fost deputat și a votat, în 1884, împotriva acordării apanajelor coroanei. Prins în afaceri și în politică, i-a lipsit pe copii de afecțiunea paternă. Scriitorul îi admira „flacăra vie a minții“, dar îl portretizează fără dra-

goste : „O clipă de răgaz n-ai avut să-ți mîngii copiii. Străini am crescut noi de tine și puțin am auzit vorba ta.“ (*Tata*) Pe M. Kogălniceanu „O prietenie veche îl lega de tata și, cu toată deosebirea de cultură ce era între ei, marele om iubea drumul casei noastre“ (*Mihail Kogălniceanu*).

Mama, Erifilia Leatris (1845—1879), era grecoaică din insula Prinkipo, în Marea Marmara. Era sensibilă și cultivată. C. D. Anghel, fratele scriitorului, scrie că mama era „o fire poetică și avidă de cultură, pe care și-a îndestulat-o din belșug din literatura clasică elină și din cea romantică“ (C. D. Anghel, *Fratele meu, poetul D. Anghel*, în *Adevărul*, din 17 noiembrie 1932, p. 3—4).

Bunicul, Anghel Constantin (Constantinovici) (1795—1872), a fost proprietar și circiumar în Iași. La 15 aprilie 1860, și-a adjudecat la licitație moșia Cornești, de la Maria V. Beldiman, mama lui Alexandru V. Beldiman, întemeietorul ziarului *Adevărul*. Era prieten cu M. Kogălniceanu și Anastasie Panu. Admirator al lui Alexandru Ion Cuza, a fost amestecat în mișcarea separatistă din 3 aprilie 1866, provocată de răsturnarea domnitorului.

Bunica, Ecaterina Anghel, născută Zarifopol (1814-1880). Prin ea, scriitorul era văr cu Paul Zarifopol. Orfani de mamă, scriitorul și frații săi au rămas în îngrijirea bunicii.

După mărturii de familie, bunicii din partea tatălui ar fi fost aromâni, fugiți din părțile Ianinei, pe la începutul secolului al XIX-lea, din cauza persecuțiilor lui Ali Pașa.

Bunicii din partea mamei erau greci din Constantinopol.

Scriitorul a avut doi frați și o soră ; alți frați au murit de mici.

Constantin D. Anghel (4 decembrie 1867—25 martie 1935), fratele cel mare, a făcut parte din cercul socialist din Iași. În 1884, pleacă la Paris, unde își ia licența și doctoratul în drept. Activează în Grupul socialist român din Paris. În 1895, a fost ales în conducerea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, pe care-l părăsește spre sfârșitul aceluiași an, când devine magistrat, apoi director al vămilor și timbrului. Este prefect al județului Olt în timpul înăbușirii răscoalelor din 1907. După primul război mondial, va fi membru al Consiliului Legislativ.

Paul D. Anghel (31 octombrie 1869—5 aprilie 1937) studiază medicina la Paris, pe care o va termina în 1897. A fost membru al mișcării socialiste. Apropiat ca vîrstă de scriitor, Paul Anghel i-a fost prieten de joacă.

Andreea D. Anghel (1875—1927). Căsătorită cu ofițerul de marină Angelo Teodorescu.

1872—1879 Dimitrie D. Anghel, Mitif, cum era alintat în familie și de prieteni, și-a petrecut copilăria la Iași, pe strada Sf. Vineri nr. 18, în plin centru comercial, și, mai ales, la Cornești, unde se afla conacul familiei, cu o splendidă grădină, pe care o va evoca. Mitif are o guvernantă franceză, apoi pe dascălul Fleury, de la care a învățat limba franceză.

1877—1878 Războiul pentru Independență a României.

1879 10 ianuarie Moare Erifilia Anghel, după o lungă suferință, Mitif avea șase ani și jumătate când a rămas orfan de mamă. „Gura ta a tăcut așa de curînd și farmecul vorbelor dulci, ce le poate spune o mamă, au sunat așa de puțin în auzul meu. De copil n-am avut nimănui să spun ce mă doare, ochii mei n-au

avut către cine să se întoarcă, minele mele spre cine să-și întindă deznădejdea". (*Mama*)

D. Anghel-tatăl aduce la Cornești, pentru a cultiva orezul, o colonie italiană de 50 de familii. De la ei va învăța Mitif limba italiană.

1879—1883 Urmează școala primară, clasa I și a II-a la Institutul particular al lui Caracaș, apoi la Institutul pedagogic, condus de Alexandru Lambrior.

1881 Apare, la Iași, revista *Contemporanul*, tribună a materialismului militant și a ideilor socialiste, cu o mare influență printre tinerii ieșeni.

1883 Boala lui Eminescu. Apare primul volum de versuri al marelui poet.

1883—1888 D. Anghel urmează gimnaziul la Institutele Unite, din dealul Sărării.

1884 Apare la Iași *Revista socială*.

1885 Odată cu mutarea la București a lui Iacob Negruzzi, „Junimea” și *Convorbiri literare* părăsesc Iașul.

1886, 18 sept. Jean Moréas publică manifestul simbolismului în *Le Figaro*.

1887 Începe degringolada financiară a lui Dimitrie Anghel-tatăl. I se scoate la vânzare un imobil și i se urmărește averea pentru datorii și ipoteci.

1888 7 martie. D. Anghel participă entuziast, elev fiind, la primirea făcută la Iași lui George Panu, întors din exil, urmarea unei condamnări pentru articole antimonarhice. „Eram și noi în mulțimea aceea, își va aminti D. Anghel în 1909, urmînd șivoiul și în mintea noastră am păstrat pe totdeauna amintirea

acestui triumf ce răsplătea pe cel ce îndrăznise să-și spună gândurile, convingerile lui..." (D. Anghel și St. O. Iosif : *Domnul Panu și poezia noastră*, în vol. *Portrete*).

12 aprilie Moșia Cornești, casele, grădina etc. sînt adjudecate definitiv la licitație de către A. Mavro-cordat, pentru sumele datorate de Dimitrie Anghel-tatăl.

Lipsit de îndrumare și afectat de necazurile tatălui, tînărul D. Anghel este un școlar rău : lipsește și nu învață. Este, în schimb, pasionat de lectură și de politică : „Cetirile mele lungi și nealese poate, căci, ca unul ce nu făcusem nimic în școală, neavînd de cine să fiu povățuit și îndreptat, o sete neînchipuită de a ceti mă ajunsese. Începusem să simt frumusețea." (*Ex-voto*)

În clasa a treia rămîne repetent.

31 iulie Moare Dimitrie Anghel-tatăl ; Mitif rămîne orfan de ambii părinți la 16 ani.

După moartea tatălui, fiii lichidează moștenirea, încurcată în ipoteci. Cu banii obținuți, C. D. Anghel și Paul D. Anghel își vor continua studiile la Paris (va sosi și poetul mai tîrziu).

Se înscrie la gimnaziul Alexandru cel Bun, din Iași, în clasa a treia, pe care o va promova în 1889.

Ca și frații lui, face parte din mișcarea socialistă. A activat în cercul socialist condus de I. Nădejde. Își amintește mai tîrziu : „...din nenumăratele străzi ale tăcutului Iași, ne strecurăm misterioși, ca niște umbre, spre dealul Sărăriei" (*Povestea unui mușuroi*). Face parte, la Iași, din cenaclul literar condus de N. Beldiceanu, alături de A. D. Xenopol, Eduard

Gruber, A. Gorovei, Isabela Andrei-Sadoveanu, Artur Stavri și alții.

Aici îl întâlnește pe Ion Creangă.

1889, 15 iunie Moare Mihail Eminescu.

31 decembrie Moare Ion Creangă.

1889—1890 Urmează clasa a patra la gimnaziul Alexandru cel Bun, dar părăsește definitiv studiile, în urma unui conflict cu profesorul de franceză Alexandru Bădărău.

1890 Se dedică activității literare și celei politice (socialiste).

Se pare că a fost elev al Școalei de Belle Arte din Iași.

Locuiește cu un prieten, într-o mahala a Iașului, nu departe de casa lui N. Beldiceanu, care îl vizita. Își adună primele 13 poezii de epigon eminescian, citite în cenaclurile literare din Iași, într-un caiet: *Versuri, Mitif*.

22 august Moare V. Alecsandri.

Octombrie Debutează la *Contemporanul*, VII, nr. 10, cu poeziile *Plînsul de grier* și *Zîna codrilor de brad*.

1891, 20 iunie Moare Mihail Kogălniceanu.

14 septembrie Jean Moréas părăsește zgomotos mișcarea simbolistă, înființînd „școala romană”.

1892 Trimite lui Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare*, două poezii, care însă nu vor fi publicate.

1893 Februarie — iulie Călătorește în Italia, luîndu-l pe cheltuiala lui și pe prietenul său, poetul Ion Păun.

„Călătoria a fost o continuă uimire. Ieșeam întâia oară din țară. Ne-am oprit succesiv la Fiume, Veneția, Bolonia și Florența, despărțindu-ne apoi la Roma.“ (I. Păun-Pincio, în vol. *Portrete.*) Îmbolnăvindu-se de febră tifoidă la Roma, este îngrijit cu devotament de I. Păun, care aici își va lua pseudonimul Pincio, după numele vestitei grădini din capitala Italiei. Urmărește activitatea socialiștilor italieni, căci scrie din Roma, la 2 mai: „Întîi mai aici liniște desăvîrșită, nici un soi de manifestație“.

Aprilie Înființarea Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România.

Iulie Anghel sosește la Paris, unde se aflau, la studii, frații lui. Va rămîne în Franța pînă în 1902, făcînd în acest timp unele călătorii în Franța, Elveția, Spania, Italia și în țară.

1893—1902 La Paris, frecventează cafenelele literare. Cunoaște poezia modernă franceză și europeană, din care traduce. Intră în cercurile scriitorilor francezi, gravitînd mai ales în jurul lui Jean Moréas. Este prieten cu I. G. Duca, Iancu Păucescu, Alfred și Iorgu Juvara.

1893 *Septembrie* Întors în țară, C. D. Anghel devine redactor permanent la *Adevărul*, ziar în care încep să publice D. Anghel, I. Păun-Pincio și St. O. Iosif.

1893—1896 D. Anghel face parte din grupul socialist al românilor din Franța.

1894 Colaborează la *Almanahul Social-Democrat pe 1894*, la *Adevărul* și *Adevărul literar*.

20 iunie Apare în *Adevărul* poezia *În grădină*, prima din volumul cu același titlu, din 1905.

24 noiembrie Într-o scrisoare către Alexandru Smeltz și I. Păun-Pincio — amândoi socialiști —, Anghel se consideră abonat la ziarul *Lumea nouă*, cerînd să-i fie trimis cu regularitate și dorindu-l mai combativ.

1895 Aprilie La congresul al III-lea al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, C. D. Anghel este ales în conducere.

C. D. Anghel, intrînd în magistratură, părăsește mișcarea socialistă.

1895—1896 Colaborează la *Lumea nouă științifică și literară*, *Viața* și *Povestea vorbei*.

1897 Colaborează la *Literatura și arta română*, cu versuri care vor intra în volumul *În grădină*.

1898 Octombrie Vine în țară, unde rămîne șase luni. Publică traduceri din folclorul spaniol și italian în *Adevărul de joi* și în *Pagini literare*.

1899 Întors la Paris, se împrietenește cu Adolf Clarnet, care fusese expulzat din țară ca socialist, împreună cu care asistă la o întrunire din sala Tivoli, unde îl ascultă, copleșit de emoție, pe Jean Jaurès. La o întrunire din Montmartre, îl ascultă pe Laurent Tailhade.

Octombrie Vine de la Paris la Broșteni, în nordul Moldovei, unde Paul D. Anghel era medic.

1900 *Aprilie* Se întoarce la Paris, unde îl întâlnește pe St. O. Iosif, cu care se împrietenește. Încep să traducă împreună din Verlaine.

15 noiembrie. St. O. Iosif trimite de la Paris lui Ion Bogdan, redactorul *Convorbirilor literare*, o traducere a lui Anghel din poetul Greciei antice Moschus. Poezia va apărea la 15 decembrie.

31 decembrie Petrece revelionul la Paris împreună cu St. O. Iosif, Sextil Pușcariu, V. Cioflec și alți români.

1901 *8 ianuarie* St. O. Iosif îi trimite de la Paris lui I. Bogdan câteva *Populare spaniole*, traduse de Anghel, care vor apărea la 1 decembrie în *Convorbiri literare*.

Toamna St. O. Iosif se întoarce în țară.

Octombrie-noiembrie D. Anghel colaborează la *Curierul literar*.

2 decembrie Apare *Sămănătorul*, sub conducerea lui Al. Vlașă și G. Coșbuc, avînd pe St. O. Iosif și I. Gorun redactori

1902 Întors definitiv în țară, petrece vara, împreună cu St. O. Iosif și cu alți scriitori, la moșia din Dumbrăveni a lui Leon Ghica, unde este dezvelit un bust al lui Eminescu. Aici Anghel și Iosif continuă să traducă din poeziile lui Paul Verlaine.

29 sept. Își începe colaborarea la *Sămănătorul*, unde este introdus de St. O. Iosif. Va fi un membru activ al comitetului de redacție. Împreună cu Iosif, a stăruit pe lângă G. Coșbuc ca acesta să nu părăsească conducerea revistei. (Scrisoarea lui

Chendi către Coșbuc, din 12. III. 1903, publicată în *Gazeta literară*, din 15 sept. 1966.)

La *Sămănătorul*, D. Anghel a semnat și cu pseudonimele I. Fulga, Teofil Jianu, Măghiran, Rozmarin, V. Ieronim ; apoi A. Mirea, pentru colaborările cu St. O. Iosif.

- 1903 *Mai Sămănătorul* începe a fi îndrumat de N. Iorga, care colaborează cu regularitate, semnând articolele de fond.

Iunie Apare volumul de versuri *Traduceri din Paul Verlaine*, de D. Anghel și St. O. Iosif, „Biblioteca *Sămănătorul*“, nr. 38, Editura Minerva, 95 pagini.

- 1904 *Mai* Participă împreună cu grupul de la *Sămănătorul*, în Bucovina, la serbările care aniversau 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare.

25 iulie St. O. Iosif și Natalia Negru se căsătoresc.

- 1905 *Februarie* Apare volumul *În grădină*, poem, editat de G. Juvara, prietenul poetului, cu o copertă în culori și cu desene de Kimon Loghi. Gh. Adamescu, G. Călinescu și alții dau ca dată a apariției volumului anul 1903, care este greșită. *Moldova* din Botoșani, publicația prietenului său Alexandru Smeltz, anunță la 1 ianuarie 1905 : „Aflăm cu o vie bucurie că talentatul poet Dimitrie D. Anghel în curînd va scoate un volum de poezii“. Primele recenzii apar la 25 februarie 1905, în *Literatura și arta română*, la 1 aprilie 1905, în *Viața nouă*, și la 10 aprilie 1905, în *Sămănătorul*. Articolul lui Sextil Pușcariu, *Poezii noastre*, publicat în *Junimea literară* din Cernăuți, în 1904, se referă la poeziile din reviste, nu la volumul *În grădină*.

În general bine primit de critică, *În grădină* nu are succes de librărie, cum își va aminti D. Anghel : „Dar florile mele au durat un anotimp, cit durează și florile, și bletele volume, dispărind din vitrine, s-au urcat în podul unui prieten, unde dorm și acum în vrafuri sub colbul așternut de vreme, așteptînd o nouă primăvară“ (*Intîiul volum*).

5 iunie N. Iorga își asumă și responsabilitatea formală de director al *Sămănătorului*.

În cursul anului 1905, D. Anghel nu publică nimic, nici în *Sămănătorul* (nu se înțelegea cu N. Iorga), nici în alt periodic.

1906 13 martie Ia parte la acțiunea lui N. Iorga împotriva spectacolelor în limba franceză de la Teatrul Național din București.

26 martie La șezătoarea organizată la Iași de grupul de la *Sămănătorul* se citește poezia *Inchinare Iașului*, de St. O. Iosif și D. Anghel.

Mai Apare volumul *Poezii* de Henric Ibsen, traduceri de St. O. Iosif și D. Anghel, Institutul de arte grafice, editura Minerva, 76 pagini. Volumul cuprinde 11 poeme.

D. C. Ollănescu-Ascanio prezintă Academiei Române raportul pentru premiarea volumului *În grădină*, fără succes.

1906, vara — 1907, primăvara Este inspector la Direcția administrării bunurilor statului din Dobrogea, numit de prietenul său Iancu Păucescu, care era administrator general. Toamna va fi numit și Ion Minulescu. La Constanța, Anghel și Minu-

lescu au tradus din V. Hugo, Ch. Guérin, H. Ba-
taille, A. Samain, H. de Régner. „Ceteam împreună
poetii moderni și, fermecați de armonia lor, cercam
să-i transpunem pe românește“ (*Aducerile aminte...*)

17 octombrie N. Iorga se retrage de la *Sămănătorul*.

12 noiembrie *Sămănătorul* anunță cooptarea lui
D. Anghel și C. Sandu-Aldea în conducerea revistei,
alături de St. O. Iosif, M. Sadoveanu și I. Scurtu

1907 Februarie-martie Au loc marile răscoale țărănești,
înăbușite în sânge de clasele stăpînitoare. Răscoa-
lele au ecou în poeziile 1907 și *Scrisoarea deschisă a*
unui melc, din *Caleidoscopul* lui A. Mirea. Polemi-
zînd cu *Viața românească* și cu G. Ibrăileanu,
D. Anghel condamnă violent represiunea, în proza
Represiune pentru represiune (*Ramuri*, 7 noiembrie
1910).

Martie-aprilie Publică în *Viața literară și artistică*
și în *Sămănătorul*, sub pseudonimul Gabriel Sutz, u,
traducerile din cîțiva poeți francezi, realizate îm-
preună cu I. Minulescu.

26 august Încep să apară în *Sămănătorul* versuri
semnate A. Mirea, pseudonimul colaborărilor lui
D. Anghel cu St. O. Iosif.

Octombrie Apare, în *Viața românească*, *Legenda*
funigeilor, poem dramatic în trei acte, semnat ***,
scos imediat în volum de editura „*Viața româ-
nească*“ și semnat St. O. Iosif și D. Anghel. A fost
retipărit în „*Biblioteca pentru toți*“ (seria veche, nu-
merotată, nr. 534).

1908 26 februarie Semnează, alături de alți 28 de scri-
tori, un memoriu către Ministerul Instrucțiunii Pu-

blice, condus de Spiru Haret, prin care se cer măsuri pentru îndreptarea situației de la Teatrul Național din București, condus de Al. Davila, acuzat că nu sprijină dramaturgia românească.

28 martie și 13 aprilie la parte la consfăturile în care se inițiază înființarea „Societății scriitorilor români”. Președintele primului comitet este Cincinat Pavelescu, vice-președinți : G. Ranetti și D. Anghel ; bibliotecar : St. O. Iosif.

Mai-iunie În *Viața românească*, apare comedia în trei acte *Cometa*, de Anghel și Iosif. La 22 iulie, autorii au cedat manuscrisul, pentru 500 lei, editurii Socec, care o va tipări imediat. Va fi retipărită în Biblioteca populară Socec, nr. 113—114, 1912, 93 pagini.

Iunie Participă, la Cernăuți, împreună cu M. Sadoveanu, N. Iorga și alții, la jubileul de 30 de ani al „Societății academice Junimea,” din Bucovina.

22 iunie D. Anghel și St. O. Iosif se retrag din conducerea *Sămănătorului*.

Iulie Apare *Caleidoscopul lui A. Mirea*, vol. I, Buc., editura Minerva, 208 pagini.

Vara Este oaspetele familiei Natalia și St. O. Iosif, la Buciumeni, jud. Tecuci.

Alcătuiesc o antologie a poeziei românești care n-a apărut.

1909 februarie Publică al doilea volum de poezii, *Fantazii*. Librăria editoare Socec et comp., Buc., 118 pagini,

Apare *Carmen saeculare*, poem istoric în două părți, de D. Anghel și St. O. Iosif, în Biblioteca românească enciclopedică Socec, nr. 63, Buc., 43 pagini.

Poemul a fost comandat de Teatrul Național, pentru aniversarea a 50 de ani de la Unire, și a fost reprezentat la 24 ianuarie 1909.

Începînd de la 29 februarie, apare în foiletonul ziarului *Ordinea* romanul *Strigoii Carpaților* de Al. Dumas-tatăl, tradus de Anghel și Iosif. Se publică apoi în volum în Biblioteca Minerva, nr. 38, Buc., 106 pagini.

7 martie Teatrul Național din București reprezintă comedia *Amorul veghează* de Robert de Flers și G. A. Caillavet, tradusă de Anghel. Piesa va fi tipărită în „Biblioteca pentru toți” (seria veche, numerotată, nr. 463—463 bis).

Iunie Ia parte împreună cu St. O. Iosif și Natalia Negru-Iosif la sărbătorirea lui Eminescu, la Botoșani, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la moartea poetului. Cu acest prilej, prin grija lui Alex. Smeltz, apare volumul comemorativ *Eminescu*, în care D. Anghel și St. O. Iosif publică poezia *Lui Eminescu*, apărută și în ziarul *Minerva*, din 26 iulie 1909.

14 iulie Ia parte la comemorarea lui Eminescu, la Galați, împreună cu Natalia Negru și St. O. Iosif.

La reprezentarea poemului *Carmen saeculare*, la Sibiu, de către trupa condusă de Zaharia Birsan, a asistat și D. Anghel, care a fost aclamat de spectatori.

În urma raportului făcut de Duiliu Zamfirescu, Anghel și Iosif obțin „Premiul Adamachi” (2.000 lei) al Academiei Române, pentru *Legenda funigeilor*, *Cometa* și *Caleidoscopul lui A. Mirea*, vol. I.

Camoëns, poem dramatic într-un act, de Fr. Halm, tradus de Anghel și Iosif, apare în Biblioteca românească enciclopedică Socec, nr. 73, Buc., 52 pagini.

Tipărește, împreună cu I. Oncescu, *Călăuza serviciului maritim român* (în limba franceză și română).

2 septembrie E prezent la votarea statutelor și alegerea comitetului „Societății scriitorilor români“, în care M. Sadoveanu este președinte, D. Anghel, vice-președinte, Emil Girleanu, secretar.

Ia parte la șezătorile literare organizate de „Societatea scriitorilor români“ la : București, Buzău (11 decembrie 1909), Ploiești, Galați, Brăila, Piatra-Neamț, Cîmpulung, Suceava, Cernăuți, Arad, Sibiu, Iași, Craiova, Bîrlad etc.

27 noiembrie Apare revista săptămînală *Cumpăna*, scrisă de M. Sadoveanu, D. Anghel, St. O. Iosif și Ilarie Chendi.

4 decembrie În articolul *Racovski*, publicat în *Cumpăna*, protestează împotriva expulzării fruntașului socialist.

1910 Ianuarie Apare volumul al II-lea din *Caleidoscopul lui A. Mirea*, editura Minerva, Buc., 170 pagini.

31 ianuarie-2 februarie Are loc Congresul pentru reconstituirea Partidului Social-Democrat.

5 februarie Este inaugurat localul „Societății scriitorilor români“, în clădirea Luvru, din Calea Victoriei, colț cu str. Sărindar, la etajul al 2-lea, în prezența, printre alții, a lui St. O. Iosif și D. Anghel, care avea locuința în aceeași clădire.

1 aprilie Comitetul de lectură al Teatrului Național din București premiază pe : B. Delavrancea și

Al. G. Florescu, premiul I, cu cite 2.500 lei ; I. G. Miculescu, premiul al 2-lea, cu 1.000 lei ; D. Anghel și St. O. Iosif, premiul al 3-lea, cu 500 lei, și G. Ranetti, premiul al 3-lea, cu 500 lei.

Aprilie Se produce ruptura cu St. O. Iosif, de soția căruia D. Anghel se îndrăgostise.

15 aprilie Revista *Cumpăna* încetează să mai apară.

Aprilie. Apare *Cireșul lui Lucullus*, proză de D. Anghel și St. O. Iosif, Minerva, Buc., 239 pagini. Volumul a fost tradus, în 1911, în limba franceză, sub titlul *Le cerisier de Lucullus*, în colecția „Les milles nouvelles“, Paris, I. Gallequi.

Iunie Apare volumul *Portrete*, de D. Anghel și St. O. Iosif, în „Biblioteca pentru toți“ (seria veche, numerctată, nr. 580).

August. Apare *Gringoire*, comedie într-un act de Th. de Banville, tradusă de Anghel și Iosif, Tip. Coop. Poporul. Traducerea s-a făcut pentru Compania dramatică Davila, care a jucat-o la Constanța, în 15 august, cu prilejul inaugurării Cazinoului.

1911 29 ianuarie În timp ce se afla la Paris, împreună cu Natalia Negru, îi arde locuința din Calea Victoriei, unde era și sediul „Societății scriitorilor români“. „Societatea a pierdut aproape toată averea ei, iar Anghel și-a plins cenușa lui Hypperion, manuscrisul romanului său, pe care n-a mai avut nici indemn, nici vreme să-l refacă“ (V. I. Popa, *Societatea scriitorilor români*, în *Boabe de grâu*, V, nr. 10, 1935, pag. 616).

Întors în țară, se internează în Sanatoriul de boli nervoase condus de dr. Gh. Marinescu. Scriitoarii organizează o campanie de presă, cerind ajutorarea colegului sinistat.

Aprilie îi apare volumul în proză *Povestea celor necăjiți. Fantezii și portrete*, Biblioteca Lumina, nr. 13, Librăria nouă, Buc., 126 pagini.

Mai Apare *Fantome*, cel mai valoros volum de proză al lui Anghel, la Institutul de arte grafice Minerva, Buc., 240 pagini.

10 iunie Tribunalul Ilfov îl condamnă pe proprietarul imobilului din Calea Victoriei la 50.000 lei despăgubiri către D. Anghel.

21 iunie Tribunalul Ilfov admite divorțul Nataliei Negru de St. O. Iosif.

15 august *Lumea nouă*, ziar social-democrat, publică *Minerul*, poezie de H. Ibsen, tradusă de Anghel și Iosif, și inclusă în volumul apărut în 1906.

3 octombrie Teatrul Național din București reprezintă, cu succes, *Cometa*, comedie în trei acte, în versuri, de D. Anghel și St. O. Iosif, în regia lui Paul Gusty, cu Ion Iancovescu, Maria Giurgea, Zaharia Bârsan și alții. Prologul a fost declamat de Petre Liciu.

Piesa va fi reprezentată, în aceeași stagiune, și de Teatrul Național din Craiova, condus de Emil Girleanu.

9 octombrie Participă la inaugurarea localului renovat al Teatrului Național din Craiova, când este citit *Ce e teatrul. Prolog scris pentru Teatrul Național din Craiova*, de D. Anghel și V. Eftimiu.

15 octombrie Este numit în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, *inspector al ajutoarelor pentru opere artistice și literare, al editurii și al lucrărilor făcute în baza subvențiilor acordate de Administrația Casei Școalelor (Monitorul Oficial, din oct. 19, 1911). Până atunci fusese referent literar la Casa Școalelor.*

16 octombrie Cu ocazia dezvelirii la Galați a monumentului lui Eminescu, ține, în numele „Societății scriitorilor români“, o cuvântare pe care o va publica, sub titlul *Prinosul unui iconoclast*, în volumul *Triumful vieții*.

Teatrul Național din București reprezintă *Camoëns*, poem dramatic de Fr. Halm, tradus de Anghel și Iosif.

Octombrie Apare în traducerea lui *Pescarul și sufletul său*, de Oscar Wilde, cu un studiu al lui C. Stere, în Biblioteca Minerva, nr. 103, editura Cartea românească, Buc., 96 pagini.

Noiembrie Se căsătorește cu Natalia Negru.

1912 Ianuarie Apare volumul de proză *Oglinda fermecată. Fantazii*, în editura revistei *Flacăra*, Buc., 160 pagini.

Februarie Apare volumul de proză *Triumful vieții — Fantazii și portrete*, în „Biblioteca pentru toți“ (seria veche, numerotată, nr. 711), editura Alcalay, 92 pagini.

Protestează împotriva manifestațiilor antisemite care au avut loc cu prilejul reprezentării piesei *Manasse*, de Ronetti-Roman.

16 (29) aprilie Semnează, împreună cu un grup de scriitori participanți la o șezătoare literară din Arad, o declarație în care arată că doresc *întărirea legăturii de prietenie cu tovarășii lor, care, călăuziți de aceleași credințe, duc cu bărbăție și jertfe lupta pentru redeşeptarea națională și culturală a poporului românesc din Ungaria.*

19 aprilie Comitetul de lectură al Teatrului Național din București acordă următoarele premii : I. L. Caragiale, 2.000 lei pentru *O scrisoare pierdută*; V. Eftimiu, 1.000 lei pentru *Înșir' te mărgărite*; D. Anghel și Șt. O. Iosif, 1.500 lei pentru *Cometa*.

1 mai Ia parte, rostind și un discurs, la banchetul din sala Oppler, dat pentru sărbătorirea fruntașului mișcării socialiste din România, dr. Christian Racovski, reintors în țară după un exil, pentru anularea căruia se dusesse o intensă campanie de presă, la care luase parte și D. Anghel.

Octombrie Premieră la Teatrul Național din București cu piesa *Marșul nupțial* de Henry Bataille, tradusă de Anghel. Teatrul Național reia *Cometa* de Anghel și Iosif și *Camoëns* de Fr. Halm, în traducerea acelorași scriitori.

26 octombrie Ia parte la șezătoarea literară organizată la Ateneul român, pentru sprijinirea lui Ilarie Chendi, care era grav bolnav.

26 noiembrie La adunarea „Societății scriitorilor români”, ținută la liceul Lazăr, se alege un nou comitet : președinte, Mihail Dragomirescu ; vice-președinte, I. Al. Brătescu-Voinești ; secretar, C. Theodorian ; membri, Mihail Șadoveanu, D. Anghel și al-

ții. D. Anghel, dându-și demisia, va fi înlocuit cu Gh. Bogdan-Duică, la 15 ianuarie 1913.

15 decembrie Apare, în *Flacăra*, *Războiul — Prolog*, semnat de Anghel și V. Eftimiu, care va fi recitat de Al. Davila, la serbarea societății „Furnica“.

1912—1913 Semnează în *Flacăra*, cu pseudonimul Ola Canta, versuri și proză, scrise în colaborare cu Leon Feraru.

1913 Ianuarie Îi apare ultimul volum de proză, *Steluța — Fantazii și paradoxe*, în „Biblioteca pentru toți“ (seria veche, numerotată, nr. 870), 96 pagini.

Martie-octombrie Publică în *Flacăra* ultimele poezii : *Gherghina*, *Cîntecul greierului*, *Balul pomilor* și *Puterea amintirii*.

22 iunie Moare St. O. Iosif.

1913 octombrie—mai 1914 Stagiunea Teatrului Național din București reprezintă *Gringoire*, de Th. de Banville, tradusă de Anghel și Iosif, și reia *Cometa*.

Din decembrie 1913 nu mai publică nimic, semn al unei grave boli de nervi.

1914 28 martie Ca inspector al Artelor în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, face un referat în care ia apărarea tinărilor învățători Iosif Andreescu, acuzat de consiliul permanent al ministerului că ar fi exprimat idei primejdioase ordinei sociale în broșura *De ce nu progresăm?*

27 octombrie După continui neînțelegeri familiale, se sinucide la locuința Nataliei Negru, soția lui, din Buciumeni, jud. Tecuci.

13 noiembrie Moare, după o internare de două săptămîni în Clinica din Iași a fratelui său, dr. Paul Anghel.

Este înmormîntat în cimitirul Eternitatea din Iași.

Între manuscrisele lui, s-au găsit : o traducere din *On ne badine pas avec l'amour*, de A. de Musset, și scenariul unei piese în versuri, *Ludovic II al Bavariei*.

1922 Iulie-august La 50 de ani de la naștere, apare volumul *Poezii*, sub îngrijirea lui C. D. Anghel. Cuprinde ciclurile : *În grădină*, *Fantazii*, apoi *Inedite* și *Traduceri*, Editura Cartea românească, București, 212 pagini (fără an).

Toamna Compania teatrală *Insula*, condusă de B. Fundoianu, reprezintă *Legenda funigeilor*.

1924 La 10 ani de la moarte, apare volumul *Proză*, sub îngrijirea lui C. D. Anghel, cuprinzînd aproape numai texte din periodice, cîteva semnate A. Mirea, la Editura Cartea românească, București, 1924, 192 pagini.

27 septembrie Dezvelirea, în cîmitirul Eternitatea din Iași, a bustului lui D. Anghel, executat de sculptorul I. Mateescu, profesor la Școala de Belle Arte din Iași. La aceeași dată au fost dezvelite și busturile scriitorilor I. Creangă, N. Gane, N. Beldiceanu și B. Delavrancea.

1925 Apare studiul *Opera literară a poetului D. Anghel*, de dr. Silvia T. Bălan, Buc., Cultura Națională.

1929 Apare volumul *Fabule de La Fontaine*, traducere de Anghel și Iosif, editura Cartea românească, Buc., 73 pagini.

Clarnet scoate volumul de amintiri *Mitif, poetul florilor*, în editura Vremea, 96 pagini.

1935 Apare volumul *Victor Hugo, Albert Samain, Charles Guérin, Henri de Régnier, tălmăciți în limba românească de Dimitrie Anghel și Ion Minulescu*, cu 5 gravuri de Petre Grant, Tip. Luceafărul, Buc., 20 pagini.

25 noiembrie Consilierul Ochs propune, în ședința Consiliului comunal al Primăriei Iași, să se schimbe denumirea străzii Cizmăriei în str. Dimitrie Anghel.

1945 Apare monografia *Dimitrie Anghel — Viața și opera*, de Șerban Cioculescu, în editura Publicom, București, 168 pagini.

1946 Apare volumul *Poezii*, de D. Anghel, îngrijit de D. Murărașu, editura Cartea românească.

1956 *August-septembrie* Apare *Caleidoscopul lui A. Mi-re*, în „Biblioteca pentru toți” (seria veche, nenumerotată). Îngrijirea ediției, note bibliografice și cuvânt înainte, de Mihail Dragomirescu, E.S.P.L.A., 176 pagini.

1957 *Septembrie* Apare volumul *Poezii și proză*, ediție îngrijită și note bibliografice de Mihail Dragomirescu, cuvânt înainte de Valeriu Râpeanu, „Biblioteca pentru toți” (seria veche, nenumerotată), E.S.P.L.A., 416 pagini.

- 1963 *Aprilie* Apare în „Biblioteca școlarului“, Editura Tineretului, *În grădină* (Poezii și proză), ediție îngrijită de Andrei Rusu, prefața de Margareta Iordan.
- D. Panaitescu-Perpessicius publică studiul *Un capitol inedit din biografia lui Dimitrie Anghel*, cuprinzând în anexă 11 poezii inedite și 3 scrisori necunoscute, în *Limbă și literatură*, 7, București, 1963, p. 4—28.
- 1966 Apare monografia *Dimitrie Anghel*, de Teodor Virgolici, în Editura Tineretului, 144 pagini.
- 1968 *Mai* Apare volumul D. Anghel — *Poezii*. Îngrijirea ediției, prefața, tabelul cronologic și nota asupra ediției de M. I. Dragomirescu. Ilustrația copertei de H. Mavrodin, „Biblioteca pentru toți“ (seria nouă, nr. 445), Editura pentru literatură, pagini LXI + 424.
- 1970 5 octombrie La casa din Iași, str. Anastasie Panu nr. 16, s-a dezvelit o placă ce amintește că aici a locuit D. Anghel.
- 1971 30 mai Se inaugurează Muzeul D. Anghel, în satul Cornești, com. Miroslava.
- 1972 Se comemorează împlinirea a 100 de ani de la nașterea scriitorului.
- Apare volumul *D. Anghel, portret în evantai*, de Georgeta Horodincă, Ed. Cartea Românească, 245 pagini.
- Apare volumul D. Anghel — *Poezii și proză*, antologie, prefață și bibliografie de Georgeta Horodincă; text stabilit de Mihail I. Dragomirescu. Colecția „Arcade“, Ed. Minerva.

1974 Apare *Caleidoscopul lui A. Mirea* de D. Anghel și
Șt. O Iosif. Ediție îngrijită, prefață, tabel cronologic
și note de Ion Roman, „Biblioteca pentru toți”
(nr. 779), Editura Minerva.

M.I.D.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față cuprinde o selecție din proza lui D. Anghel și apare în continuarea celui din 1968, care conținea, integral, poezia.

Materia volumului este grupată în două secțiuni :

— din volume

— din periodice.

Au fost reproduse texte din următoarele volume : *Fantome* (Ed. Minerva, 1911), *Oglinda fermecată* (Ed. revistei Flacăra, 1912), *Povestea celor necăjiți* (Biblioteca Lumina, 1911), *Triumful vieții* („Biblioteca pentru toți“, nr. 512, 1912) și *Steluța* („Biblioteca pentru toți“, nr. 870, 1913).

Proza neapărată în volum în timpul vieții autorului a fost reprodusă din periodicele menționate la sfârșitul textului, când aceasta e singura formă cunoscută. Când a fost retipărită de autor, am indicat prima apariție, dar am reprodus ultima versiune a textului apărută în timpul vieții.

Neexistind manuscrise, am confruntat forma din volume — mai ales când s-au ivit dubii — cu cea din periodice, iar când bucățile au apărut de mai multe ori, pe acestea între ele și cu textul din volum.

Ortografia a fost modernizată, păstrându-se formele caracteristice scriitorului și care reprezentau o realitate lingvistică în epocă : *aripe*, *țerm*, *vorbareț*, *resfăța*, *priveghetorile*, *părete*, *stre-*

*șine, hrăparețe, nevrîstnic, stetea, zîngănea, spezelor (pentru spa-
delor), pănă, săhăstrie, întăi, vâslind, hodină, vezeteul, sara etc.*

Am păstrat unele forme nediftongate, considerîndu-le caracte-
ristice autorului : *fer, perdut etc.*

Socotînd-o formă specifică autorului, am păstrat genitivul
în ei.

Am menținut, ca fiind ezitări ale scriitorului, unele forme
duble : *mini și miini, cetească și citească, întunerec și întuneric,
fantazie și fantezie, care și cari, sunt și sînt, sub și subt.*

Greșelile de tipar evidente au fost corectate tacit.

Unele cuvinte au fost explicate în josul paginii.

M.I.D.

DIN VOLUME

FANTOME

MAMA

Mamă! Ce puțin am rostit numele tău și cit de vag îmi aduc aminte de tine... O negură te învăluie și parcă din neguri e urzit și conturul tău.

În fața mării, unde am stat, privind neîntrerupta goană a talazurilor, acolo m-am apropiat mai mult de tine și am căutat să te rechem. Din fundul orizontului aceleia ce-l hotărăște linia curbă a mării, de acolo ai venit tu. Pe o noapte dulce cum e aceasta, un vas legănat, ce și-a scris pieritoarea dungă pe cer, te-a adus desigur. Și pe cheiul acesta singuratic, unde întârzii eu, visînd uneori, au coborît pașii tăi, de bună seamă.

Ca și acum, neastîmpăratele talazuri se ridicau ca niște fantome din mare și alergau de-a lungul digului de piatră sură ca să privească portul. O semilună pală, brodată pe un steag, lucea și atunci pe înaltul unui catarg, și tu desigur, cu fața întoarsă peste umăr, ai trebuit să privești tristă pe largul întinselor valuri ce te despărteau de țara ta...

După marginea curbă a mării, unde se închide orizontul, acolo unde încep apele albastre ale Bosforului, e o altă lume, și tu de acolo ai venit. Multele lucruri ciudate, ce dorm în sufletul meu, de acolo mi le-ai adus. Nostalgia ce o resimt în fața marilor ape, cînd văd o pinză albă, filfiind ca o aripă de albatros, de la tine trebuie

să-mie vie. Îngusteale caice, cu șirul lor de vislași, plecați pe rame, de aceea mă farmecă.

De după marginea curbă a mării, unde palatele de marmoră coboară cu treptele lor pină în valuri, de acolo, ca valurile aceste ce călătoresc și murmură necurmat, îmi vin amintirile.

Ca o odaliscă, cu fața acoperită, vine trecutul și mă cheamă. De multe ori, tot cîmpul infinit al mării se acoperă parcă de dănțuitoare ce-și flutură vălurile diafane în lună și joacă. Dantele albe îmi par spumele talazurilor și cîntări line de harfă, mini de vis, ce trec visătoare pe strune, eternele cîntări ale apei...

Spre linia aceea caută ochii mei și așteaptă o lumină. Pe margine de apă ai fost născută tu, și de aci nestatornicia gîndurilor mele, de aci veșnica frămîntare, de aci fantazia de a clădi neconținut, precum clădește marea talazurile ei, ca în urmă să le dărîm iarăși.

După linia aceea ai lăsat tu visurile tale de copilă, înțiile tale prietenii, toate dorurile tale, pe care eu astăzi trebuie să le trăiesc din nou, desigur.

A rămas ceva departe, o fâșie de viață, care a trebuit să te urmărească atunci cînd m-ai născut pe mine, de nu mai am eu astîmpăr și nu mă pot împiedica să visez.

Fără de preget, gîndul meu arde și mă chinuiește; apropierea celei mai ciudate se fac într-o clipă; simțiri ce nu le pricep mă încearcă; lucruri ce nu le-am bănuît îmi par firești și o sete, o necurmată sete de iubire mă învinge.

Fără de vreme tu ți-ai închis ochii, și eu ți-am văzut așa de puțin dragile lumini aplecate peste mine; fără de vreme minele tale au încremenit și eu le-am simțit așa de puțin mîngierea.

Gura ta a tăcut așa de curînd și farmecul vorbelor dulci, ce le poate spune o mamă, au sunat așa de puțin în auzul meu. De copil n-am avut nimănui să spun ce mă

doare, ochii mei n-au avut către cine să se întoarcă, minele mele spre cine să-și întindă deznădejdea.

Și tu erai duioasă, mamă... Puținele cărți ce au rămas de la tine, cu pagini însemnate pe margini, spun că ți-era drag să visezi, povestesc că te-au încântat și pe tine vorbele sonore și ritmata cântare a versurilor.

Ai visat și tu, și mi-ai lăsat partea asta și mie, hărăzindu-mi puțința de a mă înduioșa și de a-mi aduce aminte de toate.

Aci însă am fost mai aproape de tine. Muezinul, ce iese în cerdacul minaretului când se face cerul violet spre seară, mi s-a părut firesc și cunoscut de când e lumea și nu știu de ce minele lui întinse spre cer mi-au spus întotdeauna mai mult decât semnul crucei. Albele moschee m-au fermecat și m-au atras la pragul lor ; tristele și neîngrăditele cimitire, cu norodul lor de pietre îngropate în pământ, mi-au povestit mai multe decât lespezile noastre...

Cu ochii tăi le văd eu, desigur, toate acestea, cu suflul tău le simt, fără îndoială ; de aceea nu mi-e dragă luna, decât când se ridică în crai nou.

Și totuși, abia dacă pot să-mi aduc aminte cum era fața ta, căci o negură te învăluie și parcă din neguri e făcut și conturul tău...

(*Minerva*, III, 749, 17 ian. 1911, p. 1.)

EX VOTO

Prieten bun, fantomă acuma și tu, nu știu de ce-mi amintesc de tine în seara asta misterioasă...

Afară fulgeră și geamurile întunecate ale odăiei mele se luminează la răstimpuri, ca de apropierea unui albatru flutur uriaș, rătăcit prin noapte. Un suflu de vânt

trece și un miros tulburător de floare de tei își face loc și se strecoară în casă, adus de cine știe unde.

Poate mireasma asta ce stăpînea romanticele nopți de iunie ale orașului adolescenței noastre să te fi adus cu ea, sau poate apropierea furtunei ce se pregătește să fi dat simțurilor mele îndurerate o limpezime deosebită.

Acum, o picătură de ploaie, ca o pietricică zvîrlită în geamuri, m-a făcut să tresar cu zgomotul ei sec, și nu știu pentru ce, în tăcerea care s-a lăsat mai mare parcă, te văd și mai lămurit.

Să n-aibă oare sufletele pace nici după moarte ?

★

Oricum, în țințirumul îndepărtat de țară, în care te-au îngropat ai tăi, somnul tău trebuie să fie tulburat de puterea amintirilor mele, care au fost cîndva și ale tale. De este așa, ajută-mi să le reîntregim și să scăpăm ceva din noi, din marele și înfricoșatul întuneric ce ne pîndeste.

Cei ce te-au cunoscut și pe care i-ai înveselit cu bu-nătatea și glumele tale, și-n amintirea cărora mai stăruiești încă, vor muri și ei, și odată cu dinșii vei muri și tu, căci tu nu erai dintre aceia a căror viață începe după moarte, și ambiții postume n-ai avut.

Eu însă, care mi-am jertfit atîtea nopți ca să deprind farmecul misterios al cuvintelor, dacă îmi vei ajuta, voi încerca prin ele să te rechem din lumea umbrelor și să te fac să trăiești măcar o clipă mai mult viața pe care o iubeai cu atîta patimă.

★

Se face o seară furtunoasă ca și asta, și noi suntem doi copii nevrîstnici, într-un oraș tăcut. Teiul cu flori de aur, de lingă poartă, își trimite mirosul lui tulburător și

o lincezeală ne-a cuprins parcă pe amîndoi. Tu ești mai răsărit ca mine și mirosul acesta te neliniștește, îți dezvăluie lucruri care încă dorm în mine și pe care nu le înțeleg.

Și în tăcerea aceasta, zgomotul unor pași mărunți a trezit noaptea și te-a făcut să tresari. Da, imboldul dragostei se trezise în tine, și grădinița noastră nu te mai încăpea. Un cuvînt brutal m-a făcut să înțeleg atuncea că prietenia noastră era un obicei, o deprindere cotidiană, impusă de copilăria noastră, petrecută împreună. Decorul de vis se împrăstia, sfărîmat de cuvîntul tău brutal, și te-am lăsat să pleci singur, cu pașii tăi grei, după pașii mărunți, pe care i-am auzit după o clipă stînd locului ; și apoi, depărtîndu-se în umbra acelei nopți de iunie, în care mirosul florilor de tei nu ne da pentru întâiași dată același îndemn la amîndoi.

A fost întîia mea durere de copil nevrîstnic, întîia suferință a unui visător, întîia convingere că realitatea brutală nu e partea mea pe lumea asta.

Și cum stam așa, prin lacrima ce-mi luneca din ochi, am mai privit încă o dată grădina, și noaptea mi s-a părut, oricum, divină, privită așa printr-o lacrimă...

Și am reluat lanțul, căci obiceiul e tiranic și prietenia oricum e o formă a iubirii.

După ani perduți, suntem iarăși la un loc și căutăm să discernem caracterele și pornirile noastre. Vorbareț și glumeț cum ești, evoci un palat de marmoră scumpă, cu scări monumentale, străjuite de lachei, îmbrăcați în fireturi, cu ciorapii albi, bine trași pe pulpe, și înăuntrul palatului cu portrete vechi de familie, cu arme și bla-

zoane străvechi, un ghebos urît la faţă şi îndemînatic la mişcări, un senior din alte vremuri, fastuos şi autoritar, limbut şi ghiduş.

Palatul e înconjurat de un parc străvechi ; oraşul unde e clădit palatul acela e Florenţa, iar seniorul ghebos şi ghiduş e străbunul vostru.

Vîntul cald cînd se strecura prin parc scutura roadele coapte, pe cari nimeni n-avea voie să le culeagă. Anotimpurile aduceau fiecare florile lor, pe cari nimeni n-avea voie să le adune în mănunchiuri ; singure miresmele, pe cari nimeni nu-i stăpîn pe pămînt, rătăceau sub ramuri, se ridicau şi treceau peste zidurile mari, împrăştiindu-se în lume. Ici, colo, ramuri spînzurau de copacii bătrîni, ca nişte braţe rupte din umeri, şi seva curgea în neştire, cum picură sîngele dintr-o rană neîngrijită de nimeni, căci fantascul senior avea drept principiu : că cine se naşte într-un loc, acolo trebuie să trăiască şi să moară şi că fatalitatea nu o poate înlătura nimic.

Şi nu ştia bătrînul senior că acei dintr-o rasă cu dînsul, ramurile străvechiului său copac, odată cu luptele pentru Unitatea Italiei, aveau să plece pe alte pămînturi, aiurea, şi să moară sub alt acoperămint decît acela al palatului de marmoră, în frumosul oraş al Florenţei.

★

Au venit vremuri grele însă, şi frumoasa ţară cu grămada ei de statui albe, care strălucesc la soare, cu răcoarele fîntîni din care tritoni şi fauni aruncă eternul lor joc de apă peste nimfele care înoată şi se strevăd în apele limpezi din havuzuri, a rămas în urmă, iar adăpostiţii palatului de marmoră scumpă, din semînţia ghebosului senior, s-au împrăştiat în lume, şi astfel o ramură ruptă şi adusă de vînt a ajuns şi pe pămîntul ţării noastre.

În Iaşi, pe vremea aceea era belşug, şi un străin ce venea din alte lumi era bine primit şi îmbrăţişat, căci adu-

cea vești noi și putea povesti de alte întâmplări decît acelea obișnuite vieții noastre patriarhale. Noului venit deci îi fu lesne să se așeze, să-și cumpere o paletă și vâpselile trebuincioase cu care să-și poată agonisi traiul lui și al copiilor ce aducea cu dînsul.

Din vremea aceea, în casele vechi, în rame demodate, au rămas nenumărate portrete ale boierilor de atunci, cu portul lor, chipuri blajine și triste, cu ochii limpezi de un albastru neobișnuit cerului nostru, a unui albastru pe care vremea l-a îndulcit și înseninat de mîhnirile pămîntești. Aproape toate poartă aceeași pecete, avînd parcă un aer de familie. Pinacoteca din Iași păstrează și ea dovada talentului acestui carbonar transplantat și rămas în unul din ținuturile Iașului vechi.

Aceasta era origina, și cu atît mai mare era mirarea mea cum de în tine, prieten scump, în afară de dragostea de fast, nu pusese nimica străbunul acesta artist, cu paleta lui plină de culori, pe cari parcă rîdea fericirea soarelui țării lui pierdute.

Viața apoi a curs, și ca un contrast ciudat, ca-n apropierea unei primejdii de moarte pentru rasă, cel din urmă vlăstar, strîngînd parcă toată vlaga și toată seva ce mai rămăsese, a crescut frumos, puternic și dirz, ca o dezmințire a ghebosului din Florența.

Era un exemplar unic de frumusețe omenească, dar ca o statuie minunată, făcută de un artist dintr-un pămînt obosit și netrainic, s-a năruit curînd, murind pentru cea din urmă oară în tine.

Am întrerupt notele cîteva zile și caut să reiau firul pierdut... Cînd le începusem, în vasele japoneze din odaia mea erau cîteva flori. În unul, garoafe, în celălalt, trandafiri. Trandafirii, unul după altul, fețe albe și roșii și-au

plecat paloarea și purpura pe marginea vazului, apoi s-au scuturat înfrățindu-se încă o dată în cădere : petale de sînge și petale de ceară... Garoafele roșii au supraviețuit rozelor, dar s-au vestejit și ele, învinse de vreme, și ceva mai mult, parcă a murit în jurul meu de cînd m-am despărțit de tine.

În răstimpul acesta am cercat să cetesc, și întimplarea m-a făcut să cad peste o carte de povești orientale, care mi-a adus aminte de o femeie bătrînă, de un fel de Parcă, ce mă adormea cînd eram copil.

Graiul ei trăgănat și molcom parcă a sunat în casă deșteptînd ecouri. Un pat micuț, cu un copil cu ochii mari în el, și alături pe un scăunăș, o babă bizară desfăcîndu-și tulpanele unul după altul.

Aceasta a fost Șeherezada copilăriei mele. De la dînsa, desigur, mi-a rămas pasiunea pentru fantastic, dragostea de legendă și ființi supranaturale, iubirea pentru tot ce trăiește pe altă lume decît pe a noastră. Graiul ei molcom și trăgănat mă liniștea și mă făcea să uit supărările mele de copil. Vorbele ei îmi împăcau sufletul și mă linișteau ca o harfă. Ce-mi spunea, nu-mi aduc aminte, dar știu că erau povești nesfîrșite, ca un ciclu wagnerian, cu eroi neobișnuiți în poveștile noastre, cu întimplări ce se petreceau aiurea decît pe pămînt, undeva, nu știu unde, într-un domeniu creat de fantazia și talentul ei improvizator. Cînd am început să cetesc, mai tîrziu, și am știut cine e regina Mab, nu știu de ce mi-am adus aminte de dînsa. Poate că era o zîină bătrînă și ea, și că sub tulpanele acelea, legate unul peste altul, sub turbanul acela de barizuri, se ascundea o mare poetă necunoscută, cum sunt atîtea în popor. Ochii mei obosiți clipeau, luptînd împotriva somnului, și ea parcă se făcea tot mai mică, mai mică, pînă ce dispărea. Lumina din casă se stîngea și ea și apoi ziua mi se părea că e nesfîrșită în așteptarea cuvîntului ei.

Odată, dacă e adevărat că, cu cît crești în vîrstă, îți aduci aminte de lucrurile cele mai îndepărtate, am să caut, închizîndu-mi ochii, să regăsesc urma eroilor creați de fantazia nesfîrșită a Șeherezadei mele.

Precum își relua dar firul, bătrîna povestitoare, în fiecare seară, pornesc și eu cu amintirile mele. Trec peste anii de școală, atît de triști pentru noi, și într-un amurg de iarnă ne vîd urcînd împreună, un drum rîpos din pădurea *Bordei*. De o parte și de alta, copacii închiciurați par încărcăți de cristaluri. Pe drumul prăvălit înaintea noastră, o sanie țărănească încărcată greu a stat innămolită în zăpadă. Și parcă vîd încă cum stăpînul saniei, un țaran cu fața de asasin, a scos resteul de fier din jug și a început să lovească în capetele boilor, stropind zăpada cu sînge. Ochii aceia fîroși, în care ceteai pornirea la omor, i-am revăzut de atunci de multe ori în viață. Măscă aceea bestială de troglodit, întîlnită la un colț de codru, am revăzut-o și în saloane, și de cîte ori am revăzut-o, mi-am adus aminte de ochii tăi buni, care se umezise de lacrimi la vederea sîngelui roșu pe catifeaua zăpezei, și singura mea părere de rău e că nu am putut fi bun ca tine în viață.

Am urmat drumul, și către seară am intrat într-o casă gospodărească, al cărui stăpîn murise nebun. Prin geamuri se vedea satul în vale, sau mai bine, se ghicea, căci bordeiele nu se vedeau, ci numai spirale albastre de fum spuneau că acolo locuiesc oameni.

Casa, nelocuită de mult, avea ceva tînuit, parcă ascundea ceva, și într-o odaie am văzut un lucru pe care nu mi s-a mai întîmplat de atunci să-l întîlnesc, căci simțămîntul pietății, parcă, a dispărut din sufletele noastre modernizate.

În odaia aceea murise mama ta, și toate cele care povesteau o viață intimă brusc întreruptă de moarte rămăseseră la locul lor, după zeci de ani de zile. Am aprins un chibrit, și luminarea sub abajurul de hîrtie roză a împrăștiat parcă o lumină de trandafir împrejurul ei. Oglinda ovală a consolei a prins, cît ai clipi, imaginea odăiei întunecate și a luminat-o îndepărtînd-o ca într-un vis. Din policandrul de sus, cu ramurile în lături, umbra deodată a coborît ca un păinjen uriaș pe parchet. Deasupra patului, pologul roz atîrna ocrotitor, pernele fin brodate chemau parcă la hodină. Plapoma de mătăasă aștepta și ea, gata așternută pentru somn. Peste plapomă, spuma unei cămăși albe, și lingă pat, doi pantofiori, ca lăsați atunci din picioare. Alături, o măsuță, cu o cupă de cleștar, pe marginea căreia jucau lumini, cupa care primea inelele în fiecare seară. Un Crist de ivoriu, cu fața torturată sub cununa de spini, își întindea brațele deznădăjduite. Pe o sofa, o carte ne'ncepută, cu un semn la o pagină, își aștepta încă stăpînul.

Era continuarea unei vieți, o anticameră a unui mormînt, în care ierburi nemuritoare trăiau încă în vase și în care toate încă reflectau ceea ce a fost și e cu neputință să fie iarăși. Lucrușoare intime, în argint cizelat, sticlute de parfum pe jumătate goale stau cu toate, rînduite frumos pe o măsuță așternută cu o horbotă albă, deasupra căreia o oglindă cu basculă așteaptă încă ochii frumoși ai moartei, care se priveau în fiecare dimineață și în fiecare seară. Toate stau rînduite la locul lor, ca în minutul suprem, și ceva imaterial parcă plutește în casă, care străjuie, se înduioșează de atîta pietate și nu poate lua trup, și nu poate da glas ca să mulțumească celui ce a cristalizat amintirea ei, și a-nmărmurit, ca în palatul fermecat din poveste, mersul trecătoarei vremi. Ceasornicul oprit în clipa morții spune și el un ceas care

nu va mai veni, și limba oprită străluce, nemaiputînd nici ea să dea glas, ca o ființă care a tăcut pentru totdeauna.

Și iată-mă în altă casă veche, în care am stat într-o toamnă tîrzie amîndoi, aduși de întîmplare.

E casa unui artist pe marginea Senei, rămasă moștenire unei bătrîne servitoare, care o închiria. În seara cînd ne-am mutat, țin minte că am simțit, și unul și altul, un fel de sfiiciune, ca și cum am fi surprins intimitatea unei vieți.

În atelierul vast în care lucra pictorul, tot felul de schițe și tablouri începute, portrete cu ochi întrebători ori peisagii stranii povesteau viața artistului. Într-un ungher, o bibliotecă veche cu estampe și albumuri de călătorii, cu imagini desperecheate, cu teancuri de crochieri, însemnate în treacăt, dovedeau o sfortare omenească spre frumos. În alt ungher, o epinetă își arăta dinții de fildeș îngălbeniți de vreme.

Și tu, nu știu cum, deodată, ai încercat un acord, și un glas trist, ca al unei păsări rănite, venit dintr-un afund de pădure, a umplut odaia. Era ceva sfișietor, o tînguire și o dojană parcă în glasul acela, pentru noii veniți, care tulburau liniștea asta.

Și e ciudat că, mai tîrziu, cînd împrumutasem casei aceștia ceva din viața noastră, cînd ne deprinsesem parcă cu lucrurile ce ne înconjurau, întrebuițîndu-le zilnic, cînd cadrul întreg, în sfîrșit, se obișnuise cu noi, numai această epinetă străveche ne rămînea hursuză și neprietenosă. Zadarnic, de multe ori, în bătaie de joc, încercam tot soiul de cîntece, căci ea, oricît am fi variat ariile, răspundea cu același glas sinistru și sfișietor, ca un bătrîn care ar încerca să cînte o arie veselă, murind. Plictisiți de vederea ei, într-o zi am hotărît s-o mutăm, dar cînd am încercat s-o clintim din loc, același sunet ca la

început ne-a înfiorat, și întregul instrument ni s-a părut că e o bestie rănită, care rinjea la noi cu dinții ei de fildeş îngălbenit.

Și închizînd-o, am lăsat-o să stea acolo, pînă ce ne-am mutat din casa artistului.

★

După multe rătăcirii și ani pierduți zadarnic, pentru a scăpa restul de energie ce simțeam că doarme în mine, ne-am despărțit din nou.

Era într-un zori de ziuă, după o noapte de nesomn. În neguri clopotele deșteptate începeau să plîngă, și sunetele lor venite din turle nevăzute, parcă toate îmi spuneau : Pleacă de aici cit mai e vreme !

Nu știu de ce căutam eu să pun aceste cuvinte în gura clopotelor, cînd vorbele rostite nu erau decît o rezultantă a gîndurilor mele.

Simțeam că dorm ambiții în mine, ce trebuiau fatal să moară în orașul acesta tăcut, de care mă legau atîtea amintiri. Îmi număram anii, și o groază că nu mai este vreme pentru a face ceva era să mă piardă din nou.

Eram ca un inecat ce revine la suprafață înainte de a muri și simte într-o scăpărare de fulger ce neprețuită era viața. Firele ce mă legau de tine erau rupte, dealtfel, de mult. Intelectualitatea ta nu mă mai mulțumea, și în afară de plăcerile vieții fizice, nu mai era nimic comun între noi. De multe ori chiar, mi se părea ciudat cum ai rămas așa de simplu, și cu toate acestea te iubeam și simțeam nevoie de bunătatea sufletului tău. Aproximarea ta mă însenina, și răzvrătirile mele se potoleau la auzul vorbelor tale blajine. Dealtfel, erai și iubit de toți, lucru însă pe care nu ți l-am pizmuit niciodată.

Dacă tu, care ți-ai întors acuma ochii spre altă lumină, ai mai putea ceti rîndurile aceste, m-ai ierta, desigur, și

mai puțin decît mine încă, ai putea spune de ce mă iubeai și căutai între toate prieteșugul meu.

Și am plecat, văzînd fără păreri de rău cum dispărea orașul în urma mea, iar clopotele ce au sunat atunci, în zorii zilei aceleia, din nevăzutele turle, au sunat parcă un recviem al unui suflet care a murit.

*

Oricum, tu ai fost începutul vieții mele sentimentale, către tine a mers nevoia, care doarme în fiecare din noi, de a-și căuta un seamăn. Și apoi, eu am fost un copil trist, închis, cu melancolii întunecate, și singurătatea mea de atunci, neavînd încă o viață sufletească, nu știam cu ce s-o împoporez, și-mi era frică de dînsa.

Nu te-am ales pentru calitățile tale deosebite, căci acestea nu puteam să-mi dau seama dacă tu le aveai. Nu căutam un sprijin în tine, nu era o tovarășie de bine și de rău, de senin ori de furtună ; nu urmăream un țel comun, nu ne stimulam unul pe altul pentru o ambiție oarecare. Nu, pe atunci eram doi inactivi ce sufereau de trecerea vremii, care nu le aducea nici bucurii, nici dureri, nici mulțumiri, care să răsplătească cheltuiala vrunei energii risipite. Nedezvoltîndu-ne pe aceleași căi, era fatal să ne despărțim la o răscruce. Cetirile mele lungi și nealese poate, căci, ca unul ce nu făcusem nimic în școală, neavînd de cine să fiu povățuit și îndreptat, o sete neînchipuită de a ceti mă ajunsese. Începusem să simt frumosul, și pornirile mele, care adeseori se aprindeau și izbucneau în vorbe, nu căpătau nici un ecou de la tine. Cînd am înțeles aceasta și mi-am adunat, indeajuns, o comoară în sufletul meu, pe socoteala căreia să trăiesc, am simțit că-mi sunt de ajuns eu singur și că mai bun prieten cu care să vorbesc și să mă înțeleg nu aș putea găsi.

Singurătatea mea mi-o înfloream eu singur și mi-o luminam cum vroiam, iar frica aceea obscură, care desigur

că doarme în noi de la începutul vremilor, nevoia aceea de a-ți căuta un tovarăș contra singurătății a murit de la sine în sufletul meu.

Și n-am simțit nici o părere de bine sau de rău de această dezrobire. Dealtfel, desigur că nici eu nu ți-am lipsit ție, dovadă că în timp ce eu am rămas tot mai singur, tu ți-ai făcut lesne alte legături și te găseai bine în orice tovărășie.

Ne-am despărțit firesc ; cuvinte grele nu au căzut între noi, cum au căzut mai târziu între alte prietenii ce le-am fost legat, cuvântul acela, piatră aruncată dintr-o praștie, care, odată pornit, face semn unde a ajuns și care, orice ar spune unii, nu se mai poate uita niciodată.

★

Ultima dată cînd te-am văzut, am răscolit amintiri comune, și o clipă te-am regăsit, regăsindu-mă și pe mine, și o înduioșare neînchipuită m-a cuprins, căci am văzut, precum tatăl tău așezase lucrurile în odaia moartei, de la pantofiorii de lingă pat pînă la cupa de cristal ce primea inelele în fiecare seară, că și tu aveai același cult, aceeași pietate pentru lucrurile care au fost.

O năvală bruscă de aer curat venea, parcă deschisese cineva o fereastră spre un orizont de mare, și clopotele, clopotele acelea care în orașul tăcut al Iașilor întovărășesc toate împrejurările vieții, clopote pentru viață și clopote pentru moarte, clopote pentru dureri și clopote pentru bucurii, au început parcă să sune iarăși, încet, încet, pe urmă tot mai tare, pînă s-au pierdut din nou într-o vagă armonie, ca atunci cînd ți se pare că începe să cînte liniștea ea însăși...

Și am văzut cu ochii amintirei orașul bătrîn, casele noastre părintești, cu vița de vie care plîngea în fiecare primăvară boabe clare de apă, limpezi ca întiile noastre lacrimi. Bătrînii noștri au prins din nou ființă, siluete

vechi au început să se strecoare pe străzi, copaci tăieți s-au ridicat din nou întinzându-și umbrarul deasupra porților, slugi îmbătrânite pe lângă casele boierești și-au reluat locul și taifasul în pragul porților. O lume întreagă de morți și de moarte, de privesți și decoruri ce nu mai sunt au ieșit ca din pământ și m-au zguduit ca de apropierea unor vedenii.

Farmecul amintirilor le-a dat toată melancolia, și acum, când încerc să le fixez, mi se pare că sunt un copil ce se joacă, suflând așternutul ușor de praf ce s-a depus peste o lume veche.

Prietenia nu e decît o formă vană a amorului, și numai amorul te poate robi pînă într-atîta, încît să uiți de toate și să nu trăiești decît pentru el.

Întîlnirea lui e covârșitoare, și între tine și viață se lasă ca o cortină, după care se agită și aleargă lumea care ți-a devenit străină. Pe căile opuse pe care am apucat, tîrziu, la o răscruce de drum, l-am întîlnit fiecare sub osebite înfățișări. Al meu purtînd o mască de melancolie și deznădejde, al tău, de fericire și de voluptate, și legăturile dintre noi s-au desfăcut, firește, și mai mult. Singurătatea mie mi-a devenit mai trebuincioasă, ca să pot sta mai bine cu masca tragică de vorbă...

Și atunci, sentimentalismul bolnăvicios de odinioară s-a prefăcut la mine-n ironie, cuvîntul de dragoste în sarcasm, lacrima, de multe ori în piatră scumpă. Apoi am chemat în jurul meu ura și pisma, și acestea mi-au fost o adevărată voluptate, căci este o voluptate și aceea a danțului între pumnale.

Astfel am ajuns să ucid în mine amorul, după cum ucisesem și prietenia, căutînd să mă pregătesc pentru voluptăți viitoare, în ființa aceleia ce le-ar îmbrăca pe amîndouă.

Tu însă, căruia-i era dat să te poți bucura de toate, cu sufletul tău liniștit, n-ai avut norocul și te-ai reîntors printre umbre.

Recitesc aceste amintiri, aduse toate într-o seară furtunoasă, de un miros vag de floare de tei, și-mi spun că poate fluturul acela albastru ce-și dezvălea aripele fosforescente, în dreptul geamurilor mele, era sufletul tău întristat, ce rătăcea prin noapte și revenea să-și vadă prietenul anilor tineri.

Rămii dar aceste ca un ex voto în amintirea ta, și dormi liniștit în țințirumul îndepărtat de țară unde te-au îngropat ai tăi.

Și de acuma clopotele, clopotele acelea care în orașul tăcut unde am copilarit amîndoi întovărășesc toate împrejurările vieții, clopote pentru dureri și clopote pentru bucurii, clopote pentru viață și clopote pentru moarte, bucure-se și tînguiască-se pentru alții, că pentru noi nu mai au pentru ce suna...

(Viața românească, V, 7, iul. 1910, p. 49—57).

FANTOME

E un amurg de toamnă tirzie. Soarele scăpătat, cu discul pe jumătate după dealuri, aruncă razele pieziș, depărtările se estompează și o negură albăstrie îndepărtează colinele. În tăcerea aceasta divină care te-mpresoară, nu poți ști ce clipă anume arată ceasul în curgerea vremii. Un sentiment de veșnicie te cuprinde.

Pe tăpșanul întins al Copoului, nu e nimeni la această oră. Purpura însingurează frunza viilor și a copacilor. În vale, ca într-o albie, cetatea veche a Iașului, cu albele turnuri și turla de biserică, cu clădirile lui vechi, cu grădinile pline de flori, stă pitit și abia își trimite murmurul până aci. Departe, dealurile Cetățuiei și Galatei adună ultimele raze de soare pe coperișurile cetăților bătrâne.

Și în singurătatea asta a înserării, deodată o umbră de om ieșit ca din pământ, ca o arătare, a început să plângă un cântec trist de vioară. Cu hainele vechi în bătaia vântului, zgribulit, cu o bărbie violetă înțepenită de coșul uscat al vioarei, cu pletele în neorînduială peste ochi, cu un umăr mai ridicat decît celălalt, își tremură arcușul, în timp ce un glas venit ca de pe o altă lume prinde să cînte un cântec vechi, o romanță duioasă auzită în copilărie.

Cîntă fantoma, și deodată, de pe poarta de la intrarea tăpșanului, un șir nesfîrșit de echipajuri cu cai frumoși în clinchet de alămuri, cu roțile strălucitoare, cu vizitiii în livrele bogate, se ivește și umple parcă platoul. Roată lîngă roată apoi se învecinează și rîsete clare încep să sune. Plecate peste marginea trăsurilor deschise, capete tinere se apropie și în bătaia evantaliurilor frumoasele zilei își împărtășesc taine, își destăinuie amorurile, pun la cale zavistiile. Călăreții își joacă bidiviii, strecurîndu-se printre trăsuri, spun o vorbă ici, aruncă un zîmbet colo, fac frumos la cucoane. Un parfum dulce se răspîndește, și parcă toate aceste se petrec într-o lumină de lună, într-o atmosferă misterioasă...

Fantoma de adineaori are un taraf acuma, o giubea nouă o îmbracă, ochii îi scîlipesc și mîna nu-i mai tremură, tînguirea singuratecă se face orchestră, o gitară parcă s-a adăogat, și iată și un flaut, și sunt mai multe viori parcă, și vocea care cîntă ai spune acuma că e tînără, vibrătoare, sonoră... Și tot alte trăsuri vin. Și iată-le acum pe largul tăpșanului ocolind, se țin șir una după alta, merg domol îndrumate spre poartă și dispar una după

alta sub umbrarele aleelor de tei ce împrejmuesc drumul în defileu pînă de vale.

Dar cîntecul a tăcut și amintirea aceasta adusă de cîntec a dispărut cu el. Pe tăpșanul pustiu se face întu-neric și devale Iașul și-aprinde luminile sfioase tremu-rînd în ceața albăstrie. Arunc un ban fantomei de lăutar și cobor la vale, cătînd să-mi întregesc amintirile.

Da, viziunea aceasta era adevărată în vremea copilă-riei mele. Era bogăție, și nu era seară cu lună să nu urce trăsurile pe dealul Copoului. Iașul era un ostrov fericit, o oază de verdeată împrejmuită de vii roditoare, cu gră-dini fermecate, în care cîntecele priveghetorilor se ames-tecau cu ale viorilor ascunse prin boschete. Era ostrovul binecuvîntat, în care se aciuiase boierii noștri mari, ul-timii păstrători ai unei lumi ce nu mai este.

Cobor la vale trist, sub teii cari au îmbătrînit și mur-mură mișcîndu-și umbrele.

Și iată, parcă văd trăsurile iar cum se opresc la ron-duri, unde alți lăutari cîntă. Parcă le văd acuma în plină bătaie de lumină, cu alte haine, ca pe vremea noastră, cu crenoline mari și învoalte, cu mijlocul subțire, cu pălării cu streșine mari pe sub cari scapătă zulufii pînă pe umeri. Toți se cunosc și figurile lor toate parcă-mi sunt cunos-cute și mie, și mi-e jale de dinsele, ca de o lume de morți.

Luna urcată sus, deasupra copacilor, ca o mască lividă de clovn, privește și ea și rîde ironic, mișcînd umbrele...

Paveaua acuma se face sonoră, lespezile sună sub co-pitele cailor, fanarele fulgeră în treacăt. Case vechi bo-ierești, de o parte și de alta, strălucesc prietenos cu gea-murile lor aprinse și o mireasmă puternică de flori se ridică din grădini și umple aerul nopții.

Trăsurile s-au oprit din nou pe două rînduri și-au umplut strada, în fața cofetăriei celebrei M-me Ale-xandre... Evantaliurile iar prind să bată, cavalerii sluji-tori se întrec care de care și băieții din prăvălie vin le-gănînd tablalele cu dulcețuri și cu inghețate, slujind în

-trăsuri cucoanele, care săturate de lăutari de lună și cîntec de lăutar și înviorate de aer curat, mănîncă cu poftă, ținînd cu mînușatele lor mîini grațioase farfurișoarele cu bunătățuri. Cavalerii își servesc favoritele, iau farfurișoarele, întind un pahar cu apă, și strecoară glume dulci printre zaharicale. Singuri vizitiii și lacheii de pe capre stau gravi, făcînd zîmbre, neexistînd parcă, neauzînd, neștiînd nimic.

Și cînd au isprăvit acest ultim popas, un ultim gest de mină, o înclinare grațioasă din cap, și alaiul de fantome pleacă din nou în lumea lui de fantome.

Da, alaiul e plecat din nou, și iată-mă singur cu umbra mea în Iașul mohorit al zilelor noastre, în Iașul lepros și vulgar, unde străinii s-au mutat și au pus mina pe vechile case boierești, pe parfumatele grădini de aitădată.

Ostrovul fericit, ascuns între umbrare și împrejmuire de vii, adăpostește astăzi o altă lume, care nu mai e aceea a copilăriei mele și unde eu mă simt un străin, aproape o fantomă.

(*Cumpăna*, I, 11, 5 febr. 1910, p. 171—173).

GARDA IMPERIALĂ

Se face un amurg de toamnă într-un codru bătrîn de stejari, prin care trece un rădvan în clinchete vesele de zurgălăi. În el suntem noi, micuți cum eram atunci, cu tata și mama.

Frunzarele veștede sună împrăștiindu-și ghinda pe drumuri, iar în fund, departe, printre trunchiurile negre, soarele a coborît și a stat neclintit, ca o candelă între colonadele unui templu.

Zurgălăii sună încet și, de o parte și de alta a drumului, fructul roș al măcieșilor împrășteie pretutindeni pete de

sînge. Feregele uscate și-au plecat dantelatele frunze și pe lingă trunchiuri, pe covoarele catifelate de mușchi, bureții albi se înșiruiesc, ori se adună în pîlcuri, adumbrînd parcă o lume minusculă sub umbreluțele lor.

Fața mamei e coperită cu un văl cenușiu, prin care i se văd ochii blajini, ca după pînză de păianjen. Mina ei minușată se întinde la răstimpuri ca să ne așeze o șuviță, ori să ne învelească cînd bate vîntul.

Tata pare adîncit în gînduri, și noi stăm cuminți și tăcuți, cu micile noastre suflete călătoare prin codrul bătrîn.

Soarele a căzut apoi tot mai jos, și întreg fundul pădurei, cu painjeniișul de crengi luminat, pare un vitraliu misterios, după care se petrece agonia unei lumi.

Tăcerea creștea ca din pămînt, tăcerea aceea tristă a lumii vegetale care te învăluie, te pătrunde, te face să cauți căldura unei mini, prietenia unor ochi.

Și în tăcerea aceasta adîncă, deodată, ca atunci cînd vîntul pornește pe nesimțite de trezește ici o frunză și colo alta, de apleacă un ram ici și fărîmă o crenguță mai încolo, suflă în intrarea unei scorburi ori trezește un ecou prin peșteri și ca apoi, toate aceste zgomote răzlețite adunîndu-le, cu ele să întregească o simfonie dulce ori un zgomotos marș de biruință; de departe, venind pe sub crengi, un glas de fanfară străbătu încet, încet, se potoli și apoi, călătorind parcă pe sub pămînt, reîncepu mai tare, apropiindu-se mereu.

Mîna tatei s-a ridicat lin către vizitiu, și în amurgul dulce leagănul trăsorei a stat sub un copac bătrîn, de o parte a drumului. Înainte șleaul alb lucea, și în afară de muzica aceea dulce ce înfiora codrul, nimeni nu venea înspre noi. Sonore notele răsuna, și acum ai fi spus că vin din cer, de undeva, călătoreau prin aer, apoi, tot mai aproape parcă, pînă ce deodată culorile unui steag se aprinseră în aer și răniră cuprinsul.

Și atunci, izvorînd de sub crengi, o întreagă armată în aurul firetelor, o lume întreagă de oameni și cai, purtînd lumini pe dunga epoletelor și pe tăiușul spezelor, umplu șleaul. În capul lor, un general bătrîn, pe un cal negru înflorit tot de spună, apăru pe jumătate întors, sprijinit în scările lucitoare, și făcu un semn ridicînd un fulger cu spada. Alămurile tăcură pripit și muzica aceea dulce, ca tăiată de ascuțișul săbiei lui, conteni într-o risipă de sunete ce se împrăștiară sub umbrare.

Alaiul leit în aur stătu, flăcările albe, albastre și roșii ale steagului fluturară, și bătrînul general, coborînd de pe cal, se apropie de trăsura noastră, duse o mîină la chipiu și rosti cîteva cuvinte în franțuzește. Tata coborîse și el, și acum, în timp ce armata sta neclintită, amîndoi apropiați de marginea trăsurei, vorbeau cu mama ce-și ridica vîlul de pe față, sus. Era ceva blînd în fața omului aceluia bătrîn, care străbătea țara noastră prin codrul străvechi de stejar, ducînd alaiul lui la moarte. Gesturile lui corecte arătau parcă prea puțin obișnuința de a mînuia o spadă, pe a căreia lucire, desigur, nu înflorise încă pata sîngelui. Mîna lui se pusese pe creștetul meu, tremurătoare, amintindu-și parcă ceva. Și ochii lui erau triști, triști, ca ochii care lasă ceva în urmă. Da, nu era nimic războinic în înfățișarea lui, precum nimic războinic nu era în tot alaiul acela de capete bălaie, cu mustața abia mijindă, îmbrăcat numai în aur și în fireturi, care plecase din țara lui spre necunoscut...

Era mai mult o armată gătită de paradă, o armată ca să facă frumos la cucoane, un alai elegant, gata să fie acoperit de flori ce i s-ar arunca de prin balcoane, o ceată de figuranți ce merg la o sărbătoare ori într-un *tournoi*¹ nevinovat.

¹ Serbare militară (fr.)

Codrul bătrîn de ştejar, trist şi întunecat cum era, nu avea flori să arunce, nici ghirlânzi triumfale de întins peste capetele lor. Frunzele moarte ce le aruncau crengile cu gestul lor de deznădejde nu aveau eleganţa braţelor ce aruncă mănunchiuri în calea celor biruitori.

Prin codrul bătrîn treceau mai mult prevestiri de moarte, şi eleganţa aceea părea stranie în pustiul acela, unde fiecare era un călător.

Şi parcă văd apoi din nou, după un ultim salut şi o ultimă mîngiere pe obrazul meu, pe general urcat pe negrul lui cal înflorit de spumă. Mîna domoală a strîns friiele o clipă, capul i s-a întors către umăr privind îndărăt, braţul celălalt ridicat sus a întins spada. O comandă scurtă, într-o limbă necunoscută, a sunat, şi întreg alaiul a pornit.

Muzica a început din nou, şi în umbra ce se lăsa acum tot mai neagră, aurul epoleţilor luci, tăiuşurile albe ale spezielor scînteiară, culorile vii de pe steaguri se cerniră, şi cei ce nu mai aveau să se întoarcă se făcură una cu noaptea, sub ramuri.

Sunetele fanfarei singure, de ce se depărtau, veneau pînă la noi cînd călătorind prin aer, cînd tîrîndu-se ca sub pămînt, plîngînd toate bucuriile şi toate regretele, pînă ce amuţiră şi ele.

Iar noi, purtînd în ochi viziunea alaiului acestuia stropit de aur, ce mergea la moarte îmbrăcat în haine de paradă, în sunetul zurgălăilor trişti, ce sunau în nopte, ne-am urmat drumul prin codrul bătrîn de ştejar care înfloreşte desigur şi acuma şi care nu-şi mai aduce aminte nici de noi, nici de cei ce au trecut sub ramurile lui nepăsătoare, ducîndu-se la moarte...

(Viaţa socială, I, 9, oct. 1910, p. 134—136).

O, ban de aur, rotund și galben ca fața soarelui, ban de argint alb la față ca luna, și tu, ban sărac de aramă, negru și posomorît ca fața pămîntului — aur, argint ori aramă, deopotrivă de ademenitoare, bucăți de metal cu efigii șterse și ani trecuți, ce faceți voi cu omul, cum îi ștergeți și-i schimbați voi înfățișarea asemeni efigiilor voastre și-l faceți de nerecunoscut ? Căci omul e adeseori ca și un ban, ca și o cruce, ca și o lespede, care poartă un chip, un nume, un leat ce nu mai este. Și precum circulați voi pînă la o vreme și dispăreți pe nesimțite, așa dispar și cei ce se jertfesc pentru voi și cred că numai voi puteți să-i dați fericirea.

Energiiile tu le abați din cale, muzica ta dulce ia auzul celor mulți, și a avut dreptate cel care a spus că nenorocirea e legată de aur. În tine sunt toate satisfacțiile imediate, și una din aceste satisfacții e și aceea a pîntecului. Unii cheltuiesc pentru palate somptuoase, alții pentru palatul gurii lor și, neavînd bogățiile lui Lucullus, te ia, o, banule rotund, ce scapi așa ușor printre degete, de oriunde te găsește, căci trufandalele sunt trecătoare și nu așteaptă. Icrele moi sunt o delicioasă mîncare, jambonul de York, un fragment de nobil animal, stridiile, aceste inerte și mult casnice jigodii ale mării, iubesc Chablis-ul și au oroarea înăscută de apă. Tu așterni giulgiul alb și curat pe mese, scoți cristalurile ori argintăria din dulapuri, așterni flori decorative printre ele și dai glas viorilor și sonoritate ghitarelor. Unui om, ce ar avea astfel de gusturi rafinate în țara noastră, i s-ar cere o necurmată muncă și ani de zile de trudă și răbdare ca să-și poată agonisi cîstit cu ce să și le plătească. Dar stomacul nu așteaptă, cum nu așteaptă nici trufandalele ; sucul gastric cere viteze imediate, anii îmbătrînesc, mașina întreagă se în-

vechește și palatul unei astfel de guri cere și el apanagii și protestează cu vehemență dacă nu i se acordă.

În zadar nobila parte de sus protestează contra orificiului dăunător, în zadar adună argumente și ironii predicând sobrietatea și se revoltă deplîngînd atîta risipă de energie, căci partea mestecătoare își urmează exercițiul avînd drept deviză că cine a mîncat va mîncă, și cine a băut va bea.

O bandă de asemenea robi era și în tîrgul meu, bandă devenită mai tîrziu partid, născut din cine știe ce fantazie după o digestie bună. Era o grupare de oameni joviali, și eu nu cred că a fost nevoia de a reacționa contra cuiva, care i-a adunat la un loc, ci nevinovata plăcere de a mîncă, de a face glume unul pe socoteala celuilalt și de a petrece timpul cît se poate mai agreabil în singurătatea și lipsa de distracții ce le oferea monotonia Iașului. Era un grup pitoresc de oameni de diferite vîrste, pe care, dacă ai fi fost străin de localitate, i-ai fi luat desigur drept un taraf de lăutari.

Evoc o noapte tîrzie și neguroasă și după cortina aceea de neguri revăd un conglomerat de tipuri, sprijinite unul de altul, mergînd încet, oprindu-se din vreme în vreme, dezmembrîndu-se, gesticulînd, apostrofîndu-se, apoi refăcînd conglomeratul și pierind în noapte. De obicei, cortegiul îl deschidea un om scund, cu gîtul intrat între umere, cu barba neîngrijită, ce părea a șeful tarafului. Capul îi era mai totdeauna aplecat în jos și minile, gesticulînd, aveau aerul de a duce ca zeul Pan un nai imăginar la gură. Alături de el pășea un om puternic, înalt, spătos, cu sprincenile cît niște mustăți și cu niște mustăți ca două aripi de corb întinse. Nasul scurt, cu nările răsfrinte, cu gura roșie și senzuală, avînd toată înfățișarea unui tenor de suburbii. Apoi, pe de lături o arătare cu două gheburi, încovoiată ca de povara unei flașnete, iar după ea, umbra urmărindu-i pașii ca o maimuță zgribulită și famelică. Un altul, slab și uscat, părea însuși un

Stradivarius în mers și pe lângă aceștia o siluetă de senior, totdeauna bine pus, cu o veșnică havană în colțul gurei și alte două ființe fără formă precisă, fără colțuri și fără unghiuri, două planuri rotunde, două capacități insondabile.

Ani de zile, aceste siluete drumețe și bizare au cutreierat străzile Iașului, făcând deliciul băcăniilor, restaurantelor și localurilor de noapte. Bolta rece, plină de amintiri glorioase, cu mesele ei murdare de vinul scurs, cu farfuriile ei hîrbuite și tacîmurile ordinare, cu scaunele ei de lemn pe care s-au așezat și s-au grupat rînd pe rînd atîția visători și atîți cheflii, i-a văzut și i-a auzit, și băieții ce servesc încă și astăzi, deși localul s-a mutat și și-a pierdut faima, țin încă minte și povestesc, ca de vremuri eroice și legendare, de acele agape nocturne, de acești protivnici ai vidului sub orice formă.

Bătrînul Buch, care a închis ochii acum și el și care era un adevărat tezaur de amintiri, un cronicar necunoscut al faptelor și al întîmplărilor străvechiului Iași, și care era un admirator pasionat al șefului acestei bande, ar fi putut scrie cu mai multă vervă și cu mai puține repetiții, ca un alt cronicar îmbătrînit, peripețiile acestei a doua „Junimi“. „Frigăruie“ ar fi putut adăuga și el, pivnicierul hrubelor de la Rivalet de asemeni, precum și cel de la Socola, precum și toate sticlele destupate, dacă ar putea prinde glas, precum și toți lăutarii, de la Ionică Barbu și pînă la cei mai necunoscuți.

Din local în local, de la sud la nord și de la nord la sud, în căutarea licoarei rare, ori a trufandalei anotimpului care te fac să ți se pară mai bună viața, îți dezleagă limba și te predispon la idei umanitare și la planuri pentru viitor, la acestea s-a mărginit activitatea atîtor ani pierduți.

Și așa, încet, încet, sub lumina lămpilor, pe netezișul meselor de brad, pe zăpada giulgiurilor albe a pinzelor de in, pe funduri de farfurii cu stropi de vin roș și alb din

fundul paharelor, s-a scris programul unui partid care a durat cît durează și un pahar cu vin.

Apoi banda s-a dezmembrat, șeful ei plecînd să caute trufandale aiurea ; Stradivariului, într-o bună zi, i-a plesnit o coardă ; arătarea cu două gheburi, ce părea că duce o flașnetă în spate, tărîndu-și umbra după dînsa ca o maimuță, poate că mai trăiește încă, silueta de senior și-a stîns havana, aruncînd deasupra lui ca un horn de casă părăsită o ultimă spirală de fum spre cer ; cele două ființe fără colțuri și fără unghiuri au devenit din ce în ce mai imprecise, și banda s-a risipit.

Tenorul, singur, cel cu două rînduri de mustăți suprapuse, a rămas locului, cătîndu-și un alt angajament. Acum începuse să devie mai îngrijit de persoana lui. Părăsise veșnicul portofoliu ce-l întovărășea, visînd la alte portofolii. Nu mai înfățișa pe tenorul de suburbii, părea un brazilian transplantat și îmbogățit de speculații fabuloase. Din zi în zi cîstigînd teren, lătîndu-se ca o pată de undelemn pe conștiințe, ramificîndu-se pretutindeni, acuzîndu-se an cu an ca un personaj indispensabil, ca un om ce ținea în mîna lui nenumăratele baiere ale unei plase nevăzute. Odată Iașul cucerit, conștiinți debile și suflete subrede fiind și aiurea, pata de undelemn se lăți și peste provincii. Banul rotund sună și se rostogoli, își făcu drum, trecu pragul unei case, și a alteia, se răspîndi, se multiplică, se furișă în fundul pungilor goale, năluci în fața ochilor lacomi și izvorî pretutindeni, aruncat dibaci de mîna tentaculară a celui ce avea să aibă odată un portofoliu. Și brazilianul nu întîrzie de a cuceri Moldova, spre deznădejdea și nedumerirea vechiului său șef, ce nu și-a inchipuit desigur niciodată a avea un așa de vrednic acolit în banda lui.

Trudnic, stingher, incolțit, transmigrînd de ici-colo, fregolizînd cu partidele, hăcuind cuvintele cu gesturi urîte de bucătar, siluind frazele ce sfîrșiră prin a nu i se mai

supune, vorbind de totul și de toate, de oameni și animale, de politică și literatură, fostul șef, rămas fără partid, s-a consolatat repede, ca unul ce n-a ținut la nimic decît la comestibile.

Și acum, ca în fiecare an cînd căldurile toride se abat peste București, într-o săhăstrie răcoroasă, umbrită de pomi, deasupra căreia mersul soarelui își întinde și-si retrage zilnic umbra uriașului Ceahlău, filozoful nostru, după turneul făcut la toate ministerele, efortiile și alte succursale unde Nilul picură în fiecare an din robinete ploaia lui de aur, se așază visînd la digestiile lui viitoare.

Un popor pestriț de volatile umplu curtea și roiesc de pretutindeni, cotcodăcesc anunțînd oul proaspăt pentru omletă, curcanii burtoși își tremură gușa, înfiorați la gîndul că vor trebui să cadă jertfă nohotului și stafidelor din cămară, claponii albi se visează cu o rădăcină de hrean în gură, și toate dau ocol casei și murmură la vederea căpcăunului ca niște biete victime fatale ce sunt.

În vale, Bistrița murmură, iar lostrițele și păstrăvii își scot din cînd în cînd capul și apoi grăbesc fulgerînd și se dau afund în bulboane. Și în timpul ce de pe ferestrele deschise ale acestei săhăstrie tot felul de mirezme delicioase se împrăstie și plutesc în aer, din depărtatul București, de la Ciobanu și de la Capșa, de la Mercur ori de aiure, jambon de York și păstramă de gîscă, pateuri de foie gras și limbi afumate, licurini și sterleți, icre moi și languste, torturi și prăjituri, vinul rubiniu și alte nectaruri, piersici și cantalupi, curmale și banane, și tot ce-i bun pe cele patru continente se îngrămădesc în lăzi și, trecînd mirate din stație în stație, iau drumul fericitei săhăstrie.

Fața albă de masă se așază, bunătățile își iau locul rînduit prin farfurii răspîndindu-și mirosurile, vinurile sticlesc în carafe, un clopot înduioșat sună din turla mînăstirei, și în timp ce toaca veche de lemn răspunde, căpcăunul nostru, avînd aerul unui alt Lucullus ce s-ar fi invitat singur la masă, cu șervețul legat pe după gît, cu ochii

sticlitori, își lasă furculița și cûșitul din mînă și, cuprins de o dulce beatitudine, visează la efigia lui ștearsă, la viața care trece și scade treptat ca paharul de vin rubiniu ce stă înaintea lui și, nemaiavînd cu cine închina, închină pentru el singur, dorindu-și ani mulți și puteri renăscătoare pentru a se mai putea folosi de tot ce e bun și delicios pe lume.

(1907, I, 31, 28 iunie 1910, p. 663—666).

REVERIA UNEI STATUI

Pe pedestalul lui de marmoră, din ziua solemnă cînd buciumul a sunat prelung și alba pinză ce-l acoperea a căzut ca luată de vînt, pe calul de bronz, cu piciorul ridicat, gata parcă să păsească de pe soclu, înțepenit puternic în scări, ținînd în dreapta buzduganul, cu cununa de bronz pe creștet, Ștefan-Vodă privește parcă înaintea lui peste veacuri.

De-a dreapta și de-a stînga, tunurile mute străjuiesc, și vîntul toamnei tîrzii, trecînd cu suflarea lui rece, îi murmură parcă un cîntec trist, o întimplare străveche, un basm din vremuri legendare.

Soarele l-a luminat cu strălucirea lui de foc, ploi de primăvară l-au spălat, iernile i-au schimbat pe rînd hlamidele de hermină, și anii au trecut tot mai mulți, tot mai mulți...

Peste gîtul încordat al calului cu fruntea ridicată sus, ochii lui privesc, și piața goală dimprejurul lui parcă se umple de lume.

De pretutindeni, de pe străzi, roiuri negre curg, pe vîrfurile catargurilor flamurile bat amintindu-i victoriile lui trecute. Tropote de cai răsună, lumini fugare trec și se mută pe chivere și coifuri, evoletele ard în soare.

Și lângă el, iată, ieșind ca din pământ, un cort rotund cu baldachin de catifea roșie, cu albastre perdele de atlas, și iată, ori i se pare lui, că lângă cort s-a făcut un jilț de piatră străveche, lustruit de vremuri, în care a stat odată.

Da, e jilțul lui, de-a cărui spetează s-a răzimat de atâtea ori și a visat plecându-și capul pe mină în ceasurile de îndoială. E jilțul lui, în fața căruia au venit și au îngenunchiat atîți năpăstuiți ca să asculte cuvîntul de judecată, e jilțul lui părăsit la Cetatea Neamțului, de unde a plecat într-un ajun de bătălie.

Pete roșii de sînge i se zugrăvesc dinainte, capete tăiate bolborosesc în agonie, chipuri viclene de boieri se adună în sfat, soli cu haine prăfuite apar, și el nu mai e pe calul lui de bronz, ci pe jilțul de piatră, într-o sală veche cu arcade sonore...

Dar un cor de glasuri a răsunat și piața iar s-a umplut de lume, și întreaga oștire în haine lucitoare a dus arma pentru onor, și nu e oștirea lui, și cîntecul pe care ei îl cîntă, cu toate acestea, el îl cunoaște, e cîntecul străvechi pe care îl cîntau oștirile lui, e tot același cîntec, și auzul i se înfioară ascultînd :

*Hai, frați, hai, frați,
La năvală dați,
Țara v-apărați.*

Dar pînă să prindă bine cuvîntul, o suflare de vînt venind a împrăștiat din nou tot norodul acela adunat, a golit piața ca prin farmec...

Îndărătul lui un ceas a bătut, și tot soiul de oameni, unii cu figurile necăjite și triste, alții cu ochii șireți și gesturi mari, ținînd portofolii subsuoară, birje grăbite cu cai fantastici, chipuri străine de jidovi adulmecînd după chilipiruri au început să roiască spre vechile curți unde ținea el sfat odată.

Și i se păru parcă ciudat că nu mai vede nimic din vechile ziduri cu metereze ce împrejmuiiau curtea, că nu mai

vede turnul străvechi de la poartă cu clopotul lui și cu străjerii de pază, și, uimit, căuta iarăși să-și aducă aminte...

Vremile se abătură din nou din cale, și meșterul amintirii clădi un palat frumos cum era pe vremuri, îl lumină în bătaia soarelui, dură copaci și verdeată împrejurul lui, dete glas fintinilor să cînte și dezlegă întreaga viață cu obiceiurile și datinele apuse.

Un clopot prinse atunci să sune și cunoscutul glas îi aminti biserica pe care o zidise.

Apoi o vulvoare îi jucă pe dinaintea ochilor, luminînd tot cerul. Flăcări lacome se înalță ațîțate de vînt, se îngemănă și se despletesc, și un nor gros de fum, ca o cortină, se lasă peste această vedenie.

Și meșterul amintirii, după ce perdeaua de fum s-a dat într-o parte, a prins să-l clădească din nou mai frumos și mai mîndru decît era.

Și anii curg cu întîmplările lor. Tot alte fețe apar în ceardacurile palaturilor, tot alte chipuri de domnițe visează la geamuri, tot alți boieri se adună în sălile mari la sfat. Dar geana de foc ca un blăstăm din veac în veac aleargă sub streșini, pînă ce din palatul străvechi n-a mai rămas piatră peste piatră.

Și acum, în clădirea sinistră ridicată îndărătul lui, în clădirea aceea unde necurmat ușile se deschid și bat, glasuri stridente răsună strigînd nume de împricinați. În sălile mari, imagina tristă a lui Crist răstignit pe cruce prezidă împărțirea dreptății. În haosul acela de săli, pașii măsoară neliniștiți clipa cînd cumpăna se va pleca spre partea lui, în odăile acelea mucedo norocul fiecăruia doarme în in-foliile prăfuite ale arhivelor, în vestibulurile triste se adună acum și se strecoară misiții, iată lumea pe care o aduc valurile vremii.

Piatră peste piatră n-a mai rămas din ce a fost, și el singur, în amurgul acesta de toamnă, între tunurile mute

ce-l străjuiesc, pe calul lui de bronz, cu piciorul ridicat, gata parcă să pășească de pe soclu, stă visînd la vremile de altădată.

(Sub titlul *La mîndrele vremi de altădată*,
în *Luceafărul* [Sibiu], IX, 21, 1 noiembrie.
1910, p. 517—518)

DE VORBĂ CU UN AFIȘ

Un afiș uzat, găsit într-o carte, mi-aduce aminte de teatrul vechi și de actorii lui, și mă gîndesc cu ce plăcere mergea lumea la teatru pe vremea aceea, cînd toaleta era de rigoare și cucoanele se găteau ca de bal, ca să vadă și să fie văzute.

Era o întrecere între frumoasele de atunci, și pregătirile începeau cu ceasuri înainte. Părul era pus în papilote ¹ de dimineață, fierele de frizat pentru zulufuluri, cari se purtau de-a lungul tîmplelor, stau gata la locul lor. Inelele scumpe, cerceii și brățările erau scoase din bisactele ², rochiile încercate și potrivite, și slujnicile gata, care c-un ac în mînă, care cu o sponcă ³, care cu pămătuful de pudră.

Și toaleta începea în fața oglinzei, ochii vioi se aprindeau de plăcere, sprinceană se arcuia cu negru, gura se rumenea de trandafiriu, unghia se împurpura de carmin și dinții își încercau fildeșul, schițînd surisuri nevinovate. Apoi părul, cu pieptănătura lui complicată, o dată așezat, puful stîrnea un nor alb de pudră, și umerii și sînul deveneau mai albi, colțul urechei se rumenea și el cu un

¹ Papiotă : bucată de hîrtie, de stofă sau de metal pe care femeile își răsucesc părul pentru a-l ondula.

² Besactea : cutioară lucrată cu migală, în care se păstrează obiecte trebuincioase la cusut.

³ Sponcă : copcă.

pic de roz, smaraldele aruncau sticlirea lor verde, rubinul lăsa un picur de sînge pe un deget, egreta de diamant tremura în păr, mătasa foşnea, şi cînd mănuşele erau puse, binoclul şi evantaiul luate, cupeul ce aştepta la scară huruia pe lespezi şi urca dealul Copoului, unde era teatru de atunci.

În curtea largă, echipaj lingă echipaj se rînduia frumos, viziteii îşi trăgeau glugele peste cap, şi de-ar fi nins ori de-ar fi plouat, de se juca comedie sau drama cea mai lugubră, dacă se asasinau regi ori înnebunea vreo eroină, ei încremeneau pe capră, făcîndu-se una cu trăsura, nepăsători de-atîtea fantastice peripecii.

Şi înăuntru, chilioarele mici cu marginea de catifea purpurie se umpleau una după alta, împrăştiind toate mişcările, frumoasele apăreau cu pieptănăturile lor arhitecturale, pietrele sclipeau, umerii mai albi ca dantelele păreau ninşi, mini graţioase se plecau peste balustrade, capete se învecinau surăzîndu-şi şi nelipsita orchestră cu alăturile ei ataca zgomotos eterna partitură : *Poète et paysan*¹.

Antractele erau lungi, şi lumea se vizita din lojă-n lojă, îşi întorcea vizitele, cornele cu bomboane şi tăvile cu îngheţate apăreau, şi gurile mîncînd lucruri dulci îşi spuneau poate vorbe amare cu cel mai graţios suris.

Aşa mergea lumea pe atunci la teatru, nu ca astăzi. Şi actorii de pe vremea aceea îşi dădeau toată osteneala şi nu erau ocoliţi, deşi trupele străine nu lipseau, precum nici impresarii care ştiau afacerile de aur ce se puteau face în Iaşi.

Şi zidul cortinei o dată ridicat, rampa tainic învăluită, iată măştile vechi şi triste, regii detronaţi, amorezii oftători, lumina de foc bengal de pe morminte, Don Josè care iese dintr-o trapă pîn'la mijlocul trupului şi cere răzbu-nare, şi iată şi Cucoana Chiriţa şi toţi eroii şi eroinele uitaţi acuma ai lui Alecsandri, înrupaţi în fiinţa lui Bălănescu,

¹ *Poet si țăran* (fr.).

cel mai iubit între toți, veșnic răsplătit de aplauze și adorat de mulțime. Era de ajuns să apară cu înfățișarea lui bachică, peste măsură de gros, cu burta lui balonată, ca zîmbetul să cîștige lojă cu lojă, scaun cu scaun, pînă în înaltul galeriilor, și teatrul să se prefacă într-o gură imensă care rîde. Și iată Luchian, cu fața lui simiescă ¹, și iată tragicul Gallino, ce clătina veșnic din cap ca o potîșă ² chinezească.

Acolo am văzut pentru întia dată și pe Aristița Romanescu jucînd cu veselul Hasnaș, în *Angelo Malapieri*.

Hasnaș ținea pe atunci rolurile de amarez și juca dramă. Era subțire și zvelt, și glasul lui avea un timbru neobișnuit de simpatic.

Dar într-o zi, o flacără alergă sub streșini, fumul și scînteile au umplut aerul, decoruri și costume, spezi și pumnale de lemn, chivere și coroane de carton, lemnărie și tencuială, toate au căzut la pămînt și s-au prefăcut în cenușă.

Zidurile singure au rămas, decoruri triste, și între ziduri, ici-colo, urme din chilioarele cu balustrade de pliușă roșă, unde atîtea guri frumoase au suris, atîtea capete grațioase s-au înclinat și atîtea binocluri au cercetat, căutînd o față cunoscută, un profil iubit.

Apoi ploile și zăpada au căzut peste ziduri, ruinele au stat o bucată de vreme în fața soarelui și a lunii, și într-o zi, în căsuțele din dosul teatrului, ce rămăseseră neatînse de puterea flăcării, s-a stins și actorul cel mai adorat al mulțimei.

Intr-o odăiță scundă, joasă în tavan, cel ce stîrnea risul tuturor, cu o lumină aprinsă la căpătîi, după ce murise de atîtea ori, își dormea acum somnul cel din urmă.

¹ Ca de maimuță (fr.).

² Vas de porțelan chinezesc (fr.).

Mini grațioase și înmănușate puteau să bată și să cheme, căci mortul ar fi rămas surd la aplauzele atât de iubite într-o vreme.

O mască tragică, lipsită de carminul întineritor și de pudra dătătoare de aparențe, care era Madame Lașcu, apărură într-un gang, desenă o siluetă neagră și dispăru. Fața-i era plinsă de adevărate lacrimi, și nu de lacrimi de cabotină, iar el, în sicriul de lemn, pentru cea din urmă oară mă făcu să zîmbesc printre lacrimi, căci din ființa lui, la lumina aceea, se vedea aproape numai pîntecul enorm boltit peste sicriu și vârful picioarelor micuțe, fața fiindu-i acoperită.

Apoi și zidurile au dispărut, cum toate sunt menite să dispară.

Viața s-a reînnoit, și cele cîte au fost ni se par acum triste și ofilite ca și afișul acesta vechi, care poartă data unor zile ce nu mai sunt.

(*Minerva*, II, 577, 26 iulie 1910, p. 1)

CEASORNICUL BUNICII

Urmez o stradă cunoscută, pe care am străbătut-o atîția ani de zile, și fără să mă gîndesc la năvala anilor care a curs peste mine, de cînd trăiesc departe, mi se pare ciudat că prin grădini nu văd aceiași pomi, la geamuri aceleași figuri cunoscute.

Aci își apleca ramurile un cais, și dincolo, noaptea, nălucea un arțar alb ca o fantomă. Oprit lingă un grilaj de fier, îmi reazim capul ca să privesc înlăuntrul unei curți, și nu mai recunosc vechile case în care am stat. Străinul care s-a mutat și-a pus pecetea lui. E tăcere, nu

văd nici o trăsură la scară, nici o siluetă de misit, nici o umbră de cerșetor .

Și totuși, stînd afară, mă strecor, cu gîndul înlăuntru, urc scările, trec ușurel prin ganguri și intru în odaia unde am copilărit. Cu puterea amintirii așez lucrurile la loc, covoarele vechi cu flori șterse, iconostasul în firida din părete, rînduiesc icoanele îmbrăcate în argint, aprind candelă, apoi, făcîndu-mă copil, îngenunchi o clipă și, aducîndu-mi brațul spre rugăciune, cerc să-mi aduc aminte pioasele cuvinte spuse altădată. Mă ridic în urmă și trec în altă odaie.

Aci un sentiment de adîncă evlavie mă cuprinde. Parcă revăd portretele vechi pe fondul lor de umbră, e noapte după capetele lor și numai ochii penelul morții nu i-a putut întuneca. Triști și buni, privesc ochii bunicilor. Cercei de hurmuz atîrn în urechile bătrinei, ochii sunt negri și întreaga înfățișare îi e străină. Privind-o o clipă, îmi deslușesc multe lucruri ce dorm în mine. Pe fereastră se văd clopotnițele vechi cu cruci strîmbe ale bisericii Barnovschî, și un clopot a prins să răsune și să se tînguască prelung. În fundul unui divan cu dungi verzi, între perne, o umbră a prins să ia trup, și masca unuia dintre portrete, cu aceleași trăsături, îmbătrînite însă, s-a coborît parcă din ramă pe trupul acela de umbră și a prins să capete expresia vieții.

Pe genunchii strînși unul lîngă altul, stă o evanghelie deschisă, și tăcerea din odaie se înfioară din cînd în cînd, la fiecare întoarcere de filă. Eu m-am alăturat ușor privind în carte, și acum o mină pală și tremurătoare a luminat parcă în aer și mi s-a așezat binișor pe creștet. Gura bătrînă a prins apoi încet, încet să citească, și parcă văd încă fila cu slove vechi pe care sta scrisă evanghelia fiului risipitor.

Și cum a stat din citit bătrîna, deodată, sub golul unui glob de sticlă, un ceas a prins să bată. Și în sunetul unei muzici line, ca venită de departe, din altă odaie, din cea-

sornicul vechi ce închipuia un castel, o arcadă s-a deschis și un alai de nuntă, îmbrăcat în haine tiroleze, un alai de păpuși de porțelan, cu ghirlânzi de flori în mână și panglici la pălării, a apărut în rama arcadei, a defilat încet și a dispărut din nou cu ultima notă cristalină, sub umbra altei porți ce i s-a închis pe urmă ca trasă de o mână nevăzută.

Un zîmbet duios ca o geană de zi a trecut pe fața bătrînei. Un clinchet sec de mătăanii de chihlimbar a sunat, și trupul s-a pierdut conturul și a dispărut fără a mai privi în urmă...

Și pasul meu a sunat din nou în golul altor încăperi. Cu fantoma amintirii de mână am mers, și o gospodărie veche a reînviat: un salon vast, cu mobile fantome, cu jilțuri și canapele mari acoperite cu giulgiuri albe, un salon părăsit de musafiri unde pare că vîntul s-a strecurat pe undeva, pe un geam spart și, aducînd zăpada de afară, a cernut-o mărunț peste tot.

Și într-o ramă, iată o canava iubită, răbdător cusută în fir de mătăasă și mărgelile înșirate. Sub răbdarea acului îndemînat, bătrînul Milton a încremenit, cu fruntea înspirată, răzemată de mână, privind cu ochii lui orbi întunericul. Și gura lui s-a mișcat parcă să dicteze un vers ce nu pot să-l aud. Lîngă el, așezată pe un scăunaș, o femeie tină, ținînd în mână o pană, a ridicat-o ca să scrie, cu mărgelile negre într-o carte albă, deschisă pe genunchi. Cine a fost aceea care a îmbinat în mătăsurile chipul inspiratului poet? Ce s-a făcut răbdătoarea mână care a purtat acul și pe care n-am putut s-o sărut niciodată? Ce vers înduicșat a încremenit negrele mărgelile, cine știe!...

Și brusc, o tobă a sunat rupînd canava visului meu, și toată ograda, ca prin farmec, s-a umplut de figuri răpitoare. Canaturile ușilor s-au deschis brutal într-o parte, și pe scările vechi au dat năvală înăuntru nepoftiții oaspeți.

Mîni lacome s-au întins, zăpada albă a giulgiurilor de pe mobile, ca luată de vînt, a fost dată într-o parte, jilțu-

rile vechi au întins milos brațe sfișietoare, oglinzile s-au mirat parcă de atâtea chipuri necunoscute, urme murdare de pași s-au întipărit pe luciul parchetelor, și portretele triste au prins o viață stranie în ramele lor. Din om în om parcă mergeau ochii bătrînilor, deschizîndu-se cercetători și minioși, apoi se făceau rugători și dulci, dar mînele lăcome se întindeau neîndurate, mutau din loc mobilele neclintite în ungherele lor de ani de zile, deschideau dulapuri, cotrobăiau prin saltare...

Mirosuri vechi se ridicară, și deodată, în larma aceea un sunet cristalin căzu și zgomotul se potoli o clipă ca prin farmec, și minile încremeniră, și pașii stătură locului ca lipiți de parchet...

O mină curioasă împinsese un resort, și de sub golul globului de sticlă prăfuită, din ceasul străvechi ce sta cu minutarele neclintite de cînd murise bunica, o poartă s-a deschis, și alaiul acela de nuntă, îmbrăcat în haine tiroleze, alaiul de păpuși de porțelan cu ghirlânzi de flori în mină și panglici la pălărie apăru, defilă încet și dispăru din nou cu ultima notă cristalină, tîrînd după el sub umbra portalului ce i s-a închis pe urmă toată lumea aceasta de vedenii evocată de puterea amintirii mele.

(Sub titlul *Fantoma amintirii*, în *Revista democrației române*, I, 29, 26 sept. 1910, p. 1140—1142).

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Ce farmec trist au colecțiile vechi, efemerele de o zi, foile grabnic tipărite ca să arunce o știre senzațională, o telegramă care a făcut ocolul lumii, o întîmplare stropită cu sînge și cîte alte fărîme din viață.

Așa, răsfoiam mai ieri colecția prăfuită a unui jurnal ce poartă data anului 1877, și o melancolie nestăpinită mă cuprinsese, cetind întâmplările trecute, dînd peste nume ce au pasionat opinia publică și peste anunțuri de prăvălii vechi.

Filă peste filă se așeza, zi peste zi, an peste an, păstrînd în ele, ca în niște pături sedimentare, urma unei vieți care a fost.

Și iată că printre atîtea știri și fapte diverse, printre telegramele ce vădeau starea febrilă de care era cuprinsă lumea în apropierea războiului, am dat peste faimosul discurs al marelui Kogălniceanu, privitor la profesorii Universității din Iași. Pasionat, ca un vînător chemat pe o urmă, am rătăcit înainte în pădurea aceasta de hîrtie, ale cărei foi le-au scuturat rînd pe rînd anotimpurile. Și figura marelui om se înălța covîrșitoare dintre pagini, întunecînd încetul cu încetul pe ceilalți, pe toate gloriile de o zi, pe toate fantezele cari reușise să înșele cu aparența lor zgomotoasă ochii miopi ai contemporanilor. Gîndirea vie licărea scăpărătoare dintre rînduri, și mintea mea rămînea vrăjită de puterea cugetării lui, de caldul patriotism, de înflorirea curat neaoșă a cuvintelor pe cari le îngemăna în elanurile lui oratorice. Nu erau vorbele de efect ale oratorilor noștri, cari îți iau auzul cu sonorități ale lor și apoi rămîn goale de miez, o dată ce litera nepărtinitoare a tiparului ți le pune sub ochi.

Și încet, încet, ridicîndu-mi privirile de pe foile prăfuite, l-am revăzut așa cum l-am cunoscut în casa noastră. Omul de toate zilele, glumeț și iubitor de copii, a reapărut cu ochelarii lui măritori, sub sprîncelele stufoase, cu tufe de păr creț și alb ciufulit în jurul tîmplelor, cu barbișonul mișcător deasupra celor trei rînduri de bărbii, cu pîntecele enorm, boltit peste picioarele scurte, cu mîna elegant îngrijită și fină, ca o mîină de femeie.

O prietenie veche îl lega de tata, și, cu toată deosebiră de cultură ce era între ei, marele om iubea drumul

casei noastre și venea, în orele lui de îndoială, spre omul de bun-simț ce era părintele meu, ca la un fel de puls al vieții politice din Iași de atunci, și discuțiile se încingeau vii și nervoase, vesele și pline de ironii. În fața mesei bogat încărcată, cu șervetul alb înnodat pe după gît ca la un copil, cu furculița și cuțitul ținute războinic în minile mici gata parcă de apărare, vorbind și mîncînd ca un Gargantua, așa mi-l arată mai bine mintea.

Și în casa noastră, într-o ramă de aur a stat pînă tîrziu un portret, pe care tata, în admirația lui, îl aninase la locul de onoare. În fața biuroului, dacă ridicai ochii, îi întîlneai privirea mioapă după ochelari și, fără să vrei, un respect adînc te cuprîndea față de fruntea aceea boltită, în care sălășluiseră atîtea gînduri mari. Ani de zile stătuse neclintit acolo, și marelui om îi era drag intrînd în casa prietenului să-și contemple imaginea fidelă. Spre portret căutau mai întîi ochii lui cercetători intrînd în casă, și chipul i se lumina de o bucurie copilărească față de acest omagiu de iubire și de admirație.

Dar într-o zi, fluctuațiile vițoroase ale politicei îi despărțiră, și tata porunci să dea portretul jos din cui și să-l urce în pod. Portretul apărea și dispărea după cum erau și vremurile, și conul Mihalache știa dinainte, intrînd în casă și ridicînd ochii spre locul cunoscut, la ce fel de primire trebuia să se aștepte.

Acest episod hazliu s-a repetat de multe ori, pînă ce pasiunile și înverșunările politice au conținut, și el a rămas neclintit pe zid, spre admirația copiilor, cari l-au păstrat la locul de onoare pînă întîmplările i-au mutat și pe ei din casă.

Bătrîn de tot îl revăd apoi, într-un palton lung pînă la pămînt, urcînd greoi scările unei tribune. Într-o sală furtunoasă de întrunire, glasul lui stîns și plîngător abia răsună și lacrimi mari i se rostogolesc pe obrajii bucălați, fără să le poată stăpîni. Mîna lui mică și fină duce la gură

din cînd în cînd o stîcluță din care bea și, în tăcerea din sală, glasul reîncepe tînguitor. Se apăra bătrînul de o acuzare ce i s-ar fi aruncat și vorbea de Iașul lui de care îl legau atîtea amintiri și care-i datora atîta. Se apăra că într-un discurs ar fi spus că toată viața trebuie să se restrîngă spre centru, și că astfel își renegase orașul, spunînd că poate să crească iarbă pe străzile Iașului. O mîhnire nesfîrșită cuprinsese sala și un sentiment de rușine parcă îi învinsese pe toți. Era ceva sfișietor în glasul lui și apărarea aceea era făcută ca de pe pragul unui mormînt.

Și după cîțiva ani apoi l-au și dus la locul de odihnă, în glasul clopotelor și în mirîasma ghirălănzilor de flori, unde doarme și acuma, așteptînd ca vremea și istoricii să refacă marea și covîrșitoarea figură care a fost el.

(*Luceafărul* [Sibiu], IX, 22, 16 noiem. 1910, p. 532—534).

A. D. HOLBAN

Sunt unii oameni senini și blinzi, cari împrăstie în jurul lor o atmosferă de bunătate ce te farmecă și te cîștigă cu fiecare vorbă, cu fiecare gest al lor ; iar alții care te resping de la început și față de cari nu știi ce simți-mînt tainic îți dă de știre să te ferești. Unul dintre aceștia din urmă este și veteranul om politic A. D. Holban, o interesantă figură a Iașului din alte vremuri.

Mi-am adus aminte de dînsul citind într-un ziar recent reflecțiile sale pline de răutate la adresa artiștilor noștri de astăzi. Îl cunosc de cînd eram copil ; pot zice că m-am trezit cu el în casă, căci, cît timp a trăit tatăl meu, nelipsit a fost din casa și de la masa noastră.

În anii din urmă însă, îl pierdusem din vedere aproape cu desăvîrşire ; glasul lui parcă amuţise în larma uriaşă ce o fac luptele zilelor noastre, cu alte aspiraţii, cu alte idealuri, cu altă pornire de muncă. Arar doar, ca un clopot dogit, îl mai auzeam cînd mă abăteam prin Iaşi discutînd şi aruncînd diatribe vehemente comesenilor lui de la glorioasa cofetărie a lui Tufly ; arar mai citeam cîte un articol imund prin vreun ziar, în care, ca o sepie mînioasă, îşi arunca din cînd în cînd norul de cerneală ca să se dea din nou afund pentru cine ştie cîtă vreme.

Nu m-a surprins deci noua lui izbucnire, dar mi-a evocat toată copilăria mea. Îl revăd ca pe un căpcăun hămesit, cu osatura puternică, livid ca un spectru, cu fălcile enorme, cu ochii mascaţi veşnic de ochelarii negri, încălecaţi pe un nas cărnos, cu nările răsfrînte, din care ţîşneau neconţinut două şuvoiaie de fum...

Nimic nu era destul de bun pentru el ; mîncările cele mai scumpe, pateurile cele mai alese, brînzeturi, fructe dispăreau ca într-o prăpastie în gura lui enormă... Regretata pivniţă a tatălui meu, garnisită cu cele mai preţioase vinuri de marcă, nu avea nici un secret pentru dînsul.

El mîncea, el bea, el vorbea.

Nimănui nu-i era îngăduit să-l întrerupă, nimeni n-avea voie să emită o părere personală în faţa acestui etern musafir, la care se uitau toţi ca la o spaimă a vremii.

La noi în casă era o veşnică perindare de oameni politici, oameni de afaceri, samsari şi paraziţi. Veneau boieri scăpătaţi, relicvii de neam cu apucături patriarhale din vremea lui vodă Sturza, în general oameni simpli, mo-deşti, nelustruiţi de cultura apusană... În mijlocul acestui bizar amestec, el trona, şi nici unul din cei pe cari obiceiul, întîmplarea sau cine ştie ce interes îl aducea la masa noastră nu scăpa de fulgerile lui... Toţi îl temeau

și-l tolerau, fără să-l poată suferi, văzînd în el un viitor „om mare“.

Tatăl meu avea o adevărată slăbiciune pentru el. Într-un moment dat, chiar îi pusese la dispoziție o casă alături de a noastră, unde într-o bună zi s-a instalat cu arme și bagaje. Mi-aduc aminte de vîlmășagul ciudat de lucruri ce l-am văzut în acea locuință. O neorînduială de om care parcă veșnic sta să pribegească și o lipsă de temeinicie ce contrasta cu gospodăriile așezate de pe atunci. Vrafuri enorme de cărți, foi despărechiate, teancuri de jurnale prăfuite, revărsate în toate părțile, Monitoare vechi, tratate de agricultură, rămășiți din timpul cînd era elev la școala din Grignon, toată literatura lui Paul de Kock, Gaboriau, vagi manuale de economie politică, fascicule obscure, broșuri politice, scrisori răvășite, cartoane cu desenuri și caricaturi, toate zăceau vraise aruncate una peste alta pe birou, pe scaune, pe podele. În pereți, panoplii cu arme vechi, trombloane, vinchesteruri ¹, iatagane, pistoale de duel și alte obiecte cari fac bine în casa unui polemist...

E incontestabil că, printre această lume simplă de burgheji blajini, acest om veșnic irascibil și vehement era o figură aparte.

Pentru el se punea mină de la mină și se scoteau jurnale, ca *Darabana*, *Capitala Bandei Negre*, *Patria*, în care el putea să-și canalizeze prisosul de venin, combătînd „regimul nefast“ al lui Ion Brătianu. Articolele, înainte de a fi așternute pe hîrtie, erau trimbițate în timpul mesei cu atîta convingere aparentă, încît eu, în mintea mea de copil, văzînd pe acest căpcăun uscat, gesticulînd cu mînele lui uriașe și osoase, cu unghii fioroase de animal apocaliptic și aruncînd pe nări cele două neconținute șuvoaie de fum o dată cu torentul de invective care-i

¹ Tipuri de arme vechi.

curgeau din gură, îl priveam cu răsufletul oprit, crezîndu-mă veşnic în ajunul unui cataclism.

Aceasta a ținut ani de zile. Ani de zile a știut, cu o dibăcie diabolică, să creeze și să hrănească în jurul său atmosfera asta de agitație, în care putea să ațîțe vîlvă în jurul numelui său. În întrunirile „opoziției unite“ era așteptat ca să spuie cuvîntul decisiv care să răstoarne pe „sanguinariii care domneau în Capitala Bandei Negre“.

Celebritatea lui creștea, și nimeni nu se îndoia că acest om va fi într-adevăr un viitor „om mare“.

Și anii au trecut, s-au dus bătrînii unii după alții, bunii burgheji blajini și sinceri, s-au risipit părinții noștri, casele vechi s-au înstrăinat și multe lucruri s-au prefăcut de atunci în Iașul copilăriei mele. Turnul Goliei a scăzut, cel din poarta Tresfetitelor s-a dărîmat, păreții îndurători ai sălei de întruniri „Pastia“ repercutează astăzi ecoul altor glasuri chemate să strige în deșert durerile poporului, redacțiile adăpostesc alte celebrități... și numai cel predestinat să ajungă-un „mare om“ durează încă, cu legenda lui... Bătrînețea i-a mai pus o leacă de carne pe oase, l-a rotunjit, i-a nins pe cap și pe barbișon, i-a mai umplut proeminența fălcilor, i-a mai îngreuiat gesturile inutile... Pe el singur l-a cruțat timpul, i-a păstrat răutatea ca un elixir și l-a osîndit să-și ducă mai departe viața zadarnică de pîn-acum, ca un Cain ce nu a avut stofă. Zadarnic mi-a înfiorat copilăria și-a amăgit o generație întreagă. Nu era nimeni după ochelarii aceia negri, nimic îndărătul vorbelor răsunătoare, nimic în această uriașă întrupare, decît un stomac și o pungă de fiere...

Astăzi, cînd arar mai dau cu ochii de acest nume, care ca un înecat tot mai caută să iasă la suprafață în vîrtejul

grăbit al zilelor noastre, rid, cum probabil ar rîde și artiștii noștri, dacă ar ști ca mine cine e moșneagul acesta care-i insultă.

Pentru ei am zugrăvit acest portret.

(Ordinea, II, 428, 17 mai 1909, p. 1)

REVISTĂ NOCTURNĂ

De ziua mea m-am culcat trist, amintindu-mi de dăruirile ce le primeam cînd eram copil, de pasiunea mea pentru soldați și uniforme, pentru cai și tunuri și pentru tot materialul războinic pe care oamenii l-au inventat spre a se putea măcelări mai bine.

Și amintindu-mi acestea, îndată ce am adormit, în visul meu, ca în vestita *Revistă nocturnă* a lui Zedlitz, un soldat de plumb mi-a apărut, un toboșar bătrîn din vechea gardă, ținînd baghetele în mînă, sus, gata să sunie adunarea. Și l-am recunoscut, așa decolorat de vreme cum era ; am recunoscut toboșarul meu iubit, cu musiaștile lui mari, cu sprincenițe stufoase sub căciula grea, ca pe un scăpat din mormint. L-am revăzut cu drag și l-am rugat să-și bată toba ca în alte vremuri.

Și baghetele lui au căzut dirz și, la sunetul lor răsunător, ca prin farmec, de sub divanurile vechi, de prin dulapuri și scrinuri, din vaste cutii de carton, o năvală de oameni au izvorît în uniformele lor vechi, umplînd pretutindeni odaia. Lumini vii s-au aprins pe vîrfurile baionetelor și pe alama chiverilor, raze s-au aprins pe spițele roților de la tunuri, steaguri în fel de fel de ape au apărut filfiînd, tresese și epoletii de aur și-au recăpătat strălucirea, escadroanele zgomotoase au trecut ca o furtună, și fiecare, la locul lor, după vrășmășii, și-au ales pozițiile

în grabă, și-au reclădit forturile, și-au săpat șanțurile, și-au făcut adăposturile pentru gurile de tun, și inima mea s-a strins în așteptarea întâiei guri de bronz ce avea să dea semnalul și să deschidă ostilitățile.

Și deșteptându-mă, am privit golul din casă. Noaptea era liniștită și adincă, și nici un mort cu fața întoarsă spre cer nu zăcea, nici o chemare după ajutor nu între-rupea tăcerea, nici un dar nou nu-mi adusese bunul sfânt Dumitru ca în alte vremuri. Toată lumea de plumb izvo-rită în visul meu dispăruse, cum au dispărut și anii mei de atunci, cu pasiunea lor pentru soldați și pentru tunuri.

Azi mă războiesc altfel, cum pot și cu alte arme; nu mai visez războaie întinse și incursiuni pe terenuri im-aginare, nu mai declar război vărului meu, care e un filo-log și un dulce wagnerian astăzi, și cu toate acestea, mi-aduc cu drag aminte de nesfârșitele noastre discordii și armistiții.

Ne înarmam fiecare în tăcere, căutînd fel de fel de mijloace pentru a ne mări armamentele și materialul de război; aduceam îmbunătățiri neconținute și, urmînd pil-dele cetite prin cărți, nu lăsăm nimic la întîmplare.

Cînd unul își sporea flota de război pentru apărarea coastelor imaginare, celălalt, știînd că în contra vîntului nu se poate lupta nimeni afară de Dumnezeu, căuta să-și întărească puterea pe uscat, și așa cred că niciodată arse-nalele minuscule de la Nüremberg ori de aiurea n-au avut între copii clienți mai serioși și mai în curent cu toate perfecțiunile aduse de ele. Apoi, cînd ne credeam îndestul de tari pentru a ne măsura, ostilitățile reîncepeau și cîm-pul de război era ales cînd la noi acasă, cînd la el. Cel ce avea să facă incursiunea își împacheta soldații, caii, tu-nurile, flotele și, luîndu-le subsoară, le transporta fără multă oboseală la vecin, și acolo, pe o masă mare, după multe chibzuieli și provizii de mazăre ori nohot, începea crîncenul război, care de multe ori dura zile întregi, ni-

meni neavînd dreptul să intre în odaia unde se urmau operațiile, pînă ce victoria nu se decidea de o parte ori de alta.

Cîți morți n-au căzut atuncea, cite hecatombe nu s-au făcut, cite capete de plumb sparte, și de cite ori și cei doi regi ai acestor două neînvînse armate nu interveneau și ei, coborînd pe cîmpul de luptă, gata să se iee de păr pentru delimitarea unui teritoriu sau cine știe ce altă controversă, uitînd demnitatea lor și cununile de carton aurit ce trebuiau să le poarte pe creștet...

Și ca niște alți regi în exil, eu, rămas fără nici un teritoriu, sau cu unul prea mic din cale afară pentru un om ce mișcase atîtea armate, m-am expatriat cu visurile mele și m-am apucat să disciplinez cuvinte, să înșiruiesc esca-droane de vorbe, să ridic alte steaguri, să fac incursiuni pe alte terenuri ; el, de asemeni, uitînd de vechile lui aptitudini de strateg și de înverșunata lui pornire la luptă, a capitulat într-o bună zi și a trecut cu arme și bagaje în cîmpul filologiei. S-a expatriat și el, și, fiind un om cult, care știe că muzica îndulcește moravurile, după aptitudinile lui s-a apucat să cînte, trezind în norodul clapelor albe și negre de fildeș sonoritățile cari dorm și corespund anu-mitor trebuinți din suflet.

Ca șirul lung de morți ce au căzut sub ghiulelele boabelor noastre de mazăre, șiruri lungi de zile și nopți au murit și ele. Noi nu mai suntem nici prieteni, nici dușmani, nu ne mai declarăm război, nici nu ne mai împăcăm, ci suntem doi oameni străini, pe care i-au despărțit vremile și întîmplările.

Și casele noastre, totuși, stau vecine și astăzi. Același zăplaz le desparte, aceeași porțiță condamnată astăzi stă gata parcă să se deschidă. Una s-a schimbat la față, cea-

laltă, a lor, e ca un mormint, copacii au crescut mari și umezeala a făcut-o sinistră.

Anii s-au dus, și acum toboșarul bătrîn, soldatul de plumb din vechea gardă, cu mustățile lui mari și sprinzenile stufoase sub căciula grea, pe care l-am văzut în vis, poate să-și ridice baghetele sus și să bată cu putere în toba lui răsunătoare, căci precum de sub vechile divanuri, de prin dulapuri și scrinuri, vechii eroi de plumb nu vor mai reveni, așa nu vor mai reveni nici zilele noastre de atunci, bunele zile cînd așteptam pe sfîntul Dumitru să-mi aducă prețioase daruri.

(În vol. *Fantome*, p. 183—190).

TATA

Ca un miraj nălucitor te-a chemat pe tine strălucirea aurului, și tu cel dezbrăcat de toate patimele ai alergat după el pînă ce ai căzut. Negrul neant la tine a fost mărginit de un zid de aur și zidul s-a prăbușit peste tine, îngropîndu-te sub el.

Ce urmăreai tu, de ce te-ai zbuciumat, de ce flacăra vie a minții tale a ars fără preget, ca vîlvătaile de foc ce le aprindeau și le hrăneau necurmat întîii oameni în vremuri obscure, ca să se apere de dușmănia fiarelor?

După perdeaua de foc a minții tale, ai stat tu ascuns toată viața, apărîndu-te. Vie, puternică, fantastică, se consuma inteligența ta. Mari, flăcările jucau zvîrlind scînteii orbitoare. Vînturile întimplărilor o înălțau și o coborau și ghearele lacome așteptau cu răbdare să te sfîșie; scîlpitorii ochi pîndeau din umbră stingerea ma-

reluî incendiu, ca să poată prin drumul de cenușă să ajungă pînă la tine.

Ce te împingea pe tine, căci din înfringeri și dureri, ca la mulți alții, a crescut energia ta. N-ai avut amoruri triste de uitat, nici patimi care să te dezguste. Ți-ai dat tu oare seama de timpuriu că totul se vinde pe lume, că voințele cele mai tari se încovoae, că un picur de aur căzut pe conștiința cea mai liniștită întinde cercuri la infinit ?

Tu care erai cel mai conștient dintre oameni că lucrul mai fluid și mai călător decît banul nu poate să tîie, tu a căruia casă era schimbată într-o bursă, unde o goană eternă de jidovi venea împinsă necurmat de dimineață și pînă seara, cu dreapta întinsă ca să ofere și cu stînga ca să ia înapoi. Un potop întreg de hîrtii timbrate, de citații și de poliți, de proteste și adjudecări au curs cit ai trăit. Trăsurile au duruit fără încetare pe lespezile curței noastre, făcînd să tremure geamurile ; la masa noastră albă și îngrijită toți nepoștiții oaspeți s-au așezat, toate fețele veroase s-au rînduit, toate figurile patibulare¹ au apărut. Mîncările cu cifrele la un loc le mestecai, căci fiecare venea cu cifre, fiecare vorbea de sume fantastice, toți veneau să te îmbie cu ceva. Neconținut pe drumuri și între două trenuri, acum aci și acum aiurea... ; neodihnit și zbuciumat, pretutindeni călător, precum călător e de-a pururi și banul.

Cum nu stă el la un loc, așa n-ai stat nici tu. O clipă de răgaz n-ai avut să-ți mîngii copiii. Străini am crescut noi de tine și puțin am auzit vorba ta. N-aveai tu o casă minunată, moștenită din părinți, cu un pridvor frumos și alb ce da spre o grădină, unde flori bogate rideau în straturi și unde un șipot plîngea neconținut, aducîndu-și aminte de copilăria ta ? Pentru ce atîta pămînt, cînd

¹ Demne de spînzurătoare.

atîta cît se întindea în jurul casei tale ți-ar fi fost de ajuns să fii fericit ! Tu tot mai multe ai vrut ; pămîntul din tine cerea pămînt și a vrut să se întindă. Prin voința ta lanuri verzi și holde blonde au ieșit pretutindeni ; sute și mii de brațe s-au ridicat ca să arunce sămînța și să coboare sapa. Pămîntului încă nou ce ar fi rodit, scrijelat de simplul fer de plug, tu i-ai adus complicate pluguri cu aburi, ca să facă arătura adîncă. Gestul sămănătorului l-ai înlocuit cu acela al mașinelor, al vechei săceri învîrtite ca un crai nou, secerătoarele ce se mișcau prin lanuri cu aripele lor fantastice și multicolore. Nimic nu era cu neputință pentru tine, și cum ai adus mașini, ai adus și oameni, ai golit cartierele transteveriane¹, ori Santa Lucia Neapolului ca să-i aduci la noi ; ai vrut să intervertești climele și să schimbi grîul în orez, pilaful cu mămăliga ; nimic nu ți-a oprit în trufia ta, și pentru ce toate acestea ?...

Himera, eterna himeră care ne poartă pe toți și ne momește de a fi cum n-a mai fost altul. Deschise sunt căile toate, himera-ți întinde circa, și dacă ai urcat pe ea crezi că-ți e de ajuns să vrei, și să te înalți în soare. Ai fost slăvit și temut, ai simțit marea voluptate de-a fi mișcat oamenii, te-ai bucurat poate făcînd să se încovoae umerii multora sub disprețul banului tău, inima ta a bătut mai tare cîteodată, cînd ai putut să aduci puțină fericire deschizîndu-ți darnică dreapta, dar avînturile toate trebuie să fie fără popas, și cel ce merge spre soare nu trebuie să cate înapoi...

Ai șovăit o clipă, boala te-a doborît, flacăra marelui incendiu, după care se ascundea mintea ta, a început să pîlpîie, și cînd ai văzut lacomii ochi ce te pîneau, as-

¹ Cartiere cu populație săracă, în Roma, situate dincolo de Tibru.

cuțitele gheare ce staū de atita timp gata să te sfișie, nemaiavind ce arunca pentru a o hrăni, ai lăsat-o să se stingă și te-ai dat învins.

Și astăzi cine-și mai aduce aminte de tine, cine mai știe cite pământuri ai avut sub soare, cite lanuri au rodit prin voința ta, cite guri au avut ce să mănince, cită viață și energie ai cheltuit în căutarea strălucitorului aur... Dar pe fiecare îl cheamă un miraj, și cum nu te înțeleg eu pe tine, care mi-ai dat ființă, tot așa nu m-ai înțelege nici tu, dacă ai vedea de ce mă zbucium și căruī altar slujesc.

(*Minerva*, III, 759, 28 ian. 1911, p. 1).

ȚIGANII

Cînd soarele urca încă nevăzut, departe, după dealuri, rumenind zarea, pe largul șesului întins și galben, cei ce nu cunosc alt coperămint decît clopotul de azur al cerului își opriră mersul și poposiră pe marginea Elanului secătuit de arșiță. Un scurt moment de repaos, o haltă în infinit, o clipă de înstăpînire a marelui pămînt pentru a purcede aiurea, unde-i duce deșirul nesfirșit al ghemului ce l-a scăpat din mîni ursita lor.

Căruțele au stat, umbrele de cai au fluturat din coame, apoi, liberați din hamurile de frînghii, au prins să pască iarba rară. Un țol negru, întins pe cîtiva pari, a făcut o perdea dinspre partea vîntului. O licărire sfioasă de lumină a tremurat, vilvătaia unor flacări albastre a zbuciumat apoi și un ceaun negru a fost așezat

pe pirostrie. Puținul ce dă viață : cîțiva pumni de făină galbenă ca aurul și mîna obișnuită de sare, aruncată pe fundul negru al unui ceaun, a fost de ajuns ca să înveselească hoarda. Sclipiri de argint, ca rămășiți de lună, s-au aprins în pletele femeilor, lumini de bunăvoie au scăpărat în ochii bărbaților și zarva obișnuită s-a pornit în lumea mărunță a dancilor.

Și soarele, vechiul lor cunoscut, ce i-a văzut de la începutul vremurilor pretutindeni, bătrînul soare, prietenul bun ce i-a încălzit, rumenindu-le pielea lucie ca bronzul, darnicul cuprător, în fața căruia s-au zbicit de atîtea ori de umezeala ploilor, luminoasa călăuză ce le-a arătat de atîtea ori răsăritul și-a arătat încă o dată fața lui de aur privind la dinșii.

Zvelte, trupurile s-au ridicat și minele cu încheieturile neînchipuit de fine s-au înălțat spre el într-un avînt. Singuri apatici urși ce nu se mai pot bucura cu ochii lor orbi de bucuria luminei au clătinat din cap triști, sunîndu-și lanțurile. Captivii eternilor liberi, singuri, rămîneau posomorîți. Grămadă apoi, după perdeaua de țol ce le slujea de adăpost, s-au strîns rătăcitorii să puie la cale măruntele trebi. Fără umbră de sfială, ca în vremea cînd omul nu cunoștea încă păcatul, o fată, cu un gest natural, și-a scos cămașa și s-a pus s-o cirpească.

Luminos ca o rază părea firul de ață ce-l înălța și-l cobora acul din mîna ei. Negre, ca niște șerpi, șuvițele părului i se rostogoliseră peste umeri și peste sîni. Și cum sta așa, vorbind în răstimpuri cu un flăcău ce o privea cu ochii liniștiți, nudul ei sănătos, sărutat de soare, părea tot atît de cast ca o statuie, în cadrul naturei aceleia sărace.

Crescuți în sinul naturei, nedeformate de tiparul hainelor, trupurile lor au rămas zvelte, mișcările armonice și îndemînatice ca și ale animalelor. Frumoși ca nimeni alții, de o frumusețe sălbatică, bătuți așa de ploi și vîn-

turi, tipul rasei lor s-a păstrat, lucrînd atît cît trebuie să minînce, umerii lor nu poartă stigmatul încovoiat al muncii.

O lenevie dulce, însă, le însoţeşte toţi paşii. Femeile au o clătinare uşoară pe şolduri cînd merg, pîrînd a trage după ele trena unei rochi imaginare. Bărbaţii, un ritm ciudat al capului, ca atunci cînd îţi apleci urechea ca să ascuţi un sunet. Promiscuitatea în care trăiesc nu-i degenerează şi te întrebî din ce izvoare ascunse îşi reînnoiesc mereu puterile. Aerul, lumina, libertatea poate.

Eu i-am pizmuit totdeauna, şi unde i-am întîlnit mi-a fost drag să-i privesc. Să nu te obişnuieşti cu nimic, să fii antipodul statorniciei, să nu-ţi legi eul de toate micile lucruri din care e făcută viaţa noastră, să ştii că astăzi nu va fi ca ieri, că nu vei vedea aceleaşi privelişti prin geamurile tale, ci ochii tăi vor privi tot alte decoruri, să ascuţi de forţa obscură care te mină şi să mergi înainte mereu, fără să regreţi nimic.

Traşi de firul lor nevăzut, pe unde nu i-am întîlnit, şi totuşi un prieten îmi spunea că paşii aceştia rătăcitori ştiu unde merg şi că voinţele acestea în mişcare au o ţintă.

Îmi spunea că cetele acestea răzleţe nu sînt decît fărîmele conştiinţe ale unui mare trup, şi că o dată pe an, spre sfîrşitul lunii august, s-adună cu toţii ca într-un congres, pe un larg tăpşan, din judeţul Iaşului, unde s-a aciuiat o şatră cu un bulibaşă bătrîn, ca un patriarh. Aşa, cît ai clipi, călători sub lună, în acelaşi timp anumit, sosesc de pretutindeni negrii musafiri; în zgomote de zurgălăi şi în pocnete de bice, căruţe greu încărcate vin, urmînd una după alta. De pretutindeni, izvorînd ca din pămînt, răscrucile îi adună şi-i împrăştie, pe jos se strecoară unii, călări fugăresc alţii, şi tăpşanul ca prin farmec se umple de corturi, de căruţe, de danci goi, de fete

cu părul aproape albastru și cu dinții ca fildeșul; de oameni vinjoși, cu privirile viclene și negri ca tăciunele.

Un norod întreg de urși își sună lanțurile, focuri se aprind pretutindeni, și așa stau trei zile, sfătuind și punînd la cale cu bătrînul patriarh, mai-marele lor.

Ce pun ei la cale, ce taine vorovesc, ce negre și înfiorătoare mărturisiri fac în fața lunei nu știu, dar prietenul meu spune că această vastă și neagră congregație nu face alta decît să puie la cale care ar fi locurile cele mai bune de umblat, casele cele mai lesne de prădat, omorurile cele mai fără grijă de făptuit.

Așa o fi, dar mult nu ține popasul, și spovedaniile, și cei veniți, a treia noapte, pînă în zori, cum au sosit așa și dispar.

Cort lîngă cort, la un semn dat, ca și cînd un vînt puternic ar bate, cad la pămînt, focurile se sting, caii înhămați în grabă își sună zurgălăii, dancierii și femeile sar în căruțe, oamenii încalică, și negrul norod, cu tainele lui, apucînd care la răsărit, care la apus, se face nevăzut, urmîndu-și fiecare calea lui.

(*Minerva*, III, 756, 25 ian. 1911, p. 1)

FATA DIN DAFIN

Ce dulci erau serile de vară în cerdacul casei noastre. Stilpi albi îi sprijineau bătrîna streșină plină de cui-buri și perdelele de salcîm albastru o înfloreau întotdeauna. Lespezile de piatră sură ale scărilor, printre crăpăturile cărora portolacul își prindea rădăcinile îndărătнице, rămîneau calde pînă tîrziu, și grierii, o dată cu luceafărul de seară, își începeau eterna lor cîntare. Sfios prindea unul să cînte ca încercînd un acord, apoi sute de

glasuri răspundeau de pretutindeni, ca la o poruncă, și monotonul refren se prelungea pînă la ziuă.

Stelele, una cîte una, se aprindeau licăritoare, de la cele mari pînă la cele mici, și-apoi în tîrziu, ca și cum un alt Prichindel nevăzut ar fi aruncat în urma lui risipitele fărîmături ca să-și însemne drumul pe unde a trecut, o spuză lucitoare de stele se arăta de-a curmezișul cerului.

Umbrarele se întunecau și minunatele flori înviorate de rouă îmbălsămau mai tare, ca și sufletele noastre după un plins tăcut. Fîntîna cînta, și pe apa havuzului împresurat de teii înalți, sădiți laolaltă și creșcuți ca niște frați gemeni, nuferii pali stăteau neclintiți, ca și cum o făcîie trecută pe fața unei oglinzi ar fi lăsat să-i cadă pe urmă picuri de ceară.

Și noi, frații amîndoi, creșcuți în farmecul poveștilor și lăsați în voia lor, cînd toți dormeau, ne furișam din casă și, stringîndu-ne unul lîngă altul, ne așezam pe lespezi și așteptam încrezători ca lumea fantastică a celor ce au ființat în povești să se trezească și întrupeze.

La Fata din Dafin visam noi, la frumoasa și bălaia copilă robită de un farmec, căci în grădina noastră era un dafin uriaș și plin de scorburi, în care apele ploilor strînse luceau în nopțile de lună ca niște ochi misterioși. Spre el ne ațînteam ochii la orice zgomot, așteptînd ca închisoarea de lemn să se deschidă și albaștrii ei ochi luminoși să lumineze întunericul. În haine albe de crin o îmbrăca fantazia noastră, un mac roș ca un potir plin de sînge trebuia să poarte la piept și un galben trandafir în mînă.

Dar dafinul rămînea neclintit, murmură cînd bătea vîntul și arar se înfiora de un suspin ca din adîncurile lui venit, căruia în zadar căutam să-i dăm o tălmăcire...

De Fata din Dafin ne era dor nouă, și cîte nopți n-au crescut și au scăzut deasupra capetelor noastre... Imensul mister ce învăluie lumea plantelor cîte nu ne-a spus nouă ! Toată poezia aceea semănată așa de darnic, toată

simfonia viorie de semitonuri, unde nimic nu rănește ochiul, toată lumea de vis care îndulcește decorurile, cit de mult nu ne-au desfătat !

Căci numai noaptea știe, pe unde trece cu dulcea ei estompă, să șteargă marginea realului și să ne unească cu nemărginirea... Numai ea dezrobește flăcările comorilor și le face să joace și să tremure în aer, numai ea știe să ațite flăcările minții și să deie ochilor putere de a vedea mai departe, dincolo de zidul mărginirii.

Și dacă n-am mai căutat pe frumoasa fată bălaie cu ochii albaștri, dacă n-am mai bătut cu minele mele de copil în lemnul răsunător al dafinului bătrîn, dacă nu m-am mai înfiorat de apele ploilor ce priveau adunate în scorburi ca niște ochi misterioși, dacă n-am mai tresărit de suspinul acela adînc ieșit ca din afundul unui suflet din trunchiul străvechi, totuși ochii albaștri ai dulcei fantasmе visate i-am așteptat, căutîndu-i de atunci pretutindeni în lume...

Dacă dafinul bătrîn nu și-a deschis inima să-mi arate comoara lui, comoara întreagă de poezie a nopților pe care le-am pierdut privind la dînsul mi-a pătruns fără de voie sufletul.

Nemărginita poezie risipită așa de darnic, de la lacrima stelei din infinit și pînă la stropul de lumină al licuriciului, mi-au luminat îndeajuns ochii. Freamătele împrăștiate care trec pe vîrfurile ierburilor plecate, ca și pe înaltele frunzare ale copacilor, mi-au fermecat cu prișos auzul. Mirezmele toate, pe care trupurile florilor le exală, m-au făcut să știu ce-i îmbătarea și să-mi pot ferma singur, oriunde aș fi, întunericul.

Și ca dafinul acela bătrîn ce-și păstra comoara lui, arborul acela sădit în decorul minunat al grădinei noastre, așa am închis și eu acum în adîncul sufletului meu o ființă minunată, cu ochii albaștri, căreia îi voi închina

toată poezia pe care simțurile mele au cules-o de-a lungul anilor la lumina stelelor, atunci cînd greierii cîntă și cînd Prichindelul ceresc își aruncă în urma lui spuza fărâmiturilor de stele ca să-și însemne drumul pe unde a trecut...

(*Viața socială*, I, 10, noiembrie 1910, p. 196—197).

EPILOG

Fiind unul dintre aceia ce nu mai primesc daruri și în a cărui casă în locul veselului pom de Crăciun străjuiește o tristă aruncaria¹, am hotărît să stau cu voi și să vă rechem pentru cea din urmă dată, dulcele și tristele mele fantome.

V-am purtat atîția ani pretutindeni cu mine pe unde m-a bătut vîntul întîmplărilor, pe pămînt și pe ape v-am dus, prin străine țări și îndepărtate locuri, și iată că acum iarăși vă tulbur somnul.

Singur și trist, îmi reiau filele înnegrite peste an și, recitînd cele ce am scris, o neînchipuită simțire de impletate îmi strînge inima.

Cu ce drept am dat eu piatra mormintelor voastre la o parte și v-am trezit somnul înaintea judecării din urmă? Prieteni, ori străini, ființi scăpate de povara vieții, umbre de mult învăscute în giulgiuri, ce stranie dorință m-a împins să vă redeștept cu risul și cu lacrimile mele?

Cu rivnă am răscolit un trecut, am deschis porți pe care le zăvorise vremea, m-am strecurat nevăzut prin case părăsite răscolind praful așternut peste lucrurile vechi, și iată că praful răscolit astăzi tot peste mine recade.

¹ Aruncația : specie de conifer din țările calde.

Căutătorul de amintiri pe el singur se căuta, de viața lui i-a fost dor, și voi toți ați trăit odată cu el laolaltă în tăcutul și liniștitul oraș al copilăriei lui.

Pentru că i-a fost dor de el, a trezit multele clopote în turnuri și le-a pus să plingă. Pentru că i-a fost dor de voi, a ales cuvinte care dor și care vibrează și ele în felul lor, în anumite ceasuri când sufletul și-aduce aminte.

Cuvinte de vis a căutat, vorbe ce fac drumuri de catifea, anume pentru pașii de fantomă. Tonuri crepusculare a împrăștiat, imagini îndoliate a găsit, sclipirile le-a adumbrat și voi ați venit cu drag să-i țineți tovărășie.

Cu litere cernite v-a zăgrăvit apoi, cum se cade morților, și dacă pe unii v-a plîns, iar de alții a rîs, e că așa e făcută inima omenească, aplecată spre patimi.

Fiecare mi-ați spus povestea voastră în grabă și apoi v-ați dus, mi-ați mărturisit o durere ori mi-ați încredințat o lacrimă, și eu le-am adunat pe toate ca într-o urnă funerară, căci o urnă funerară mi se pare cartea aceasta, a cărei ultimă pagină o scriu.

Teancul de file înnegrite sunt zilele mele de trudă și nopțile de nesomn. De la cel dintîi cuvînt și pîn'la cel din urmă, inima mea a bătut și ochii mei adeseori au lăcrimat cînd a trebuit să vă tragă giulgiul de peste față.

Țintiririle unde dormiți m-au umplut de funebra lor întristare și paginile albe pe care am încercat să scriu istoria voastră, a fiecăruia, mai triste mi s-au părut decît lespedile pe morminte.

Miine, cum lespede lîngă lespede închipuiesc un cîmîtir, ele vor face o carte pe care mulți oameni triști ca mine, în seara aceasta, o vor deschide și se vor înduioșa de voi, fantomele mele.

În tristul și tăcutul oraș pe care l-am evocat, va merge poate cartea mea și va pătrunde în casele unde am trăit noi cu toții. Mică, așa cum e, o va lua un tînăr căruia i-e drag să viseze și o va purta cu dînsul pe străzile unde am

trecut și noi, o va deschide poate subț adăpostul unui ram
ce-și va juca umbra viorie pe file, și în timp ce un clopot
va plînge din multele turnuri, va rămînea pe gînduri au-
zind cum plîng și clopotele mele...

Nepăsătoare și tristă va crește vremea apoi, așezată
într-un raft va rămînea biata carte și poate nimeni nu va
mai vorbi de ea, ca de alte multe altele.

Alte șiruri voi scrie eu, alte cărți, urmînd acolo unde
mă cheamă viața, voi zugrăvi alte figuri și alte priveliști,
alte dureri și alte lacrimi voi aduna poate.

Seara aceasta, însă, vouă v-o dau, vouă îmi închin su-
fletul trist, căci voi ați fost viața mea, și astfel voi face
întotdeauna, pînă ce voi veni și eu s-adaug un giulgiu
mai mult în lumea voastră de fantome...

(*Viața românească*, V, 12, dec. 1910, p. 466—467).

OGLINDA FERMECATĂ

FANTAZII

OGLINDA FERMECATĂ

Astă-noapte m-am trezit brusc din somn. Un vis străniu mă purtase pe tărîmuri necunoscute, pe care nici nu le-am văzut, nici nu m-am încumetat să le bănuiesc vreodată...

În rama ferestrei împodobite de perdele albe, cerul vinăt se ofilea peste arborii mari și o singură stea, albă ca o crizantemă uriașă, mai licărea stăruitoare departe, peste marea de coperișuri, în afundul nemărginirii.

Natura aevea pe care o priveam acum trezit din somn mi se părea străină. Arborii nu erau așa în visul meu, nici vinătul cer care se ofilea și în nemărginirea căruia înfloarea o stea albă ca o crizantemă, nici fața mea pală pe care o resfringea apa albastrie a oglinzii în orele acestea tîrzii de noapte.

Un tril însă căuta să mă cheme la realitate. O pășăruică, înșelată de acest zor de ziuă timpuriu, îngăima undeva, în negrul unui umbrar, o sfioasă chemare, la care nu răspundea nimeni.

Un vînt apoi, ca trecerea unui demon nevăzut căruia i-ar fi fost frică singur în văzduh, și-a întins aripele și a împrăștiat mireasma grea a teilor.

Am lăsat deschis larg fereastra, în cuprinsul căreia alba crizantemă se desemna ca pe o mătase decolorată, în-

cercînd s-adorm din nou și să rechem visul meu ; și visul supus voinței mele și-a reluat firul întrerupt...

Ținînd o oglindă rotundă în mînă, cel ce eram eu sau ființa mea din somn se făcea că descindeam lespezile de piatră ale casei noastre străvechi în care mă născusem și un zîmbet ciudat îmi lumină fața...

O dușmănie contra alcătuirii firești a lucrurilor fierbea în sufletul meu, monotonia aceluiași decoruri înălțate de ani și în care mă îngrădise o voință ce nu era a mea mă răzvrăteau. Înșiruirea liniară de oșteni disciplinați a plo-pilor ce se îndrumau veșnic spre arcu portii, fără a putea trece niciodată dincolo de ea, în largul cîmpului, spre libertate, mă chinuia parcă. Înălții duzi din fundul grădinii, ce stăteau de-atîta vreme ca două sentinele obosite, îndoindu-se din șele, privind departe, spre șesuri, fără să vadă nimic nou venînd din golul orizontului, își tremurară nervos frunzișul, de bucurie, văzîndu-mă.

Și eu, sau alba mea ființă din somn, pășeam cu oglinda mea ca un dușman al eternelor forme și mă bucuram știînd că voi putea să schimb fața naturii și că voi putea pași printre arbori și flori ca un dezrobitor.

Albă, luna se ridicase căutînd să furișeze o rază piezișe în oglinda mea, dar eu o țineam strînsă cu grijă la piept, ferînd-o de lumini, pînă ce am ajuns pe înaltul unei coline, din virful căreia se vedeau zările. Nemișcate, priveliștile ce le știam din totdeauna dormeau sub feeria astrelor...

Și nu știu cum, atunci am ridicat oglinda sus cu amîndouă mîinile spre șiragul nemișcaților plopi, ale căror umbre dormeau ca niște drumeți obosiți pe albul aleelor.

Fulgerătoare o rază trecu, și apa moartă și verde a oglinzii s-a aprins deodată, ca un ochi redeșteptat sub o pleoapă în care mijeste un straniu gînd. Și cît ai clipi, tre-

ziți din nemișcarea lor seculară, deșteptînd odată cu ei umbrele drumetilor obosiți de pe albul aleelor, mari și greoi, uriașii plop au prins să murmure mișcîndu-și argintul din creștete și fantomatici au pornit-o spre poarta închisă.

Împinse ca de un vînt puternic, canaturile vechi s-au zguduit scrijînd din țîțini, apoi s-au dat într-o parte cu vuiet, lovind pereții.

Și întîiul plop păși, iar după întîiul, înșiruirea uriașilor aplecîndu-și creștetele a urmat, trecînd sub arcu porții, chemată de puterea oglinzii mele.

Un rîs zgomotos umplu aerul și, ca într-o veselie tremurată de foi, nemișcații plop, unul după altul, înaintară dezrobiți de farmecul meu și apoi se așezară roată împrejurul unui iaz adormit, în adîncul căruia se priviră mirați, ca unii ce-și vedeau pentru întîia oară chipul.

Goi rămăsese locul în urma lor, schimbînd priveliștea obișnuită a grădinii, care părea acum o față cunoscută din care ar fi ciuntit cineva o parte.

Tăcut apoi, am întins ochiul meu făcător de minuni, prinzînd în rotundul lui imaginea caselor părintești, întorcînd-o cu fața spre șes și cu dosul spre grădină...

Și iată că ferestrele casei străvechi, ca niște ochi sătuli de a fi privit de atîția ani aceiași copaci și aceleași straturi cu flori, s-au luminat și ele, pîrînd a privi lung și avid noua priveliște a șesului luminat de lună.

Vesele, ca și ochii mei, priveau geamurile bătrîne, după care într-un fund de odaie vîpaia unei candelă ardea ca un iris de aur : o ușă deschisă, plină de un întunec albastru, sta căscată parcă de mirare ; și împrejmuirea toată neputînd să-și vină locului față de atîta schimbare, se cumpănea căutînd să-și așeze liniile.

Ridicîndu-mi ochii din nou după isprava aceasta ciudată și vîzînd sărmanii duzi din fundul grădinii, ce stă-

teau de atita vreme ca două sentinele pe care nu venea nimeni să le schimbe, mi-am întins oglinda și i-am schimbat și pe dinșii, pe unul în locul celuilalt.

Și apoi, strângându-mi cu grijă iar oglinda la piept, m-am așezat pe înaltul mobilei ca să privesc cu mulțumire la cele ce făcusem.

În fundul cerului, albă luna se ridicase și ea și privea mirată, ea care le vede de atita vreme toate și nu putea parcă să se armonizeze cu peisagiul acesta neobișnuit, părînd că e o podoabă aninată, așa într-o doară, de cineva fără gust și fără simțămînt artistic. Străină privea și pe fața ei ironică se vedea cît de colo că-și dădea seama că ieșise din obișnuitul lucrurilor existente și, rușinată parcă de fapta mea, își trase un nor peste mască și se acoperi.

Iar așa, întunecat, peisagiul rămase și mai straniu.

Eu însă simțeam frumosul și în acest fel și mă gîndeam cu bucurie ce surprinși o să rămîie vecinii cînd se vor deștepta și vor vedea toate acestea. Schimbasem ordinea firească și mă bucuram de puterea mea, eram fericit ca un copil ; și preluînd multa noutate ce puteam s-o aduc, mi-am coperit mulțumit ochiul luminos al oglinzii făcătoare de minuni și, strîngînd-o la piept, am pornit singur în lume ca s-o izbăvesc de urît și s-o fac să mai vadă și altfel lucrurile de cum le apucase din străbuni...

Dar cînd m-am trezit din somn și canavaua visului și-a destrămat urzeala, misteriosul meu talisman nu mai era nicăiri, fereastra mea întoarsă tot spre același orizont, spre care priveau ochii mei triști în fiecare dimineață, și eu tot același om pe care îl știu de mult și pe care nu-l pot scăpa de realitatea lucrurilor existente.

(Sub titlul *Un vis simbolic*, în *Tribuna*, XV, 159, 22 iul. [4 aug.] 1911, p. 2).

FLUTURUL MORTII

E un amurg misterios de toamnă, și umbra urcată în negrii chiparoși coboară încet și se întinde pe drumuri. Zgomotele vii au amuțit și numai șoaptele au ființă, foșnete de ramuri, murmure de foi, țîrîituri pierdute...

Și în cuprinsul acesta tăinuit ca o sihăstrie, acum cînd fluturii de ziuă și-au strîns aripele obosite și s-au strecurat în cuibul florilor ca să doarmă, numai miresmele și fluturii de noapte s-au trezit ca să rătăcească sub lună.

Copiii o știu aceasta și, în așteptarea întîiului zbor, s-au așezat cu bunicul pe lespezile scărilor calde încă de focul soarelui de peste zi. De o parte și de alta a lespezilor, florile roze de leandru înduioșează întunericul și se leagănă în vîrfurile crenguțelor șterse de umbră, parcă ar pluti în aer. O mireasmă amară a umplut văzduhul o clipă și apoi vîntul s-a îndulcit cu un miros de trandafir, s-a împrăștiat, ca să vie iarăși tainic să cădelnițeze pe rînd toate miresmele.

Și cînd luna, departe, în păinjenișul de ramuri, s-a aprins în fundul grădinii, ca un lampion fantastic, năruind simetria umbrelor statornicite, copiii cu glugile lor verzi prinse în vîrfurile nuielelor de trestie au coborît ușor, ca în fiecare seară, pe urma fluturilor de noapte.

Cu pași tainici și rari, iată-i pe catifeaua neagră a straturilor, trezind de-abia somnul florilor. Bătrînul a rămas sus pe scări cu barba lui albă ca omătul, iar ei aleargă pretutindeni, aducîndu-i din vreme în vreme prada culeasă.

Și acei ce poartă pe aripele lor diafane întunerecul, cît ține ziua făcîndu-se una cu scoarța copacilor ori cu pulberea cenușie a drumurilor, încep să zboare și ei bătînd aerul, zdrențe de catifea și bucăți de mătase, cusuții cu fir și stropiții cu purpură, somnoroși întîi și nesiguri, mai

vioi pe urmă și mai îndrăzneți, căutînd raza care cheamă și nălucește, nectarul care îmbată și dă viață.

Un punct mișcător pătează aerul, murmură și trece. Și ca prin farmec, la răstimpuri, un crin își leagănă potirul alb mișcînd o umbră viorie, foi de trandafir se desfac și flutură ușor, aur de stînjenele se împrăstie în noapte. Nălucitori și capricioși, zugrăvind tumbe și arabescuri nebune, zboară hodiniții de peste zi, urcă în razele de lună, ating fața pămîntului, clătesc somnul florilor, și glugile verzi din vîrfurile trestiiilor purtate de copii se ridică ici-colo și se abat din răzor în răzor, dispar la răscruci, pînă ce o rază misterioasă de lampă rănește cuprinsul și glasul bătrînului sună trăgănat și blajin : „La culcare, copii !“

Lumina lămpii se mișcă apoi, rumenind stîlpul albi ai cerdacului, dispăre o clipă în umbră, și, deodată, rama unor ferești se luminează.

Înăuntru, în jurul unei mese rotunde, capetele blonde ale copiilor s-au apropiat de capul argintiu al bunicului, și minile lor ușoare, cu gesturi delicate, întinzînd rînd pe rînd aripile celor căzuți, au prins să se miște în lumina lămpii, îndemînatice și pline de băgare de seamă. O pulbere fină de pastel s-a risipit și joacă împrejurul lor, fețele înflorite de un zîmbet de mulțumire se luminează și vinătoarea nocturnă odată rînduită, stă acum să-și ia locul în cartoanele mari ale colecției de care e plină odaia.

În jurul lor, un miros vag de camforă plutește, iar pe pereți și pe mese, sub adăposturile de sticlă, o lume întregă de fluturi, de aripi ușoare ce-au vislit, plimbîndu-se din potir în potir, purtînd toate scînteierile curcubeelor și toate nuanțele și fantaziile infinitului, toate neamurile și felurile gingăniilor care ținîiește în ierburi și cîntă la soare, cei de prin scorburi și cei de sub pămînt, vieți de o zi și străluciri de o clipă, pietre scumpe împrăstiate în praful drumurilor, juvaeruri zbu-

rătoare, aripi pe care capriciul naturii și-a zugrăvit toate arabescurile, palete pe care au rămas culori uițate, senin de cer și beteală de lună, painjenis de rază și urzeală de purpură, tot ce a strâns truda lor de pretutindeni, un întreg țintirim de aripi încremenite stau acum așezate frumos, fiecare ținute de un bold. Pretutindenea cărți și tabele, bocaluri și sticlute, clopote de sticlă ce strălucesc, închisori de cleștare în care-și doarme somnul o ginganie infimă, ca un faraon sub o piramidă.

Și diafanele aripi încremenite pe totdeauna, ținute în cruce, povestesc toate splendorile. Libelula cu ochii de peruzele și cu aripele fine, abia bănuite, ca de gază, amintește fața apelor în care se resfringe cu zborul ei fulgerător, cocinelele scinteind ca niște pietre pierdute dintr-un inel parcă îndoiaie încă un firicel de iarbă; coșahul cu picioarele strinse pentru salt spune de liniștea mohoarelor, îndoliatul greier cu cîntecul lui, de liniștea ce era la începutul lumilor, păiajenii cu picioarele lor încremenite de mătasa firului scăpat pe totdeauna...

Și toată răcoarea pădurilor se ridică parcă, stărnită de biete aripi, toată lumea florilor și tot murmurul dumbrăvilor.

Pe o aripă doarme ochiul misterios ce miște pe cozile de păun, altul e făcut ca dintr-o frîntură de rochie de bal, pe o catifea a uitat cineva cîteva rubinuri, praf de chilimbar a tivit marginile altuia, o întreagă orgie de forme și de culori, un vis scăpat dintr-o narghilea, un poem visat de un poet nebun...

Veșnic în căutarea speciei rare, a exemplarului unic care lipsește încă, a noutăților pe care le creează și le distruge mereu bizarul spirit al naturii, de ani de zile bătrînul entomologist adună, rînduiește, clasează în vederea întregirii operei lui începute.

Acum bucuria ce-o avea de-a umbla singur i-au luat-o anii mulți, și cum puterile nu-l mai ajutau, el a insuflat-o

copiilor, și, în timp ce clasează, aleargă ei pentru dinsul, aducându-i prada culeasă.

Fiecare zi și fiecare seară își aduce tributul ei, și colecțiile se împlinesc cu încetul. Un singur flutur de noapte îi lipsește, și ochii lui bătrâni privesc cu părere de rău și cu un fel de sfială la locul rămas gol ce i l-a păstrat și care strălucește alb în mijlocul unui carton.

Lampa s-a stins apoi, și în zori, când fluturii de noapte și-au strins aripele obosite prefăcându-se din nou una cu coaja copacilor și cu pulberea drumului, cei de ziuă s-au trezit la rîndul lor și au umplut de veselie cuprinsul grădinii. Fiecare floare se pleacă și-și leagănă grațios capul, una picură o lacrimă, alta se îndoaie și se scutură ca vrînd să scape de o povară, și atunci, un albăstrel își întinde aripele și zboară tulburat, ca un gînd ascuns din cuprinsul floarei. Ar veni la loc, și nu cutează. Nehotărît stă o secundă în aer, ca o frîntură de senin, apoi fulgeră și se mistuie în cuprinsul albastru. Din cuibul unei gherghine, o flacăra verde pîlpîie și se înalță și ea, bilete albe zboară schimbîndu-și locul ca niște gînduri de dragoste, și iată o frîntură de steag, iată și o fundă roză ce și-a luat zborul de pe cine știe ce umăr de femeie.

Goana după nectar începe și din 'naltul ramurilor, din umbra scorburilor, din împărăția florilor, din pădurea mărunță și deasă a ierburilor, de pe cîmpuri și de prin livezi, cei ce poartă toate vestmintele coboară, vislesc aerul în tîmbe fantastice, se alătură și se alungă ca totdeauna, neodihniți și îmbătați de bunătatea soarelui și dărnicia vieții.

Și iată capetele blonde, din nou, cu bătrînul sub ramuri.

Sub umbrarul unui tei, lîngă șipotul care murmură necurmat și sună mai încet sau mai tare, după cum bate vîntul, bătrînul cu o carte în mînă s-a așezat și privește lumea felurită pe care o cunoaște în toate tainele ei. O seninătate fără margini i se zugrăvește pe față, și sufletul

lui, ca o oglindă liniștită, resfringe împăcat colțul de natură în care și-a trăit anii.

Copiii au umplut grădina cu râsetele lor vesele, boschetele au răsunat de ecouri și chemări, și nevinovata vânătoare după gingăanii și zburătoare a reînceput. Rîndu-nele își scriu virgulele lor în aer. Și tot soiul de ciripiri și de zgomote confuze, prefăcute într-un singur sunet, au prins să vibreze ca o strună întinsă pe care ar trece cineva un deget distrat. Cu ochii lui aproape stinși de a fi privit atîta strălucire, de la un timp, bătrînul își lăasă cartea din mînă și privi trist, gîndindu-se că poate în curînd va trebui să plece aiurea, și colecțiile lui se vor risipi fără să-și fi putut isprăvi lucrarea de atîția ani începută. O slăbiciune îl cuprinse, și cum se gîndea așa, la veșnicile transformări ale naturii, deodată, un punct năluci în aer, departe, se mări și trecu pe dinaintea lui ca o flăcără. O clipire de ochi îi însenină vederea, iar cînd privi, punctul era la loc și altă flăcără trecu pe dinaintea lui. Și alte flăcări jucară, două cîte două, trei cîte trei, urmînd aceeași linie. Veneau flăcările călătore, rîbind cuprinsul verde, jucau înaintea lui și dispăreau ca prin farmec. Roșii și albastre veneau straniile flăcări, galbene și purpurii, negre și albe jucau, de la răsărit spre apus, chemate parcă de o tainică putere, gonite de cine știe ce mîini nevăzute. Fără să se oprească pe un ram, fără a se coborî pe o floare, ca zorit de cineva din urmă, trecea șivoiul de flăcări, iradiind aerul cu toate culorile.

Zîbind, bătrînul chemă copiii și le arată migrațiunea aceasta ciudată de flăcări, norodul acesta de vîpăi ce pornea în surgun aiurea din țara lui, împins de cine știe ce forță oarbă, căci hrană pentru el e pretutindeni și culcușurile, gata așternute de Dumnezeu.

Uimiți priviră copiii, și glugile verzi se ridicară să abată șivoiul în mers. Ca o ploaie de petale fantastice scuturate din copaci după furtună, pămîntul se acoperi în

jurul lor de aripi strivite, dar trîmba de lumină, sus, se făcea la loc, și cei scăpați își urmau fantomatic drumul fără a mai privi în urma lor.

*

Astfel trecea timpul lăsîndu-și cortinele lui albe și negre peste săhăstria aceasta fericită, fiecare clipă aducîndu-și împlinirea ei neașteptată și noul oaspe din lumea felurită a gingăniilor.

Singur fluturul mult așteptat rămînea nevăzut și tăi-nuit de toate privirile, ca și cum, obosit de sfera noastră, și-ar fi întins aripile spre alte lumi, unde e mai adînc somnul și mai netulburată hodina. Dar într-o zi rîsetele clare ale copiilor nu mai răsunară în grădină, și bătrînul cu barba lui albă, tăiată ca dintr-un giulgiu, nu mai apăru ca de obicei în capul scărilor.

Vîntul singur, ca un uriaș nebun, trecea răscolind cu mînele lui nevăzute creștelele copacilor bătrîni. Foi moarte se împrăștiu și un murmur adînc, ca un oftat de orgă, cînta din scorbura în scorbura.

Și cînd vîntul contenea, ramuri și foi, ierburi și flori rămîneau rigide, oprindu-și parcă viața.

Era ca o încetare subită a sevei, o cădere pripită în somn, o întrerupere letargică a puterilor.

Și în mîhnirea aceasta întunecată ce se strîngea împrejurul căsuței, umbra se rumeni deodată ca de înflorirea unui nufăr. Sub abajurul ei galben, ochiul de aur al lămpii luci pe o mescioară la căpătiul bătrînului.

În jurul mesei rotunde, în lumea aceea de aripi diafane încremenite pentru totdeauna, copiii, cu capetele alăturate, răsfoiau o carte privind din cînd în cînd cu grijă spre patul boînavului.

O undă de vînt trecînd ca un suflu misterios umflă o perdea. Și cum ochii bătrînului se ridicară, deodată o

umbră năluci ca o cruce pe zid și se stinse. Un foșnet de aripi bătu apoi și un flutur uriaș, dînd un țipăt straniu, se opri nehotărît, ca orbit de lumină, în rama fereștilor, și intră în odaie. Umbra jucă din nou, mutîndu-se de ici-colo deasupra capetelor copiilor, roti în cercuri mari bătînd zidurile și se lăsă lin pe fruntea palidă a bolnavului.

Afară copacii fremătară lung, iar cel sărutat de moarte, recunoscînd în musafirul acesta tîrziu pe cel ce vine să facă întuneric, luă frîntura de noapte ce i se așezase pe frunte și, privind o clipă trist la stigmatul alb al fluturului, chemă pe copii lîngă el și le zise : „Iată și cel mult așteptat !“

(*Viața românească*, V, 9, sept. 1910,
p. 403—408).

CULEGĂTORUL DE STELE CĂZATOARE

De la fereastra lui, Enric, în fiecare seară privea nemărginirile cerului, așteptînd să vadă ploaia de artificii, jocul nebun de rachete, pulberea măruntă și impalpabilă care umple aerul și nu cade nicăierea, firele de beteală care se urzesc ca o mreajă și apoi se desfac ; și ochii lui se umpleau de visuri și sufletul lui veșnic avîntat se umplea de o melancolie fără de margini, vrînd să scape și el și să se amestece mai curînd în oceanul acesta luminos, spre care rîvnea de atîta vreme.

Ușoară ca o estompă, seara întuneca virfurile copacilor, dezlega umbrele din ramuri și le împrăștia pe drumuri, ștergea contururile florilor, amesteca laolaltă culorile.

Sus, întiile licăriri sfioase se arătau, mare și orbitor luceafărul apărea, scînteietoare constelațiile își arătau

punctele lor de foc în locul obișnuit, imens șerpuitorul drum al robilor se strecura printre norodul de sori, de luceferi și de stele, brăzdînd tăria și apoi, după cele mari și scăpărătoare, sfioase se arătau și cele mai mici, și cele mai mărunte, și toată pulberea de diamant a celor de-abia văzute, și tot praful stelar al celor de-abia bănuite. Prăpăstii negre de catifea, oceane de întuneric, pustiiuri de cerneală se zugrăveau totuși pe alocuri, nemărginitele depărtări ce se întindeau de la planetă la planetă, ori de la stea la stea, căscau enigmatice și oarbe, se afirmau sfidătoare voințelor ce s-ar fi încumetat măcar să străbată atîta drum, virgine de viață încă și străine de fericire ori de nefericire.

Tăcut se cumpănea universul cu miile-i de astre deasupra căsuței lui.

Tot mai alb și mai licăritor se arăta drumul robilor de-a lungul căruia, în fiecare noapte, se înșiră parcă și merge spre un țel necunoscut, spre celălalt capăt al lumii, un șireag de miliarde de pelerini cu făcliile aprinse, și iată că într-un tirziu și feeria pe care o aștepta el cu atîta nerăbdare, ploaia de artificii multicolore, jocul nebun de rachete pe care îl schimbă între ele bătrînele planete începea să brăzdeze tăria...

Ca un preludiu, sau ca picurii răzleți de ploaie cînd trece un nour gonit de furtună, în întunericul albastru alba fulguire începea.

Vii, scînteiele aprinse ale atîtor sfărîmături, ca un roi de albine de aur împrejurul stupului de foc al soarelui, prindeau să rotească. Unele se desprindeau parcă, luate de cine știe ce vînt care străbate acele înălțimi nebănuite; și răzlețe de roi, tremurau o clipă, se făceau albastre, se fărîmau în pulbere violetă și apoi dispăreau. Altele, ca niște semințe de diamant aruncate prin voința și știrea cuiva, se apropiiau tremurătoare la un loc, păreau că odrălesc un mănunchi de vioarele și dispăreau la rîndul lor.

Viu înălțimile se luminau o clipă, străluciri de ape ca pe luciul unei mătase albastre treceau ; și universul, nepăsător de risipa asta de nestemate aruncate cu atita dărnicie, se schimba la față, pălea, își stingea din loc în loc înflăcăratele faruri și devenea încetul cu încetul uriașul clopot de sticlă anonim, ce stă deasupra capetelor noastre și își ascunde tainele cît ține ziua.

În unele seri de august însă, vagabondele lumini ce brăzdează cerul păreau că se înmulțesc și plînsul acela de foc, al cine știe cărei dureri uriașe, amestecîndu-și lacrimile, cădea parcă tot mai aproape de pămînt. Dar inima lui Enric își avea și ea lacrimile ei și în timp ce universul își plîngea preaplinul de lacrimi, el și le plîngea pe ale lui, sătul de puterea asta nevăzută ce-l ținea încătușat pe pămînt, în timp ce cu privirile putea să facă ocolul lumii.

O mizantropie ciudată îl făcu să se răzlețească de toți și să trăiască închis în propriul lui suflet. Credea că erau îndeajuns comorile pe cari le adunase în el, pentru ca să poată trăi pe socoteala lor. Viața cărților însă e moartă, suflul ce-a palpitat în literile negre, care au fost scrise într-un moment de inspirație, e ca o adiere ce-ar trece întii peste un mormînt, pînă să ajungă la tine.

Visurile toate ce le-au cristalizat marii poeți au fost stropite de lacrimi, gîndirile mari ce-au chinuit mîntea cugetătorilor au lăsat dire de sînge și cîntecele de dragoste nu sunt de ajuns ca să liniștească tumultul riului roș care aleargă fără astîmpăr în noi. El însă nu vedea acestea și, urmînd să trăiască singur, cum nu mai putea să sufere oamenii, de la o vreme nu mai putu să sufere nici pămîntul.

Frumoasa natură ce se preschimbă veșnic, bogata în decoruri și în priveliști, pe care cei patru mari pictori, ce sînt anotimpurile, vin pe rînd s-o zugrăvească cu penelele lor înmuiate în aur și purpură, în lumină și întuneric, lui nu-i mai spunea nimic. O ură împotriva orînduiei acestea

veșnice, care pune același verde pe copaci primăvara și amestecă același albastru spălăcit în fundul izvoarelor, îi umplea inima și-l făcea să-și oblonească fereastra cît ținea ziua. Noaptea formele se pierdeau și marginea realului nu mai putea să-i arate pînă unde poate merge. Noaptea el devenea un fel de locuitor universal, un fel de ființă vagabondă prin lumi astrale, un suflet ce nu aștepta decît marele suflu al morții ca să se dezrobească și să-și poată lua drumul ca un fulg în nemărginire.

De la fereastra lui, el nu vedea ce misterioase forme luaseră copacii în grădină, nu simțea ce puternic miroseau florile înprospătate de rouă, nu arunca o privire mișcătorului covor ce-l fac umbrele pe drumuri ca să păsească misteriosul pas al ființelor aeriene cu care legendele au impoporat lumea. Dincolo de vîrfurile copacilor era scăparea, dincolo de mireasma florilor era hodina, mai departe de marginea orizontului era dezrobirea.

Și în liniștea aceea în care el visa cu fruntea răzemată de fereastră, deodată, din înălțimile tăriei, un fulg luminos se dezlipi, străbătu vertiginos spațiul, se mări din ce în ce și apoi, ca un buchet căruia îi tai ața ce-l leagă, se desfăcu într-o ploaie de flori viorii, care căzură cu zgomot peste grădina unde sta pe gînduri visătorul.

Viu crengile arborilor se mișcă, un susur sperios porni, cîteva păsări deșteptate din somn își întinseră aripele fărîmînd armonia umbrelor și apoi totul se liniști din nou. Copacii tăcură, reluîndu-și somnul întrerupt, păsările făcură cîteva ocoluri și reveniră la loc, florile amiră și mai tare. Impasibila natură își încremeni din nou variatele contururi pe orizont, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut și n-ar fi venit un oaspe străin din cine știe ce depărtări insondabile să povestească de alte lumi, de alte întîmplări, de altă viață. Nepăsătoare, natura își relua somnul, ca și cum cerul n-ar fi rămas văduv de un astru de

foc, ca și cum o nestemată n-ar fi căzut din uriașa salbă ce-o poartă la gît universul.

Enric alergă însă și în locul lacrimilor de foc află niște simple scorii calde încă, vreo cîteva pietre sfărimate, cîteva biete și infime țandări de astru.

Pietre, scorii ori țandări, pentru dînsul erau totuși bucați de cer căzute pe pămînt. Visul lui se înfiripa și prindea, în sfîrșit, ființă. Minele lui pipăiau fărîmiturile acestea de univers, iar lutul din care era făcut prinse să vibreze ca niciodată la atingerea acestor fărîmituri venite de aiurea, ca și cum și-ar fi adus aminte că făcuse și el parte cîndva din alt tărîm și că poate miliarde de ani străbătuse o altă orbită, rotind împrejurul cine știe cărui soare, prefăcut acum în cenușă și împrăștiat în nemărginire.

Și mai străin și răzlețit de lume trăi de atunci cu bizara lui comoară o bucată de timp și apoi, într-o zi, dispăru cu desăvîrșire. Enigmatică îi rămase casa cu obloanele și ușile zăvorite, pînă ce, într-o dimineață, îmbătrînit și purtînd ca o lumină lunară pe față, apăru aducînd, spre mirarea vecinilor, un șir nesfîrșit de bolovani, de pietroaie de toate formele și în toate culorile.

Visul lui prinsese acum o formă și începuse a se concretiza. Neputînd să urce la cer, după cum îl îmbia tainicul dor născut într-însul, hotări să înfăptuiască cerul pe pămînt. Din materialul acesta căzut din toate astrele și adunat pretutindeni, visă să-și dureze o casă, să-și înalțe o teбайдă cu sfărîmături de univers, să-și clădească o citadelă de uranoliți¹, un mausoleu planetar în care să se izoleze și să se îngroape ca un faraon sub o piramidă.

Un singur lucru însă îl abătu din graba care îl zorea să-și înfăptuiască visul. În nebunia lui și ura pentru tot ce era pămîntesc, se gîndi cum ar face să poată clădi tot materialul acesta, fără a-l cimenta.

¹ Meteorii veniți din planeta Uranus.

Și atunci, cu o răbdare neînchipuită, zicându-și că atracția moleculară ar înlătura ușor și piedica aceasta, începând, una câte una, să șlefuiască toate pietrele, tot excendentul acesta planetar căzut spre nenorocirea lui pe pământ...

Casă nu a ridicat, căci o viață omenească nu ar fi fost îndeajuns pentru a înfăptui un asemenea vis fantastic; și moartea l-a găsit între sfărîmăturile lui de astre, împrejurul cărora, vîntul, jucîndu-se, purta de ici-colo pulberea fină a atîtor universuri dispărute.

(*Flacăra*, I, 3, 5 noiem. 1911, p. 22).

CEDRUL

Majestuos își înalță fruntea, în ziua aceasta primăvăratecă și îndulcită de soare, bătrînul cedru din Grădina Plantelor și freamătă căutînd în zări neagra dungă a cocoșilor, ce vin din țara lui.

Străin și singur visează patriarhul la țara Libanului, unde praful de pe drumuri se ridică în pulbere de mărgean roș.

Murmură așteptînd să-i răspundă o șoaptă de palmier, tace ascultînd surdul zgomot ce-l face rodul unui măslîn în cădere, se cutremură cu tot frunzarul văzînd pe orizont cum trec norii deși, închipuînd caravane.

Anemone albe înstelează verzile mări de ierburi, crini uriași își scutură polenul în soare, miresme tari de roze vin să-i îmbete frunzarul.

Vorbe străine însă răsună, și bietul patriarh amintindu-și că e în surgun își încetinează pînjenishul de rămurile, încremenește din nou rotunda-i umbră pe pămînt și tace.

Placa înfierbîntată de soare, ce o poartă pe trunchi, cu inscripția anului cînd a fost smuls din pămîntul țării lui și

peste care se înclină curiozitatea trecătorilor, îl arde ca un stigmat...

Cercuri rotunde, ca undele unor vibrații, i-au pornit din inimă și i-au scris viața an cu an.

În cele mici dorm amintirile care se trezesc și îl înșeală cu fantasmagorii ce i se par că le-a visat. Unele peste altele, spun apoi celelalte mersul timpului, lupta cu furtunile; largi, cele din urmă, nesigure și depărtate, șerpuitoare și abia văzute, își scriu păinjeniișul ca ultimele unde ale unui val ce vine obosit să se spargă de un țarm.

Întemnițat din miile acestea de cercuri, ce-l cuprind de sus și pînă jos, își ascunde viața centenarul și tace.

Tumultuoasă, venind de departe din pămînt, prin miile de rădăcini ca prin niște subterane, cît ține ziua seva urcă, susură poate, cotind prin miile de pridvoare și ganguri, se înalță, se împrăstie prin milioane de canaluri, pînă la cea din urmă nervură; ca să coboare iarăși, o dată cu noaptea, să alunece în cascadă, să scadă din crenguță în crenguță, din ram în ram, pînă în întunecatele ganguri și pridvoare ce duc în pămînt.

Un etern flux și reflux îi înveșnicește durerea și nostalgia, iar rădăcinele-i îl țin rob în ca pe un uriaș legat în lanțuri, adus din cine știe ce colț de lume spre batjocura trecătorilor.

Un răget de fiară îl face să se deștepte din nou și să se cutremure. Imperiosul glas pe care îl aducea vîntul torid din galbenele pustii, glasul care își striga foamea și dragostea, netulburat de nimeni, cînd biruitoarea primăvară își dezlega puterile vieții, a trecut prin aer...

Neașteptat însă vîntul și-a îndreptat aiurea aripa, și glasul leului domolit s-a amestecat cu alte zvonuri și a amuțit ca o părere...

În locul galbenului pustiu peste care vîntul aleargă mîinînd la infinit mișcătoarele valuri de nisip, o mare uriașă de coperișuri îl împresoară. Zădarnic caută bătrînul cen-

tenar să vadă nălucind în zări culmile ninse ale munților ; zădarnic caută spre șesuri, doar o zări nesfirșitele turme ; zădarnic își mișcă fremuitoarea pleată căutînd să se înșele și picură lacrimi mari de chihlimbar din înaltul ramurilor așteptîndu-și dezrobirea.

Mii de vieți însă, aduse din toate colțurile lumii, mii de ființe străine, care născute pe un mal de mare, care venite din tropice, care odrăslite sub nordice ceruri, tînjesc și suferă ca și dînsul ; dureri minuscule, alături de durerea lui uriașă.

Anii vor curge însă, și cercurile, tot mai multe și mai mari, îl vor cuprinde, pînă ce gol de sevă va rămîne într-o zi în fața cerului, așteptînd vîntul milostiv care să-l dea la pămînt. Cu zgomot va cădea schelăria de lemn și va putrezi în țară străină ; înjosit va ajunge splendidu-i trup, din care netrebnice scînduri și grinzi se vor face ; zgomotoase vor suna ferăstraiele împrăștiindu-i alba pulbere care, ridicată poate de vînturi, va mai întoarce măcar o parcelă din el, în țara lui.

Mari, bătrîni și aproape de cer ca și dînsul trebuie să fie acum melezii, terebinții, chiparoșii, pe care i-a lăsat acolo. Lungi și rămuroși poate unii au căzut la pămînt, tremurători și sonori cîntă poate alții, înfiorați de glasurile ce vin din pustiuri, dar și ei vor cădea la rîndul lor, cînd viața ca un val obosit de-abia își va mai putea scrie ultimul cerc, ce se va sparge de țărnul morții.

Grinda sfîntă, ce sprijinea splendoarea templului Ierusalimului, nu va mai ajunge nici unul, căci biblicile vremuri au apus ; nici scîndura prețuită ca să slujească drept sicriu faraonilor, căci faraonii au trecut și ei de pe pămînt, intrînd cu toată semînția lor sub albul portal al piramidelor...

(Minerva, III, 1088, 28 dec. 1911, p. 1).

Ciudat, fantezist și proteiform e focul. Joacă deasupra mlăștinilor în vilvătăi albastre, înșelind drumetii rătăciți ; tremură aureole viorii deasupra comorilor ascunse, își prelungește viața în fosforescențe, închizînd-o în putregaiuri, se urcă în stea și se coboară leneș pe suprafața oceanelor, mijește tihnit aprinzînd lumini trandafirii la gura vetrelor, arde ascuns și înflorește în roză uriașă deasupra craterelor vulcanilor, se furișează în zigzagurile fulgerelor albastre, știe să fie uriaș precum știe să fie și scînteie, îi place să se facă temut precum a adorat să fie și divinizat de la începutul vremurilor.

Același și divers, fie ascuns îndărătul ochilor noștri sau după colțurata imagine a unei stele, metamorfozat în flacără sau în mare de jăratec, în rază sau scînteie, el tot Hefaistos este, fiul strălucitorului Zeus și al mult geloasei Hera.

Eu l-am iubit ca unul căruia îi sunt drage strălucirile, am stat de multe ori de vorbă cu el pînă în tîrziu la gura sobei, în serile de iarnă, ascultîndu-i mitologicele legende, și, deși într-un moment dat mi-a fost potrivnic și mi-a acoperit cu cenușă tot ce am avut, eu îl urmăresc cu drag și în cel dintîi luceafăr care se aprinde seara, și în sfioasa scînteie ce o aruncă licuriciul.

Cu drag îi urmăresc prin ziare isprăvile, căci Hefaistos colaborează regulat în marile cotidiene, variîndu-și la infinit înflăcărata lui proză.

Vara hoinărește prin păduri, așa urît și șchiop cum a fost înzestrat de Hera, aprinde ici o pădure ca să-și lumineze drumurile înnoptate, întinde un covor de jăratec peste o miriște, urcă greoi povîrnișul vreunui vulcan și, scormonind în cenușile reci, suflă cu grijă în cel din urmă tăciune ce stă gata să se stingă, întîrzie în cine știe ce iese

părăsită și aprinde, jucîndu-se deasupra capului unui copil adormit, o aureolă, și cite nu face el, întunecatul călător.

Cînd vine iarna însă, îl prinde, se vede, uritul și, aducîndu-și aminte de Pandora pe care a născut-o, se furizează în tîrgurile mari, caută cu de-amănuntul, pătrunde din casă în casă, lăsînd pretutindeni în vetre o mină de jăratec lucitor, prin mii de hornuri își scrie numele cu arabescuri de fum pe cer, în nalte coloane se înalță, în străvezii pînze se risipește, în diafane și molatece valuri se așterne.

Urit cum e însă și sătul de neagra lui față plină de furingine, văzînd atîtea frumuseți și străluciri prin vitrine, de multe ori îl apucă și pe el dorul să se gătească și să-și mai împodobească o clipă zdrențuita lui tunică fără mîneci cu cîteva panglici multicolore ori cu alba spumă a unor dantele...

Și așa trecînd mai ieri pe dinaintea unei fabrici unde un norod întreg de fete lucra cu zor, care aplecate pe războaie, care depănînd lungi fire de lumină colorate, care așezînd în clituri fel de fel de stofe, una mai frumoasă decît alta, Hefaistos se opri cu drag și privi la ele.

Fetele însă, neștiind cine e ciudatul musafir, abia își ridicară capul de pe războaie și își căutară de lucru înainte, aruncînd cîteva glume...

Strălucirile și luminile pe care le mînuiau, curcubeiele cu care se jucau luminînd și întunecînd treptat cuprinsul, lungile fire de aur și de argint pe care și le prindeau în plete și la cingătoare, felurimea de panglici prefăcute în funde și în cingători ce le împodobeau tinerețea cu un fast mincinos ce nu era al lor și pe care trebuia să-l părăsească o dată ieșite din fabrică, le făcu să privească batjocoritor la urîtenia celui ce era stăpîn pe toate strălucirile.

Trist privi singuratecul zeu și figura lui se crispă o mi-nută de durere, căci înțelese din ochii luminoși ai fetelor

ce însemnează să nu te înfățișezi sub forma unui Adonis, și minia lui se acoperi de o licărire trecătoare.

Ca d, ca venit din gura unui cuptor, un suflu atunci alergă prin ateliere, mișcă panglicele toate și făcu ochii fetelor să se ridice spre străin.

Și deodată, în punctele acelea negre și albastre, verzi și aurii, în rotocoalele acelea prin care privește viața, în vitraliurile acelea colorate ale fetelor ce se ridicaseră din nou spre Hefaistos, o spaimă trecu.

Din negru și întunecat ce era trecătorul, din anonimul și fumuriul străin, o pară de foc stătea acum înaintea lor și se cumpănea, căutându-și mersul...

Și din vii și strălucitoare ce erau panglicele înainte, mai vii și strălucitoare deveniră, din colorate și luminoase ce erau curcubeiele de funde, mai luminoase și colorate se aprinseră, din licăritoare și iradiante ce erau firele de mătase întinse pe războaie, mai iradiante și licăritoare fulgerară...

Prin toate ferestrele deodată se înalță Hefaistos sub formă de flacără și privi întunericul de afară, luminând cu scînteii zăpada căzută de curînd. Grăbit apoi alergă prin ganguri, săltînd urcă în goană treptele scărilor, cu mii de aripi bătut zidurile ca și cum s-ar fi înădușit, își încordă puternicii umeri și ridică acoperișul, ieșind afară pe sub streșini, în mii de limbi de foc, ca să caute aer și să respire.

Aerul însă, pătrunzînd, răzbi înapoi norii de fum, și șagălnicul zeu, cu toată obișnuința plămînilor lui încercați, simțind că se covîrșește, își înfipse creștetul și, ridicînd cu totul coperișul, ieși afară sub cerul liber, uimind cu strălucirea lui nenumăratul norod al celor de sus, ca și al celor de jos, care se adunase ca să-l privească.

Împodobit ca pentru o sărbătoare ieșea acum cel ce își petrecea viața mai mult sub pămînt, fluturînd mătăsuri roșii, verzi și albastre, își arăta multipla ființă cu multicolore panglici înnoate în plete, își scutura capul, cu miinile pline de funde, pe care le arunca în ploaie de artificii,

se proiectă deasupra zidurilor suflînd un nor de fluturi și de scînteii pe nări și pe gură, își afirmă necăjita-i ființă fetelor ce nu știau ce străluciri dormeau în sufletul lui.

Serpentine de flăcări și confeti de scînteii alergară, veniră înapoi atrase de marele suflu al celui ce respira, bogate căzură din nou, ca un deluviu de decorații în întuneric.

Cuprins ca de un ultim orgoliu de podoabe inutile, cel batjocorit de fete voia să arate lumii că prin puterea și voința lui însăși, răscolind jăratecul ce doarme în sufletul lui, poate ieși și se înălța atunci cînd vrea sub marele cer liber cu fantasmagorii de lumini, de umbre, de culori, de nuanțe, de forme și de păreri, pe care nici un atelier, unde sute de mîini ar lucra la un infinit de războaie, nu poate nici pe jumătate să i le puie împotriva.

Cu panglici și funde de foc, cu umbre de catifea și cu dantele de fum, cu mlădioase volane de pară și cu mișcătoare guipure de scînteii, cel jignit în urîțenia formei lui de om și eternității lui de zeu își arunca acum sfidarea trecătorilor Adoniși care dacă n-ar fi avut nemișcata oglindă a binevoitoarelor ape în trecut, nici a rotundelor bucăți de sticlă colorate ale prezentului, nu ar fi putut lua cunoștință niciodată de frumusețea lor trecătoare și nu ar fi știut că există.

JERTFA

Ca o floare era fata împăratului între florile ei, și flori de cîmp ori flori rare de grădină, toate-și întorceau fața spre dînsa ca spre o stăpînă. Și unde odrăslește pămîntul flori și ramurile copacilor urzesc umbră, acolo se aciuiază și cuiburi, și toate gîngăniile se strîng, ca să aibă soarele pe ce-și împrăștia razele, și oglinzile acelea pe care le-a

lăsat Dumnezeu omului : ochii să le poată răsfringe în ei și să se veselească.

Naltă și zveltă, pe unde trecea, vîntul avea grijă s-o ia înaintea și, aplecat pe gura scorburilor, să-i cînte ca dintr-un nai uriaș tot soiul de melodii. Cucii își amestecau și ei nota lor stingheră, gheonoaiele băteau și ele la răstimpuri măsura, măruntele păsări împrăștiu cascade de triluri. Gîngăniile mici, fărîmăturile acestea de nestemate împrăstiate pe fața pămîntului, urcau încet pe poala rochiei ei albe și încremeneau locului, împodobind-o ca niște juvaere. Rîndunelele și lăstunii o înconjurau în cercuri nebune, împospătîndu-i aerul cu aripele lor. Miresmele o întîmpinau pretutindeni, darnice florile se întreceau să-i arunce o podoabă.

Și ea era fericită ca într-un rai, în preajma atîtor minuni.

Haine alese avea și podoabele după haine și după lumină și le alegea din grădină. Din ramuri și flori, își întregea găteliile. Dar într-o zi, cum era îmbrăcată într-o rochie galbenă ca aurul curat, plecată pe marginea unui havuz, în apa căruia se oglindea de obicei cînd își potrivea florile, rămase nedumerită, căutînd în mănunchiul cules ce floare i-ar sta mai bine și s-ar potrivi cu rochia ce-o purta.

Cercă albăstrele și cicori, dar, după ce se oglindi în apă, le aruncă.

Alese apoi o floare de leandru cu miros amar, dar o aruncă și pe aceasta, căci era prea roză.

Prinse un mac cu inima neagră, dar nici macul nu se potrivi.

Alese apoi o gherghină, dar prea era înghețată și fără de mireasmă.

O pată roșie ca sîngele ar fi trebuit, un roș puternic și scînteietor, și, aruncînd mănunchiul, cercetă grădina cu de-amănuntul, doar o găsi ce-i trebuia. Din strat în strat, păși purtîndu-și umbra mînei albe peste flori, pe răvare

se aplecă, de-a lungul ostrețelor trecu, dar nicăiri nu găsi pata de sînge ce-i trebuia.

Spre stratul unde știa că-s trandafirii merse, căci forma aceasta i se arăta în minte, forma aceasta i-ar fi trebuit, trandafirul ar fi mers cu haina ei. Dar pe locurile acelea numai trandafiri albi erau pe lume, și ei o pată de sînge îi trebuia.

Obosită atunci, se așeză lângă o fîntînă și visă la po-doaba ce n-o găsea nicăiri. Nălucitor gîndul acesta îi reve-neia în minte. În umbra pleoapelor lăsate, o pată rumenă se făcea și floarea lua trup, se clătina pe o ramură numai să întindă mîna și s-o frîngă. Dar cînd să ridice brațul, vi-sul se destrăma și floarea nu era nicăiri.

Și așa, ziua chinuitoare trecu, și mai chinuitoare veni noaptea.

Cu cercuri viorii sub ochi se trezi a doua zi, mai ofilită se deșteptă a treia zi, iar peste o săptămînă nu mai fu de recunoscut.

Floarea, roșia floare, pata de sînge ce trebuia să se im-bine cu galbena haină ca aurul, un trandafir roșu îi trebuia.

Și dacă a priceput împăratul că i se ofilește odorul vă-zînd cu ochii, a trimis crainici în toate părțile lumii, să caute ceea ce era cu neputință de găsit. Grădinile nu aveau așa minune ; codrii, nici ei ; cîmpurile, nici atîta. Dumbrăvi și sihăstriei au cercetat, înșelătoare culori i-au chemat pre-tutîndeni, amețitoare miresme i-au făcut să năzuiască, dar zădarnice toate au fost, căci așa floare nu se găsea nicăiri, și unul cite unul s-a întors să-și mărturisească neputința.

Și somn nu mai avea acum biata fată. Ca o nălucă trecea printre flori, urmărindu-și visul ei. Ceasuri întregi stătea pe colacul de piatră al havuzului și privea în fundul apelor limpezi, ca și cum din fundul apelor avea să răsară minunata floare. Arar, soarele scăpătînd o înșela, aruncînd o rază de sînge pe un nufăr, dar raza pierea și nufărul se legăna galben la față ca și dînsa.

Și mîhnirea ei cuprinsese parcă și toată grădina. Glumețul vînt nu mai cînta în naiul scorburilor, gîngăniile nu mai urcau pe poala rochiei ei să încremenească asemeni unor juvaeruri ; rîndunelele și lăstunii își abătuseră zborul aiurea.

Și dintre toți cîți erau pe lîngă curtea împăratului, mai mîhnit de jalea bietei fete era un tînăr grădinar cu părul bălai și cu ochii limpezi ca două cicori.

Văzînd-o cum se stinge încetul cu încetul și cum nimic n-o mai poate abate din visarea ei, se ofilea și el, visînd, cum ar putea să găsească floarea nevăzută, să i-o dea domniței lui.

Și cum visa așa, îngrijind florile, într-o zi, altoind niște trandafiri, se împunse la un deget, din nebăgare de seamă, și o lacrimă roșie de sînge căzu în inima unei flori albe, ca un răspuns visului ce-l urmărea de atîta vreme. Un zîmbet de mulțumire îi lumină fața pală, și, ca și cum ar fi găsit o comoară, rupse albul trandafir, și, ca într-o cupă, își stoarse tot sîngele din deget în el.

Roșu, strop cu strop, se făcea trandafirul, petală cu petală se împurpura și de ce se făcea el mai galben la față, de ce mai purpur și mai frumos se făcea trandafirul. Și cînd n-a mai rămas o foaie albă în el, ci s-a făcut totul ca o rană deschisă, el și-a legat rana lui de la deget și, alergînd într-un suflet pe subt ramuri, merse și îngenuchie lîngă colacul de piatră al havuzului unde stătea fata privind mîhnită în fundul apelor, și-i întinse minunea, ce n-o aflase nimeni încă și nu se putea găsi nicăiri.

Ca dintr-un vis deșteptată, fata privi, întinzîndu-și palidele mîini spre dînsul. Nesigură își întinsese mîinile ca și cum i-ar fi fost teamă că vedenia aceasta să nu dispară ca multe altele. Iar cînd degetele ei atinseră trandafirul, cînd pipăi adevărul și simți mirosul-care urca din parfumată cupă, atunci genele îi bătură prelung și fața i se împurpură și ea, ca și cum floarea îi împrumuta sîngele ce-i pierise din obraji. Tremurătoare duse atunci floarea la

gură, apoi, sărutînd-o prelung, dete fuga spre palat, lăsînd în urma ei ca o dungă de lumină...

Vesellie mare a făcut atunci împăratul, și în seara aceea, în fața curtenilor uimiți, crăiasa îmbrăcată în rochia cea galbenă ca aurul apăru cu roșul trandafir prins în dreptul inimii. Roșu ca o pată de sînge lucea trandafirul și galbena rochie se lumina de punctul acela ca de o minune. Căpătase galbenul farmec în sfîrșit și se întregise așa cum îl visase ea în visurile ei.

Și de atunci numai trandafiri roșii voi să poarte domnița, poruncind grădinarului ca în fiecare dimineață să-i aducă unul.

Și în fiecare zi, mai ofilit, mai palid, mai lunar, venea tînărul cu ochii albaștri ca două cicori și cu mîna tot mai tremurătoare îi întindea trandafirul pe care strop cu strop îl împurpura cu sîngele lui, neștiut de nimeni.

Mai palid și mai lunar pe zi ce merge venea, întinzîndu-i ca într-o cupă viața vieții lui, iar fata lua potirul însîngerat și nici nu căuta la el.

Albă și rumenă se făcuse acuma ea, și viața îi revenise în ochi și pe buze, trecînd parcă de pe marginea trandafirului pe marginea gurii ei.

Și tot mai alb și mai lunar a venit cel ce se jertfea, pînă ce într-o zi, scăpînd potirul de sînge, s-a năruit la picioarele domniței.

(Sub titlul *Trandafirii roșii*, în *Sămănătorul*, II, 11, 16 martie 1903, p. 162—165.
Semnat: Teofil Jianu.)

SPOVEDANIA UNUI ORB

O, ochilor, oglinzi divine, ce tristă și enigmatică rămîne o față cînd se lasă pleoapele peste voi. De aceea par absente și reci statuetele, pentru că nu vă au. De la marginea negre-

lor gene lăsate peste globurile obosite, ce nu mai pot reflecta lumina, începe nemărginirea întunericului.

Gene, voi sunteți întâia dungă a nopții, voi însemnați hotarul, voi străjuți luminile și urmați a face umbră și după ce văpăile de dindărătul vostru s-au stins. Ca o streășină adumbrind două ferești, voi stați de-a pururi, arare vă luminați de stropul unei lacrimi, tremurați când din adîncul sufletului urcă un gînd bun, bateți înfricoșate când pătimele ne încearcă, vă ridicați sus când ochii nu au ce ascunde.

Îndărătul vostru pietre nestemate visează, negre diamante aruncă scînteii, albastre peruzele se înduioșează de blîndețe, galbene bucăți de aur cheamă la pierzare, verzi limpezimi de smaralde sau de alge marine își clintesc enigmele.

La marginea voastră, ca un călător obosit ce s-a oprit pe marginea unui țărm de unde începe nemărginirea unei ape albastre, de cîte ori nu m-am oprit să visez și nu m-am întors înfricoșat de ce-am văzut în acele limpezimi...

Mai bine e dar așa, să nu mai poți vedea ca mine, să-ți amintești numai culorile și formele, luminile și strălucirile. După perdelele albe ce-mi ascund ochii mei, eu, cel rămas pe întuneric, mă bucur încă, simt dunga de soare cu degetele, trăiesc pe socoteala luminii ce-am adunat-o în alte vremuri, sunt un fanar oblonit ce luminează înăuntru, sunt putregaiul ce strălucește numai după ce începe să se facă noapte.

Da, eu orbul de atîția ani sunt ca un peisaj ascuns îndărătul unui vâl de promoroacă, un portret anonim căruia un copil, jucîndu-se, i-a vopsit cu cretă ochii, nimeni nu mai poate ceti ce se petrece în mine. Am intrat în întuneric, senin, și nu voi mai avea nevoie ca voi să fac un pas pentru a intra în moarte, veșnicia pentru mine a început din minutul cînd formele reale au murit. Eu pipăi

eternitatea ca să-mi călăuzesc mersul, și capătul cirjii mele care bate zidurile cînd îmi caut drumul prin pridvoare mi-aduce ecourile neantului.

Cine poate fi mai fericit ca mine ? Și cine poate vedea întunerecul mai colorat decît î. vād eu ? Voi spuneți și credeți că noaptea e neagră, și nopțile mele sunt cu toate acestea cum vreau eu, nici o lumină nu poate pătrunde într-însele, decît aceea pe care o aruncă sufletul meu.

Întii am așteptat să vie zorii. Păsările cu glasul lor sfios s-au deșteptat ciripindu-și rugăciunea cu miile lor de glasuri și zorii n-au mai venit nici atunci, nici niciodată.

Ceasul a bătut însă și am înțeles că minutarele au urnit timpul înainte, soarele apoi s-a înălțat sus, căci a venit și m-a sărutat pe frunte, apoi ceasurile au bătut din nou împrăștiind o risipă de ore negre și soarele a amurgit și el fără să-l pot vedea nici atunci, nici niciodată.

Globul de foc care urcă și coboară a dispărut pentru mine de pe firmament, răceala razelor de lună, ochiul acesta orb al cerului care se luminează de reflexul unui alt astru m-a îndrăgit însă mai mult de atunci.

Friguros îmi întind mîinile și mi le scald în apele ei reci. Lîngă fereastra unde o aștept, ea mă știe și vine să-mi șoptească parcă... Mă simți tu, și eu mi-am pierdut lumina ca tine și sunt masca unei vieți care a murit.

Lucrurile apoi încep să cînte și îmi spun povestea lor, pe care voi n-o pricepeți și n-o auziți. Eu și cu ele ne-am înfrățit de cînd zorii n-au mai urcat pentru mine. Fiecare zgomot, fiecare suspin, fiecare agonie eu o aud, știu cutare lucru care trăiește în preajma mea de ani de zile ce visează, înțeleg firele ce se destramă, pricep ce spune cariul rozînd în lemnul învechit.

Fața mea o vād însă tot cum a fost, timpul nemaiputînd să scrie nici o biruință pe ea, bătrînețea n-o resimt pentru că nu-i pot vedea fața, și de moarte nu mă înspăimînt pentru că nu am de dat nici o lumină întunericului.

Mina milostivă ce-mi va închide pleoapele va face un gest inutil pentru mine, căci nu va avea ce-mi ascunde.

Mare, neagră și potolită, moartea își va trimite valurile de întuneric să mă cuprindă și valurile domoale vor urca, din ce în ce mai sus vor crește, pînă ce vor ajunge la marginile ochilor mei, și acolo se va opri mirată, întîlnindu-se pe dînsa singură, și nu va mai îndrăzni să înainteze.

(*Minerva*, III, 1036, 4 noiem. 1911, p. 1).

GHERGHINA

Miresmele sunt graiul florilor. Ele călătoresc pe vînt, aleargă de ici-colo, se ridică peste zidurile grădinilor, te întîmpină cine știe unde în pustii, te urmăresc și merg cu tine, te lasă apoi la o răscruce și dispar cum au venit, fără să știi de ce. Suflete rătăcite colindă lumea, un norod de fantome de toate culorile călătorește căutînd poarta sufletelor noastre, stăruiesc într-un fald de rochie, se ascund sub adăpostul unei frunze, se strecoară pe ferești și pe uși și umblă pretutindenea fără să le putem vedea.

Merg coloratele fantome sub formă de mireasmă, trec umbrele de buchete, alunecă albastrele spectre, aproape de noi, fără să le putem atinge, fără să le putem cuprinde forma, fără să le putem vedea. Trec procesiile dulcelor moarte, își încrucișează calea, se întreabă și își răspund poate, ducîndu-și în brațe urna, în care și-au pus sufletul lor mirositor, spre cine știe ce țintirim tănuț al întinderilor albastre.

Toate își au graiul lor. Gherghina singură, marmoreana și recea floare ce stăruie pînă tîrziu în grădini, cînd vine toamna, ținîndu-și pe frunte sus, pînă și în minutul

morții, coroana de petale ca o regină, singură ea tace, nu-și spune nimănui durerea.

Enigmatică și rece, mulțămită cu fardul trecător căzut din paleta naturii în cuibul ei ; cea roșie, bucuroasă de purpura ce-i ascunde poate paloarea minutelor de slăbiciune ; cea palidă, veselă că-și poate masca roșata ce i-ar urca în obraji, în clipele când sufletul se înduioșează ; așa se clatină ele pe ramuri.

Prin clătinări ușoare își spun ele ce simt, una celeilalte, prin izbucniri colorate deasupra ramurilor își vădesc ființa, prin umbra pe care și-o coboară și și-o măresc pe drumuri, cu mersul soarelui se apropie și se ajung una pe alta.

O întâlnire mută în capătul unei răscruci, de unde pornesc cărările infinitului, o apropiere catifelată de umbre ce se sărută, două lumini ce coboară de pe înaltul unui ram ca să facă oleacă de întunec în luminișul unui drum.

Împrejurul lor, ca să-și spuie splendorile, ca să-și arate bogățiile, ca să-și slăvească aparențele ori micimile, toate vorbesc. Elocvența mireasmelor, oratoria parfumurilor, demagogia mirodeniilor umplu aerul. Fiecare își scutură parfumata ei rochie, fiecare cheamă, fiecare plinge un strop mirositor de rouă, fiecare își anunță nașterea, iubirea sau moartea, ca să ne înduioșeze sufletul.

Gherghina singură tace. Marmoreană și rece, disprețuitoare pentru gălăgioasa durere, naște, iubește și moare, fără a spune nimănui nimic.

Un zbor de petale ce le aduce vântul a fost viața ei, un punct colorat care mai nălucește în spațiu o clipă, rumenind încă locul unde a stat, o umbră dispărută pe un luminiș de drum.

Ținindu-și funerara urnă în brațe, în care sufletul ei tace și după moarte, în alaiul atîtor fantome ce se îndreaptă spre țintirimul florilor ce au murit, pe dînsa nimznea n-o știe, n-o vede, nici n-o presimte...

Mergeam cu un prieten într-un scăpătat de soare.

Zurgălăii sunau încet și, cum o melancolie fără de voce ne cuprinsese pe amândoi, nu mai spuneam un cuvânt. Vezeteul singur, îndemnându-și caii, scotea din cînd în cînd sunete guturale, fluierături semnificative, cuvinte alături de graiul nostru, pe care le sublinia cînd cu o lovitură de bici, cînd cu o plesnitură de hăț, cînd cu o invectivă plină de virilitate.

Caii fluturau din cap, ciuleau urechile, schimbau trupul în galop ori își încetineau mersul pe nesimțite, revenind la pasul uniform, după cum erau și îndemnurile celui ce le înțelegea graiul și le știa puterile. Alături pe drum, cînd pe dreapta, cînd pe stînga, umbra lor ca alți cai imaginari se înhăma și ea în umbre de hamuri și, bătute de umbra biciului, ne întovărășea pretutindeni.

Deasupra cîmpului gol, trecînd peste miriști și arături, stolurile de grauri ori de corbi luau toate aceeași direcție, zorind din aripi către un hambar ciudat ce sta răznit în mijlocul cîmpului.

— Acolo mi-am strîns grîul, fiind mai aproape de Prut și mai lesne de încărcat, îmi zise prietenul și apoi tăcu din nou.

Roșu, soarele acum, ca și cum cineva ar fi purtat un fanar uriaș căutînd ceva pe fața pămîntului, se opri pe marginea orizontului, conturînd tot mai bine hambarul spre care zoreau păsările.

Împurpurat de lumină, ca într-o apoteoză, ciudata clădire își preciza tot mai mult contururile. Ai fi spus o arcă fantastică, un bucentaur împodobit de străluciri pentru cine știe ce serbare, care ancorase în mijlocul valurilor negre a straniei mări pe care o închipuiau arăturile. Un steag de aur filfiia mișcîndu-și faldurile în vînt, dar pe nava aceasta ciudată, pe vasul acesta fantomă, rătăcit în

mijlocul cîmpurilor și înspre care zorea flămînda armată a corbilor, nici un matroz nu-și profila silueta.

Așa mi-l arăta discul soarelui ce sta nemișcat deasupra orizontului, și viziunea aceasta lipsită de poezia și strălucirile ce i le împrumuta lumina de amurg era totuși adevărată.

Nu era nici un bucentaur, nici un vas-fantomă, nici fantastică arcă, și era totuși un șlep, o ruină de corabie ce înfruntase și ea valurile și întîmplările, ce avusese o flamură și un nume sonor, un căpitan și o busolă poate.

Ca adus de cine știe ce furtună uriașă, sau rămas pe uscat în urma cine știe cărui cataclism ce mutase aiurea apele pe care se legănase ducîndu-și blondele comori ale spicelor, straniul șlep, răsturnat acum cu fundul în sus și clădit bine pe temelii nemișcătoare, se prefăcuse un biet hambar în care își ținea griul prietenul meu.

Steagul de aur ce filfiia era o biată zdreanță de cămașă. Negre, sinistre și mîncate de carii, scîndurile gudronate și lucitoare din alte vremuri își arătau uzura. Geamurile rotunde ca niște ochi purtau bandaje de scînduri; bucăți de lanțuri sfărîmate atîrnau pretutindeni și nu știu prin ce ciudată întîmplare ancora pe jumătate îngropată în pămînt ca o gheară încheștată mai străjuia și dînsa povestind multele popasuri ale unui trecut rătăcitor...

Unde era acum căpitanul care sta în căsuța lui de scînduri de pe covertă, eternul căpitan ce povestește basme levantine și face primăvară împrejurul lui deschizînd o ladă de portocale sau de rodii să vadă ce a ajuns sărmanul lui bastiment? De cîte ori așteptînd să vie apele mari n-o fi zăbovit el pe o margine de rîu, cîntîndu-și dintr-o armonică sau dintr-o gitară romanțele lui levantine... De cîte ori, în amurguri, nu și-o fi spus nostalgiile papagalului verde, fără de care un căpitan nu pleacă niciodată la drum... De cîte ori nu trebuie să-și fi ridicat ochii lui triști, în nopțile înstelate, spre bucata de gheață care

este steaua polară, steaua aceasta ce călăuzea întiiul drum al corăbierilor.

O ! Eterne naufragii, cum le prefaceți voi toate și cum vă bateți joc de tot ce durăm noi pe pământ și pe ape. Cum încremeniți voi lucrul ce-a fost mișcător și dezrobiți ce-a fost clădit pe temelii statornice odată.

...Dar noaptea, ca și cum ar fi vrut să întărească și mai mult tristele mele gânduri, trimise talazurile ei de umbră neînflorite de nici o spumă, și corabia-hambar dispăru ca într-un ultim naufragiu.

(Sub titlul *Ultimul naufragiu*, în *Minerva*, III, 1030, 29 oct. 1911, p. 3).

SONATA LUNII

Dulce și liniștitoare, noaptea se statornicește. Umbre încărcate de somn, sfioase, moi și încete, lunecă deasupra pământului ca o apă. Sfioase, moi și încete, se desfășură, cresc, ca aburii purtați de vînt deasupra unei prăpăstii, se strecoară printre arbori, se tirăsc spre înălțimi. Luminele biruite, decolorate, palide, albe ofilesc, descresc și dispar. Un ritm ascuns prezidă și rînduiește năvala aceasta mută a tonalităților încărcate de vis ce se așază. Un farmec mistic trece prin aer, și acum o ultimă umbră, ca un steag de doliu și de fatalitate, purtat de o mîină nevăzută, flutură ca și cum ar vrea să dea un semnal.

De la fereastra lui, Beethoven, cu un zîmbet amar pe buze, lăsîndu-și capul pe mîină, privește. Părul, mai negru ca umbrele de afară, îi face o cunună de noapte pe frunte. Departe orașul își tremură fosforescențele și amestecă la orizont lucirile cu întiile stele, întinde lanțuri luminoase prin negură, scrie arabescuri de aur în întunecimi, joacă imaginare constelații, desemnează capricii de foc.

Un murmur neîntrerupt, ca o apă care bate într-un țârm, urcă pînă la el și îl face să-și plece urechea și să asculte. Vii, ochii lui se aprind și licăresc și mîna-i albă, ca și cum ar vrea să culeagă zvonurile împrăștiate în aer, se întinde și dibuiește prin întunec...

Afară însă, dulce, domoală și liniștitoare, noaptea își caută ritmul și se statornicește. Luna, înălțată sus, a chemat ochii visătorului care se privește în ea și se recunoaște cum va fi mai tirziu, o palidă mască, cu ochii abia însemnați și gura mută închisă pe veci de un zîmbet amar. Spectrala figură din lună îl atrage ca pe un frate ce-i seamănă și ochii lui se închid, să nu mai vadă trista imagine...

Nepăsătoare și albă, aducînd cu ea un fior necunoscut, impalpabila lumină a mortului astru crește însă pe ne-simțite. Albă, albă, neînchipuit de albă, ca și cum ar fi trecut printr-un bulgăr de gheață, a ajuns acum drept fereastră și a pătruns în odaie. Fulgerătoare, clapele de fildeș ale clavecinului străvechi, peste care dormeau ațipite visurile, s-au luminat. Foi răvășite cu negre note, ce ca o invazie de furnici au dat asalt portativelor, zac împrăștiate pretutindeni. O vioară într-un cui spînzură lîngă arcușul ei, deasupra unui divan străvechi.

Pe masă, printre tomurile desperecheate ale tragediilor lui Shakespeare, un Plutarh cu scoarțe vechi spune faima atîtor vieți trecute. Singur un portret de femeie, ca mirată de a se găsi în singurătatea și sărăcia asta, privește enigmatică din rama ei la alba lumină ce crește luminîndu-i zîmbetul de pe buze...

Deodată însă citeva note funebre, ca rupte din umbră, au urcat în lumina lunii. Fiorul fricei de necunoscut a umplut odaia, adus de acești trei negri soli, ca ieșiți dintr-o urnă funerară unde au dormit îndelung, și alba tăcere a început să cînte.

Acoperite, alte sunete au urmat, ca o chemare de glorie îndepărtată, strecurîndu-se printre negrele note fune-

bre și s-au domolit și ele, făcînd iarăși loc tristeților soli ai disperării. O întrebare sfioasă și rugătoare și-a făcut loc apoi și un glas nehotărit, neîncrezut în sine, parcă a răspuns, iar minile albe, ca și cum singele tot s-ar fi retras din ele, au rămas locului pe clape. Tristă și cu ochii aproape plîși, fața celui ce cînta s-a întors și a privit peste umăr la portretul de pe masă.

Drept geamul deschis, luna se oprise acuma și privia curioasă, idealizînd sărăcia cuprinsului. Pulberea ridicată juca în sulul de raze și mrejele de păianjen ce stau prin unghere păreau niște hîrzoburi de argint. Jos pe podele, notele mărunte ai fi spus că urcă și coboară portativele, chemate de atracția asta nevăzută, că vor să treacă dincolo de marginea hîrtiei și să-și ia zborul în lume. Nerăbdarea gloriei, încătușată în cuprinsul acela mic, se răzvrătea parcă și voia să iasă cu orice preț, cu negrul ei norod de semne, sătulă de sărăcia și întristarea cuprinsului.

Zîmbind însă trist și împrăștiind cu piciorul hîrțile din jurul lui, Beethoven își întinse din nou brațele și, ca răscolind lumina lunii de pe clape, începu să cînte. Triste, cele trei note funebre ca rupte din inima umbrei revinîră, jalnice ca scăpate dintr-o urnă funerară, unde au dormit îndelung, se redeșteptară. Sfioasă, îndepărtata chemare de glorie căută să se strecoare iarăși, dar sunetele de fanfară muriră. Deznădăjduite, degetele urniră alte note, strecurîndu-se printre clapele albe și negre, ca printre lumini și umbre, și o plîngere domoală, ca un suspin, începu să se reverse, ca și cum lacrimile lui însăși cădeau pe clape trezind sonoritățile acestea umbrite. Fumuria și trista îndoială își arăta fața acum, și minele albe ce-o deșteptase mîngiind-o parcă, nu luau seamă la minele de umbră ce alergau crispate în urma lor ca voind să astupe sunetele și să prindă neliniștita îndoială ca s-o zugrume...

Revolta dormea încă, ațipită undeva, îndărătul coardelor, dar tremurătoarele mini o treziră și pe ea fără de

voie ; și miniosul chip al celei deșteptate din somn privi o clipă nedumerit la cealaltă față și trecu apoi peste ea într-o furtună de sunete.

Minios, chipul celui ce cînta se brăzdă de zbîrcituri adinci și minele lui, ce alergau acum pe clape, păreau că amenință însuși destinul și că luptă cu el căutînd să-l înfrîngă...

O undă de vînt ca trezită de energia lui, sau venită de cine știe unde, intră în casă mișcînd partiturile și amestecînd clarul de lună. Înfiorată, revolta căzu și merse să ațipească din nou îndărătul coardelor. Slabe, fanfarele gloriei, ca venite de dincolo de mormînt, răsunară încă o dată și cei trei negri soli, ce purtau fiorul fricei cu dinșii, se arătară și ei. Triste, ca scăpate fiecare dintr-o urnă funerară, cele trei note sunară din nou, încet, tot mai încet, ca dornice de a se reîntoarce în întunec...

Speranțe de glorie și de fericiri, glasuri de îndoială și glasuri de revoltă, șoapte de umbră și înfiorări de lumină, toate tăcură sub minele incremenite.

În cuprinsul sărac însă, îndărătul negrului visător ce-și cînta durerile, praful răscolit din unghere, ori mărunțul norod al miilor de note, trecînd pe lingă ochii mirați ai portretului de femeie de pe masă, juca acum în sulul de lumină ce pătrunsese în odaie și ca pe un uriaș portativ de raze se înălța și se pierdea în lună.

POVESTEA CELOR NECĂJIȚI

FANTAZII ȘI PORTRERE

POVESTEA CELOR NECĂJIȚI

A fost odată un biet om necăjit ca vai de capul lui. Și nu era prost creștinul, dar o piață rea i se punea de-a curmeziș, așa că tot ce făcea îi ieșea pe dos. Muncea din răspuțeri omul și abia ce putea să încropească după multe trude și necazuri cîțiva bani, că o năpastă și da peste el, de-l lăsa și mai sărman ca mai înainte.

Dar toate astea nu-i abăteau puterile, căci sădise, se vede, Dumnezeu într-însul viață de prisos ca să poată suferi mai bine.

De la un timp și-a dat el cu gîndul că poate locul unde i se nimerise să stea și să muncească e blăstămat. Și luîndu-și ce bruma îi mai rămăsese, se mută cu sărăcie cu tot aiurea. Dar nici acolo nu-i fu mai acătărei.

În sfîrșit, toate i se înturnau împotriva, pînă ce la urma urmei se hotărî să-și încrucișeze minile pe pept și să aștepte moartea liniștit.

Și stînd el așa, și privind în jurul lui, nu se putea du-meri cum de fac alții cari rămîn cu mîinile albe toată viața, și nu ți-ar ridica singuri un pai de jos, și au de toate, ba încă merg pînă să te și umilească cu prisosul unui gologan, cînd ai întinde mîna ta neagră, chinuită și bătătorită de muncă.

Dar, cum sta și gîndea așa, o undă de vînt cald clătină creștetul pletos al copacului sub care se adumbrise și o risipă de fiori albe căzu peste neagra lui sărăcie...

Și atunci băgă de seamă că vremea se premenise afară și că lumea era frumoasă, mai mare dragul s-o privești.

În grădină rideau flori, prin dumbrăvi se înginau cucii, griele săltate înverzeau cîmpurile, viile înveseleau colinele, în sfîrșit, o bogăție întreagă aruncată din dărnicia lui Dumnezeu se răsfața pretutindeni. Și i se păru și mai nedrept atunci, căci își zicea el : „Și eu sînt făptura Celui-de-sus, și numai eu stau ca o pată în toată strălucirea asta“.

Și cum era slab, își așază sapa ca pe o bună și nelipsită tovarășă lingă el, își așternu risipa de flori scuturată din pletele copacului sub cap și adormi dulce, ca pe o pernă albă înfățată de curînd.

Noroc însă că după ațitea năcazuri, după zilele trudite, Dumnezeu a lăsat și negrele nopți cu visuri, care te mai mîngîie și te mai luminează uneori măcar prin somn.

Și bietul nostru om necăjit visă că în somnul lui mergea după un scăpătat de soare pe largul unui șes întins, deasupra căruia deodată o flacăra scăpără, luci și se făcu nevăzută. Întii nu-i veni să creadă și frecîndu-se la ochi își făcu semnul crucii. Dar cum porni înainte, flacăra se ivi din nou și îl ademini. Atunci se luă după ea. Flacăra și om se întrecură. Fugea vîlvătaia albastră pe fața pămîntului parcă avea aripi, dar nici omul nostru nu se lăsa. Acu-acu s-o ajungă din urmă, dar cînd să-și arunce căciula și s-o prindă sub ea, ia-o de unde nu-i. Și flacăra se ițea, se ițea cît colo printre ierburi, cale de-o poștă, și apoi se apropia iarăși, mai-mai la picioarele lui.

Și așa l-a dus pe om flacăra aceea, pînă ce șesul a rămas în urma lui ca un ostrov verde, și s-a pomenit în fața unui palat ce se luminea de sus și pînă jos la apropierea vîlvătaiei, care pîlpiind se prefăcu într-un moș bătrîn și zise :

— Uite, vezi tu, ăsta-i palatul noroacelor, și dacă vrei să vezi care-i norocul tău, așteaptă pînă s-o ridica soarele și se vor deschide porțile ca să poți pătrunde înăuntru.

Apoi moșul se făcu nevăzut și omul rămase prin întineric pînă ce stea după stea s-a stins și s-a arătat soarele printre copaci ca un obraz îndărătul unor ostrețe.

Cu zgomot atunci porțile grele s-au deschis și din palatul acela minunat, spre mirarea omului, o babă chinuită și adusă de șale a ieșit cu o sapă în spinare. Pășea de zor bătrîna, grăbită parcă să-și înceapă lucrul, și trențele de pe ea fluturau ca un frunzar rebegit, arătîndu-i trupul numai piele și ciolane.

— Încotro, mătușă, așa de mînecate, a întreat-o omul, și cine ești tu ?

Și abia de-a stat bătrîna o clipă rezemată în sapă și i-a răspuns :

— Apoi eu sunt norocul împărătesei voastre. Și de aceea mă scol o dată cu soarele, ca să aibă ea mîinile albe și să poată purta cunună pe cap și veșminte de purpură pe umeri. Pentru ea mă-ndoi de mii de ori pe zi din șele și ridic necontenit sapa asta, plîngînd, ca să n-aibă mîinile ei alta de făcut, decît să-și ridice oglinda și să se privească într-însa, iar ochii ei să rămîie limpezi totdeauna și să n-aibe lacrimi de plîns ca să-și ofilească obraji.

Și în urma bătrînei aceleia, altele au ieșit, deopotrivă de chinuite și zorite să înceapă lucrul și ele, pînă nu-i soarele sus.

Și dacă le-a întreat omul, ele au răspuns că sunt noroacele domnițelor ori ale curtenilor, ori ale atîtor alți pierde-vară și linge-blide, care trăiesc din belșug și se trîndăvesc cu somnul. Pentru soiul acesta pornea la muncă și acest norod chinuit de umbre rufoase.

Și pe urma lor veneau înnegrind, de te mirai de unde mai izvorăsc din palat atîtea ființe supuse, ce au o sapă în mină, al cărui tăiuș, oricum, e o armă la vreme de nevoie și pe care ei n-o ridică din zori și pînă-n seară decît pentru a brăzda fața mult răbdătorului pămînt.

Și cînd a încetat izvorîrea asta neagră, o muzică zgomotoasă a trezit deodată palatul. Flaute, viori și chitare își împreunau sunetul, rîsete vesele se amestecau în clinchete de pahare și zureitul aurului și argintului, mai vesel încă decît risul, i-a umplut auzul.

Și a pășit sfios creștinul nostru pragul și urcînd scările neoprit de nimeni a intrat înlăuntru.

Lumina soarelui ce năvălea pe ferești părea oarbă pe lingă aceea ce se împrăștia din globul policandrelor. Cristalurile și argintăriile luceau, și în jurul meselor pline de bunătățuri, cei ce erau noroacele altora, a atîtor chinuiți și oropsiți ca dînsul, mîncau și se desfătau, ca unii ce nu știau ce sunt grijile și necazurile.

Dar nimeni n-a privit la nepoftitul oaspe, decît unul singur, ce sta în capul mesei, încununat de flori și cu haine strălucitoare pe el. Și ca într-o oglindă, cel ce venea și-a recunoscut atunci chipul ; un el dezbrăcat de haina săracă ce-l îmbrăca, rumăn și frumos la față, cu ochii scilpitori ca pietrele ce le purta în inelele de pe mîini și cu neînchipuită mulțumire de sine zugrăvită pe întreaga înfățișare. Și celălalt, fericitul, s-a recunoscut și el la rîndul lui, și a văzut umbra chinuită și tristă care muncea pentru dînsul, în timp ce el petrecea în ospete, pe cel ce nu se putuse să se aciuieze sub nici un acoperămint, nici să-și odihnească capul trudit nicăirea, fără să-l înfioare grija zilei de mîine...

Și pe aceste două fețe aceleași, dar deosebite, umbra unor gînduri parcă a trecut. Pe una, pe a fericitului, o tainică și mută grijă, o spaimă josnică și lașă ; pe cealaltă, o scîrbă și o năvalnică pornire de răzvrătire.

Și în visul lui, s-a făcut atuncea că, recunoscîndu-și norocul pentru care trudea de atîția ani de zile fără rost, mîinile lui negre s-au întins, ridicînd sapa cu putere, spre cel ce-i semăna ca un frate gemen.

Dar la o mișcare a celui ce-i semăna atîta de bine, sute de brațe s-au ridicat, și omul nostru, cît ai clipi, s-a trezit afară din palat, sub pletele copacului bătrîn, unde adormise pe risipa de flori pe care-și răzimasе capul ca pe o pernă albă înfățătată de curînd. Albe erau florile pe care se odihnise, iar el reluîndu-și sapa de jos ca să-și reînceapă munca, pentru întîiași dată în viața lui chinuită i se păru ciudat că fierul acesta ascuțit, pe al cărui tăiuș lucea o rază de soare, nu i-a dat niciodată răgaz să cugete că mai poate fi bun și la altceva decît la săpatul ogorului altuia.

(*Ramuri*, VI, 7, 21 noiem. 1910, p. 97—101).

PUTERI ASCUNSE

Ce lucru fragil e o femeie !

Cea mai mică oboseală îi înclină fruntea, cel mai ascuns fior îi zugrăvește cearcăne viorii sub ochi, o veste bună sau rea e de ajuns ca să-i ofilească rozele din obraji și să-i facă minele palide. Și totuși, ce putere de rezistență au ele, cînd viața lor urmează o stea ce le arată calea.

De cîte nebunii nu sînt în stare cînd iubesc, ce jertfe n-ar face pentru o ființă scumpă. Legănări de valuri au în mersul lor și mlădieri de creangă înflorită.

Dar aceste nu-s decît o părere, o cochetărie poate, căci cînd bate furtuna, asemenea valului, ele undioază ca să se ridice, deopotrivă ramului se înmlădiază ca să nu se frîngă.

Liniștitul val ce cîntă cît e cerul senin talaz se preface în minie, și vai de cel ce se joacă cu astfel de talazuri ; înflorita ceangă ce presară flori cînd o mîngîie zefirul arc se poate preface sub încordarea durerii.

Un singur cuvînt o rănește și o face potrivnică, o lacrimă numai și e de ajuns să o învingă.

Maternitatea însă, acest sublim și dureros mister, o sfințește încă și mai mult.

Un penel nevăzut, ca muiat în bunătate, le îndulcește trăsăturile cele mai aspre ; gura, cu liniile cele mai amare capătă un zîmbet de blîndețe ; ochii cei mai răi, străluciri de adorare ; gesturile cele mai nestăpînite, înmlădieri de leagăn ; glasul cel mai hursuz, inflexiuni mîngîietoare.

Atunci puterile ascunse din ea se vădesc ; fragilul trup, ce ai crezut de atîtea ori că ți s-ar frînge în brațe sub caldul unei sărutări, e în stare să țină piept oboselilor, cît n-ar fi cel mai puternic atlet. Flacăra sfioasă, ce ți s-a părut totdeauna că pîlpiie în ea, poate să ardă mai viu decît un incendiu. Ochii cei mai deprinși să lupte cu puterea toropitoare a somnului nu pot să țină strajă cît pot ochii ei.

Aceste nu sunt lucruri cetite în cărți, cum le fac mulți alții care nu știu să deschidă ochii spre viață și să privească în jurul lor, ci mi-au revenit în minte fiind de față la moartea unui copil.

Era într-un cartier lăturalnic și umbros al Parisului, unde doi îndrăgostiți își făcuse cuibul pentru cîtăva vreme. Bărbatul plecase chemat de niște afaceri, și mama rămasese singură cu fetița lor, un odor de copil născut din dragoste și din mîngîieri, o biată floare timpurie ce le înveselea primăvara dragostei.

Fragilă ca un ram tînăr era femeia, căci furtună nu se abătuse încă asupra ei. Din leneviri dulci îi erau făcute zilele, palori de ceară și de fildeș purta pe mîni și pe față, umbre viorii sub pleoape, și cea mai mică durere ai fi crezut s-o înfrîngă...

Dar într-o zi odorul drag căzu bolnav de o boală ce nu iartă.

Și ramul fragil, arc atunci s-a făcut ; valul mlădios, puternic și despletit talaz ; flacăra vie, pîlpiitoarea și sfioasa scînteie. Neadormiți au stat străjuitorii ochi săptămîna în-

treagă, peste culcușul unde se prelungea o agonie. Clipă de somn n-a biruit punctele negre, lumina întuneric se prefăcea după geamuri și întunericul iarăși lumină; pleoapele ei ca de din piatră însă au rămas și mina grea a oboselii n-a fost în stare să i le alipească.

Ca un nufăr crescut într-o zăpadă se ofilea capul odorului între perne; neodihnite minile i se ridicau ca vrînd să alunge o muscă imaginară, și marele și înghețatul somn al morții se apropia treptat.

Afară, după zidul negru al umbrarelor, trenurile treceau zguduind casele, căruțele grele, încărcate cu legume, duruiau îndrumîndu-se spre Paris, negre și albe se rînduiau orele, neadormită sta însă șubreda ființă.

Ea singură, sprijinul ei fiind departe, și ca luptînd pentru doi se încorda împotriva morții. Lacrimi nu mai avea să plîngă, căci arșița durerilor seacă alinătoarele ape. Totuși, marea putere a deznădejdei o ținea, instinctul acela ascuns ce-l au și fiarele cînd li-s puii în primejdie, sfînta și covîrșitoarea putere a iubirii.

Moartea însă și-a zugrăvit florile-i de ceară pe dulcii obraji. Micuțile mîni de la o vreme au stat, un buchet de trandafiri iernateci și-au adăugat paloarea lor lîngă aceea a morții și ochii deschiși au urmat să privească ochii închiși, lumina să se plece peste întuneric...

În mută și rigidă așteptare a rămas, un cuvînt n-a rostit, căci moartea nu răspunde. Cu masca tragică a durerii pe față, așa a împietrit și numai cînd tovarășul ei de viață, vestit de prieteni, a trecut îndoliatul prag, atunci numai, ca un talaz cînd vîntul a încetat, ca un ram desprins de greutatea ce-l încorda, ca o flacăra ce nu mai are aer, s-a lăsat biruită și ea.

Și totuși ce lucru fragil pare o femeie !

(*Românul* [Arad], I, 1, [14] ian. 1911, p. 1—2).

Stam la o masă într-o cafenea, unde se adună de obicei o parte din literații noștri, și ascultam discuțiile lor. Era vorba de revistele noi, de volumele ce stau să apară, de editori, și rămâneam uimit de câtă pasiune și entuziasm sunt capabili încă acești incorigibili vînători de himere. În timpul acesta, un tînăr sfios s-a așezat la o masă deoparte și, după ce și-a făcut ochii roată împrejur, a scos cu grije un volum din buzunar.

Era atîta dragoste în mișcările lui, atîta lumină în ochi, atîta bucurie pe întreaga lui față, încît mă miram cum de nu poartă o aureolă deasupra capului. Era extazul primului volum de versuri, rodul atîtor ceasuri de trudă, înțîia poliță asupra viitorului. Și fără de voie, mi-am adus și eu aminte de înțîiul meu volum, de truda amară cu care mi-am scris înțîiele versuri, de groaza ce o aveam pentru tipar și de vecinica îndoială ce-mi tăia aripele. Chin mai amar și mai sfînt nu poate să existe. Eu mi-alesesem lumea florilor, căci în lumea lor mi-am petrecut copilăria. Mi-aduceam aminte de grădina minunată unde am trăit, de murmurul sonor al șipotului, de freamătul arborilor, de toată risipa de petale ce o împrășteie necurmat vîntul. Îmi aminteam simpatiile ce le aveam pentru unele flori și antipatiile nejudicate pentru altele. Pentru mine miremele erau gîndurile lor tainice, felul lor de a vorbi, și eu aș fi putut gîci pe întuneric, noaptea, cînd e mai puternic mirosul lor, ce floare anume mi-l trimete, și mai tîrziu toate amintirile aceste s-au redeșteptat și m-au chinuit, și asemuirea strălucirii lor am căutat-o în cuvinte, iar alcătuirea minunată a petalelor ce formează o roză, ori un crin, am căutat s-o redau în strofe.

La Paris, în preajma Luxemburgului, ori la Fontainebleau, în minunatele păduri, unde cărările sunt îngrijite ca aleele unei grădini, în liniștea aceea a copacilor seculari,

îmi urmăream visurile mele, și după ani de zile, ca un adevărat grădinar, ierborizînd și tăind crengile moarte și netrebnice, mi-am alcătuit un mănunchi din ce a rămas.

Un pictor mi-a ilustrat cu dragoste acele visuri, un prieten entuziast s-a însărcinat cu publicarea lor, și, într-o zi, un volum cu coperta stranie și neînțeleasă ca un rebus a apărut în vitrinele librăriilor.

Și acum, după atîția ani, văzînd pe tînărul acesta ce-și răsfoiește întîiul lui volum, parcă mă văd pe mine și-mi aduc aminte cîtă bucurie și cîte speranțe pusesem în cele cîteva foi legate la un loc.

Dar florile mele au durat un anotimp, cit durează și florile, și biete volume dispărînd din vitrine s-au urcat în podul unui prieten, unde dorm și acum în vrafuri, sub colbul așternut de vreme, așteptînd o nouă primăvară.

Aceasta nu m-a împiedicat, însă, să visez înainte și să ascult cu dragoste convorbirile pline de entuziasm și de pasiune ale incorigibililor vînători de himere ce sînt prietenii mei, ori să resimt o caldă înduioșare cuprinzîndu-mi inima, cînd văd un tînăr răsfoindu-și întîiul volum.

TINEREȚA

Am călătorit o bucată de drum cu cîțiva tineri care plecau să-și facă studiile la Paris. O veselie neînchipuită îi însuflețea că se duc departe de țară. Nici un regret, nici o urmă de melancolie, parcă n-ar fi iubit pe nimeni, parcă nimic nu i-ar fi legat de pămîntul unde s-au născut. Întîi mi s-a părut firesc, căci tinerețea pulsează mai tare, și mi-am spus că preocupările înalte și serioase, studiile ce aveau să le facă, nu le dădea răgaz să gîndească la toate acestea. Din vorba lor, însă, am priceput atîta numai că ei erau veseli de a putea petrece-necontrolați, de a fi liberi

să-și dezlănțuiască pornirile fără să dea seamă nimănui, de a-și risipi bunul cel mai scump pe care li l-a lăsat Dumnezeu : tinereța, fără să cugete că anii aceștia trec așa de ușor și nu se mai întorc înapoi.

Și mi-am adus aminte de atîția alții care au plecat ca ei. I-am urmărit cu gîndul și mi-am zis că risipă zadarnică de bani și crimă mai mare nu pot face părinții aceia ce-și trimit fragedele și neocaptele odrasle, înlesnindu-le cecul lunar și înstrăinîndu-i astfel, numai pentru plăcerea de a-și zice că și-au trimis fiul la Paris. Afară de acei ce studiau medicina, singurii mai serioși poate, și de cîteva excepții fericite, ceilalți, marea majoritate, nu făceau nimic.

Iai un copil nevîrstnic încă, care a crescut sub ochii tăi, căruia i-ai dat toate îngrijirile, de care te interesai la fiecare minut, controlîndu-i faptele și mișcările, și apoi brusc îi scoți friul din gură și-i dai drumul să alerge. El pleacă, orașul acela mare îl atrage, femeile îl prind în mrejele lor, cafenelele îl înstăpînesc, localurile de noapte și toată promiscuitatea aceea în care fatal trebuie să trăiască îi pîngăresc încet-încet sufletul curat, puținii bani lunari se duc și, cum acel care a gustat din atîtea plăceri nu mai știe să se stăpînească, goana după expediente începe și redempțiune posibilă nu mai este.

Cîți nu s-au pierdut așa ! Un braț cald trecut pe după gît e greu de deznodat. O ființă aruncată în vârtejul lumii, o biată ființă ridicată de jos care și-a prins o dantelă în jurul gîtului, ori o floare în păr, o ființă care pînă mai ieri purta o bonetă pe cap și un șorț dinainte, ale cărei mini poartă pînă tîrziu încă stigmatul domesticității, ori sfîntul stigmat pe care îl lasă acul degetelor harnice, o astfel de ființă a zîmbit într-o seară, privind cu ochii languroși îndărătul unui pahar de absint. Și ochii aceia, în care verdea băutură a pus o nuanță de vis, au apărut nespuse de frumoși străinului. Nasul ușor ridicat, adulmecînd parcă viața, a părut neobișnuit, gura ce s-a întredeschis, umezită de licoarea băută, a suris voluptuoasă și făgăduitoare

și brațul acela cald de care vorbeam răpede s-a întins și a pus stăpînire pe grumazul aceuia ce a făcut într-un moment dat prostia de a se așeza lîngă sirena cu paharul de absint.

De aci un trai comun a început și traiul acela la unii s-a multiplicat printr-o progenitură hibridă. Omul a deprins obiceiurile proaste și josnice ale femeii, femeia, la adăpostul grijilor pentru cîtva timp, și-a reînnoit garderoba, și-a reparat avariile dinților, și-a oxidat părul, și, sigură de ziua de mîne, a început să cînte.

Banilor lunari, nemaiajungînd, li s-au adăugat taxele de inscripții, taxelor de inscripție, cele de examene, acestora, toate micile păcăleli stoarse într-un moment de înduioșare pîrintească, și apoi era ingenioasă a expedientelor a început, precum : cărți cumpărate în rate lunare și vîndute în bloc, mobile și biciclete cumpărate pe credit și vîndute pe jumătate preț, haine elegante comandate pe la croitori binevoitori, juvaeruri angajate la muntele de pietate și recunoștinți reangajate pe la toți uzurarii ¹, și cite alte toate...

Tînărul străin, devenit un adevărat apaș, parcă a uitat pentru care nobil scop a fost trimis.

Îmbunătățirea rasei cailor îl interesează în cel mai înalt grad, cursele cu lumea lor interlopă și cu veșnicul miraj al cîștigului au pus stăpînire pe el, vastele trăsurile ce staționează la orele fixe în anumite colțuri de stradă îl au de constant mușteriu. Cîmpurile pe care operează nu mai au nici un secret pentru dînsul.

Apoi, după curse, companiile caselor interlope de joc îl cunosc tot așa de bine, fie ca rabatteur ², fie ca pont ³, și în cite alte case și tripouri clandestine nu intră el, căutînd năluca ban de aur, care i-ar putea satisface pornirile neînfrîinate.

¹ Uzurar : cămătar.

² Cel care aduce clienți (fr.).

³ Jucător.

Pe cîți nu i-am cunoscut dintre aceștia, care venise tineri, cu lumini strălucitoare în ochi, cu obraji rumeni de viață, și nu i-am văzut mai tîrziu cu fețele triste și cu ochii morți, purtînd stigmatul tuturor vițiilor pe față și a tuturor avatarurilor pe care le-au jucat. Pe cîți nu i-a pierdut orașul acela monstruos, cîți din ex-oamenii aceia nu rătăcesc încă și acuma pe străzile lui ! Conștiințele slabe au murit, noțiunea binelui și a răului, întunecată în ei, a adormit, ambițiile au tăcut. Alții au mers înainte, cei buni s-au ridicat, au simțit și ei chemările plăcerilor, o clipă, pentru că plăcerile sunt de vîrsta lor și : „*Il faut que jeunesse se passe*“¹, după cum spune un adagiu. Își aduc aminte și ei cu drag de un braț cald ce le-a înconjurat gîtul o clipă, de doi ochi albaștri sau negri ce le-au suris într-o zi de primăvară, de toate nebuniile trecute, dar s-au reîntors, s-au deprins să-și iubească țara și au devenit oameni...

Tinerețea e un vîrtej, un timp fericit, desigur, dară vîrsta aceasta e primejdioasă și sufletul e puțin statornic ca să poată rezista. Cunoștințele se leagă repede, legăturile dăunătoare se încheagă cu înlesnire și mirajurile plăcerilor prea te cheamă pretutindeni, într-un oraș mare ca Parisul.

Tinerii aceia pe care i-am întîlnit în drumul meu vor fi ajuns acuma, și mi se strînge inima gîndindu-mă că nu se vor mai întoarce așa cum au pornit și că poate, ca mulți alții pe care i-am cunoscut, vor ajunge și ei dopeuri² de cai la vreun grajd de curse din Maisons-Laffitte sau rabatori ai vreunei case clandestine.

Gîndească-se dar bine bătrîinii ca nu cumva să le fie mai tîrziu rușine de odraslele lor.

(Ramuri, VI, 9, 5 dec. 1910, p. 129—132).

¹ Trebuie ca tinerețea să se petreacă (fr.).

² Ingrijitori (de cai) (fr.).

Cine a trăit mult timp în preajma grădinilor și s-a deprins să urmărească jocul umbrelor în creșterea și scăderea luminei, ori s-a lăsat îmbătat de miresmele ce le poartă și le împrăstie vîntul, și apoi e silit să trăiască într-o casă ale cărei ferești dau pe un orizont de hornuri și de coperișuri, acela păstrează în suflet melancolia înduioșată, ce trebuia s-o resimtă întîiul om după raiul pierdut.

Eu am trăit mult în preajma lor, și întîiele mele visuri le-am scuturat din caliciul florilor. Ele, din vremile cele mai vechi, au spus în graiul lor mut ceea ce nu poate spune gura, au fost semnul de pietate al celor morți, cununa celui victorios, ghirlanda zilei de sărbătoare, prinosul de dragoste iubitei.

În orașele mari, unde scualele și grădinele sunt mai dese, nu ca la noi, poți urmări mersul anotimpurilor, și în parterele împrejmuite de verdeață florile se perindă ca niște călători ce vin și pleacă, de la umila viorică, pîn' la capricioasa crizantemă. Crizantele mai cu seamă, așa de variate, încît nu găsești două la fel, de nenumărate culori și nuanțe, au ajuns, după cum era la antici asfodela, să împărătească imperiul morților. E ziua lor. De pretutindeni, din centru și din suburbii, crizantele cad jertfă, o hecatombă uriașă de flori, și toți, de la mic la mare, căci toți avem să plîngem un regret pe lume, un mort iubit, pornesc spre țintirimele îndepărtate, să le arunce cu un gest pios peste lespezile reci, pe care stă scris numele scump.

Floarea, această minune divină, cu contururi perfecte, și-a cîștigat locul pretutindeni, s-a răspîndit pe fața de masă albă a ospetelor, printre cristale, s-a aninat pe mantia regală, s-a urcat pe cornișele templelor, s-a idealizat ca un simbol al sufletului.

Și iată că în cimitirile noastre, într-un zori de zi, ciocli îndoliați și macabri, paznici profanateri, armați de foarfece și cuțite, au năvălit printre morminte și, întinzând mîinile lor hidoase, au început un adevărat masacru asupra celor mai nevinovate și mai fără împotrivire creații ale lui Dumnezeu.

O ploaie de petale a căzut, singele rozelor s-a împrăștiat, zăpada narcisilor a nins în fulgi, polenul stînjineilor a scuturat aur pe negrele mîini, și toate miresmele trupurilor acestor nevinovate, bogat crescute, în pămîntul gras al morței, au umplut cu mirosul lor tulburător împărăția mormintelor.

Îngerii plecați, cu aripele lor albe deasupra monumentelor; priveau cu ochii lor de piatră; ramurile copacilor funebri se mișcau murmurînd; cerul își pleca veșmintul lui albastru și împăciuitoar, dar nimic nu oprea mina răufăcătorilor.

Coșurile o dată pline din adumbritul țintirim de la Belu, din pămîntul celui de la Sfînta Vineri, din acela de la Ghencea ori de la cel ce poartă modestul nume de Pătrunjelu, din preajma bisericei Iancului, de la Trei Coceni, de pe ramuri și din ostrețe, din răvare și din straturi, bogate și sărace, umile ori prețioase, la un loc cu toate, sărmanele crescute în sunetul clopotelor și al rugăciunilor, stropitele de lacrimi și rouă, au luat fără milă și fără pic de mustrare drumul pieții.

Țigăncile murdare au venit și le-au legat în mănunchiuri și mănunchioare, le-au muiat în apa noroioasă din marginea trotoarelor, le-au stropit cu gura lor soioasă, și apoi tîrgul întreg a răsunit: „Hai la albăstrele, hai la levănțică, hai la trandafiri...”

Și florile morței au trăit așa o jumătate zi, apoi gologanii au plouat și coșurile luate cu asalt au umplut trăsurile, au împodobit roțile, au înghirlandat vizitii și bicele, au împopoțonat caii și automobilele și, transformate în proiectile luminoase și mirositoare, au ajuns la șosea. Aci,

de-a lungul aleilor de tei, trăsurile treceau, și frumoasele zilei, trecătoarele frumuseți ca și ale florilor, modernele amazoane ce nu mai știi astăzi să minuiască decît floarea și evantaliul, decît surîsul ori intriga, au început bătaia pe cîmpul de război al grațiilor. Minușatele mîini aruncau flori albe și roșii, albastre ori catifelate, aruncau „regrete eterne“, se băteau cu „părerii de rău“, se răneau cu „nu mă uita“.

Cavalerii se întreceau și ei; trăsurile se învecinau, miresmele se amestecau, bicele purtau un șfichi de floare și miile de petale cădeau în noroiul drumului, sub copitele cailor.

Și cînd seara s-a lăsat și înfloritul alai a dispărut, ca pe un cîmp de bătaie au rămas răniții și morții sub nepăsătoarea boltă a cerului.

Roșul macilor zugrăvea pete de sînge, seninul albăstrelelor, fărîmături de cer albastru, petalele trandafirilor, purpură sfișiată; toate la un loc, căzute jertfă din plăcerile trecătoare ale unei nebunii de o clipă.

Apoi noaptea s-a lăsat, culorile și-au pierdut lumina și s-a făcut întuneric, miresmele s-au împrăștiat și viața nepăsătoare și-a reluat cursul ei uniform...

(*Viața socială*, I, 5—6, iunie-iulie 1910, p. 334—336).

PE UN VOLUM DE CHARLES PERRAULT

Poveștile sunt o lume alături de a noastră. Vechi de cînd timpul, ele trebuie să fi legănat copilăria omului și de aceea farmecă și desfată și astăzi pe copii.

Frica ori urîtul și monotonia lungilor nopți a trebuit să împoporeze necunoscutul. În sunetele și zvonurile care rătăcesc fără de hodină, în natură, fantazia primitivă a

trebuit să inchipuiască ființi nevăzute, care grăiesc, își spun durerile ori bucuriile, furtunoasele patimi ori nostalgicele reverii, ca să ne înduioșeze sufletul.

Iar cei ce le ascultau au căutat să deie trup negurelor ușoare și diafane ce se ridică și joacă peste ape, și le-au numit elfe, să întrevadă în contururile fantastice pe care le fac și le desfac nourii o lume întreagă de zei, un cer întreg de ființi supranaturale, pe care l-au numit Olimp, Walhalla sau altfel, au împoporat pădurile întunecate cu un întreg norod de fauni, nimfe și silvani, au îngropat în fiecare albie de riu o sirenă și au înfăptuit din nou Universul, ca o lume aparte decît cea existentă, l-au dedublat după imaginația lor, zidind astfel din umbre și neguri, din raze și păreri, fantasticul domeniu al irealului... Și toată lumea asta nevăzută, de la începutul vremilor a fost denumită cu nume sonore, toți eroii aceștia fabuloși ajunși pînă la noi s-au chemat într-un fel după însușirile ce le-au avut, dar cu timpul s-au schimbat, s-au transformat, păstrînd totuși fiecare cîte ceva din darurile cu care i-a înzestrat origina lor milenară.

Poveștile și legendele ca o nesfîrșită canava s-au țesut pe încetul, fiecare veac venind, poate, să adauge firul lui colorat, fiecare întîmplare stăruind să mărească mai mult firea fabuloșilor eroi. Ele sunt vechi ca și timpul, și mă gîndesc răsfoind volumul acesta de *Povești din vremea de demult*, cum le intitulează Perrault, care și-a legat numele de ele, că dinsul nu a fost decît un culegător dibaci, care a știut cu talentul și cu dragostea lui să le redea un farmec nou, să le desfășoare în decorul vremii în care a trăit și să le împrumute o aparență de realitate. Mobilele demodate acum și ele, căci șivoiul vremii a curs de atunci încoace, vechile obiceiuri rafinate ale Curții marelui Ludovic se vădese în descripții, toată grația zilelor acestora fastuoase dau farmec întîmplărilor.

Cetindu-le, regăsesc urma eroilor lui pretutindeni. Vechile mele citiri mi-i arată în alte vremuri, purtînd alte

nume și mișcându-se în alte decoruri. Ei însă supraviețuiesc astăzi și vor supraviețui fixați și deghizați de mîna iscusită a lui Perrault, purtînd pecetea neștearsă a vremilor în care a trăit el.

Ce e curios e că opera aceasta el a scris-o mai mult ca să-și desfete copiii lui și că, necrezînd-o demnă de reputația unui academician cum era el, a publicat-o întîi sub pseudonimul Perrault d'Armancour, nebănuind că tocmai această operă o să-i supraviețuiască, cînd toate celelalte vor fi uitate de mult.

Astăzi, mulțumită acestor cîteva povești minunate, francezii, spre bucuria copiilor, i-au ridicat bustul în grădina Tuileries-lor, unde mîinîndu-și cercurile îl vor vedea de-a pururi pe soclul lui de piatră, străjuit de credinciosul lui tovarăș, de falnicul Cotoi Încălțat, transformat și el într-un fastuos cavaler, cum erau pe atunci, cu manta azvîrlită pe umeri, vasta pălărie cu pană pe ureche, războinica spadă la coapsă și cizmele de șapte poște în picioare.

La noi, scriitorii disprețuiesc însă poveștile, ca și cum ele n-ar putea să dea nemurirea. Oamenii serioși, severi domni profesori, în augusta lor înțelepciune, le privesc drept prostii, și cu toate acestea, ce adîncă morală și ce înțelepte pilde închid bieteile povești !

Ele sunt o fereastră deschisă spre o lume mai bună, unde toate sunt cu putință, unde binefăcătoarele zîne se arată totdeauna la timp, unde cel nedrept și rău își ia pînă la sfîrșit răsplata, iar cel bun ajunge totdeauna la fericire.

E lumea ideală, după cum vedeți, lumea cea desăvîrșită întocmită, pe care o întrevăd încă visătorii, și mințile cele mai înalte se trudesec zadarnic s-o înfăptuiască.

În această lume vrăjită ne duc poveștile vechiului de demult povestitor francez din secolul al șaptesprezecelea, și eu simt un farmec deosebit citindu-le.

Pe o zi cum e aceasta, cînd ninge afară și fulgii țes, ca pentru o feerie, o mare perdea albă din cer și pînă-n pămînt, mie mi-e drag să evoc lumea fantasticului și ea vine

ca un bun prieten ce-i sînt. Silvani și elfe, nixe ori colbozi, zmei și pajure, toată lumea aceasta care nu mi-e rușine s-o frecventez, tot materialul acesta socotit ca așa de puțin serios, dar cu care marele Shakespeare și-a urzit fantasmagoriile lui din *Visul unei nopți de vară* ori din *Furtuna*, tot norodul acesta ce trăiește alături de viața noastră eu îl chem și mă desfățez cu dînsul.

Deschid cărțile vechi și, neavînd cui spune atîtea frumuseți, mă plec pe ele la gura sobei și mi le citesc mie singur, uitînd necazurile și uniformitatea zilelor de astăzi.

(*Viața românească*, V, 11, noiembrie 1910,
p. 236—238).

OSCAR WILDE

Gîndesc la soarta scriitorilor noștri, ce tristă și sarbădă este pe lîngă aceea a scriitorilor din țări străine.

Unde-i vremea cînd vechii trubaduri străbăteau lumea, ducînd cuvintele înaripate și sonore din oraș în oraș, din castel în castel? Unde sunt serbările acele fastuoase, în care se dădea lupta pentru frumos, unde mai sunt jutele și *turnois*-urile de aezi inspirați care veneau să se măsoare în puterea cîntecului, unde mai e melancolicul Wolfram să-și suspine, instrunîndu-și harfa, romanța la stea, ori impetuosul Tannhäuser să preamărească voluptatea amorului...

S-a pierdut obiceiul serbărilor de mult. În vastele săli goale în cari locuiesc baronii ori prinții noștri, nu se obișnuiesc serbări, pe înaltul scărilor de marmoră nu mai stă cel ce ținea în mîna lui ridicată șoimul pe care magnați și seniori se întreceau să-l ieie, ca un semn că-și iau asupra-și toate cheltuielile serbărilor.

Viața noastră e mizeră și cenușie, izvoarele de inspirație nu le putem lua decât din cărți, ochii noștri nu se pot înveseli de fastul serbărilor, în care se răsăteau splendorile aurului și al mătăsurilor. Sufletul trist, în orele lui de melancolie, n-are ce să-și aducă aminte. Veacul nostru practic i-a îmbrăcat pe toți laolaltă cu aceleași haine fără strălucire, serbărilor de gală le-a dat fracul sinistru, zilelor celorlalte, livreaua hainei de muncă.

Și eu, în viața mea vagabondă, am avut norocul, cu toate aceste, să întrevăd pe un poet care a cunoscut toate strălucirile, care a urcat toate culmile și s-a bucurat de toate splendorile. Era un mort însă acuma, un lunatic trist ce purta pe fața lui o lumină astrală, un postum întirziat printre cei vii, un reflex rătăcit a unei magice oglinde. Ca o lacrimă ce stă atârnată pe marginea unei pleoape gata să cadă, așa stătuse și omul acesta trist pe marginea unei prăpăstii. Negurile cenușii răscolite din fund parcă se ridicase și i se prinsese în plete. Picioarele îi tremurau de spaima adâncului și ochii îi păreau ca a păsărilor ce se feresc de lumină. Lipsită de splendoare era haina lui, și în mulțimea anonimă în care se amesteca, nimeni n-ar fi bănuît agonia unui luceafăr. Trist și singur ca un Ahasver modern rătăcea, și fără să-l urmărești puteai să fii sigur încotro se îndrumă pașii lui. La Calisaya, în fața riului tulbur ce trecea necurmat, făcându-se una cu scaunul, cel ce fusese mai mult decât un om, se strîngea timid, parcă ar fi vrut să-și piardă trupul și să devie imaterial, scîrbit de închisoarea de humă în care fusese condamnat. O licoare opalină, ca o apă lunară, se strevedea în paharul pus dinaintea lui, și el sorbea necurmat dintr-un pai otrava care poate îl făcea să uite cine era. Pleoapele i se lăsau grele pe moartele globuri, și stînd așa, visa cine știe ce visuri de inger căzut.

Și eu, ca unul ce cetisem pe Dorian Gray și mă îmbătasem de atîtea ori, în anii mei de atunci, de nestematele semănate în *Casa grenadelor*, care plînsesem pe tristețe

pagini din *De profundis*, eu care auzisem și știam cum fusese primit acest prinț al poezilor în Paris, cum elita întreagă a cugetării venise să se prosterne cu osanale și cu flori în fața acestui ales al muzelor care-și arunca banii și paradoxele cu atita dărnicie la cele patru vinturi, stam și priveam la el, și nu-mi puteam închipui cum poate să te legene și să te ocrotească soarta, hărăzindu-ți toate dărrurile, și apoi să te degradeze brusc, să-ți iele luminile din ochi și razele de pe frunte, să-ți stingă fantasmagoria mirajurilor și să te condamne să supraviețuiești ruinei tale.

Așa mă gîndeam eu, dar el își urma visul său, rigid și absent, ca din piatră făcut.

Și cînd se ridica, tîrziu, cu înalta sa statură, ca să plece, ce-l ce-și pierduse aripile privea uimit la mine și nu știa desigur că un suflet se înduioșase lingă el, că un necunoscut venit de departe visase pe strălucitoarele lui pagini, că un poet infim plîngea poema unui Lucifer.

Licoarea opalină sorbită încet, încet, îl făcea poate să mai creadă posibilă viața, să întrevadă o renaștere, căci nu e cu putință ca acel ce a fost stăpîn pe o așa splendidă comoară s-o fi cheltuit pîn' la fund. Pietre scumpe trebuie să mai fi rămas în el, și desigur că în orele aceste tulburi își mai aruncau strălucirile lor fantastice. Greu de crezut că funebra noapte să fi fost atît de biruitoare și să-i fi întunecat cu desăvîrșire licăritoarea lui minte.

Dar îngerul căzut se strecura în mulțime și pornea iarăși singur, înalta lui statură se încovoia ca de greutatea aripelor ce le purtase odată și se pierdea ca o umbră rătăcită.

Și apoi, ce preț are viața față cu atita strălucire și ce poate moartea contra celui ce a învins-o. Steaua spre care și-a ridicat harfa Wolfram va răsări totdeauna, și cine va ști s-o cînte poate să-și închidă ochii liniștit.

(*Ramuri*, VI, 3 [20], 24 oct. 1919, p. 33—35).

Eram doi călători în pustiul larg al lumii, și întâmplărilor ne aruncase ca pe doi naufragiați pe coasta unei furtunoase mări. Averi nu pierdusem în acest naufragiu nici unul, nici celalt; pentru bunul cuvânt că eram săraci amîndoi și că tot avutul nostru nu era făcut decît din luciu de lună, din rime rare și versuri sonore.

Eu aveam un palat ca locuință, ca un senior fabulos, cu fereștile deschise pe orizontul mării. Sub terasa de piatră, valurile își cîntau concertul lor milenar, și în afară de corăbiile ce treceau însemnîndu-și dunga lor de fum pe cer, alți oaspeți n-aveam decît doar pe fantasticii delfini ce-și ridicau cozile lor din valuri ca niște ancore. Era un murmur etern, o sfadă de valuri, o convorbire ecouri. Pescarii albi, iubitori de furtună, cu zborul lor grațios, se jucau de-a pururi arătîndu-și piepturile lor mai albe decît spuma, se înălțau ca ridicați de un fir nevăzut, se alungau o clipă prin spațiu, apoi cădeau săgeată, pășind parcă pe apă, și se înălțau din nou umplînd aerul cu țipetele lor stridente. Din spre port, glasul geamandurii străbătea sfîșietor la răstimpuri, ca glasul cuiva care se îneacă și cheamă după ajutor.

Și în singurătatea aceea nețărîmîrită în care visam, ca un alt Ramses, scoborit dintr-o piramidă, un tînăr cu înfățișarea stranie venea să mă cerceteze.

Fantazia sugubată a crivățului ce ridică și poartă nisipul alb al zăpezilor îl gătea ca pentru o feerie, în roșul barbei lui enorme îi atirna țurțuri, manta albă de beduin îi punea pe umeri, turban de muselină albă devenea gugiul, ghetle de cleștar îi punea în picioare, și astfel, cînd se deschidea ușa, mi-l îmbrîncea în casă...

La căldura salamandrei, omul fantastic de zăpadă se cobora din lumea lui polară și redevenea prietenul meu. Ceaiul cald îi redescleșta gura, și versurile redezghetate începeau să cînte ca o biruință a primăverii. Așa era cel

ce a renunțat la frumoasa lui barbă și astăzi poartă mustața tunsă englezește, și o piatră de rubin, ca o picătură de sînge pe spuma crăvăților lui tăiate ca din manta unui doge. De-atunci datează cele mai frumoase romane ale lui, cum e : *Romanța celor trei corăbii, Tomis, Sosesco corăbiile, Romanța celor trei galere* și multe altele. E o muzicalitate neîntrecută în aceste versuri, și nu mă sfiesc să spun că nimenea încă n-a scris versuri mai sonore la noi. Cuvintele cîntă și se îngemănează ca notele în arpegii. E o armonie intimă, rară, în versurile lui, și numai cei ce au scris versuri în viața lor pot să o simtă aceasta. Nu criticii sunt chemați s-o spuie și s-o catalogheze, ci numai acei ce-au scris și au trudit versul ca și el. Recitindu-le, aud și revăd iarna aceea cumplită, cînd crivățul, ca un alt Traian pe vremea năvălirilor, ridica grăbit zidurile lui de zăpadă de-a lungul Dobrogei, ca de frica cine știe cărei năvăliri ce sta să vină.

În fața palatului vechi, sub terasă, marele glas al mării amuțise, și cuprinsă de îngheț, se întindea acum ca un câmp alb cît vedeai cu ochii.

Apoi într-o dimineată, un vînt de sud a venit și, cu foarfeca lui nevăzută tăind gheața de-a lungul malului, a dat drumul banchizei în larguri. Ușor și lin, cu molcome legănări a pornit minunatul ostrov alb, și apoi s-a depărtat ca o insulă feerică luată de valuri.

Sosesco corăbiile,

Vino,

Să le vedem cum intră-n port,

șoptea fantasticul meu tovarăș, și ca și cînd am fi așteptat pe cineva, pe cine știe ce princesă îndepărtată ori cine știe ce daruri trimise de vreun nabab din Orient, alergam spre port, să vedem sosirea corăbiilor.

Și vasele mari, ocolind farul prefăcut în turn de cleștar, veneau jucînd pe valuri, ca niște ghețari mînați din țările polare.

De la căpitan pînă la cel mai tînăr, ani o sută parcă aveau marinarii, așa de albe le erau mustățile și barbele. Rigide stăteau funiile, ca din sticlă făcute, și din sticlă părea și pupa cu pilotul ei încremenit la bară.

Cei veniți de departe coborau apoi, lăzile descindeau împrăștiind felurimea mirezmelor, și tot Orientul încîntat, ce dormea dincolo de apa Bosforului, cu palatele lui de marmoră, cu cimitirele lui străvechi, unde pietrele albe nălucesc noaptea sub palmieri ca niște fantome, ne chema parcă spre dînsul, dar noi rămîneam locului, legați de greaua ancoră a nevoiei. Noi stam locului, și nu călătoream decît cu fantazia, noi rămîneam țintuiți de marginea cheiului trist de unde se deschidea infinitul mării, ca doi albatroși cu aripele rănite.

Sarea amară a lăcrărilor ne curgea de multe ori pe față, și balsamul adormitor al versurilor ne adormea nostalgia. Ceteam împreună poezii moderni și, fermecați de armonia lor, cercam să-i transpunem pe românește. Lucram amîndoi, și poate dacă vremurile nu ne-ar fi despărțit, colaborarea noastră să fi dat roade. Aveam unele afinități, și-mi aduc aminte că nu o dată lăcrămam amîndoi, citind versurile făcute din lacrimi și regrete, din spumă și fum ale lui Henry Bataille, autor ce e acum la modă și care a cucerit teatrele Parisului. E atîta tristeță în versurile lui, încît, înduioșat și acum de clipa aceea cînd l-am tradus amîndoi, le dezurmăntez dintr-o revistă uitată. Iată-le :

Aducerile-aminte,

*Aducerile-aminte-s odăi fără zăvoare —
Odăi pustii prin care să intri nu-ndrăznești
De cînd muriră'n ele străbunii...*

Și trăiești

Trecînd pe lingă ele tăcut prin coridoare...

Le știi că sunt acolo, așa precum au fost —
Aci-i odaia roză și colo-i cea albastră,
Și liniștea sporește sub tristul adăpost,
Și-așa nepăsătoare se scurge viața noastră.

Adesea amintirei — spre mine când se-ndreaptă —
Îi zic : Rămii aice... Revin eu să te văd...
Și-n urmă toată viața știu bine că m-așteaptă,
Dar totuși uit adesea să vin s-o mai revăd...
Și multe sunt asemeni în casa mea bătrână

Ce s-au deprins încetul cu-ncetul cu uitarea
Și dac-ar fi de-a pururi, uitate să rămână —
Să nu mă mai îndrepte spre ele împlinirea ;
Nu cereți unei inimi mai mult decît vieții !...

*

Știu bine că-s acolo — că dorm după păreții
Odăilor... Spre ele la ce m-aș duce-acum
Cînd le zăresc la geamuri de-a pururea din drum,
Și le-oi zări de-a pururi așa o-ntreagă viață ?

*

Arar cu toate-acestea, cînd soarele coboară,
O tristă presimțire mă prinde și mă-ngheață,
Și cum nu-mi pot da seama ce-i jalea asta-amară.
Eu trec... Or, totdeauna, sporește înc-o moarte
O turburare-n taină, venind ne dă de știre
C-o amintire moare, or-că s-a dus departe,
Și-anume-n clipa aceea nu ști ce amintire,
Căci nu le mai ții minte cînd ești de moarte-aproape...
Și totuși simt în mine cum se închid pleoape !

Așa trăiam pe atunci, și cînd tăcea marea cu glasurile
ei, atunci ne vorbeau ruinele de care e plină Constanța.
Ca niște pelerini ne strecuram în templul lui Poseidon,

prin gangurile vechi, unde se serbau poate riturile antice în onoarea lui Neptun, zeul mării, al romanilor.

Cu tridentul în mână, desigur, și cu pletele și barba încîlcită de alge, așa trebuie să fi stat cu fața întoarsă spre ape, cînd templul lui era în ființă și strălucea alb la soare, infruntînd furtunile ce-l băteau...

Frontoane și colonade trunchiate ne povesteau de glorioase vremi, de biruinți trecute, de întristările lui Ovid și de cîte alte lucruri ce nu mai sînt.

Pe fiecare însă întîmplările l-au mînat aiure, și eu unul nu m-am mai întors pe țărmul mării, și astăzi, cînd scriu aceste, mă gîndesc cu melancolie că are dreptate poetul cînd plînge amintirile și spune : că fiecă clipă ce trece „sporește încă o moarte“ !

(*Tribuna* [Arad], XIV, 231, 28 oct. [10 noiem.] 1910, p. 1—2).

PELERINUL PASIONAT

Teoria dezrădăcinaților lui Barrès nu e totdeauna adevărată. Cel tare, ori de unde ar pleca, fără a privi cu regret peste umăr casa părintească și orașul unde s-a născut, nu va pieri. Nu va pieri cînd ochii lui vor fi țințiți spre o stea călăuzitoare.

În monstruosul oraș, adevărat Babilon modern, spre care aventurieri și trubaduri, speculanți și hetaire se îndreaptă ca să-și caute norocul, mulți cad striviți, alunecînd din ce în ce mai jos, cînd poate stînd în locul lor de baștină ar fi putut fi elemente utile și ar fi fost la adăpostul nevoilor zilnice. Mediocritatea însă e menită oriunde să piară, dar din grămada asta de halucinați și căutători de himere, unii totuși ajung, și atunci

strălucirea lor devine mondială. Parisul consacrează și dă aureola aleșilor care au stăruit pentru un ideal și nu și-au întors o clipă ochii de la steaua care i-a călăuzit spre dînsul.

Unul din acești fericiți a fost și Jean Moréas. Și cine ar fi crezut aceasta, că din turma anonimă și poliglotă ce se aduna pe atunci la Café Vachette unul se va alege și va străluci mai tîrziu deasupra vremurilor.

În zgomotul acel etern, în care huruitul zarurilor cădea ca o grindină, unde partidele de pichet, nesfîrșite, dădeau loc la discuții și invective în toate vocabularele, unde book-makerii care aduceau cu dînșii un miros de grajd se adunau și încasau pariurile, unde tot soiul de ființe interlope, vînzători de tuyau-uri și curtieri de bursă își puneau la cale traficurile acolo, cu toate acestea își risipea cea mai mare parte din vreme viitorul poet al *Stanțelor*.

Văd încă figura lui frumoasă, de corsar oriental, cu trăsături regulate și îndrăznețe, cu părul negru ca corbul, cu mustața ridicată războinic, urmărind ceasuri întregi în mirosul de fum și de alcooluri nesfîrșitele partide de pichet, cu o veșnică havană în colțul gurii. Îl văd din cînd în cînd ridicîndu-și nalta lui statură, lat în umeri, subțire la mijloc, cum își sprijină mîinile în șolduri și privește cu ochiul sfidător prin geamul rotund al monoclului ce nu-l părăsea niciodată și pe care pe vremea aceea, cînd prințul de Sagan era arbitrul eleganțelor Parisului, îl purta atîrnat cu o lată panglică neagră, care îi brăzda fața ca o dungă de cărbune. În zgomotul și promiscuitatea aceea el însă își căuta drumul, și armonia intimă a versurilor sonore cînta în sufletul lui cum cîntă sonoritățile picurilor de apă într-o peșteră adîncă. Zarurile precumpăneau norocul unora și-a altora, regii întorși de-o mină dibace adăugau un punct unui partener, și vremea, nefîndurata vreme, curgea, scăzînd minută cu

minută anii atîtor pierde-vară, adăugînd însă vers cu vers gloria lui de mai tirziu. Și el era un jucător, în arena atîtor ambiții, lucra însă pretutindeni, și, deși în mulțime era absent, căci cine are ceva în el poate gîndi ori-și-unde, Muza, pentru un poet adevărat, fiind pretutindeni ca și Dumnezeu pentru un credincios.

Ora aperitivului venea, ceasul verde, cum i se zice pe acolo, ceasul acela, cînd aerul miroasă a absint și cînd birourile și atelierele de pretutindeni își deschid porțile, dînd drumul robilor muncii. E divin ceasul acela, și amurgurile Parisului nu le-am mai văzut nicăirea. O năvală de lume ia cu asalt omnibuzurile — vorbesc de vremea cînd Metropolitanele nu era încă, și forfotă în toate părțile. Imperialele sînt pline, și o primăvară întreagă de fete, cărora le e deajuns o panglică și o floare ca să fie frumoase, ies ca din pămînt. Și nu e loc mai delicios ca să privești decît terasa unei cafenele. Pentru mulți, terasa aceea, în viața asta zbuciumată și călătoare, e ca bordul unui vas din întunericul căruia ieși ca să respiri aerul și lumina largului și să cauți la felurimea fapturilor, ori la schimbarea neconținută a priveliștilor.

Pe bordul acesta fericit, se așeza și poetul nostru, și, deși pe fața lui de corsar nu trecea nici o umbră, poate că visa la țara lui îndepărtată, unde nu era să se mai întoarcă decît o singură dată. Visa la proporțiile senine ale templelor antice profilate pe albastrul cerului, la marea veșnic cîntăreață, la viață și la moarte poate...

Cine cunoaște ce a scris el poate urmări vers cu vers aceste reverii nostalgice. Dezrădăcinatul, totuși, visa, și armoniile lui intime se resimt de frumusețea liniilor templelor antice, cadența versurilor lui răsună de cadența valurilor și în întreaga lui operă trece acel suflu antic al izvorului în care s-a adăpat. Dacă însă, după toate peregrinările și toate zgomotoasele manifeste lansate ca șef de școală, a sfîrșit prin a se reîntoarce la cla-

sica formă a stâncelor; el însuși nu s-a mai întors la clasicul pământ al Eladei și a murit în țara lui de adopțiune.

Și-a întors fața de la natura adevărată, și iubind Parisul cu pasiunea unui adevărat parisian înăscut, s-a închis în zidurile lui fermecate, s-a mulțumit cu umbrarele Luxemburgului, cu tristeții castani de pe bulevarde, cu toată natura meschină și anemică ce o închide un oraș. Sena pentru dînsul, cum spune undeva, „curge cu simplitatea unui hexamtru omeric“, cerul minjit și estompat de fuminginea miilor de hornuri ale uzinelor el îl vede limpede ca o minune, pădurile prăfuite, pline de larma automobiliștilor și parfumate de benzină sunt demne pentru el să adăpostească sanctuarul muzelor. Pretutindeni și necurmat, icoanele culese în dragul lui Paris l-au urmărit. Pentru el Parisul a fost o obsesiune, o desăvîrșită luare în stăpînire. Pinzele albe ale unei corăbii văzute în treacăt pe marea Egee lui îi amintesc nostalgic flotilele ușoare ce plutesc de-a pururi pe valurile veșnic calme ale bazinului din grădina Luxemburgului.

Grădina aceea, frumoasă odată, plină acum de busturile atîtor poeți ale căror versuri au murit înaintea marmorei și în vecinătatea căreia am stat și eu atîția ani de zile, nu era noapte tîrzie să nu-l vadă trecînd pe lîngă grilajul ei, îndreptîndu-se spre Mont-Rouge, unde locuia. Cînd zic că nu era noapte, înțeleg ora aceea, cînd ultimele cafenele din cartierul latin își stingeau lămpile, amintind visătorilor și incorigibililor boemi că e ceasul suprem al hodinei. Discuțiile întrerupte cădeau, femei și umbre se furișau, tovarăși de-o noapte, amintiri de-o clipă. Departe apoi, din susul înneguratului bulevard, doi ochi roșii ca de balaur se aprindeau, creșteau în mers, și huruitul trenului ce coboară din Mont-Rouge se auzea și dispărea și el.

Atunci poetul, pelerinul pasionat, își relua reveria și, cu pași înceți, cu capul plecat pe umărul stîng, cum îi stă

bine unui visător, pornea și el, se oprea în loc sub un umbrar, se rezema o clipă de un trunchi; pe orice anotimp și pe orice vreme, și mai cu seamă toamna, când frunzele arborilor se desprind și tremură în aer una după alta, cum una după alta reveriile lui, foaie după foaie, au căzut lângă el de pe trunchiul minunat ce le-a purtat.

Și mă gândesc acum, când silueta lui nu va mai trece în ore tirzii sub arborii minunatei grădini care adăpostește atîta marmură și flori, ce bine i-ar sta devenit marmură și el pe înaltul unui soclu, în fața havuzului unde trec eternele flote fluturîndu-și pînzele lor albe.

(*Ramuri*, VI, 9 [18], 10 oct. 1910, p. 4—7).

TRIUMFUL VIETII

FANTAZII ȘI PORTRERE

TRIUMFUL VIETII

Doctorului Hoenig

Să reînvii din nou ca pasărea Phoenix e desigur o problemă extraordinară. Dar, oricâte mizerii te-ar abate, oricâte dezastre ar fi să ți se întâmple, ești dator să păstrezi scînteia care mai arde în tine și s-o ațîți din nou, s-o faci flacăra.

Dacă flăcările mi-au luat tot ce-am avut pămîntesc, dacă a fost scris să mi se distrugă toate pioasele amintiri, dacă mi s-a fărîmat cuibul acela unde mă aciuiasem o clipă și unde am fost fericit, visînd și lucrînd, trebuie să fiu tot atît de fericit că viața a pus cu prisos puteri în mine, ca să pot renaște.

Visurile, pe cari le-am visat și am încercat să le încheg, va trebui să renunț la ele, căci nu poți visa de două ori același lucru, precum nu te poți scălda de două ori în același fluviu, cum spune un vechi adagiu.

În cazul meu, acel *scripta manent*¹ e o tristă ironie, și manuscrisele mele au dovedit-o îndeajuns.

Dacă am pierdut atîtea însă, sufletul meu a avut și bucurii, căci numai în asemenea împrejurări se cunosc prietenii și simpatiile. Ele au urcat unanim înspre mine, și acum, că reîncep să cred în viață și să scriu, îmi simt o datorie sfîntă să mulțumesc celor de departe ori de aproape, cari au scris un cuvînt bun despre mine și s-au

¹ Cele scrise rămin (lat.).

induiosât de soarta mea, privind jocul capricios al flacărilor, care nu ține seamă de nimic.

Viața e fatală făcută dintr-o înșirare de fapte care se succed : amintirile sunt o temelie pe care poți zidi însemnările pe cari le-ai cules de-a lungul drumurilor și al întâmplărilor, sunt frânturi prețioase, cu care poți întregi tot. O simplă urmă de grafit pe zid îți amintește o epocă, o coloană trunchiată sau un capitel fărîmat îți spune de splendoarea unui templu, toate, în sfîrșit, contribuiesc ca să alcătuiască comoara aceea ce e absolut necesară unui suflet de artist. Viziunea, oricît de puternică ar fi, doarme dacă nu e deșteptată prin întâmplare de un lucru de nimic, care a concretizat-o ; și, cînd nu le mai ai toate acestea, e greu să te regăsești.

Ca într-o subterană obscură trebuie să te cobori în sufletul tău și să proiectezi lumini, ca să mai poți afla ceva. Ca atunci cînd pui urechea la pămînt, ca să auzi de departe cum vine surd un zgomot, așa trebuie să te pleci asupra inimei tale și să ascuți, încetinel, cum bate în ea trecutul.

Și eu acuma așa sunt, dibuiesc prin întunec și mă recaut, visez la cărțile mele dragi adunate de pretutindeni pe unde am fost, la poemele iubite unde se deschidea volumul singur, la însemnările făcute, la florile presate ce dormeau în ele adunate întâmplător, ici dintr-o luncă, dincolo dintr-o dumbravă, gîndesc la Sfinxul lui Stuck, spre care îmi ridicam de atîtea ori ochii, la floarea albastră din farfuria de porcelan ce o purtasem cu mine pretutindeni de zece ani, ca simbolul lui Novalis, la vasele mele dragi pe cari o mîină iubită avea grijă să mi le împodobească în fiecare săptămînă, la scrisorile scumpe, la foile acestea, pe cari le scutura copacul dragostei, și la cîte nu visez în nopțile mele de nesomn...

Inima bate însă ; mintea cîte le-a adunat nu le poate uita ; sunete, culori și forme, auzul și văzul urmează să le păstreze, și scînteia aceea ce a dormit o clipă sub cenușă,

scînteia aceea mică, care se cheamă energie, o dată cu primăvara și cu vîntul care bate, simt că va renaște și va alcătui din ele din nou viața.

Zidurile înnegrite de fum, decorurile acestea triste impresurate de schele, toată clădirea aceea de piatră și de fier, în care am trăit laolaltă, alături, atîtea vieți, pentru mine poate să dispară. În norii de praf pe care-i ridică tîrnăcopul lucrătorului, piatră cu piatră poate să se dărîme.

Vîntul de ici-colo poate să plimbe cenușa răscolită, căci altă clădire se va ridica la loc. Și precum mini harnice vor veni mîine grăbite ca ridicînd piatră peste piatră și înălțînd schelele să ridice un alt palat, așa voi încerca să fac și eu, căci schela mea e clădită pînă la un loc, și de aci, pentru a urca mai sus, nu trebuie decît energie.

Cînd n-ai ambițiile lui Solness, nici orgoliul celor ce sfidau cerul ca să înalte turnul lui Babel, poți spera și nu ești încă perdut.

Și eu sper, căci afară e iarăși primăvară, crenguțele zvelte de liliac au început să înverzească, cornii, pretutindeni după zaplazuri, par împodobiți cu mimoză și cine trăiește încă nu poate rămîne străin și cu brațele încrucișate, cînd o viață nouă izbucnește și reîncepe triumfătoare pretutindeni...

Sanatoriul Elisabeta, 24 martie 1911

CONVALESCENTUL

Stau trist pe o bancă în grădină ; împrejurul meu, nevăzutul artist, care prezidează destinele naturii, a început să schițeze grăbit un peisaj nou. Ca un pointilist dibaci, a aruncat pretutindeni o serie de puncte verzi, înveselind negrele ramuri. În pajiști a împrăștiat puțin albastru, odrăs-

lind viorele. Ce-i tînăr a înverzit mai curînd, mlădițele s-au lăsat înduioșate, liliacul și cornul au luat-o înaintea celorlalți. Arborii mari, numai, par încă nepăsători de multele frunze ce le-au scuturat în atîtea toamne, avînd aerul de a spune : „Am mai înverzit de atîtea ori și ne-am pierdut podoba, la ce bun să reîncepem iar !“

Soarele rîde însă darnic, căutînd a învinge, el stăruie, sărută cu gura lui fierbinte și lumina lui e atît de aurită, că pe unde trece aprinde fosforescențe, iradiază bucurii. Cald acum îl simt pe mîinile și obrazul meu, binefăcător pe melancoliile mele. Uit de cartea pe care o am dinainte și mă îmbăt de sărutarea lui. Mă întreb : „Știe el oare mîhnirile mele și a venit într-adins să mă cerceteze, știe el ce se petrece în sufletul meu și vrea să alunge umbrele ?“ Nu, căci iată-l în aceeași vreme rîzînd pe gura unui nebun care și-a scos capul printre gratiile ferestrei lui și aiurează cuvinte neînțelese.

Era actor nebunul acela în vremile lui și poate lumina aceasta neașteptată ce i-a ajuns pe marginea ferestrei l-a redeșteptat ca o lumină bruscă de rampă și i-a adus aminte de un rol ce l-a jucat. Mirosuri vagi trec, fermentul puternic al pămîntului lucrează pentru renașterea ce vine și soarele nu-și face decît meseria, ca un vechi funcționar, căruia i s-a încredințat mîhnita noastră planetă. Dacă aruncă aur în treacăt pe gura unui nebun, presară beteală în creștetul unui copac, sau se apleacă peste melancoliile mele, lui îi e indiferent și o face cu aceeași nepăsare.

Ne bucurăm de el și simțim chemarea lui deopotrivă și eu și nebunul. Pe mine gîndurile mă dor și renașterea asta mă întristează, pe nebun însă îl înveselește și îl farmecă. El trăiește o viață, imaginară, depărtări pentru dînsul nu mai sunt și, coborît acum lîngă mine, trăiește în viziunile lui. Și ceea ce i se părea cu neputință sau așa de greu, cînd era în deplina stăpînire a minții lui, să înfăptuiască acum i se pare firesc. Greutățile pentru dînsul nu

mai sunt, cum nu mai e nici timp, nici spațiu. O veche ambiție, un vis urmărit, acela de a juca pe Hamlet, se trezește în mintea lui întunecată. De ce tocmai acest rol vine să-l farmece, ce caută nebunia tristului prinț din Elseneur în decorul acesta de primăvară ? Omul slăbit, cu umeri aduși, ca sub imboldul unui resort ascuns, reînvie ; ochii i s-aprind și licăresc. Cu o mișcare bruscă a capului are aerul de a-și da în lături pletele imaginate. Talia-i devine zveltă, ca aceuia ce era deprins să poarte la coapsă o spadă. Pășește ca și cînd ar tirî după el maiestuos poala lungă a unei mantii. Nobilile atitudini învățate într-o vreme revin ca prin farmec și iată că prin luminișul copacilor, pe albastrul imaculat al cerului, un nouraș alb, ca acela pe care i-l arăta odată misteriosul prinț lui Polonius, a scris o clipă o formă vagă și a dispărut.

Timp, spațiu și realitate au pierit și pentru mine, și ceea ce n-ar fi fost în stare să facă acest biet actor mai înainte, cu simplele lui mijloace, pe scîndurile unei scene, nebunul de acuma a înfăptuit-o.

Hamlet, cu melancoliile lui, negrul om, chinuit de veșnica îndoială, streinul prinț îndoliat pășește încet sub umbrare, scrutează și ascultă, se oprește și cugetă, își scoate tabletele și înseamnă un gînd fulgerător, ce i-a trecut prin minte, visează dezgustat la toate deșertăciunile, se înduioșează de o rază de soare, amintindu-și bălanele plete ale Ofeliei și apoi revine în fața mea, ia o piatră cu frumosul gest cu care lua altădată Manolescu craniul sărmanului Yorik și, privind trist în splendoarea și bucuria dimineții ce mă înconjoară, șoptește deodată : „A fi sau a nu fi, aceasta e întrebarea“ — și apoi pornește din nou, rîzînd cu hohote sub ramuri.

Strident acuma, risul lui trezește ecoul, vesel se depărtează, satisfăcut parcă de intonația găsită, nepăsător de turburarea ce a putut s-o arunce în sufletul meu.

A fi sau a nu fi, aceasta e întrebarea — și el nu mai este, el e o umbră, o fantoșă omenească, o ruină care

așteaptă cea din urmă lovitură, ca să cadă, o mașină ce mai stăruie încă în virtutea unei impulsii. Minteai nu mai judecă, nu mai poate face apropierea între lucruri din care scapără lumina. Între un animal și dînsul nu mai e nici o deosebire, și totuși el este vesel, se bucură de sărutarea soarelui, toate i se par bune și frumoase. A înlăturat depărtările și obstacolele și toate i se par cu puțință.

Eu sunt cu toate acestea. În primăvara asta, care mijeste pretutindeni, eu înțeleg mersul fatal al anotimpurilor, înțeleg exacta rînduială a naturii, simt căldura soarelui pe mîni și pe față, pot să-mi chem amintirile și să-mi analizez simțirile, înțeleg melancoliile misteriosului primț, și eu nu rîd, eu nu mă pot bucura, și cugetarea mi se pare o povară.

Să fie dar mai fericit acel ce pare a fi și nu mai este, decît acel ce-și dă seama de toate? Să fie mai bine să treci ca o umbră în eflorescența bogată a naturii care reînvie?

Soarele rîde însă darnic, mă sărută cu gura lui de foc, mă dezmiardă pe tîmple și pe ochi, cald trece pe mîinile și obrazul meu, binefăcător se lasă peste melancoliile mele. Fermenturile tari ale pămîntului ajung din nou pînă la mine spunîndu-mi că toate renasc, făcîndu-mă să înțeleg că a fi sau a nu fi nu există, ci că în toate e o eternă și neconținută prefacere.

(*Scara*, II, 448, 13 apr. 1911, p. 1—2).

DIN VIAȚA SFINȚILOR

Extraordinară și misterioasă este puterea alcoolului. El poate da visuri, poate să te facă să uiți pentru o clipă amarurile vieții, dar cine a gustat din cupa acestor plăceri își lasă pînă la sfîrșit și mintea în fundul ei.

Oricum, el împărățește lumea. Și, ca să momească mai bine, închisori de cleștar în fel de fețe i s-a făcut, cupe și pahare de nenumărate forme s-au inventat — de la cupa de corn din care sorbeau anticii miedul, sau zeii delicioasa ambrozie, și până la paharul rafinat al zilelor noastre.

Cine a băut va mai bea, și excepția rară a regelui din Thule, care la un moment dat făcu magnificul gest zvîrlindu-și cupa în talazurile mării, după care nimeni nu l-a mai văzut bînd, nu s-a mai repetat de atunci.

Fostele congregații de benedictini o știau, desigur, aceasta, și în laboratoarele lor misterioase, din extractul ierburilor parfumate, pe care le cunoșteau ei singuri, din sucii florilor încropite de soare din cine știe ce miresme și din ce efluvii pe care le împrumutau alcoolului, își pregăteau delicioasele licoruri, cari, sub egida sfintei cruci etichetate pe fiecare sticlă, se răspindeau în toată lumea.

Călătoreau visurile multicolore, ieșite din tainica oficină, se răspindeau mirositoare otrăvuri și crima și nebunia își făceau liber drumul, nesupărate de nimeni.

Accestea le făceau misterioșii călugări în sihăstriile lor adumbrate și mirositoare, odată cu rugăciunile ce poate le înălțau spre Domnul și în glasul clopotelor, ce-și întindeau cercul vibrațiilor la infinit...

Ce ierburi cultivau printre florile lor nu știu și n-a știut să mi-o spuie nici părintele Teofilact. El însă n-ar da, pentru nimic în lume, licoarea lui pe a benedictinilor, căci au și călugării noștri iarba lor tainică, mult mirositoare melisă, din care și-au făcut o specialitate.

Și e glumeață, poznașă și gureșă melisa, după vecer-nie. O lacrimă picurată într-o cafea îi dă o aromă netăgăduită. Dar de la picătura ce o torni într-o cafea, dacă **demonul** te îmbie să-ți umpli și o jumătate păhurel, atunci, fără să vrei, faci apel la garafă.

Și totuși, părintele Teofilact spune că e bună de leac, ca și cum boala lui ar mai putea găsi lecuire.

Cît ține ziua, pecetluită, ca și sticla din gîrlici, rămîne gura lui. Ursuz și întunecat ca un haiduc, umblă după treabă, apare și dispare furișîndu-se printre negrii brazi ce-i împrejmuie livada, adună roadele căzute, își zvîntează vînzolind în aer palele de fin mirositor, își cerce-tează cu băgare de seamă stupii, vorbește în limba lor cu vacile și cu vițeeii, își clădește lemnele în stîinjen pentru la iarnă, cînd îi închide viscolul cărările și nu mai e chip să ieși din casă, și din cînd în cînd își mai aduce aminte, prea arar, cînd se aude zgomotul sec al toacei și mai lăcrimează un sunet de clopot, să-și mai ducă mîna în numele tatălui și să schițeze un gest de rugăciune.

Seara însă, cînd stăm noi în ceardac și luna își mișcă razele printre ramurile merilor bătrîni din livadă, se dă și el aproape de noi și rîvnește la sticla de coniac. Noi îl îmbiem, că știm că coniacul e frate cu melisa și că odată ce se întîlnesc se pun la sfat, ca rudele ce nu s-au mai văzut de mult.

Și așa benedictinul Teofilact ne spune multe taine. Vorbește de stareții uciși, de copii lepădați prin fundul bălților, de feroase sacrilegii și de cîte toate, petrecute sub noaptea comînacului și a negrei rase.

— Căci, dacă te-ai potrivi, zice el, cum fac mulți, cu ce-ți dă statul sau mînăstirea, n-ai duce-o nici un cișlegi. Eu n-am fost prost ca alții, de aceea mă vedeți încăput ; că pe pustia de loc pe care mi l-a dat mînăstirea acum treizeci de ani ca să-mi pasc vita, nici nu-mi puteam întinde bine anteriorul, ca să dorm cum doarme un creștin. Dar eu casă mi-am făcut, dar asta e altă poveste și voi spune-o altă dată. Acum numai despre loc vreau să vă povestesc, cum l-am crescut și l-am întins ca pe un aluat ; și mă-ți întreba cum ? Că dacă întinzi de pămînt, el nu se întinde și că dintr-o prăjină ce am avut am făcut douăzeci și mai bine, nu ca ceilalți, cari au rămas tot cu

una, de n-au nici unde să-și pască vitele. Dealtfel, m-a chemat și sfinția-sa starețul într-un rînd, cînd n-avea unde paște vitele minăstirei, și m-a întreat și el : Cum de am făcut de am atîta pămînt ? Și cum gustasem ca astă-seară oleacă de melisă, i-am spus curat că atunci, de-mult, cînd mi-a dat și mie pămînt ca altora, mi l-am îngădit cu par de salce și l-am legat cu nuiiele. Apoi gardul se strică cu vremea, că de aceea-i gard, și trebuie să-l dregi, și eu l-am dres cînd la răsărit, cînd la apus, că se cunosc încă urmele parilor. Cum zic, eu am umblat cu gardul, l-am mutat cînd ici, cînd colo, cite-o șchioapă. „Acum vezi și sfinția-ta cît poate să umble un gard în treizeci de ani.“ „Bine, părinte Teofilact, mi-a zis starețul, acuma istoria cu gardul o pricep eu, da' lunca de sălcii de unde ?“ „Apoi, sfinția-ta nu știe că parul de salcie odrăslește și nu-și închipuie că eu nu mi-am scos parii cînd mi-am mutat gardul ? Acuma numără și dumneata parii și ai să vezi : cîți pari au fost, atîți copaci sunt astăzi.“

Și n-a mai zis nimic sfinția-sa decît atît : „Ia vezi, părinte Teofilact, că nu mai avem unde paște vitele minăstirii și e păcat“. „Apoi dacă n-ar mai avea, sfinția-ta nu-ți fie grije, că pe ale mele le-oi duce la mine și nu ți-oi face pagubă.“ Iaca așa mi-am întins locul, fiilor, căci a zis Hristos paralicului din parabolă : „Ia-ți patul tău și umblă“, ori parabola e făcută s-o înțelegi după nevoie și numai pentru proști rămîne literă moartă. Eu n-aveam nevoie de pat, căci, slava Domnului, sunt om în putere, dar mi-am luat gardul și am umblat. Da mi-am zis așa : „Ia-ți gardul tău și umblă, Teofile, că altfel te-ai prăpădit. Ia-ți gardul tău și umblă și la adăpostul lui fă să crească iarba, las' să odrăslească sălciile, să-ți cînte vîntul întrînsele și să te umbrească, altoiește-ți pomii din livadă, să ai mere și gutui de pus în ocnîță pentru iarnă,

și mai îngrijește de cele flori, că-s și ele o podoabă a lui Dumnezeu și, dacă plivești buruienile, plivește-le toate cu sîrguință și cu îndărătnicie, numai melisa să n-o plivești, ci să-i porți de grijă, că numai ea e bună de leac și mîntuitoare de păcate.“

Astfel de povești ne spune sfîntul benedictin seara cînd se liniștesc umbrele și se întind sub ramuri ca niște negre rase.

Puterea demonică a alcoolului îi dă glas și-i stîrnește amintirile, îi colorează cuvintele și-i ascuțește glumele, de ne înfioară și ne încîntă cînd îl vedem ducîndu-și paharul la gură și ne face să ne gîndim că pentru un astfel de om frumosul gest al regelui din Thule ar fi un păcat de neiertat, căci, dacă l-ar face, n-ar mai vorbi, și multe taine ce dorm ascunse în cuprinsul mănăstirilor ar rămînea de-a pururi neștiute de nimeni.

(Seara, II, 505, 10, iunie 1911, p. 1—2).

TRECÎND PRIN LUVRU

Ce soartă ciudată au și statuetele ! Ele sunt ridicate ca să eternizeze o glorie, ca să spuie trecătorilor faima unei împliniri, ca să arate un simbol, ori să-și întindă puterea protegiuitoare asupra unei cetăți. Marea aripă a vremii însă trece peste ele, ciuntește ici un nas, fărîmă colo un braț ; ploile își sapă jghiaburile lor, umezeala le cariază, o sămîntă adusă de vînt își strecoară rădăcinile într-un creier de marmoră, ce nemaiputîndu-se împotrivi își fărîmă țeasta, și imaginea fidelă a celui ce-a fost devine

de nerecunoscut. Pământul le acoperă sub așternutul lui uniform și ele dorm o bucată de vreme, hîrlețul le scoate iarăși la iveală, un necrofor dibaci adună mădularele risipite, o corabie își întinde pînza în vînt, și gloria locală ce a stat poate vreme de veacuri într-o piață, sau a străjuit pe înaltul vreunui templu, transnigrează departe ca să ajungă în cine știe ce muzeu, sau să viseze sub cine știe ce acoperămint inospitalier.

Acolo, gurile de marmură sau de bronz ale celor ce tac de veacuri și stau rinduiți față în față, cînd vine soarele ori luna la anumite ceasuri și le coboară umbra de pe socluri, de se pot ajunge unii pe alții, cine știe ce povești triste își spun.

Ca niște veterani, poate, arătîndu-și una alteia rănile adînci ce le poartă, își istorisesc degradările prin care au trecut. Una, fără braț, și-aduce aminte de frumusețea mîinilor ei marmoreene ; o oglindă de metal ținea o altă în care s-a privit secolii întregi și acum își rostește jalea că nu-și mai poate vedea frumusețea ; un gladiu purta un războinic, pe care l-a pierdut în cine știe ce năvăliri ; o balanță era simbolul celeilalte, dar a scăpat-o din mînă ca și cum dreptatea ar fi fost un cuvînt van...

Oricum ar fi, coborîte de pe un fronton de templu, trunchiate de pe înaltul unei coloane, date jos din preajma unei fîntîni, oameni de bronz și de porfir, divinități de alabastru ori de granit, femei de fildeș ori de aramă, Sileni și Bacchuși hilari, Neptuni cu încolăcite barbe, ce și-au scăpat tridentul din mînă, ori funerare tanagreene ce-au străjuit cu urnele lor votive pe umeri somnul cine știe căror celebre curtezane, așa adunate la un loc de întîmplări, ele au ce-și spune pentru că au în-săși gura vremurilor.

Spre ele urcă eternele valuri ale prostiei omenești cît ține ziua, în diverse graiuri se răspîndește, căci prostia n-are țară și fiecare o aduce cu dînsul de unde vine.

Triste, reci și înghețate, ele își urmează visul lor etern. Păturile superpuse ale veacurilor ce s-au așezat liniștite și cu răbdare, una peste alta, răscolite de un cutremur și-au schimbat rînduiala și s-au găsit vecine fără voie.

Informă, nedibace și abia pipăită, un primitiv în care scînteia minții abia a prins să mijască, înduioșat poate într-un ceas posomorît de amurg lîngă un foc avar de vreascuri, pe cînd negurile nelocuitului pămînt veniau să se adune în preajma luminii, a căutat să-și concretizeze o imagine, să prindă și să facă dar vremurilor chipul unei ființe căreia nudul i se părea firesc și lîngă care a simțit poate un minut căldura viului ce vrea să se veșnicească.

Graiul nu era pe atunci, și cu toate acestea, informa imagine de silex vorbește, spune scînteia de dragoste ce naște, nevoia tovarășiei contra pustiului, contra tăcerii și a morții.

Faraoni de granit cu frizate bărbii și cu genunchii liپیٰ unul de altul, sfînxii trandafirii cu chipul de femeie și cu ghiară de bestii, păstrînd încă în ochii lor vizi toată nostalgia pustiurilor peste care aleargă liberul vînt, himericul cap de vultur care a văzut poate atîtea intrări triumfale a cine știe căror Radameși căzuți în pulbere, lîngă cărăbuși de bronz și alte gînganii infime, spun alte dureri și alte bucurii, alte înfrîngeri și alte glorii peste care soarele și luna au răsărit și au apus de nenumărate ori, fără să le mai lase nimic din strălucirea lor trecută.

Minusculul și grandiosul se învecinează, și povestesc că aceleași mîini, în dorul lor de artă, au știut să modeleze și să drăgostească și ce-i mic și ce-i uriaș, să facă în nebunia lor de visători să urce cîteodată un biet cărăbuș de bronz, cît un grăunte, pe trufașul munte al unei piramide de granit.

Trecînd prin lumea aceasta, îți pare că niște uriași, nemaiavind material disponibil, s-au apucat din fărîmiturile rămase să-și facă jucărele, ca să le treacă de urît...

Și hirlețul le-a scos și pe acestea, cazmaua grea a lovit și a dat veacurile într-o parte, mîna sacrilege a aprins torța și a intrat sub portalurile sacre, măștile de aur au căzut de pe fețe și un norod întreg de fantome a revăzut din nou lumina zilei.

Senine și în hlamide frumos drapate, altele parcă rîvnesc cer senin deasupra capetelor lor, vor nobile linii armonioase, ritmice mișcări în mersul celor ce vin și umblă, albe pinze ca zăpada legănîndu-se departe pe mișcătorul cîmp de ape albastre ce mărginește orizontul.

Posomorîte se văd și cer soare, aer și lumină, vor rumeniri trandafirii de amurg pentru nudurile lor divine, vor scări de marmură pe care să urce cei ce vin, pînă să ajungă la ele, vor diafane lumini de lună ca să le idealizeze contururile...

Și iată acum împărați ce nu le ajungea o lume, rigide fețe fără bărbii și mustați, imperioase măști ce nu știau ce-i îndurarea, fețe de gînditor, de filozofi și de poeți, ce țin încă un pergament în mînă, auguste chipuri de împărătese ce n-au atins niciodată pămîntul cu piciorul lor, decît pe covoare de purpură, că-și întind și ele umbra, căutînd să se ajungă una pe alta, ca să-și povestească tristețe și nesfîrșitele lor povești...

Și noaptea vine, în sfîrșit, alunecă peste coperișurile imensului oraș și biruitoare își întinde umbrele. Ultima prostie s-a înălțat, a rătăcit printre norodul acesta de marmură și de bronzuri și a tăcut, ultimul pas a sunat și el și divina liniște s-a întins în sfîrșit. Tirziu, un fanar coperit își va aprinde raza departe, ca un licurici, se va mări legănîndu-se în aer și nimeni nu le va mai turbura...

Triste, tăcutele guri își vor aduce aminte de țările lor, de ființa celor ce erau, de miinile ce le-au modelat, de simbolul ce-l întrupau, de toată trecuta lor splendoare, de multele cununi ce le-au fost aduse; și, care plîngînd floarea de asfodelă, care galbena floare de nufăr, care

verdea cunună de laur, dezrobită de pe înaltul soclurilor de rotundul disc al lunii, ce le cunoaște și le-a văzut întotdeauna, își vor ajunge umbrele și, cât le va mai fi sortit să stea împreună, își vor spune mereu împietritele lor dureri.

(*Minerva*, III, 1049, 17 noiem. 1911, p. 1).

ALAIUL VECHITURILOR

Regina Mab încă singură a rămas stăpînă pe spațiul infinit. În cărucioara primitivă, ea sfidează fără frică, întîlnind în calea ei păsările cu aripi de trestie și pînă, pe care le-a făcut omul în setea lui de libertate. Ea singură aleargă stăpînă pe vînturi, călătorește pe drumuri de nouri ce i se aștern, face popasuri pe poduri de senin, trece triumfală sub arcurile multicolore ale curcubeilor. Că o aripă frîntă de furtună a filfiit cu deznădejde unde, în univers, și că o viață mai mult s-a stins, ei prea puțin îi pasă...

Și un zbor întreg de aripi se avîntă cu toate acestea după ea, care ține recordul spațiului. Moartea nu-i decît un cuvînt van, căci e și ea o înălțare. Scăpați de greul lest al lutului, m vom înălța cu toții și vom pluti ca și Mab, frumoasa regină, în sferile albastre.

Fascinați de infinit ori de aurul care strălucește la capătul fiecărei etape, cei ce țin aripele merg fără să întoarne capul înapoi, să vadă dacă moartea li s-a urcat în cîrcă, și aleargă, ca și legendarul Wilhelm din balada Lenorei.

Și așa, acel „merg repede morții“, tristul adagiul al lui Bürger, a luat acum un înțeles deplin.

În București, cînd a zburat pentru întîia oară Biériot, am avut și eu norocul să-l văd, și notez pentru mai tîrziu ciudata priveliște ce o înfățișa capitala noastră în ziua aceea.

De pretutindeni, de prin mahalale și vecinătăți, poporul s-a trezit de mîncate, să vie să vadă pasărea-om. Și atunci, vehiculele cele mai extraordinare, căruțele cele mai ancestrale, tot ce, în sfîrșit, poartă roți și copite a fost scos la iveală, și atunci numai mi-am putut da seama ce repede pas a făcut civilizația.

Era o adevărată procesie, un nesfîrșit monom de lucruri eteroclite, cel mai bizar caleidoscop retrospectiv al tuturor mijloacelor de comunicație. Scuturate de praful ce le acoperea de cine știe cîte decenii, vechile rădvane, cu mușamalele coșcovite de ploi și cu pernele mîncate de molii, au duruit mirate văzînd lumina soarelui. Diligențe hirbuite care au stîrnit atîția nouri de praf în vremea lor, ducînd cu ele atîtea vești bune și rele, vechile diligențe, care au semănat poate atîtea leșuri de cai morți de-a lungul drumurilor, zgomotoasele bunici ale frumoaselor trăsuri de astăzi, care scîrțiau pe arcurile lor ne-elastice și dîrdăiau din geamuri pe caldarîmul sunător al orașelor cînd intrau în pocnetele de bice ale surugiiilor, au ieșit și ele, privînd cu ochii lor somnoroși civilizația și au scîrțit prelung, avînd aerul de a spune : „Da' greu somn am dormit !” Și iată și vechile tramcare, de cari stă legat numele lui Toma Blîndu, încăpătoarele căruți în care s-au plimbat toți bucureștenii și care mai ies la iveală și astăzi, prefăcute în sánii, cînd sunt zăpezile mari ; și iată și popularul car cu boi, venind legănat și domol, cu siguranța că tot va ajunge odată și el, oricît de repede ar merge ceilalți. Docare și faetoane de gală a cine știe cărui Moruzi sau Răznovanu, brecuri și cabriolette demodate, ce nu se mai văd încă decît în stampele

lui Szathmáry, cupèle și landouri în care și-a făcut intrarea cine știe ce prinț ori ambasador străin, bihunci și cîte poți să-ți imaginezi și să visezi, numai reprezentantul faimoaselor *chaise à porteurs*¹ nu erau, toate fiind acum rechiziționate și adaptate pentru paraliticii din spitale ori sanatorii. Veneau apoi vehiculele moderne, năstrușnicii muscali cu droștele lor, trăsurile de casă cu vizitiii și vafeții lor severi și bine gulerati, furgoanele militare, serviciile de ambulanță cu steaguri albe, bicicletele cu roțile strălucitoare, tandemuri, triplete, cuadrupele și, în sfîrșit, toate mărcile automobilelor și toate reprezentantele benzinei.

Ca un fluviu monstruos și crescut de ploi, ce ar fi tîrît cu el tot ce întîlnește în cale, așa era priveliștea șoselei în ziua aceea.

Un vuiet asurzitor, făcut din toate zgomotele, umplea aerul. Gemetele sfîșietoare de osii neunse, vîlcăreli de arcuri, pocnete de bice, sunetele de alarmă ale trompelor care cîntau pe toate tonurile. duruitul roților și pe lîngă acestea toate glasurile omenești te făceau să crezi că visezi într-adevăr un vis rău.

Bietele dihanii ce trăgeau înhămate la acest riu tulbur de lucruri disparate erau și ele alese parcă anume ca să arate toate frumusețile și toate decrepitudinile regnului animal. De la pur-sangul de rasă și pînă la gloaba de saca și de pompe funebre, toate erau reprezentate.

Intr-un avînt de nedescris, cumpănindu-se, legănîndu-se, ajungîndu-se pe drum, lăsîndu-se în urmă, privind cu fereștile lor sparte, prinzînd în treacăt soarele pe spițele lor, aprinzînd lumini fugare pe lanțuri și pe alămuri, împrăștiind toate mirosurile, de la leuca de păcură și pînă la chintesența de benzină, într-un exod nesfîrșit, așa mergea convoiul acesta bizar, înșiruirea aceasta de ani și de zile moarte, trecutul acesta funebru și dezmo-

¹ Litieră (fr.).

mîntat, ca să vadă plutind pasărea miraculoasă, triumful mult aşteptat al aripilor.

Ai fi zis că vin lucrurile însăşi să se vadă biruite, căci lucrurile păreau încă poate mai mirate decît oamenii.

Erau toţi reprezentanţii trecutului faţă de viitor, o decădere în faţa unei apoteoze.

Şi peste zgomotul acesta surd, peste lumea aceasta curioasă de rămăşiţi, peste moaştele şi fosilele atîtor vremuri, cari veniau să vadă din toate depărtările mahala-lelor şi împrejurimilor, pasărea măiastră s-a ridicat şi a spintecat albastrul, spunînd povestea vremilor viitoare.

S-a înălţat frumoasa pasăre şi a zburat sfidînd pămîntul. Cuceritoare a făcut largele-i ochuri, ea, cea mai nouă născocire a geniului omenesc, ca şi cum ar avea să stăpînească pe totdeauna infinitul şi nevoind să ştie că mîine, poate, va deveni şi ea, cum mîndrele ei aripe, o tovarăşe bună şi uitată a tuturor acestor ancestrale vehicule, care au ieşit din noaptea hrubelor şi a şurilor în care dormeau înmormîntate şi i-au făcut distinsa onoare ca să vie s-o vadă.

(Seara, II, 520, 25 iunie 1911, p. 1—2).

NICOLAE IORGA

Vorbim de un om care astăzi a sîrşit prin a fi popular, iar mîine sau mai tîrziu va deveni mitic şi va trece, desigur, în lumea legendelor.

Astăzi ni se pare firesc să fie aşa cum este, fiindcă toţi îl cunoaştem sau credem că-l cunoaştem, îi măsurăm activitatea, ne lovim pretutindeni de universalitatea lui.

Azi e concret, peste haina lutului, înveştîmîntă ca noi toţi, un sacou ori redingotă în zile de sărbătoare, poartă

pe genialu-i occiput o panama sau un sombrero. Cînd însă toate acestea vor deveni inutile și vestmîntul de ștofă va dispărea împreună cu cel de lut și de celule, atunci numai se va reîntoarce și va răsări pretutindeni, la capătul tuturor răscrucilor, de unde pornesc cărările, ca supraomenescul Bosco, care era semnalat deodată la cele patruzece de bariere ale unui tîrg.

Legendară figură a lui va reveni nălucitoare din paginile tuturor cărților și manuscriselor, din infoliile tuturor jurnalelor de pretutindeni și de peste tot locul. Amintindu-se figura lui și cercetîndu-i-se opera, povești vor umbla desigur, viață matusalemică îi vor dărui unii, puteri supraomenești, alții, căci altfel nici nu s-ar putea înțelege, dacă nu l-ai fi cunoscut și nu l-ai fi văzut cum lucrează, cînd ar fi putut să cristalizeze atîta muncă.

Povești vor umbla desigur, ca de alt rege asirian se va spune poate că, înfricoșat de curgerea vremii, el a hotărît să nu mai doarmă și să facă din noapte zi, iar din zi noapte, ca biruind somnul să oprească și timpul din mers și să și-l supuie voinței lui...

Capricioasa vreme însă le schimbă toate și mi-a schimbat și silueta cea dintîi, pe care am cunoscut-o.

În orașul pe care l-am cîntat l-am văzut întîia oară, și pe atunci era slab și deșirat, ca un țurțur. Singuratic era și puțin iubitor de oameni, afișînd pretutindeni cu voință poate paradoxa lui Ibsen că numai omul singur e tare.

Era un tînăr smolit la față, urzit din lîmii mixte, o siluetă bizară, tîrînd după el și acuzînd pe trotoar sunețul unui rețevei noduros, care-l întovărășia pretutindeni și pe care-l mînuia cu destulă dexteritate...

Și silueta aceea de normalist juvenil, încă romanțios, care atrăgea luarea-aminte și care deja avea un început

de popularitate, o întâlneai pretutindeni. Parcurgea spațiul, grăbit, totdeauna, înfloritele alei de tei ale Copoului trebuie să și-l aducă aminte, străzile și bisericile vechi, pe care avea să le închidă în cuprinsul atîtor cărți mai tirziu, de asemenea rafturile librăriilor în fața căroră cetea neobosit între filele cărților, precum și toate priveliștile fugare cari se răsfrîngeau în ochii lui mari ca niște lupe, și tot ce-a fost în Iașul copilăriei mele și a lui, desigur, că nu l-a uitat.

Un singur om se bucura pe atunci de prieteșugul solitarului, și acela era un tînăr cu mustața blondă, spînată la față și cu ochii albaștri. Acela singur va putea povesti mai tirziu amintirile vremilor acelora...

*

Simplificat de plete și cu apostolică și încălțată barbă, l-am regăsit mai tirziu la *Sămănătorul*.

Răposata revistă trecea pe atunci printr-o criză, căci numai din crize — afară bineînțeles de epoca subvenționată de minister, cînd erau directori d-nii Al. Vlahuță și Gh. Coșbuc — a trăit *Sămănătorul*, pînă la agonia finală.

Eram tineri pe atunci și ne trebuia un conducător, un tovarăș însă, un sfătuitor și un prieten.

Sămănătorul a mers și a creat curentul pe care îl știm cu toții. Cauzele dezmembrării însă au rămas ascunse și sunt multe. Printre altele, voi spune numai că cea dintîi a fost poate că personalitatea d-lui Iorga se acuza prea covîrșitoare și că el a uitat că și noi, ceilalți mai mărunți, aveam poate și noi o scînteie asupra căreia suflăm cu deznădejde ca s-o mărim și că poate era ceva și în sufletele noastre, că aveam și noi unele gânduri estetice ce poate nu se asemănau cu ale lui și că frumosul, pentru unii din noi, era poate altfel decît acela pe care îl vedea el.

Apoi, gruparea, dacă avea să-l urmeze, trebuia să meargă unde merge și riul, și riul își tira imperios afluenții, acolo unde dau toate riurile țării noastre, adică în politică. Aceasta ar fi fost un rău, desigur, căci toți acei ce am stăruit în jurul d-lui Iorga la *Sămănătorul* am sfârșit prin muncă îndărătnică și cinstită a ne afirma cu toții și a ne dezvăli, mult, puțin, personalitatea noastră. A urmat fiecare spre steaua ce-l chema, și nu a fost un rău acesta, desigur.

Cele ce dateresc însă vremurilor aceloră, în care am frecventat pe d-l Iorga, e dragostea de țară și de neamul nostru, sîrguința de muncă, dată prin marele lui exemplu și pietate pentru tot ce e al neamului nostru, toate aceste sfinte și mari lucruri, pentru care-i mulțumesc cu recunoștință.

Tot din vremurile acele, notez o impresie fugară. E vremea cînd se reacționa cu vehemență și cu lucruri conțondente chiar în contra franțuzomaniei. Notez aceasta, pentru că am fost fermecat și am visat citind multe pagini scrise de acest mare scriitor, nu mai puțin am fost zguduit de elocvența lui tumultuoasă.

Era într-un amurg de marte, și grupuri turbulente de studenți grăbiau, îngrămădindu-se în sala unde astăzi răsună cîntecele destrăbălate ale femeilor unui cabaret bucureștean.

Capete brune și blonde se îngrămădiau, o atmosferă de răzvrătire parcă plutea și o lumină tulbure năvălia pe geamuri. Zgomotul însă și discuțiile tăcură, un braț ridicat în aer, ca brațul unui alt Crist ridicat peste valuri, potoli tumultul. Un cap de mag, înfășurat în barbă, apăru și un glas în care vibrau toate emoțiile, o precipitare de cuvinte, o goană de propoziții, o *fantazia* de fraze

se dezlănțui în aer. O putere elementară de uragan trecea în glasul acela, omul transfigurat, ca un anacoret, ca un rătăcit din altă lume, vorbea făcând procesul boierilor de astăzi, în comparație cu boierimea veche. Cuvintele lui biciuiau, arzătoare, ironia își arăta dinții scilpitori, duioșia găsia culori de o frăgezime minunată, cugetarea aprindea licăriri fantastice, și masa ceea de capete tinere, grămada aceea de energii, peste care trecea marele vînt al elocvenței, se pleca asemeni unui lan de spice, se îngemina pierzîndu-și propria conștiință și făcîndu-se una. Un gest să fi schițat atunci dominătorul, un singur gest de răzvrătire, și toată masa aceea docilă l-ar fi urmat oriunde și pretutindeni.

Și eu eram în tulbura masă și nu mai eram un tînăr ca acei în grămada căroră eram pierdut. Eram un om încercat de întîmplările vieții, și cu toate acestea, mărturisesc, i-aș fi urmat fără să stau un moment la îndoială. Era elocvența care tîrăște masele, suflul puternic care nu cunoaște stavilă, avîntul neînfrinat care te duce la baricadă. El, însă, n-a făcut gestul acela care i s-a atribuit mai tîrziu, ci cu vorbe domoale și liniștitoare a povățuit pe toți să se întoarne acasă. Elocvența însă nu cunoaște friu și elanurilor tinere nu li se poate pune zăbală...

*

A venit însă și vremea răsplatei, și multe guri rele au tăcut, nămolul de tină s-a zăgăzuit în altă parte, invecțivele s-au lovit ca de un zid puternic și s-au dovedit neputincioase și cel atît pizmuît și negat și-a deschis singur porțile și a intrat triumfător în templul unde dacă ar avea mai multă energie ar reedita gestul lui Christos cu fariseii.

În fața acestei selecții umane, care, desigur, nu pe cale naturală s-a făcut — cum zic — în fața acestor nimbați

de virgula sfântului Duh, pe care le-au pus-o nu știu cine pe frunte și care priveau la el, ca la o spaimă a vremii, l-am revăzut în sfârșit triumfător.

În jurul potcoavei de lemn, după care se adunase ancesralii nemuritori ca în jurul cinei cea de taină, s-a frînt de acest apostol al vremilor noastre, pîinea de lumină și energie pe care a plămădit-o el. Pe multe fețe am văzut trecînd o înduioșare, pe multe altele, convingerea micimei lor, multe gesturi stînjinite am văzut ca și cum afirmau că întîmplarea i-a adus acolo și că ei n-au făcut nimic pentru aceasta. Mulți aveau aerul de a-și cere iertare. Exemplul energiei și al muncii neobosite intrase și acolo, suflul marilor isprăvi rătăcia și sub grinzile templului și tot ce era în sală se bucura în sfârșit că a venit un om...

Și acum, ca să isprăvesc ca o dulce imputare față de cel ce-mi spunea odată că-mi prăpădesc vremea inutil cîntînd florile, aceste minuni dumnezeiești care ne dau atîta mulțumire, voi povesti că ultima dată cînd l-am întîlnit l-am surprins cumpărînd flori. Mușcate roșii, ca să ridă în glastre poate, și un trandafir de lună își alesese și le privia cu o neîărmurită dragoste, precum — ori și care ar fi opinia lui — îmi privesc și eu volumașul meu *În grădină*. Și dacă l-am întrebat de cînd i-s dragi florile, mi-a spus că și-a făcut o grădiniță la Văleni și cînd i s-a urît de oameni și de documente se coboară în lumea lor și se desfată zilnic, plivindu-le de buruiiana rea, ce le năpădește, regretînd că nu poate face astfel și cu buruiiana rea din omenire...

(Ramuri, VI, 18—19—20, mai-iunie-iulie
1911, p. 389—394).

PRINOSUL UNUI ICONOCLAST

Cuvîntare ținută la Galați, la dezvălirea
monumentului lui Eminescu

A-te urca pe un soclu înseamnă a înstăpîni un fragment de univers, de unde alungi viața; înseamnă a pedepsi o marmură să ia o formă, ce n-o mulțumește poate; înseamnă a adăoga o umbră mai mult pe pămînt, o umbră care de cele mai multe ori nu e decît umbra unei umbre.

Cugetare de iconoclast, veți zice, și nu veți fi departe de adevăr. Dar cine și-a plimbat ca mine reveriile prin grădinile, piețele și parcurile noastre, căutînd o rimă sau o imagine, a trebuit să gîndească așa.

De pretutindeni, de la roata oricărei răscruci și din afundul oricărei cărări, un om de piatră sau de bronz și-a întins brațele acoperindu-mi orizontul. O armată de pedestaluri baricadează trecutul; un norod de anonimi îmbrăcați în redingote, ori în fracuri impecabile, sfidează; o pleiadă de morți, a căror pleoapă trebuie închisă pentru a doua oară, privește cu încredere viitorul...

Forma aceasta nouă de idolatrie a mers prea departe, și vechiul idolatru, cînd idolul nu-i mai slujea la nimic, nu se sfia să întindă o mîină sacrileje și să-l dărîme la pămînt pentru a-și clădi un altul.

Ca să clădești trebuie să dărîmi și să netezești locul, și apoi e o nebunie a crede că gloriile sunt eterne. Un nume și un leat săpat pe o piatră nu mai spune (sic) nimic atunci cînd lentila faimei și-a întors fața aiurea și un sfînt trepanat de aureolă veți conveni că devine un simplu om de rînd.

Edilii vechii Rome aveau dreptate cînd intrau cu ciocanul în mîină în pădurile de statui ce acopereau forurile și piețele și percutau vechile glorii ca să facă loc celor nouă. Un norod de idoli cădea la pămînt, împrăștiind tîndări de lumină, un nou venit lua loc pe vechiul soclu, un

discurs mai mult se ținea, vremea îl lua în primire dîndu-i patina necesară și toată lumea era mulțumită.

Noi, în norodul acesta de postumi care au murit de două ori, ridicăm azi un monument unui om ce nu avea nevoie să se ridice pe înălțimea unui soclu pentru a putea privi peste vremuri.

A-i face onoarea aceasta înseamnă a-l pune în rîndul celorlalți, și pînă ce edilii noștri nu vor decreta hecatomba, pînă ce selecția adevărată între marmure nu se va fi făcut — cel de piatră astăzi va fi străin pe soclul unde l-ați așezat.

Noi cei care am dibuit pe urmele lui gigantice, noi cei care l-am iubit și l-am urît o simțim aceasta. L-am urît, pentru că în umbra pe care o face un munte uriaș arar mai poate ceva să crească. Personalitatea lui covârșitoare încremenise formele în tipare cu neputință de sfărîmat, adunase toate florile și imaginile ca și cum n-ar mai fi voit să lase nici una după dînsul. Pe cînd el își desfăta creștetul în lumină, bucurîndu-și privirile de priveliștile ce le vedea în zări, noi nu mai găseam nimic de spicuit și, rămași în umbra lui, îl întilneam pretutindeni oriincotro am fi vrut să apucăm.

L-am iubit însă, pentru că ne-a făcut să rîvnim spre lumină, să stăruim în căutarea altor flori, pe care le bănuiam și nu le vedeam nicăiera încă, să ne ridicăm brațele spre alte mirajuri care năluceau în zări.

Universul e plin de forme și culori și simțurile, dincolo de viața conștientă, atunci cînd gîndul nu mai poate merge înainte, caută, dibuiesc și presimt o altă lume, în care alte forme se schițează, în care alte culori nălucesc, în care alte sunete vibrează. Dincolo de marile și eternele decoruri ale naturii pămîntești, cerul își boltește imensa lui cupolă și nemărginirea începe. Glasuri aleargă, se încrucișează și se întilnesc, vedenii poate umblă și ne ating în treacăt, doruri și porniri necheltuite încă își caută un

adăpost și toate firele nevăzute, ce ne leagă cu viața universală, vibrează la trecerea noastră.

Ca să pătrunzi în lumea aceasta încântată, în care poate totul e ritm și armonie, pentru ca auzul tău să poată prinde miile de zvonuri care rătăcesc și urcă din prăpastia albastră, pentru ca să ghicești tănuitele corespondențe ce ne leagă de nemărginire, mintea nu e de ajuns, analiza nu are ce căuta și sufletul singur trebuie să le simtă și să le perceapă. Poezia singură și imaginația poate da un corp acestor visuri.

De aci va naște frumusețea, inutila și trista frumusețe, care pentru cei mai mulți ce stau poate de față astăzi la dezvoltarea bustului marelui nostru poet nu e nimic. Și nopțile și zilele cheltuite în căutarea ei, o pierdere de vreme.

A exprima inexprimabilul, a da o formă lucrurilor in-forme, a-ți pierde timpul cu alternarea monotonă a cadențelor, a trezi prin ritm sensibilități adormite, a face din cuvinte un leagăn cu care să adormi durerile altora, a desena un suris pe o gură ce-a uitat poate de mult să ridă, printr-o fericită corespondență de imagini sau de sunete, și din toate acestea să faci să nască frumosul, pe care să-l dăruiești contemporanilor tăi, poate fi ceva mai sublim ?

Răspлата însă vine, și nu e aceea a statuii, nu e aceea a gurii care tace, ci a tristei guri care a rostit atâtea frumuseți prefăcute în cintece și le-a dat drumul în lume ; aceea a versurilor lui, ce ca un stol de păsări sonore și-au întins aripile și-au zburat din casă în casă ; e a cărții în care și-a închis visurile și pe care aplecați am visat cu toții ; e a graiului însuși, pe care el l-a făurit în adevăr și îl vorbim noi astăzi.

Deci, stăpânește-ți fericit fragmentul de univers pe care l-ai cucerit, suirea ta pe soclu înseamnă o biruință, nobila ta formă glorifică marmura ce o poartă, și dacă e adevărat, cum spune un alt poet, că „bustul supravie-

țuiește adescori cetății", pelerini întârziați vor veni și atunci de pretutindeni să se încline înaintea ta și să-ți aducă în locul cununii de spini pe care ai purtat-o cît ai trăit cununa de lauri și de flori, ce ți se datorește.

(*Rampa*, I, 2, 17 oct. 1911, p. 1)

ULTIMELE PAGINI

O, misterioasă și tainică pasăre cu nevăzute aripi, suflet, cum știi tu să renaști și să-ți iei zborul din nou; Phoenix misterios, ce dreptate am avut să cred în tine, cînd am început să scriu primele pagini ale acestui volum!

Ca un Lazăr reînviat, mi-am scuturat giulgiul albelor pagini și am privit din nou viața și n-am blestemat-o ca dînsul, ci cu soarele ce mi-l dăruia primăvara, cu viorelele și toporașii presărați sub pașii mei, cu galbena floare a cornilor timpurii înfloriți, cu sfiosul verde ce abia îndrăznia să mijească în vîrfurile fragedelor ramuri de liliac, m-am bucurat și am binecuvîntat prisosul de putere ce rămăsese în mine.

Albe, zăpezile acum se aștern, mistice roze de jăratec fărîmă focul în gura vetrei, priete, los luminează cercul alb de lumină sub globul lămpii, spre seară, și noile mele visuri laolaltă cu gîndurile vechi, trecutele mele amintiri și cele de mai curînd, se strîng iarăși în jurul meu și mă îmbie să nu le las să piară și să le dau prinosul ce li se cuvine.

Tihnitul sanatoriu, cu mobilele lui albe, îmi revine în minte, îndoiala și deznădejdea celui ce visa privind cu fruntea lipită de geamuri la negrii copaci de afară, prin ramurile cărora surele neguri yeneau să se așeze ca niște

pasări obosite, se redeşteaptă iar şi o clipă reuălesc încă o dată ceasurile acelea funebre, cînd mintea ajunsă la marginea unui negru hotar sta înspăimîntată, neîndrăznind nici să privească înainte, nici să se întoarnă înapoi.

Spectral şi trist, ca trimis de o oglindă în care ar bate luna, un chip de om ce-mi seamănă ca un frate vine spre mine cu un suris obosit şi mă priveşte în faţă, mirat parcă de-a se vedea pe el însuşi, cu ochii licăritori şi plini de nădejde. Umbrît de noapte e conturul lui şi nesigur, albă de nesomn îi e faţa şi albe miinelo lipsite de singe, adînc brăzdată îi e faţa şi fruntea, şi dezordinea foilor şi hîrtiilor aruncate pretutindeni povestesc şi mai mult descurajarea ce-l apasă...

Cu pas umbrît şi cu un deget milostiv dus la gură, somnul însă a intrat într-un ceas de noapte tîrzie în odaie, a deschis încet ferestrele să intre bogat suflul primăverii, mi s-a aşezat uşor la căpătii şi, întunecîndu-mi albul pernelor cu umbra ei, mi-a dat hodina după care rîvneam de atîta vreme.

Una după alta, s-a înşiruit de-atuncea negrul norod al slovelor, şi am început din nou să scriu, adunîndu-mi visurile pierdute.

Spre bucuria celor ce m-au înconjurat cu simpatia lor, am început să cred din nou în mine ; şi spre neplăcerea şi pizma celor ce aşteptau să-mi citească epitaful, mi-am pus toată rîvna şi încăpătînarea să-mi scutur, din faldurile giulgiului unde aţipisem o clipă, gîndurile, imaginile, visurile şi fanteziile ce le-am găsit pe hotarul acela întunecat de unde nu mai îndrăznieam să privesc nici înainte, nici îndărăt.

Prietenos, cercul alb al lămpii m-a găsit de atunci în fiecare scară sub el şi mă va găsi totdeauna, cît timp energia va dăinui în mine.

Negre, subt lumina ei, mi se vor înşira gîndurile, ca într-un răzor miraculos ale cărui flori le culegi în fiecare seară şi găseşti altele nouă odrăslite la loc a doua zi, voi

intra neobosit ca să culeg mănunchiuri pentru a le împărștia darnic în calea mea, șagălnic ca un călător plictisit de cale voi ridica din cînd în cînd un cuvînt greu ca o piatră ca să-l arunc în grădinile vecinilor, misterios ca un zoolog ce trezește o amibă cu un strop de apă, voi picura calda lacrimă pe o amintire ca s-o fac să renască, și astfel voi mulțami puterii ocrotitoare ce m-a lăsat să mai întîrzii printre cei vii.

Iar cînd cel cu pas umbrat, care a intrat odată, într-un ceas de noapte tîrzie, în odaia mea și mi s-a așezat ușor la căpătii, întunecîndu-mi albul pernelor cu umbra lui, mă va îndrăgi cu totul și mă va lua cu el în lumea lui brăzdată de cărări negre ca și multele linii de slove pe care le-am scris, cu un deget dus la gură îl voi urma liniștit și împăcat și voi intra în marele imperiu al tăcerii; nepăsător în ce anumită categorie de scriitori mă vor cataloga contemporanii mei.

1 decembrie 1911

STELUȚA

FANTAZII ȘI PARADOXE

STELUȚA

Orășelele de provincie sunt ca niște muzee în cari rămii surprins regăsind lucruri pe cari le-ai văzut odată, mode ce dorm uitate prin vitrine, portrete vechi ce-au comemorat o faptă peste care a curs nepăsătoarea năvală a anilor.

Diferitele districte sunt multiplele ocheane ale unui panopticum, făpturile și lucrurile pe cari le vezi sunt la fel, sau ți se par așa, și cu toate aceste, dacă-ți fixezi bine atenția și vei avea puțină răbdare ca să privești, vei vedea că, deși toată lumea aceasta, ce se mișcă îndărătul ocheanelor de sticlă, pare aceeași, e totuși aparte, deși din același neam, are nuanțe deosebite, deși arată un vag aer de familie, la întâia privire, e cu totul neasemănată, dacă o cauți de aproape.

Oricum, toate sunt mai prietenoase, oamenii au un aer mai potolit, atmosfera patriarhală mai dăinuiește încă, vechile cîntece sentimentale mai urmează să răsune și să te înduioșeze cu farmecul lor negrăit.

Steluța lui Alecsandri răsare încă fidelă pe cerul provinciei, și taraful de lăutari ce-o cînta pe înaltul unei eştrade, într-o cafenea obscură, m-a înduioșat ca și întâia oară cînd am auzit-o.

Două viori, un clarinet, un violoncel plingător ca un glas omenesc și un contrabas s-au pus de acord pentru a reinvia apusa romanță.

În amurgul ce împânzea lumina, cei cinci oameni, ce aveau să evoce o stea, cu un aer trist și funerar aproape, ca și cum ar fi pus ceva misterios la cale, au prins să se întrebe din strune și din clape. Un arcuș a filat o notă și o lungă șuviță de păr alb desprinsă s-a rupt și a plutit o clipă în aer ca un funigel rătăcitor. O șoaptă gîngavă, scăpată dedesubtul unei clape ca dedesubtul unui dinte bătrîn, a alergat parcă să întîlnească nota filată; tremolo, ca un pas greoi și nesigur, ce-ar trece deasupra unor dale clădite peste o boltă, contrabasul a urmat și el să răspundă că-și aduce aminte.

Aerianele punți întinse de vibrații au ajuns de la om la om; ca niște fire nevăzute, sunetele, dezrobire din înaltul unui arcuș, au înfășurat molatec clarinetul, s-au furișat trecînd pe gîtul bătrîn al contrabasului, au revenit în meandre, s-au aninat pe după cuiele negre ale violoncelului și i-a prins pe toți parcă într-o plasă nevăzută, într-un paianjeniș aerian de simpatie.

Și, puși de acord, legați așa ca niște credincioși într-o rugăciune, taraful a început să cînte.

Glas omenesc ca să plîngă cuvintele nu s-a ridicat, dar romanțele cunoscute n-au nevoie de cuvinte. Rotunda gură, ce face de obicei o pată de umbră într-o ramă de fildes, nu s-a arătat peste capetele celor strînși în comuniune; și nici nu era nevoie de ea, căci cei ce cîntau mimau în același timp, sau mai bine zis, sculptau fără de voie, cu gesturile lor, deznădejdea amară a absentelor cuvinte.

Melancolic, aproape perpendicular, ca și cum ar fi fost rățezat de pe grumaz, se rezema capul primului vio-

rîst pe străvechea lui vioară ; plin de deznădejde și pasionat de-ai fi spus că strînge în brațe un trup pentru o ultimă îmbrățișare, se pleca cel mai bătrîn peste contrabasul lui ; cu sprîncenele arcate în circonflex își săruta vîrfurile clarinetului, ca pentru o despărțire, cel ce-și tremura degetele pe clape ; pasionat, asemenea unui amant ce ține pe umăr capul iubitei lui, cercînd s-o înduioșeze cu amintiri trecute, își ținea cel mai tînăr dintre ei violoncelul, șoptind ca într-o ureche imaginară ; și numai secundul, dintre toți, osînditul să fie isonul, părea absent și avea aerul să spuie cu gestul lui monoton : „La ce bun să vă mai înduioșați și să plîngeți o biată stea pierdută ?“...

Așa cîntau în amurgul acela întristat cei cinci oameni durerea unei stele, și nicicînd durere mai adevărată nu m-a înduioșat și nu mi-a adus lacrimi în ochi fără de voie.

Lungă și tremurătoare, plîngerea romanței, trezită din strune și din clape, din lemne sonore și din tremurate degete, din brațe ridicate în aer și din suflul puternic ce umflă un piept, se răspîndea, picurîndu-și lacrimile nevăzute în paharele de bere începute ale rarilor clienți, în goalele cupe rămase pe margini de mese, în farfuriile de pe etajere ce se trezeau și ele vibrînd, în ochii tînărului chelner ce avea și el un suflet sentimental, pe umedele mustăți ale bătrînului patron ce ofta, aducîndu-și și el aminte, și în sufletul meu ce venea și el să caute o altă stea călătoare.

Astfel am reauzit străvechea romanță uitată de demult, într-un orașel de provincie, departe de Capitală, unde modele se schimbă într-una, figurile și gesturile se primelesc mereu, iar tristețile și sentimentalele cîntece ale bătrînilor noștri nu mai trezesc lacrimi în ochii nimănui.

(Sub titlul *Romanțe vechi*, în *Minerva*, IV, 1173, 25 martie 1912, p. 3)

Ca un gând rău noaptea se tîrăște și o mîhnire neînchipuită urcă din lumea plantelor. O umbră umedă și verde, ca răsărită din adîncul unei mlaștini, topește formele, și în toată mîhnirea aceasta sufletul meu dornic de lumină luptă și el, ca o flacără ce stă să se stingă...

Așa trebuie să fi fost la începutul lumilor, pe atunci cînd regnul vegetal stăpînea pămîntul. Arbori și plante uriașe, ierburi ori flori monstruoase, în aburii ce stăpîneau de-a pururi, trebuie să se fi strevăzut ca în fundul unui vis, sau ca o natură zămislită și căzută în adîncul unei ape.

Și cum nu se auzea un cîntec pe atunci ori un trîl sfios de pasăre, cum nu bătea un fluture din aripi și nici pas nu suna ca să trezească ecouri, astfel e și în colțul acesta de natură, unde ne găsim amîndoi după o dulce zi de dragoste...

Singurele puncte de senin sunt ochii tăi ; dar nu știu cum, prin ce misterioasă ambianță cu cele ce ne împresoară, s-au depărtat și s-au făcut străini, de parcă nu mai sunt ochii ce i-am sărutat cu cîteva clipe mai înainte. Mîna ta e rece și inertă, ca și cînd tot sîngele s-ar fi retras din ea, și parcă negurile verzi, ce s-au ridicat, au pus ca un zid fragil și diafan între noi. O exalație puternică de foi moarte s-a trezit în aer, și cîteva lacrimi de ploaie, căzînd din ram în ram, au prins să sune.

Tu ți-ai retras mîna și ai pus un spațiu între noi doi, și gestul acesta l-ai făcut cu atîta energie, încît am înțeles că era o luptă în tine, o voință de a te recăpăta, de-a afirma că ești singură în fața naturii. Și-atunci, privînd trist la tine și împrejurul meu, am văzut ca într-un fulger că în toată lumea aceea ce ne înconjură, în toată frăția aceea aparentă de ierburi și de ramuri ce se amestecă, în toate trupurile acelea vii, în care urcă și stăruie

ceva, e o tendință numai : aceea egoistă, de a fi singur și de a lupta pe socoteala sa pentru a-și apăra ființa.

Frunzarele făcute valuri cînd bate vîntul, masa aceea verde care mișcă, freamătă, se despletește și se îndoaie, pîrînd că e un singur trup ce se împotrivește contra furiei distructive a morții, e o părere numai, și fiecare creangă ori foaie, pentru ea luptă, căutîndu-și partea de soare.

Și-acum cînd moartea era pe aproape, în nemișcarea asta, rigiditatea fiecărui fir de iarbă, înțepenirea dreaptă a fiecărui arbor, lupta îndărătnică a fiecărei flori vedeau și mai bine aceasta. Fiecare părea că vrea să amîie un sfîrșit, să prevină o agonie. Fiecare părea că vrea să lupte dirz contra toamnei, nepăsător de soarta celui de alături.

Și cu cîteva zile înainte, cînd soarele ardea peste toată lumea aceasta, creangă cu creangă se înfrătea, foaie lingă foaie se alătura, floare lingă floare își pleca obrazul și din mișcarea aceasta porneau un murmur dulce, vroind parcă să întregască o simfonie, să arate ce strîns sunt legate între ele și cît sunt de mult odrasla aceluiași pămînt.

Și cînd gîndeam acestea, tu dreaptă te-ai ridicat de lingă mine și, fără un cuvînt, fără un gest, rigidă aproape, ai pornit pe cărăruia pe care ne întorceam de obicei aproape îmbrățișați spre casă. O foaie galbenă s-a desprins dintr-un înalt de creangă, a plutit ca un fluture obosit și a căzut pe urma ta. Și un cuvînt n-am îndrăznit să îngin nici eu, înțelegînd că strigătul meu ar fi înfiorat și mai mult tăcerea. Și te-am lăsat să pleci, urmînd instinctiv pilda ce mi-o dădea natura împrejmuitoare. Am respectat simțirea ta, așteptînd raza prietenoasă de soare, ce va da un alt aspect naturii.

Și rămînînd în singurătatea aceea, am lăsat să crească noaptea.

Și noaptea, mai verde, mai tristă, mai spectrală, a crescut, învăluindu-mă ca o apă și nemaiavînd alături

căldura minii tale, nici picăturile de senin ce sunt ochii tăi, m-am lăsat și eu gândurilor triste. Am înțeles că suntem singuri, că ori și ce-am face și oricît de puternic ne-am uni gurile cînd poruncesc simțurile, că oricît ne-am încheșta brațele și am căuta să ne facem numai un trup, suntem tot singuri, oricînd și pretutindeni singuri.

Și între acestea, printre crengile unui brad, luminile orașelului îndepărtat au clipit una după alta ca niște stele licăritoare, au tremurat, pînă ce întregul brad s-a aprins ca un uriaș pom de Crăciun, care m-a făcut să sper că vor mai veni zile dulci și că albastrul ochilor, care m-a făcut să sufăr în seara aceea de toamnă întunecată, se va limpezi și va răsfrînge în el a tîlfa natura și gândurile ei ascunse.

(*Seara*, I, 313, 23 noiemb. 1910, p. 2)

NUMARUL 27

Pe un tablou al „Junimii“

Am sub ochi tabloul comemorativ al „Junimii“, o serie de capete care se etajează, o piramidă de efigii care se suprapun, o îngrozitoare hecatombă de decapitați, pe care cine știe ce erou sîngeros și plin de ironie și-a pierdut vremea să le clădească craniile ca o pildă că toate trec cu vremea...

O hidră amenințătoare cu șaptezeci și patru de capete privește cu încredere viitorul, un strugure monstruos făcut din boabe diferite atîrnă într-o ramă pe un fond negru de culoarea infinitului, o pleiadă de ambiții se înfățișează sub diverse măști, o vecinătate de necunoscuți se luminează de aureola acelor cîțiva fericiți ce-au izbutit

să-și scoată capetele dincolo de negrul cerc pe care moartea îl ține, ca un clovn sinistru, la intrarea neantului.

Nepăsător și cu același gest teatral și automatic, postulul Nestor Hayek¹, după ce s-a acoperit cu funebrul giulgiu de mușama, ca să facă întunerec în straniul lui aparat în care toate se văd pe dos, ne-a lăsat medalionul acesta ciudat, intrînd apoi pentru totdeauna în camera-i obscură.

Și obiectivul n-a ales ; a fost nepărtinitor și indulgent cum i se cade să fie oricărui obiectiv, s-a înduioșat și a înscris, și-a deschis pleoapa, ca un ochi ce stă mult la întunerec, și a prins ce a văzut pe retina lui, bun și rău, frumos și urit, ca un ochi operat de cataractă, ce se bucură de lumina ce i-o redă un operator.

Și chipurile, imperioasele și simandicoasele barbișoane, lucitoarele chelii, unde asaltul sistemului pilos s-a oprit ca în fața unei redute cu neputință de atacat, spîinatecele figuri virane, peste care parcă ar fi trecut un nemilostiv taifun, nesfirșitul exemplar ieșit din fundul lacului Caspic, ce te miri cum a mai putut să impresioneze sensibilă membrană și să poată grefa întunerec peste întunerec, ninsori timpurii pe virfuri de piscuri, precum și precocă senilități pe abrupte povîrnișuri, toate laolaltă, ca în fundul unui ochi uriaș ce-ar avea șaptezeci și patru de irisuri, au venit să se așeze, ca tot atîtea pupile, peste care recea, imperioasa și violeta pleopă a morții de mult s-a lăsat.

Și eu, de la marginea neantului meu, privesc atîtea neanturi ; eu, de la capătul stăruințelor mele și trudnice-lor ambiții care mă îmboldesc, mă uit la atîtea ambiții și trude ațipite ; eu, cel ce am pozat cu atîția alți tovarăși ai mei în fața atîtor obiective, privind medalionul acesta, încep să mă înfior și să simt întunerecul, doliul și frigul nepăsătoarei camere obscure.

¹ Fotograf în Iași.

Ca pe o hartă sculptată, trec mina peste tabloul acesta, ca un orb ce-ar pipăi cu degetul relieful ce-l lasă un ascuțitș pe o suprafață lucie, ca pe întinsul unor ape ce le-a sorbit focul lacomului soare, lăsînd să li se vadă tîinui-tele prăpăstii și vulcane ce le ascundeau în fundul lor, călătoresc și mă mir cît de puține înălțimi au rămas, pe care să mă pot urca spre a privi mai de aproape cerul. Cît curios și zbuciumat continent, ce amestec de linii mixte a lăsat linia orizontală a apelor reîntorcîndu-se în soare !

Goale de pupile au rămas multe irisuri, împrejmuite de neant au rămas ovalele gl' buri întoarse, neîndurate s-au lăsat întunecatele cortine ale dibaciului operator peste atîtea trufii, chipuri anonime reprezentate printr-un număr sunt astăzi majoritatea acestei pleiade, cercuri de-a dura date pe panta nepăsării, cele mai multe din cercurile ce-au căutat să facă un mănunchi...

Serioasă însă, tristă aproape, tinără încă, voluntară totuși, privește enigmatică figură a marelui *Caragiale* din alveola acestui grup de coralier, un număr al mulțimii este și el pe tabloul pe care îl privesc, ca un ocnaș într-o celulă, ca un osîndit la veșnica muncă, ca un stigmat pe umărul lui poartă și el un număr, acela de 27, dar numărul acesta i-a fost cu noroc.

27 ianuarie 1912

(*Flacăra*, I, 16, 4 febr. 1912, p. 124—125)

PE UN VOLUM CE NU SE MAI CITEȘTE

La o anumită vîrstă, viața-i făcută din regrete, din însemnări răzlețe, pe margini de cărți, din scrisori vechi și pagini uitate. Ele sunt patrimoniul unei vieți trecute, relicviile scumpe pe care le porți pretutindeni, unde te

duce soarta, prisosul sentimental pe care îl revarsă su-fletul în ore tănuite. Săltarele, dacă n-au fost devastate de mîni geloase, păstrează în ele ca un crematoriu ce a mai rămas din cel ce a fost altădată. Eu am păstrate multe și, cînd mi-e dor de trecut, mă închid în casă și le reci-tesc cu drag. Răscolesc și-mi aduc aminte, și așa am dat și peste niște scrisori ale lui Păun.

Recitindu-le, am revăzut ca prin farmec Roma, m-am văzut cu el pe înaltul terasei grădinii Pincio, privind amurgitul soarelui ce cobora îndărătul cupolei Sfîntului Petru. Venind dinspre Corso, echipajurile elegante se țineau lanț, și elegantele zilei veneau să-și arate toale-tele, făcînd ocolul grădinii. Sub ramuri, busturile de mar-moră, de pe înălțimea soclului, priveau impasibile cu ochiul lor de piatră alaiul acesta trecător ca sigur de ne-murirea lui. Ploile și umezeala, însă, le cam deteriorase la mulți nasul; păsările, cu fantazia lor decoratoare, îi respectase prea puțin pe mulți. Florile minunate își răs-fățau policromia lor strălucitoare, și ca alte flori ambu-lante scăpate din straturi, seminariștii cu rantiile lor de diverse culori luminau umbra, se proiectau pe zidurile masive de verdeață, se adunau în mănunchiuri, ori dis-păreau brusc, ca niște efecte de prismă. Un colb vioriu de floare de liliac scuturată rătăcea, și noi, pe lespezile calde, priveam și visam, neștiind că în curînd ne vom despărți pentru a nu ne mai vedea.

Seara aceasta liniștită, pe înaltul terasei grădinii Pincio (nume pe care și l-a ales ca pseudonim), e suprema amintire ce-o am despre dînsul.

Eu am căzut bolnav apoi, și n-am să uit niciodată cu ce grijă și dragoste de frate m-a îngrijit. În orele de acal-mie, cum eu nu mai puteam să umblu, așezat pe marginea patului meu, el căuta să-mi deslușească impresiile lui, să-mi spuie ce-a văzut fără de mine. Povestea frumos, și mi se pare ciudat că nimic din acele impresii nu s-a resfrînt în puținul cît l-a scris. Era un senzitiv timid și

blajin, și dacă versurile lui se par demodate astăzi, nu trebuie să se uite că pe atunci aducea o notă nouă și că la vîrsta aceea nu era destul de format, ca să fi putut da tot ce ar fi fost în stare. Nu era o poezie rafinată de om cult, pe el nu-l obsedau citirile și complicațiile autorilor străini, el simțea și trăia pe socoteala propriei lui simțiri, și era un înfrînt, deși mulți au căutat să găsească accente de revoltă în opera lui.

Din Roma și din trecerea noastră prin Italia nu găsesc nici un rînd, nici o imagină în versurile lui, cîteva note stinghere și palide doar într-o pagină de proză, unde spune că a trecut prin Bologna, Veneția și Florența. Și eu mi-aduc aminte, cu toate acestea, de multe lucruri care l-au impresionat adînc. Îmi aduc aminte că la Bologna, în orașul acela tăcut și trist, ne-am dus împreună într-un fastuos cimitir, făcut din galerii de marmoră, cu urne pline flori, cu molizi și ciprezi funerari. De-a lungul galeriilor, împodobite de statui rigide, în aspectul somnului din urmă, ne văd cum treceam, orbiți de literele aurite ale inscripțiilor, și cum ne-am oprit la un simplu monument de piatră, fără flori, fără ornamente, fără nume, subțire care dormea, desigur, un om care vroise să i se șteargă amintirea trecerii lui prin lume și lăsase să i se sape în piatră numai următoarea laconică inscripție, făcută din aceste două vorbe :

„Amabat nescire“¹.

Un om unic pe lume, care nu voia să se știe nici cine a fost, nici cînd s-a născut, nici cînd a murit, un om care intra în veșnicie cu siguranța că toate sînt deșertăciuni și că el nu e decît un fir de praf mai mult, ce reintră în ordinea eternă a lucrurilor. Ca o sfidare stăteau aceste două vorbe pe simplul bloc de piatră, în fața altor bogății și nume fastuoase, ca un exemplu rar de modestie, în

¹ Îi plăcea să nu știe (lat.).

fața atitor ambiții vane și postume. Și știu că el și-a notat adînc în sufletul lui nota aceasta, căci lacrima ce i-am văzut-o atunci în ochi vădea emoția ce o resimțise. Farmecul ruinelor vechi, tot misterul vieții aceleia glorioase, pe care o întâlneam la fiecare pas, risipa aceea de marmoră și de culori văzute pentru întâia dată trebuia să-și deie rodul.

Dar impresiile primite trebuie desigur să doarmă în sufletele noastre îndelung, ca să capete un farmec. Amintirile trebuie să-și capete patina lor, ca să cîștige preț. Or, zilele la dînsul n-au avut vreme să se aștearnă, nici timpul să se depărteze, pentru a-i da perspectiva necesară, ca tot ce a simțit și a văzut să se desfacă pe fondul întunecat care doarme în noi și să ia ființă. El le-a luat cu dînsul în mormînt și ne-a lăsat nouă numai sentimentalitatea anilor lui tineri :

*Cînd visezi în dorul ei
Și iubești fără să știi,*

sărmane însemnări fugare de dragoste, notații posomorîte de natură, încercări de pasteluri... Inspirația lui e scurtă, dar plină de un farmec dureros și delicat, care te urmărește. Ca un lucru unic notez în treacăt, în afară de influența lui Eminescu, care pe atunci era covârșitoare, pe aceea a poetului O. Carp, acest poet de admirabilă, subțire și adîncă cugetare, de care nimeni nu mai vorbește astăzi.

Volumul lui Păun, tipărit în 1896, a devenit o raritate, și casele de editură cred că ar împlini o lipsă retipărindu-l pentru bibliotecile lor.

Acel „amabat nescire“, citit pe un mormînt, e prea trist din cale-afară, și cum hîrtia e mai trainică decît piatra, ar fi păcat să nu păstrăm amintirea lui.

„Viața românească“, V, 10, oct. 1910, p. 95—97).

MAFIA

Am auzit de copil vorbindu-se de asociațiile francmasonice, de o vastă congregație de frați, care au ramificații pe tot pământul, care se recunosc la un semn și sunt gata să se ajute unii pe alții în vreme de primejdie, ori să facă bine pe sub ascuns, unde ar afla o nenorocire.

Mania persecuției însă, îmbrăcînd forme diverse, pentru unii, această asociație nu este decît o înfrățire de răufăcători, de oameni dibaci, cari întind lațuri în umbră, de mini nevăzute, ce înalță și urzesc piedici pretutindeni, pentru a împiedica pe cei ce nu fac parte din corporația lor de a putea trăi pe lumea aceasta.

Să fii bun și mare, scrupulos și cinstit, să ai toate calitățile e zadarnic, dacă nu faci parte din tagma lor. Ori-cît ai lupta, pînă la sfîrșit tot vei ajunge să pierzi slujba pe care o ai; un proces infamant intentat cine știe cum te va scoate din rîndul societății și vei deveni un ex-om. În zadar vei încerca să te streкори printre lațurile nevăzute, căci ele se vor înmulți la infinit și forța aceea obscură, pînă la sfîrșit, te va învinge.

„În fond, această societate nu e decît o mafie“, îmi spunea un om serios, în toată puterea cuvîntului, și pe care, la urma urmei, îți vine să-l crezi, fiind dat că-l știi că a muncit toată viața sa, și-a pierdut rînd pe rînd toate slujbele pe care le ocupa și a rămas tot sărac, neputîndu-se aciuiia nicăirea. Să spui că omul acesta a fost urmărit de o piază rea, aceasta n-ar avea nici un rost. Să crezi ceea ce îți spune el de această vastă asociație de bandiți ar fi iarăși îngrozitor. Apoi, stai și cugeți din nou că omul acesta, într-adevăr, a muncit toată viața și că e inexplicabil, dacă n-ar fi fost, să i se fi pus ceva de-a

curmeziș să nu ajungă. El vedea în fond francmasoni peste tot. Se muta de ici-colo, își da manuscritele și cărțile pecetluite când la un prieten, când la altul și, pînă la sfîrșit, se temea de însăși umbra lui ca de un spion.

Că nu era în toate mințile omul acesta și că avea mânia persecuției asta e sigur. Dar la urma urmei, dacă am stat și m-am gîndit, am văzut că el are puțină dreptate. Căci ce e buna noastră societate decît o castă de privilegiați, care-și împart toate bunurile și plăcerile vieții ? Un om care vrea să trăiască bine la noi trebuie să caute cît mai multe cunoștințe, să aibă cît mai multe relații. De aci lupta mare de a pătrunde cu orice preț și de a face parte din toate cluburile cîte sunt în Capitală. Firește că acolo sunt reprezentanți ai tuturor păturilor care ocupă ierarhiile. O dată intrat, aurul care se rostogolește pe masa verde îi înfrățește pe toți. Un serviciu făcut la nevoie nu se uită și angajează, și cum în jurul mesei verzi vei întîlni medici, profesori, magistrați de la întîia treaptă pînă la cea mai înaltă, deputați ministeriabili, oameni sus puși, e firesc că ți se vor deschide toate intrările, că avînd o odraslă leneșă și nesîrguitoare vei alerga îndată la amicul care e profesor la cutare liceu și punctul care îi lipsește îi va fi lesne acordat. Ai o pricină, mai mult sau mai puțin justă, desigur că Themis te va privi cu mai multă indulgență, căci, de ! îi ești un tovarăș zilnic, v-ai asociat de atîtea ori la o bancă, l-ai luat de atîtea ori cu atîta la sută în momentele cînd îl știai sleit, și codul e elastic, iar voința magistratului — suverană. Recomandații vei căpăta cîte vei vrea ; orice juriu pentru ocuparea unei catedre sau al unui post trebuind fatal să fie compus din membrii acestor cluburi. Și deci aceiași indivizi, fiind date relațiile lor, se vor găsi oriunde și pretutindeni între ei. Fiind la toate petrecerile împreună, vor sfîrși prin a se cunoaște și a se asemăna, biografiile fiecărui nu vor

avea nici un secret pentru celălalt; tainele de alcov ori operațiile în marginea codului fiind știute, un serviciu la timp nu se poate refuza.

Ceilalți, dincolo de masa verde a cluburilor, de pologul mătăsos al alcovurilor, de tapetele înflorite ale buduarurilor ori de draperiile ce închid ușile saloanelor, nu există. E riul tulbure și anonim care curge, e neagra mulțime indiferentă, care nu poartă o figură cunoscută, e turma care nu importă. Durerile, nevoile ori truda acestora nu au ființă, și cei ce nu fac parte din această asociație, oricâtă dreptate ar avea, oricât suflet și inteligență, e inutil să lupte.

Așadar, există o francmasonerie, și prietenul meu care sfârșise prin a avea mania persecuției, avea dreptate în fond. Această Mafie nevăzută era tangibilă, membrii ei pretutindeni vegheau la post. Semnul acela, prin care se recunoșteau, vădit. Zidul care se ridică între unii și ceilalți într-adevăr există.

Și-mi spun : Oare noi toți aceștia, cari ținem un condei în mână și știm să punem o idee în mișcare, n-am putea, intrunindu-ne la un loc, să formăm o forță considerabilă, care să lovească ca o catapultă în zidul acesta după care se ascunde nevăzuta congregație ? N-avem noi oare destul sarcasm și ironie spre a-i urmări cu batjocura noastră, nu suntem destul de destoinici de-a le arunca o pată de cerneală pe față și a-i însemna pentru totdeauna ? Să fie oare inerția celor trîndavi mai tare decît energia noastră în mers ? Cărțile noastre pe care le-am scris n-ar putea să devie o baricadă în dosul căreia să putem lupta la adăpost ? Avem o armă formidabilă, de care nu știm încă să ne slujim, o muiem în lacrimi în loc s-o muiem în fiere, facem flori de stil și podoabe arhitecturale, ne

pierdem vremea în jeremiade¹, uitînd că ascuțișul ei poate să împungă, că lacrima de cerneală lăsată în rană poate să cangreneze.

Prin scris se fac toate, și dacă bătrînii noștri, cari au stat cu minile în sîn, acuzîndu-ne pe noi ceștilalți că ne ridicăm, că nu știm decît să ne facem reclamă, au stat răzlețiți și n-au făcut nimic, să nu urmăm pilda lor, ci să ne stringem la un loc, căci acea forță oarbă și ascunsă numească-se ea Francmasonerie, Camorra sau Mafia, există într-adevăr și trebuie s-o distrugem.

(*Minerva*, IV, 1182, 3 apr. 1912, p. 2)

ARIVISTUL

Arivistul e un om care nu pierde nici o ocazie pentru a se manifesta. El se pleacă, se multiplică, șerpuiește, ciulește urechea ici să asculte, prinde o vorbă pe care o reține, căci îi va trebui mai tîrziu, violează intimitățile și are o serie nesfîrșită de măști pe care le preschimbă după împrejurări. Calități mari de inteligență, ori substrat de cultură serioasă nu e nevoie să aibă. Pospaiul e de ajuns și, cînd nici nu te gîndești, din omul infim de ieri, din nevoiașul ce împărțea cu noi toți, cei nepăsători de soartă, nevoile, îl vezi deodată ajuns cine știe unde. Pentru aceasta e drept că a cheltuit o energie incontestabilă. Vi-surile nu l-au ținut pe loc, idealurile de asemeni i s-au părut un bagaj inutil, și e știut că, cu cit ai mai multe bagaje, cu atît e mai greu de călătorit.

Eu unul am cunoscut mulți de aceștia și le dau dreptate, pentru că, oricum, au muncit în felul lor. Și-au trudit mîntea în fel de fel de combinații, au sondat și au

¹ Jeremiadă : tînguire.

făcut incursiuni pe toate terenurile, în sfârșit, n-au stat cu miinile în sân.

Pe mine ce mă miră e o altă categorie, care a ajuns la aceleași rezultate făcînd tocmai contrarul acestora.

O dată cu schimbarea guvernului, Capitala a fost aproape inundată de astfel de specimene, oameni de cari n-am mai auzit de ani de zile și pe care-i crezusem morți ori revelați de mult. Specimenele acestea nu locuisc la centru și sunt produsul exclusiv al provinciei. Sistemul lor de a ajunge este acela de-a sta pe loc. Ei stau ; au darul înăscut al inerției. Ocupă un loc definit în spațiu, așa că, fatal, la un moment trebuie să dai peste ei. Întîmplările lucrează pentru aceștia. Ei stau și în timpul acesta vremea se preschimbă. Moartea are grijă din timp în timp să rărească rîndurile.

Apoi alții pleacă, găsindu-și interesele aiurea ori nepriindu-le atmosfera monotonă în care trăiau. Fatal, cei rămași, de la un timp trebuie să se numere și, numărați așa cum sunt, politica trebuie să-i împartă în partide. Trebuie un număr hotărît de partizani cînd sunt două tabere, pentru a putea lupta, și e natural că, pînă să importezi pe altul, trebuie să dai peste cel ce stă, și el n-are de ce se împotrivi. Așa că iată-l consilier comunal astăzi, primar peste citva timp, apoi, cînd se mai întîmplă, cum s-a întîmplat la noi, să se mai ivească și-un al treilea partid, cel ce veșnic a stat e firesc să devie și el un om de stat.

Luptele se dau aprige, tărăboiul se încinge, conștiințele se etalează, banii izvoresc, aspectul obișnuit al micilor orașele se preschimbă, cei din urmă bătauși își aduc aminte de rentabila lor meserie, și impasibilul nostru specimen, fiind dat că a ocupat diverse funcții însemnate, e purtat și el de curent înainte și pus fără voie să candideze. De vorbit nu vorbește, fiind dat că unui deputat nu i se cere absolut să vorbească, ci să fie un număr,

să împlinească o majoritate. Apoi chiar dacă ar vorbi ce-ar putea spune inertul individ? Ce poate să facă o stridie, decît să-și deschidă scoica și să caște? Ce poate să facă un zid decît să repercute? Cum se poate afirma o minte care a stat într-un fund de craniu ca un burete într-un jgheab de stîncă? Să stai și să taci — ah, sfîntă tăcere, cîte nu spui tu! Să stai, ce dulce mai e numele tău, hodină! Să fii imuabil ca o piramidă peste care trece vremea, și cu toate acestea să poți rezista uritului, eternului cotidian, veșnicilor întîmplări mărunte și să n-ai puțința de a evada sau curajul de a te sinucide. Să te lași așa, să te ducă forța oarbă a vremurilor, să fii scindura netrebnică pe care a rupt-o un puhoi dintr-un gard și-o duce înainte și să nu-ți fie rușine, să zici că ți se cade! Să vii să te instalezi, să ți se pară că locul unde te-a adus puhoiul ți-e familiar și că-ți era desemnat de mai înainte. O, dulce inerție, ce mare mai ești tu!

În jurul nostru viața pulsează: văd tineri culți ce muncesc din greu, supuși de nevoile zilei să facă cele mai ingrate meserii, minți frumoase cari nu au nici una din aceste două mari calități pe care le-am spus mai sus, care se istovesc și orbecăiesc în beznă, care pentru că n-au știut să se multiplice ori să se furișeze, să-și plece urechea ca să prindă un cuvînt din care va țese o intrigă, n-au știut să facă frumos la cucoane și să frecventeze five-o'clock-urile și saloanele, sau n-au putut de multa viață ce clocotea într-însii să stea pe loc în atmosfera de provincie nepriitoare lor, și-au luat-o morțiș înainte cu zăbala în dinți, ca să-și ducă răzvrătirile pretutindeni, zîmbind triști la citirea acestor rînduri...

Ei zîmbesc, dar zîmbetul lor e fioros ca zîmbetul acela pe care-l zugrăvește agonia pe gura muribunzilor. Zîmbetul acela ascunde amărăciuni și înjosiri, maschează o revoltă ce miine sau mai tîrziu va trebui, oricum, să izbucnească.

Ei zîmbesc azi, parcă nu văd lumea care-i impresoară, parcă nu-și dau seama că înfricoșata vreme curge peste ei și că, în timpul acesta, cei șerpuitori ca argintul viu, ori cei inerti ca bieteile stridii acaparează toate ierarhiile și urcă toate măririle, bătîndu-și joc de ei.

Ei zîmbesc, dar miine zîmbetul va dispăre și, nefiind capabili de a urma cele două rețete amintite mai sus, avînd prea multă mîndrie și prea multă inimă pentru a o face, își vor da seama în sfîrșit cit de năpăstuiți au fost și vor începe să se strîngă...

Durerile lor puse la un loc vor face o forță covîrșitoare, înjosirile mari le vor da avîntul ca să crească puhoi și să năpustească matca, și atunci, revărsarea aceasta va fi în adevăr aceea mare, căci contră ei nu se va putea nimic opune...

(Sub titlul *Reflexiile unui poet*, în *Tribuna* [Arad], XV, 74, 1 [14], apr. 1911, p. 1—2)

PRIVIND O SFERĂ TERESTRĂ

Am în fața mea un glob terestru. Un albastru uniform spune imensul oceanelor, marea împărăție a apelor, nemărginirea mișcătoare care nu-și mai află astîmpăr, fluidul element ce predomină asupra uscaturilor. Figuri bizare, pe care aleargă umbre ușoare ce înseamnă uriașii munți, dungii abia scrise ce sunt fluviile mari, locuri goale și necunoscute ce sunt imensele pustiuri, pe care n-a călcat poate pas de om, zăgrăvesc continentele.

Cu cit curba urcă spre poluri, mai trist, mai gol, mai necunoscut se întinde rotundul pe care trăim. Acolo stînci de ghiață dăinuiesc de veacuri, ghetari uriași își ridică

ascuțitele virfuri spre cer, eratice¹ blocuri coboară dezrobite din cînd în cînd de soarele avar, ca să vie spre noi.

Imensul albastru, ce înrămează ceea ce n-au putut încă să cuprindă valurile, e însemnat cu toate acestea de slabe cărări negre, de puncte de cerneală așezate unul lingă altul, de un paianjeniș de fire încurcate, ce-și povestesc tovărășiile ce le-au legat oamenii, de nevoile ce au întins punți mișcătoare de la uscat pînă la uscat, pentru ca fiecare să-și poată schimba rodul ce i l-a hărăzit darul soarelui și să se poată îndestula pentru a-și perpetua progenitura. Pe cărările acestea mișcătoare de cînd e lumea, albe pinze s-au întins și negre catarguri s-au mișcat ducînd cu încredere toată schelăria lor de lemn, spre alte țări și alte continente, neavînd altă busolă decît înghețata crizantemă de argint a stelei polare.

Nume pline de faimă se cetesc pe rotundul globului, sonore nume care nu mai spun nimic decît gloria unui trecut, puncte de doliu și de umbră, cărora numai luminile lunare li se mai cuvin...

Civilizațiile au mers și cu trudă și răbdare au străbătut continentele, dinspre Orient spre Occident a călătorit lumina...

Deasupra, uriașul cer cu înfricoșatul lui norod de lumini s-a preschimbat poate și el, multe astre poate s-au sfărîmat și multe altele și-au arătat deodată fața luminoasă, rupînd învelișul de catifea care îmbracă neantul.

Foarfece întîmplărilor, ca un copil care se joacă, schimbă și va schimba necontenit fața nemărginitului univers : legi fatale mișcă puteri necunoscute, dezlănțuie cataclisme, decretează morți, pe cari nici nu le putem bănuî, și noi, pe rotundul acesta, care e globul nostru, ne înșelăm, stropim cu picături de sînge hotare ce zicem că le-am moștenit din străbuni, ridicăm tot felul de steaguri

¹ Ertic : rătăcitor.

pe cari ard toate culorile împrumutate prismeî solare ca și curcubeul.

Mișc însă globul și văd țara mea, bucata de pământ, udată și ea de atâtea singe și lacrimi, pe care m-am născut, și mă întreb de ce, din tot globul acesta imens, împrejmuit de atâtea ape albastre care așteaptă pacienți ca să cuprindă uscatul, mă înduioșez mai mult. Amintirile vin, cu glasul lor depărtat, cu farmecul lor straniu, cu duiosia lor, contra cărora nu poți să te aperi ; cu cenușa tristă ce-o poartă pe umeri și pe față, cu surîsul trist ce-l au morții pe marginile gurii, ca să mă cheme, dar le înlătur...

N-au drept oare ațiția cari s-au născut ca și mine pe același pământ, învîrtind sfera aceasta pe care se zugrăvesc atâtea uscături despărțite de linii albastre ale apelor, să-și recheme și ei amintirile, să se lase legănați de farmecul lor, să-și caute în fața riuri or icoana pe care o aveau cînd erau copii, să plîngă și să se înduioșeze de priveliștele pe cari le-au văzut de cînd s-au născut ; și, îmboldiți de acestea, să-și rostească durerile și bucuriile, în graiul pe care l-au învățat și pe care îl găsesc mai sonor și mai apt de a se exprima, cum o fac și eu ?...

Viața curge ca un fluviu imens și noi suntem viața. Imensul fluviu are însă două maluri și mulți dintre cei ce ne-a aruncat întîmplarea pe infima noastră bucată de pământ, ce-o văd zugrăvită pe globul terestru, stăm despărțiți de adîncul albiei în care aleargă valurile.

Același cîntec ne murmură și unora și celorlalți neîntrerupta goană de unde ; aceleași priveliști vedem și unii și ceilalți în limpezimi ; aceiași nori, ce întunecă fața apelor, ne întunecă pe unii și pe ceilalți ; aceleași melodioase cîntece, ce le trezește fluidul element, ne lovește auzul și se repercută în sufletele noastre...

Și cu toate acestea, stăm deoparte, nimenea nu întinde o punte, nimenea nu se întreabă că cernutul mărunt de pulbere și de nisip, că rostogolitul pietriș care face albia riului peste care curge nepăsătoare sonora melodie a apei

care merge aiurea și se depărtează neconținut de noi l-a adus de cine știe unde și l-a lăsat aci pentru că n-a putut să-l ducă mai departe.

Pietrișul acesta care formează albia, patul acesta mișcător de silexuri și de cremene, izvorul acesta greoi și material, căci e și el un izvor care mișcă, s-a înfrățit cu toate acestea. Rostogolit de valuri și aruncat din pripor în pripor, s-a rotunzit și a luat aceeași formă, s-a asemuit și a devenit uniform, s-a șlefuit și a alunecat, a făcut concesii poate și și-a pierdut întâia față, și-a renegat colțurile și asperitățile, ca să se poată aciui și face un conglomerat peste care să treacă fluctuantele ape, care se duc aiurea ca și vremea.

Așa am venit și eu poate și m-am așezat, imensul fluviu al timpului m-a purtat și m-a adus de aiurea, ca și o piatră fără amintire, am uitat pe unde am fost, nu vreau să mai știu ce valuri au trecut peste mine, nu simt decât înfățișarea firului de nisip și a cimentului întâmplător care m-a făcut un tot.

Iubesc dar albia peste care curge vremea, iubesc patul unde m-am aciuiat, iubesc firul de nisip care m-a legat pe vecie cu celelalte tovarășe...

Aceste sunt gândurile ce-mi vin învîrtind sfera terestră. Ghemuitul și micul contur pe care îl scrie țara mea față de imensitatea marilor continente mi-e scump, pentru că aici m-am născut ; mi-e scump pentru că am uitat pe unde m-au purtat valurile ; mi-e scump pentru că nicăiri nu m-aș recunoaște, pe unde m-aș putea întoarce ; mi-e scump pentru că amintirea altor vremuri a murit în mine...

Deasupra mea, cel ce mișcă nesfârșitele infinituri de globuri, precum mișcă eu acum, jucîndu-mă, sfera aceasta de carton, zugrăvită în tot felul de culori, căreia îi dă necurmat asalt nemărginitul apelor albastre, oare nu câtă el ironic la mine văzîndu-mă privind cu nespusă duioșie dunga neagră pe care un geograf iscusit a conturat-o împrejurul țării mele ?

Ce-mi pasă, eu cînt sfidînd zîmbetul lui şi, cînd privesc celelalte continente, surîd şi îmi spun că aici unde m-am născut, aci se va dezbrăca făptura mea de lut şi aci voi lăsa schela mea de oase, care se va face pulbere şi se va întoarce în pămîntul ce m-a ocrotit, în bucata aceasta înfimă pe care o dungă de tuş o mărgineşte de imensitatea sferei terestre ce o învîrt astă-seară între degete, gîndindu-mă numai ce va deveni turburatul meu suflet după moarte.

(*Tribuna* [Arad], XV, 267, 6 [19] dec. 1911, p. 214)

O PRIMĂVARĂ LA ROMA

Primăvară, ce bine ştii tu să-ţi întinzi mătăsurile albastre deasupra caselor străvechi, să împodobeşti ruinele, să faci să strălucească albul statuelor şi să redai viaţă celor ce aşteaptă să vie soarele, ca să le încălzească minile şi obrajii din cari rumeneala singelui a dispărut !

De la patul meu la fereastră, depărtarea mi se părea nesfîrşită ; ochii mei însă puteau să umble şi priveau mersul tău biruitor, desluşeau trecerea ta deasupra arborilor, te urmăreau în zborul fulgerător al aripilor ce-şi zugrăveau neastîmpărul răscolind seninul.

Neputînd să-ţi ies înaintea şi să te întîmpin, intrai tu la mine ca să-mi spui biruinţele tale, în fragede şi mirositoare mănunchiuri de vioare şi de toporaşi, te așezai la căpătîiul meu, în albe şi minuscule potire de lăcrămioare, îţi afirmai fiinţa plecîndu-te graţios pe marginea cupelor de lîngă oglindă, în vesele şi rîzătoare tovărăşii de romaniţe ţinute de o mîină virginală, pătrundeai tu în odaia unde tînjeam bolnav, departe de ţară şi de toţi ai mei.

Glasuri de clopote aducea vîntul, risete clare îmi arunca din stradă, fericirea de a trăi mi-o aducea pe fereşti şi mi-o

răspindea în casă. De la pat la geam însă, mi se părea o nemărginire, și numai cu ochii și cu auzul mă puteam bucura de luminile și de sunetele ce ajungeau pînă la mine.

Cînd am fost în stare, însă, să ajung pînă la marginea ferestrei, lumea mi s-a părut o feerie. Pe un trotuar era lumină și pe celălalt umbra era viorie, și pe amîndouă, femeii în rochii albe umblau purtîndu-te tot pe tine, primăvară. Departe, peste marea de coperișuri, cupola Sfîntului Petru se străvedea ca un clopot scufundat în azur, cireșii și vișinii prin grădini înduioșau melancolia vechilor ruini cu spuma lor roz-albă, întunecatul Tibru se veselea și el sub arcurile albelor poduri de piatră, coloanele toate păreau că sprijinesc cerul, și cerul tot, așa senin cum era, părea că-și sprijină cu drag imensa-i boltă peste lumea aceasta de ruini, unde viața merge de-a pururi cu moartea de mină și unde trecutul te întîmpină la fiecare pas.

Firesc mi se părea să renase, precum firesc mi s-ar fi părut să și mor. Ca dunga viorie ce o vedeam mărgininîd dunga de lumină jos în stradă, umbra și lumina, trecutul și prezentul, moartea și cu viața nu mergeau oare acolo pretutîndeni ca doi buni tovarăși, frageda tinerețe roz-albă a unui vișin nu-și juca oare umbra pe scările de marmoră ale unui templu zidit acum ani o mie, frumusețea juvenilă a unei brune fete nu visa oare pe lespede șlefuită a unei fintini ascultînd o gură de apă, care îngina un cîntec străvechi cu aceleași note ca și pe vremea lui Tiberiu ?..

Pulbere nouă de floare cu pulbere veche de secol, tinere aripi de păsări pe vechi adăposturi de temple, murmure clare de ape ce cîntă aceleași cîntece triste, albă risipă de soare și neagră risipă de noapte nu sunt gemene aicea, nu sunt pretutîndeni alături.

Alături erau, și firesc mi se părea să reviu la viață, cum firesc mi s-ar fi părut să și mor. Îmbătărea, însă, de viață, ce mi-ai adus-o tu, primăvară, n-am resimțit-o niciodată atît de puternic...

Priveliștile acelea, mirosurile toate, luminile multe și multiplele forme atunci le-am înțeles întâi și atunci am priceput ce însemnează să ridici în fața soarelui un templu, să-ți însemni numele pe pedestalul unei statui, să privești dincolo de marginea vieții și să te bucuri de rotundele globuri ce ți le-a pus Dumnezeu sub pleoape, ca să poți vedea ce frumoasă e lumea într-o dimineață de primăvară, sub albastrul cer al divinei Italii

DOUĂ GLASURI

Subt cerul tragic, o singură dungă de lumină însingurată a mai rămas luminând naltetele zări. Ca o ultimă ghiulea strălucitoare și aprins de licăriri, soarele a căzut după deal, trîmbe mari de neguri, amestecate cu fum, trîndu-se de pretutindeni, s-au ajuns împînzind funebrul peisaj unde s-a dat lupta...

Petele mari și capricioase ale singelui căzut ici pe o prispă de casă, colo pe o foaie ce visa la o margine de drum s-au întunecat și ele, au mînjit marginea unei ciuturi peste care se pleacă să bea o gură însetată, a pătat o albă aripă de pasăre ce venea să caute și ea o lacrimă de apă vie, și-a pus stigmatul doveditor al sălbăticiei pretutindeni pe unde a trecut biruința sau înfrîngerea și a odrăslit în floare roșie pe mohorîtul cîmp stăpînit de moarte.

De un tropot surd de copite îmi mai aduceam aminte, și apoi urechea mea lipită la pămînt, ca atunci cînd eram copil și cercam să prind îndepărtatele zgomote, n-a mai auzit nimic.

Tăcerea, ca o mare pînză udă, s-a așternut peste toate vibrațiile. Nici un vînt nu bătea, ca să trezească un zvon, nici o gînganie nu mișca un fir de iarbă, ca să se pornească

o undoiere ; nici o pietricică nu se desprindea dintr-un mal, ca să rupă funerara pace.

Era o liniște din acelea care nu se lasă decît în urma zăpezilor mari, după ce-a fulguit îndelung, și nu știu pentru ce, ridicat pe un cot, mi s-a părut ciudat că nu văd în jurul meu livida lumină ce o au troienele, ci numai negrele și funebrele covoare ce le întind umbrele în așteptarea nopții.

O durere vie mă făcu să duc mina la frunte și să-mi aduc aminte ce se întimplase cu mine.

În învălmășita goană a retragerii, în care abia mai puteam vedea luminoasele frînturi colorate ale steagului, căzusem lovit pe marginea drumului, unde, călcat de frații și tovarășii mei, ce n-aveau vreme să se înduioșeze, rămăsesem singur și părăsit sub uriașa boltă a cerului.

Alături de mine, o roată de tun innămolit își zugrăvea spițele pe cer ca niște minutare de umbră oprite pe ochiul unui cadran într-un ceas fatal, iar după silueta ei, linia întinsului cîmp, unde mulți alți ca și mine căzuseră, desigur, acolo unde-i ajunsese ceasul rău.

Împăcat cu soarta, în liniștea și singurătatea aceea mare ce mă împresura, simțeam că mi-era lesne să mor. Cu fața în sus, pîndind întiele licăriri ale stelelor, așteptam nîcîntit clipa din urmă și, nu știu cum, simțeam chiar un fel de voluptate, știind că nimeni nu se va apleca pe agonia mea și că voi muri liniștit, cu ochii mari deschiși spre zarea de lună ce începea să rumenească cerul.

Dar, în liniștea aceea nesfîrșită și întunecată, deodată un glas de durere chemă după ajutor. O plîngere lungă urcă, se tîrî în aerul adormit, se apropîia de mine, trecu mai departe, negăsind parcă ce căuta și tăcu din nou ca și cum n-ar fi fost decît o părere.

Înfiorat, mai întîi am crezut că poate-i ecoul propriului meu glas, al propriei mele chemări după ajutor ce-mi scăpase fără să-mi dau seama ; dar glasul celui ce poate sta să moară ca și mine, înfricoșat de singurimea ce-l împre-

sură, reîncepu iarăși mai sfișietor, mai îndurerat și mai plin de spaima morții !

Împăcarea ce-o simțeam cu o minută mai înainte în fața necunoscutului, în care stam să intru, pieri. Și-acum, cînd auzisem un glas omenesc, o durere ce era soră cu a mea, nu mai voiam să mor și aș fi vrut pe cineva la căpătîiul meu, ca să pot înfrunta agonia...

Și-atunci, ca un răspuns plîngerii aceleia, ce trezise în mine dragostea de viață, răsuflînd îndelung, am răspuns cu o altă plîngere, cu un alt strigăt de ajutor, la care glasul nevăzutului muribund s-a trezit din nou, simțînd și el desigur ca și mine că nu e singur în fața morții și că o durere necunoscută se înfrățește cu a lui.

Sus, cerul larg se înflorise cu stele. Ca ochii licăritori ai altor răniți poate, cari căzuse pe întinsele cîmpii azure, nenumăratele puncte luminoase clipeau în infinit privind la mine, și din minutul acela, la intervale, glasurile noastre urcară regulat îmbărbătîndu-se unul pe altul.

Știam că nimeni nu putea să ne dea ajutor, că împrejurul nostru tăcerea și singurătatea erau nesfîrșite, că nici un fanar nu avea să-și arate ochiul de foc, că nici un brancard nu avea să se lege și că trebuia oricum să murim acolo, dar dragostea de viață ce doarme în fiecare e nesfîrșită și geamătul acela, pe care îl aruncam unul altuia, era o îmbărbătare, era ca un fel de imbold, care spune : „Stăruie înainte“, care întrebă : „Mai trăiești tu ?“ și care răspunde : „Eu tot mai trăiesc“.

Și cît a ținut plîngerea aceea a necunoscutului, viața mi s-a părut cu puțință, stăruința firească, nădejdea, ceva sublim.

Una după alta însă, stelele au murit, luminoșii ochi de sus și-au închis pe rînd pleoapele și plînsul abia a mai ajuns pînă la mine, pînă ce la urmă a tăcut.

Degeaba mai întrebau gemetele mele : „Mai trăiești tu ? Ori ai murit — răspunde !“ Degeaba repetau : „Răspunde !“... Căci glasul, de la un timp, n-a mai răspuns, și

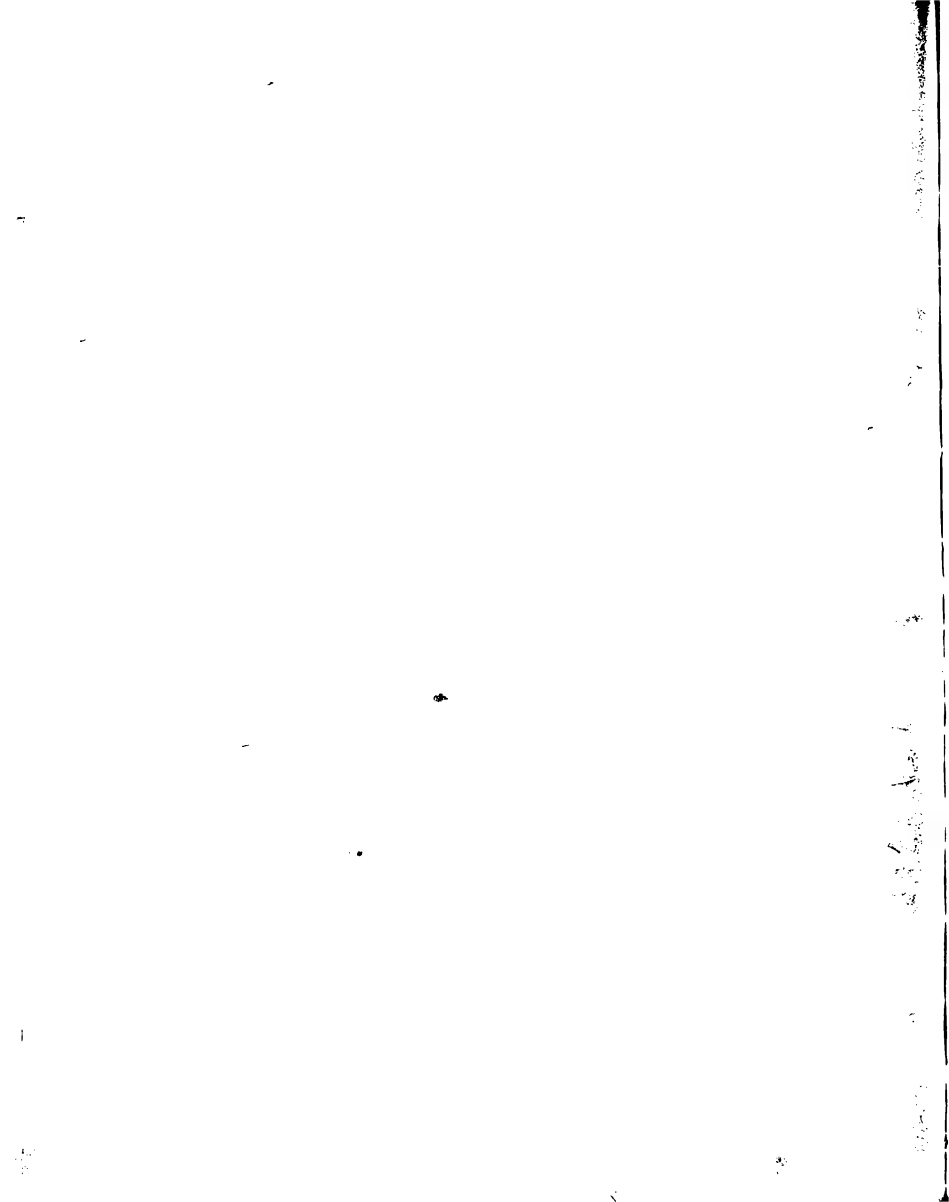
eu iarăși m-am simțit singur și am consimțit să mor închizînd ochii...

Un alai nesfîrșit de oameni, mînat de vîlmășag după un steag ce-și flutura culorile într-un nour de fum, a trecut parcă peste mine, un zgomot surd de glasuri pline de spaimă s-a înălțat, un uruit lung de roate și de pași grăbiți au trecut ca o furtună și s-au depărtat apoi, și iarăși n-am mai știu nimic, pînă m-am trezit în patul alb al unui spital...

Al cui era geamătul acela ce venise pînă la mine în noapte, al cui era strigătul acela de ajutor ce se înfrățise cu al meu, făcîndu-mă să stăruiesc la viață ; cine era fraatele acela ce-și amestecase agonia mea cu a lui și de ce a tăcut și n-a mai răspuns — nu am putut să știu niciodată.

(*Minerva*, IV, 1273, 3 iulie 1912, p. 5)

DIN PERIODICE

ÎN EXPOZIȚIA LUI VERONA

Impresii

Nu țin să precizez o formulă de artă.

Sînt destui critici savanți cari, din două linii și trei culori, vor zidi un sistem, vor înjgheba o problemă, opunînd asemănări sau stabilind comparații. Da, sînt destui cari se vor tăvăli prin cobalt sau indigo, etalîndu-se pe paleta bietului pictor, ca, în sfîrșit, să-și afirme personalitatea lor multiplă de oameni cari au colindat toate muzeele și pinacotecile din lume și, prin urmare, pot decreta.

Ceea ce vreau să însemn aci sînt numai impresiile primite direct, bucuria sufletească ce mi-a dat-o o oră trăită în expoziția deschisă de curînd la Ateneu. Las la o parte pentru astăzi delicatele acuarele ale d-lui Grant, care expune alături, și trec în sala unde domnește Verona.

Pe vremea asta tristă și ploioasă, în care negurile stăpînesc și toate s-arată sub formă de pată și umbră, este o adevărată mulțumire să te izolezi în lumea asta minunată de culori.

Aci Moldova noastră toată se dezvăluiește ochiului, și amintirile obscure păstrate de demult se redeșteaptă și trăiesc aievea. Personalitatea energică a artistului mă farmecă și mă obsedează. Îmi amintesc cele spuse în treacăt de dînsul și, iată, pășesc cu el la drum...

Fără de voie mă strecor pe urma lui. Îl văd, înalt cum e, cu pușca de-a umăr, cu ustensilele de pictură subțire braț, aud trosnind gătejele uscate sub pasul lui puternic, acum se-ncovoaie un ram, dat de mîna lui în lături, acum coboară un hîrtop ca să apuce pe o potecă știută numai de dînsul ; simt din ce în ce răcoarea pădurei, singurătatea devine fioroasă, luminișurile se-ntunecă, amintirile vechilor hoți ce bîntuiau acest legendar codru te urmăresc la fiecare pas și te-nfioară, dar el și-așază tihnit scaunul lui de pictor, cu pușca alături, scrutează adîncurile și ochiul lui deprins cu tainele naturii devine vișător.

Sîntem în codrul Horței...

Așa pictează el, direct, în comunitate sfîntă cu natura.

De aici luminișurile lui atît de surprinzătoare, cu florile de nalbă cari îi sînt dragi și care revin ici-colo, luminînd întunecimile cu lampioanele lor multicolore.

Toată viața cîmpenească, nu aceea poetică, ci viața de trudă istovitoare, sub arșița neîndurată a soarelui de vară, învie într-un pătrat de pînză. Iată cosași cu mișcarea lor largă, purtînd coasa ca o aripă ce retează pămîntul, în bătaia soarelui, albi, albaștri aproape de atîta lumină, cu un umăr surpat, iar cu celălalt sus, încordat de violența mișcării, cum muncesc din greu ! Idila fasonată în ițari dispare, găteala de paradă și de sărbătoare face loc portului sărac și încercat de vreme. Adevăratul aspect al țaranului nostru chinuit se realizează pe pînză așa cum e el, cum ți-l arată ochiul : eternul rob al pămîntului.

Iată aria, imensă ca un munte de aur topit. Lumina galbenă-aurie tremură în atmosferă, culori violente scot în iveală siluete mișcătoare de femei prin colbul ce se ridică de pretutindeni : sînt iarăși robii care urcă, grămădind aurul în clăi uriașe.

Un peisaj neînsemnat mă oprește. Zărilor sînt umede, viorii, și aburi ușori se-nalță, dezvelind orizontul dispus

în coline. Parcă un miros reavăn de pământ te obsedează, și nu e nimic cu toate acestea care să-ți oprească ochiul. Sînt contururi vagi, e o expresie a naturii...

Acum vin ape, apele mari revărsate din matcă, e Dunărea vrăjmașă celor umili : o biată colibă își scoate ștreasina ca o corabie naufragiată — e o tragedie neștiută, într-un pustiu.

Și mai departe. Într-un colț fericit, iată o simandicoasă familie ce ține sfat. punîndu-și pretențiile în evidență, personaje grave, cravatate cu vinețiu, umflîndu-se de mîndrie, cum le stă mai bine unor curcani ce sînt. De neutrii claponi nu mai vorbim...

Și-n această varietate de aspecte ale naturii, portretele în ramele lor spun de existența cutărei personalități. Portretul unui bancher modern privește sever din cadrul aurit la această fantasmagorie a omului, în felul său, mai bogat decît toți bancherii : avînd poate mari calități de artă, mie, unuia, acest portret nu-mi spune nimic... Prefer pe boierul din zilele lui Ștefan cel Mare : e măreție în el, e tradiția care vorbește. Da, pe boierul acesta evadat dintr-o compoziție mai mare aș vrea să-l văd la locul lui, în tabloul istoric la care pictorul lucrează încă...

În platoșa lui, Mihai privește hotărît și impune.

Acestea sînt, din fugă, impresiile mele.

Și-acum, din nou, în strada tristă și întunecată de neguri, mă strecor încet, evocînd înc-o dată viziunea delicată a florilor de nalbă, ce se aprind ca niște lampioane minunate, și mă duc cu regret să mă pierd iarăși în banalitatea incoleră și insipidă a vieții de toate zilele.

(Sămănătorul, VI, 47, 18 noiem. 1907,
p. 961—963)

Cetesc o antologie franceză a poeților din Montmartre și, fără să vreau, mă pomenesc fredonînd arii uitate, crîmpeie de cîntece îmi revin în minte, versuri regăsite mă farmecă și o întreagă primăvară se face în jurul meu. Noi nu avem cîntece, noi suntem serioși și gravi, nu știm să înflorim o lacrimă, să poetizăm și să ne mulțumim cu ce ne poate da viața, să fim recunoscători și să binecuvîntăm o clipă de fericire trecătoare. Romanțele noastre stupide și triviale jignesc sufletul și dezgustă. Poezia noastră sentimentală e savantă și nu se adresează decît inițiaților în literatură. Cîntecul înaripat și zburdalnic, care să treacă din gură în gură, să cîștige casă cu casă, fereastră cu fereastră, stradă cu stradă și să cuprindă întreg orașul ca o epidemie — nu s-a auzit la noi. Cînd bulevardele-s înflorite acolo cu floarea rozalbă a castanilor, spre seară, cînd pulsația vieții Parisului e sonoră și atelierele și fabricile își închid porțile, lumea aceea chinuită de lucrători și lucrătoare se oprește cu drag să asculte propăvăduitorii de cîntece noi. Un acord de gitară cheamă și adună lumea la răscruce; o vioară suspină și se tîngue, și în timp ce gloata se strînge, în larma eternă a străzii, un glas de trubadur urcă tenorizînd o durere nouă, un jurămint trădat, o dragoste născîndă. Vers cu vers picură, și odată romanța terminată, cei strînși în jurul trubadurilor, ca în tragediile antice, reiau în cor, cuplet cu cuplet, cîntecul nou al anotimpului, ducîndu-l cu ei în casele lor triste, asemenea unei raze de lumini binefăcătoare.

Seara, cabareturile artistice, mai cu seamă în Montmartre și Cartierul Latin, își aprind frontispiciile lor bizare, chemînd publicul să asculte ultimele cîntece ale cîntăreților și ale poeților la modă.

O lume eteroclită se adună : apașul cu cascheta pe ochi, lîngă aristocratul cu flori de crini pe blazon; demimon-

dena de marcă, lingă prostituata comună ; studentul avid de plăceri, lingă burghezul blazat de viață. Un miros înăscrit de bere și de absint îngreuie aerul. Fumul pipelor se naltă sub tavan, se statornicește în nour compact, se distramă la fiecă deschidere de ușă, estompind figurile și liniile ca într-un vis. Apoi, cînd sala s-a umplut, un acordeon răsună și cîntăreții anunțați apar pe estradă primiți de public, fiecare după faima și simpatiile de care se bucură. Satira politică înfloreste, biciuind neroziile zilei. Multimea și diversitatea întimplărilor dă un material necesat, asupra căruia ironiștii pot să-și exercite verva. Sentimentul patriotic — cu steagul, tricolorul, pămîntul Alsaciei și al Lorenei și alte accesorii — e de asemenea speculat cu succes, și mai cu seamă de cîntăreții de mîna a doua. Note originale însă se ridică, cîntăreți necunoscuți și originali se afirmă, marile dureri și revendicări sociale își au și ei (sic) trubadurii lor, cari impresionează și zgudue adînc. Romanța sentimentală totuși le biruie pe toate și numai ea depășește pragul cabareturilor și se popularizează. Fondul lor e comun — amorul ; variațiile însă sunt infinite și vor plăcea la infinit — nota lor actuală, însă, în afară de aceea frivolă, e un fel de filozofie făcută din renunțare, de mulțumire imediată, de neîncredere într-un sentiment ce poate să dureze, pe care nu-l cunoaștem și ni se pare ciudat nouă.

Pentru cine știe să se distreze și să culeagă de oriunde impresii, ceasurile pierdute în astfel de localuri n-au fost ceasuri pierdute, cîntecele auzite sunt o comoară, și poeziile ce le-au alcătuit nu erau de lepădat, după cum probează antologiile de astăzi și atîția iluștri membri ai Academiei Franceze, care au debutat în cabareturile Montmartrului.

Noi însă n-avem cîntece, noi sîntem ca o pădure prin care n-ar trece nici un izvor de apă vie ; și nu să aciuiază păsările să cînte.

În alte părți însă, ca în Midi-ul Franței, de-o pildă, sau în Italia, s-au instituit așa-zisele „Jocuri florale“, unde se adună și concurează poeții și cîntăreții neamului în fiecare an.

Cine n-a auzit de marele Mistral, trubadurul fermecătoarei *Mireio* ? Cine nu-și amintește triumful bardului nostru de la Mircești, care a fost încununat la Montpellier ? Aceste jocuri florale au creat o întreagă literatură, în care se vedește genul etnic al rasei ce le-a instituit. Oare greu ar fi ministrului nostru de Instrucțiune să alcătuiască astfel de jocuri și la noi, dîndu-le tot fastul și toată pompa cuvenită ; o festivitate grandioasă la care să ia parte marea masă a norodului și să sărbătorească pe fericitul autor al celui mai bun cîntec de peste an ? Muzicanți oare nu s-ar găsi destui ca să brodeze o arie demnă pe vorbele cîntecului răsplătit, pentru a-l putea populariza.

Noi credem că aceasta ar fi lesne de făcut, dacă și cel de la Instrucție ar fi convinși ca și noi că un cîntec, după cum spune frumoasa coplas spaniolă, e :

*O lacrimă de miere
Ce nu mai încape în suflet.*

(*Cumpăna*, I, 8, 15 ian. 1910, p. 113—114)

STATUIA LUI CUZA-VODA

În munții Apeninilor¹, în masivele de piatră pe care cataclismele străvechi ori nervozitățile epidermice ale coajei noastre terestre zbuciumate de vulcani le-a ridicat și îngrămădit sub bolta cerului veșnic senin al Italiei, dormea de veacuri și un bloc de marmură albă. Dormea acolo

¹ În text. greșit : „Pirineilor“.

piatra aceea îngrămădită între stînci și în somnul ei milenar nici nu visa că odată va fi obiectul atîtor discordii și dispute. Nu știa biata piatră, și cum ar fi putut să bănuiască, că în sinul ei marmorean doarme o formă predestinată, o formă a cărei contururi precise trebuia să poarte pe occiput o coroană. Nu știa că odată se va rostogoli din munte într-un nour de praf, tirînd după ea o avalanșă de pietriș și nisip, și că va descătușa un rîu negru de cerneală care va curge nepotolit și tulbur. Dar dălți și ciocane au bătut în ea cu vrednicie ; așchii mari și luminoase au sărit din trupul ei, și cel ce sta de veacuri condamnat în alba-i închisoare a reintrat în lume grație abilităței de prestidigitator a unui Romanelli oarecare.

Și în timpul acesta, în cetatea tăcută a Iașului, patrioți și demagogi cercetau solul ca să găsească un loc potrivit oaspetelui de marmoră ce trebuia să sosească, ca și cum uitase cu toții în frenezia lor națională că omul sințește locul, iar nu locul pe om.

Or tovarășii de marmoră și de bronz, cei călări și cei pedestri, cei de pe scaune ori așezați prin firide, surideau binevoitor, știind din experiență cîte li se întîmplase și lor, și cîte certuri și discordii nu avusese loc pînă să-și poată găsi o locuință definitivă și să devie în sfîrșit inamovibili. Șiret, sub musteața lui tunsă, cel mai încercat dintre colegii de piatră, adecă bătrînul cărturar Asachi, părea că spune : Parcă eu n-am transmigrat și nu m-am mutat de atîtea ori ca un chiriaș nenorocit, parcă mie un fost primar nu mi-a spus ca un alt Hristos : ia-ți jilțul tău și umblă ; parcă în vremea cit am stat în fața primăriei vechi n-am riscat să-mi pierd culoarea imaculată, pentru că redingota mea de zăpadă nu cadra cu giubeaua de bronz a colegului Costin ori fratele Miron spre mai mare economie, fiindcă vopseaua costa prea scump, n-a riscat și el să fie văruiat cu bidineaua pentru a fi la fel cu mine ? Apoi, după ce am stat o bucată de timp în fața primăriei vechi, cînd a fost să se prefacă în bronz și veselul Alecsandri, nu m-au co-

borit din nou și m-au mutat pe piața Trei Ierarhilor, unde stăteam așa de bine ? N-am fost eu politicoș și n-am rămas de piatră, cedîndu-mi locul ?

Și-am făcut și eu ceva, dragă Doamne, în țara asta !

Dar cetățenii vechei urbe monotone nu puteau să audă aceste reflecții și voiau pentru noul oaspe cu orice preț locul de onoare. Și ca mîni, cel ce a prins trup din nou de pe înaltul soclului va privi și nu-și va recunoaște urba lui, va vedea figurile străine ce mișună tot mai mult pe străzile vechi, le va vedea tot așa de bine din piața Unirei sau din altă piață, și cu brațele încrucișate va fi osîndit să asculte fără ca gura lui mută să poată răspunde elanului oratoric ce va urca spre el. Tumultul gloatelor și vociferările oratorice vor amuți și ele, și tirziu, tirziu, cînd vîedovul nu va mai recunoaște poate între cci ce-l înconjoară pe nimeni dintr-ai lui, își va aduce aminte cu părere de rău de somnul milenar ce l-a dormit în stîncă de peatră din munții Apeninilor ¹ și, rîzînd de cîte zgomote și dispute s-au iscat pentru locul ce avea să i se dea, se va scobori singur de pe soclu și împreună cu toți colegii lui de bronz și de marmoră va emigra aiure, lăsînd postamentul lui și al celorlalți vacante pentru celebritățile noi ce se vor ridica spre bucuria noroadelor.

(1907, I, 39, 18 oct. 1910, ps 791—792)

REPRESIUNE PENTRU REPRESIUNE

! Sunt cîțiva ani acuma de cînd colaborez la *Viața românească*, unde am fost ospitalizat cu drag și am scris necenzurat de nimeni, decît o singură dată, cînd A. Mirea s-a apucat să parafrazeze un mesaj regal, în care se vorbea,

¹ În text, greșit : „Pirineilor“.

ca totdeauna, de marile reforme ce aveau să se întindă peste țară ca o binecuvîntare. Aceasta este dar proba cea mai evidentă că doctrina poporanistă a d-lui Stere și a tovarășilor dumnealui nu era impusă nici unui competiționar la coloanele sus-zisei reviste.

Apoi, a face artă după un anumit calapod și pentru un anumit scop ar fi monstruos, și diverșii scriitori care scriu astăzi, dacă ar fi făcut așa, ar fi fost, desigur, cu neputință să fie grupați. Dealtfel, un grup omogen și statornic, în afară de cei ce țin rubrici speciale, adică omogenitate anonimă, nu a fost niciodată. Scriitorii s-au perindat la întimplare, au apărut și au dispărut la intervale, aducînd fiecare tributul fanteziei și muncii lui, după cum au binevoit.

Fel de fel de nume s-au perindat, de diferite păreri ori școli, de diferite vîrste și cu diferite aptitudini diametralmente opuse, și toți, în sfîrșit, au fost bine primiți și cinstiți, ceea ce, firește, face onoare gazdei.

Un singur scriitor, care a scris la toate revistele și la toate ziarele, a stat deoparte, și acela e d-l Girleanu, pentru care recenzenții acestei reviste n-au găsit niciodată măcar un cuvînt binevoitor. Ce mister poate să se ascundă sub acestea? De ce n-are talent Girleanu, și pentru ce are agronomul Sandu-Aldea, această fină lamă de ferăstrău a literilor noastre. Pentru ce cuvinte de laudă și deschiderea largă a coloanelor aceleia ce n-a avut niciodată destulă pietate și bun-simț să-și aleagă un pseudonim cînd poartă numele lui Neculai Beldiceanu, și numai cuvinte de ponos pentru d-l Girleanu. Să fie mai interesanți monștrii lui Aldea, decît miclele personaje din *Lumea celor ce nu cuvîntă*, să fie mai simpatică lumea de mahala a celui ce înjosește o memorie scumpă decît minunatele juvaere ale lui Girleanu?

Ori poate toate acestea își aveau explicația într-o antipatie personală, care, la drept vorbind, e omenească, căci care din noi nu are anumite simpatii ori antipatii pentru

unii oameni sau unele lucruri? Idiosincraziile nu se discută.

Acestea mi le spuneam eu, gîndindu-mă la cazul d-lui Girleanu, acest fecund și variat scriitor, al cărui stil și ingeniozitate m-au fermecat totdeauna. Cînd iată că ultimul număr al *Vieței românești* îmi dă un fel de explicație, prin pana d-lui Ibrăileanu, care face o crimă de lès-umanitate autorului cu pricina, pentru că ar fi cerut să supuie unui tratament inventat de domnia-sa pe mult oropsitul și încercatul de soartă muncitor al glebei noastre.

Într-un articol plin de vehemență și de ironie, dl Ibrăileanu, parcurgînd în sus și în jos Europa, numai pentru a arăta ce strigăte s-au ridicat pretutindeni contra măsurilor de represiune corporală, înfierează și denunță opiniei publice odiosul gest al blajinului scriitor. Gestul de lès-umanitate abia schițat către urechile plebei l-a făcut să se revolte și să găsească accente de un patetism care m-a uimit. Evocarea cnutului cu sfichiuri plumbuite mi-a înfiorat de neplăcere epiderma, și fără să vreau, toate instrumentele de tortură pe care le-a inventat sălbătăcia omenească mi-au revenit în minte și am găsit legitim strigătul de alarmă al domnului Ibrăileanu.

Apoi, după ce toate aceste neplăcute senzații s-au potolit în mine, am luat colecția *Vieței românești*, această primitoare gazdă a noastră a tuturor, pe care o păstrez cu sfînțenie, și, răsfoind-o, am căutat să văd ce s-a scris în vremile acelea triste, cînd o pată roșie de sînge s-a întins peste ogoarele țării noastre. Și cerul parcă deodată s-a luminat de flăcări împurpurînd zărilor. Toate singeroasele întîmplări de atunci, pe care le-am auzit povestite și care au găsit un așa de palid ecou în literatura noastră, mi-au revenit în minte. Pornirea aceea la omor a brutelor sanguinare, lipsite de orice control, care au făcut hecatombe pretutindeni pe unde au trecut prin sate, tot poporul acela de cruci și troițe ce-și întind deznădăjduit brațele la toate marginile drumurilor de țară, toate urmele de obuze care

au rămas ca niște peceti neșterse unde au ajuns, toate tiparele minilor pline de sînge lăsate pe varul caselor, ca o amintire neștersă, m-au umplut de fiori și de groază... Și am răsfoit *Viața românească* înainte, m-am plecat pe paginile pline de doctrine înțelepte, de umanitar poporanism, și în afară decît rătăcirea literară de la Stoborăni n-am găsit nimic. Nici un strigăt de revoltă, nici un cuvînt de indignare pentru așa vastă pată de sînge.

Ce făcea d-l Ibrăileanu atunci? Era absent oare din țară, era bolnav, nu citea *Universul*? Pentru ce atîta mutism, pentru ce făcea parte din lumea celor ce nu cuvîntă? Se poate face o comparație oare între nevinovatul gest preconizat de Gîrleanu și gestul covîrșitor și larg al coasei pe care o poartă totdeauna moartea cu sine?

Și n-am mai răsfoit *Viața românească*.

Iată dar ce rău face primitoarea și simpatica revistă, care m-a ospitalizat totdeauna, cînd judecă numai după antipații personale și ia zăbala în dinți pentru un simplu gest nevinovat.

(*Ramuri*, VI, 5[22], 7 noiem. 1910, p. 65—67)

PE UN VOLUM AL LUI E. GÎRLEANU

Brun, ca ieșit dintr-o sticlă de cerneală, adevăratul tip de oriental; ochi languroși și veșnic indoliați de odaliscă. Cînd nu cuvîntă, știe să privească și să asculte. Înmagazinează bun și rău, minciună și adevăr, cu lăcomia struțului care nu alege cînd îi e foame. Buna lui credință e nesfîrșită și, printr-o bizarkerie curioasă, cu care l-a dotat natura, după cîtva timp de la inhibiție, el își însușește toate întîmplările, transformîndu-le și dîndu-le proporții uriașe. Invenția la el e o trebuință organică, e o reacțiune contra

uniformității, un antidot fără de care viața n-ar mai avea nici un haz, e, ca să zic așa, pîinea lui cotidiană. Și-apoi, ce-are a face dacă un lucru e adevărat sau nu, cînd el poate să deștepte curiozitatea cetitorului măcar o minută, sau poate avea aparența unui adevăr.

Dacă baronul de Münchhausen, de cinegetică memorie, care și-a petrecut cea mai mare parte din existență în lumea lighioanelor, n-ar fi existat, Girleanu ar fi fost inconsolabil și l-ar fi inventat, desigur. Mai tare ca el în acest gen nu poate fi nimeni, și oricîți s-au încercat în turnoi-urile noastre de fanteziști, recordul dat pînă acum el îl deține.

Noul lui volum, ca o modernă arcă a lui Noe, închide în el cîteva exemplare din toate speciile de dihănii pure și impure. E o menagerie întreagă de vietăți care mișună, se bucură ori se întristează, își povestește ori își mimează micile lor întîmplări și necunoscutele drame. Fieștecare, supuse ca în fața unui dompteur¹, aleargă la chemarea lui, își face turul „de force“², salută și pleacă. Eu, cetindu-i volumul, mi-am amintit, fără de voie, de multele ceasuri pe cari le-am petrecut în Jardin des Plantes sau în grădina Aclimației la Paris ; și am salutat cu bucurie multe cunoștinți, am recunoscut multe subtile și juste observații făcute în treacăt, am rețrăit atîtea și atîtea gesturi și am rămas uimit de sobrietatea, ușurința și plasticitatea cu cari sînt redade.

Ingenios peste măsură, econom la vorbe, el concentrează ca și cum ar fi la ultima lui filă de hîrtie, la cel din urmă pic de cerneală ce l-ar avea. Se joacă, zugrăvind miniaturi delicioase cari te încîntă și te fac să visezi, privești înarmate în cadre mici, avînd arar deasupra abea o dungă de cer, un început de infinit.

¹ Îmblînzitor, dresor (fr.).

² De forță (fr.).

Să poți să simți, să te transpui, ori, mai bine zis, să ai darul să îmbraci pielea oricărui dobitoc, afară numai dacă poți crede în metempsichoză și sufletul tău își mai aduce aminte inconștient de multele avataruri prin cari ai transmigrat, e, fără îndoială, peste măsură de greu. Un om, și încă un semen al tău cu care trăiești și te-ai deprins să-l cunoști zilnic și nu ști de multe ori ce taine ascunse îl împinge să facă anumite lucruri, să ia cutari hotărâri, să apuce anumite căi.

Dar omul și durerile lui se vede că s-au banalizat, sufletul lui a fost disecat pînă la amănunțimi, și o nevoie nouă de a căuta o lume mai interesantă a făcut pe unii să se coboare în regnul dobitoacelor.

În Franța, după manieratul și elegantul Buffon, după veșnicul tinăr La Fontaine și mai noul Jules Renard, mort de curînd, această variată lume a tentat pana unui alt tinăr scriitor, Louis Pergaud, al cărui volum a și fost premiat de Academia Goncourt. S-a făcut zgomot mare despre volumul acesta numit *De Goupil à Margot*, pagini entuziaste s-au scris, articole trimbițătoare în toate cotidienele. În el, ca și în volumul lui Girleanu, veți găsi miclele drame ori măruntele bucurii, din care e alcătuită viața celor cari nu cuvîntă.

Mărturisesc însă cu un fel de mîndrie națională, și spre bucuria dobitoacelor noastre, că oricît ar fi de premiat volumul lui Pergaud nu poate fi asemănat nici pe departe cu acela al lui Girleanu. Unul pune cinci zeci de pagini ca să descrie mișcătoarea dramă a unei vulpi și celălalt e în stare să concentreze un elefant în trei cuvinte. Cel dintîi nu ne face grație de nici un detaliu spre a da mai multă putere unui deznodămînt, cel de al doilea alege numai cîteva amănunte și procedează prin imagini. Pergaud mărește proporțiile, celălalt le reduce și le micșorează : gîză ori girafă, la dînsul e totuna, și precum înduioșatul Heine făcea mici cîntece din marile lui dureri, tot astfel procedează și autorul nostru cu victimile lui.

Apoi, orice ar face dinsul și oricâte fantazii ar arunca el în spinarea dobitoacelor, îi e indiferent să știe că dobitoacele nu vor putea protesta, deoarece le-a luat de la început cuvântul.

E multă milă, multă dragoste și înduioșare pentru tot acest norod înaripat sau îmblănit, multe ciripiri și scântieri, cari te fac parcă mai bun și te predispun la visare.

Păcatul cel mare e că animalele noastre nu citesc, căci astfel gloria i-ar fi asigurată, și Girleanu ar deveni cel mai pismuit și mai popular dintre scriitori.

11 ianuarie 1911.

(*Ramuri*, VI, 13—14, 16 ian. 1911, p. 201—203)

LA FÎNTÎNA MEDICIȘILOR

Un fragment

Trecutul e o împărăție moartă. Locurile unde ai trăit mulți ani și ai putut să fii fericit nu căuta să le revezi, dacă ai o dragoste nouă în suflet, căci ele nu te vor recunoaște și-ți vor rămîne străine.

Privește din depărtare la toate și închipuiește-ți că ai visat, căci numai visul poate să-ți dea mulțumire.

Închipuiește-ți că după linia curbă ce închide orizontul nu mai e nimic, că nouri ce aleargă într-acolo sînt niște simple fantasme, că în sufletul tău deșirul de imagini, unele umbrite ori altele trandafirii, sînt tot ca și goana aceasta de nouri.

Vîntul, acest fantastic și capricios artist, îi adună de pe fața cerului, clădește palate, zugrăvește continente imaginare, lăsînd pe alocuri spațuri goale și senine, ca niște închipuiri de oceane, îi resfiră apoi și-i preface în

turme nesfîrşite, care pasc pe nesfîrşita cîmpie a cerului, îi alungă cînd vrea într-o *Fantazia* nebună de cavaleri ce-aleargă pe cai năpraznici cu mantalele albe fluturînd pe umeri ; şi apoi, cînd s-a săturat de atîtea jocuri bizare, mătură nemărginirea, lăsîndu-ne ochii trişti şi nemîngăiaţi, după atîtea frumoase vedenii.

Dacă ai fantazie şi eşti şi tu artist, nu te aşeza nicăierea şi nu prinde rădăcină, nu căuta să revezi locurile unde ai trăit, ci lasă-ţi gîndul să umble slobod ca vîntul, clădeşte-ţi cu el palate, cu el umple-ţi golul nemărginit din suflet, crează imagini şi desfată-te cu ele, alcătuieste-ţi închipuiri, şi nu iubi nimic statornic, căci statornic nimic nu e pe lume.

Cu gîndul umple vasta grădină goală, unde aştepţi lingă fîntina Medicişilor să vie o dulce formă iubită.

Curgerea domoală a apelor, pe care o auzi murmurînd pe lespezile de piatră, închipuieşte-ţi că-i însăşi curgerea vremilor...

Priveşte durerea lui Poliphem ce stă ingenunchiat pe stîncă lui spre care urcă verdele iederei şi mîngăie-te, stăpîneşte-ţi gîndurile rele, măsoară-ţi trupul tău şubred pe lingă uriaşa lui musculatură şi spune-ţi că, dacă el, Zeu în lumea lui antică, n-a fost în stare să-şi înfrîngă durerile aşteptării şi ale geloziei, tu, un simplu om, îţi vei pierde minţile, desigur !

Lasă apele să curgă în voie ca vremile, păstrează-ţi sufletul şi crede-l că-i tare, convinge-te că trebuie să fii un spirit al eternităţii şi că partea asta individuală, care ne-a fost împrumutată fiecăruia, trebuie să existe de cînd lumea, că a trebuit să mai sufere şi să se mai zbuciume şi că eşti dator să ţii seamă de el, să nu-l laşi înfrînt cu desăvîrşire pentru viitor, pentru noua formă ce o va fi s-o reia în decursul vremii.

Întoarce-ţi ochii de la Poliphem, căci el şi-a dat ochii ca să nu-şi mai vadă durerile..

Gindește-te că ochii tăi sînt oglinzile în care ai să răsfrîngi universul cu toate formele lui, și nu-ți jertfi pentru o singură formă. Întoarce-ți-i înduioșați spre vasta grădină unde acum nu rîde nici o floare, că-i iarnă încă, privește la albul statuielor ce nălucesc printre crengile goale, convinge-te că ele sînt o stăruință spre frumos și că numai spre bucuria ochilor au fost făcute.

Nu plînge ora ce-a sunat înfiorînd cuprinsul, căci e ora ca toate celelalte, și neagra geană a minutarului ce merge fără de preget pe alba orbită a străvechiului ornic odată și odată va încremeni și ea...

Lasă pe Poliphem să privească tulburat de pe stîncă lui de piatră îmbrățișările Galateei cu Acys, ascultă numai curgerea apelor ce cade din lespede în lespede, umple-ți auzul de melodia ei sonoră pentru ritmul cîntării de mai tîrziu, și nu mai căuta printre copacii negri...

Privește la porumbeii albi, paznicii aceștia înaripați ai frumoasei grădine, cum se lasă unul cîte unul pe picioarele lor roze, și cu fața întoarsă spre înamoratul grup de piatră, se scaldă înclinîndu-și grațios capul în fața amorului.

Înclină-te și tu și uită ora care a sunat și lasă-te în-templărilor.

Uită întristătorul basm al lui Poliphem și, adunîndu-ți din nou gîndurile, clădește-ți la nesfîrșit fantasmagoriile ca vîntul, capriciosul artist ce se joacă cu lumea lui de nouri.

Întoarce-ți ochii de la Poliphem, fii bun și milostiv ca el, uriașul, iartă dacă te doare, răzvrătește-te contra propriei tale ființe și adu-ți aminte că el, care ar fi putut să frîngă cu mîinile lui vînjoase o stîncă, și-a jertfit ochii ca să nu mai vadă pe lume altă imagină iubită decît aceea pe care a adorat-o.

Treci poarta mare de fier fără a mai privi în urmă, căci în zadar vei urca să mai cunoști fața locurilor unde ai stat atîta vreme, și nici ele nu te vor putea recunoaște.

Și cel venit de departe, înduioșat de înfrățirea durerii
lui cu a lui Poliphen, ieși din grădină și se pierdu în
mulțime.

Tribuna [Arad], XV, 81, 10 [23] aprilie 1911,
p. 23—24)

„SUNT LACRIMAE RERUM“¹

Ce dulce intimitate se desprinde dintr-o gospodărie veche... Sunt unele în care lucrurile fac parcă un singur trup cu odaia. Ele stau nemișcate, și vremea trece peste ele, nimic nu le schimbă, soarele poate pătrunde ici-colo și le mai pălește fața cu sărutarea lui fierbinte, o mărgea poate dintr-o perină se desprinde, o floare pe un covor se decolorează, o fotografie într-o ramă se acopere de o ușoară negură.

Încolo, ele stau, dormitează, trăiesc cu viața lor latentă, și e de ajuns să miște una din ele ca întreaga armonie să dispară.

Apoi, cine trăiește mult într-o casă îi place să păstreze orînduială. Ochii s-au deprins cu liniile, și ființa ta intimă suferă dacă-ți clinteste cineva un vas de pe o consolă, un portret de pe o etajeră, ori cel mai mic lucru, care ocupa un loc bine definit pentru tine în spațiul odăiei tale.

Mătușa Elencu, însă, era inamica oricărei stabilități. Nemișcarea pentru dînsa era moartea, și lucrurile i se păreau că devin rigide și îngheață dacă stăteau încremenite două zile locului. Apoi praful era cel mai mare dușman al ei. Firul de praf îl urmărea și înaripata molie, care nălucește arar în aer, bătînd fantastic din aripioarele ei făcute din veștede culori.

¹ Există lacrimi ale lucrurilor (lat.).

Mărunta pulbere fină și impalpabilă care se ridică și joacă atunci când intră în sulul de raze al biruitorului soare pe ferestre pe dinsa o înnebunea...

Nimic nu era destul de strălucitor, nimic destul de curat, și odăile parcă nu erau făcute pentru hodină și reculegere, divanurile nu erau inventate pentru a te putea întinde lenevos pe ele și visa, fotoliile din jurul meselor, pentru altceva lăsate decît pentru a sta la sfat, covoarele, pentru alt scop țesute decît pentru a ținea cald și acoperi zgomotul cînd mergi pe ele.

Nu, dulapuri, console, oglinzi, covoare și celelalte pentru ea erau făcute ca să dea de lucru unei gospodine. Și de aceea mobilele erau într-o veșnică mișcare și stăteau mai mult pe afară decît în casă.

Precum persanul stă de-a pururi cu o roză în mină, turcul cu o narghilea sau cu un șirag de mătânii, așa se identifica și ea cu un pămătuf pe care nu-l părăsea niciodată. Intra cu pasul ei de nălucă, se pleca pe fața străvezie a oglinzilor, cerca cu degetul ei uscat cea mai mică pată și era de ajuns să i se pară ceva, ca să hotărască : „Azi scoatem din salon !“ sau : „Miini afară cu odaia albastră“ !...

Și bieteile mobile abia aciuiate apăreau în ogradă. Tînjitoare și cu brațele întinse, se rugau parcă vechile fotolii. Sarcastic rîdea pianul cu dinții lui de fildeș, stăruitor se rugau ochii celor din rame, dar toate erau zădarnice. Covoarele întinse pe funii singure știau ce păteau, căci pe atunci nu era încă inventată mașina asta minunată, a cărei trompă intrată pe fereastră culege ca prin farmec, fără a clinti lucrurile din loc, tot ce se poate aciui în ele.

De dimineată zgomotul începea. Parchetele deveneau lucii ca oglinda, oglinzile — ca fața apelor bătute de lună, și nu era lucru să nu fie întors, bătut, sucit, șlefuit ca și cînd ar fi trecut vreo molimă prin casă sau s-ar fi așezat

moartea o clipă la căpătiul cuiva. Fugeau gingăniile și fluturii, și pînă și încăpăținatele furnici nu mai călcau pe acolo de atita neliniște. Paianjen nu cred să-și fi țesut în vreun ungher al lui, nevăzut, mreaja, nici stăruință de rîndunică să-și fi lipit cuibul sub vreo strașină.

Uscată și dreaptă, ca sculptată dintr-un lemn străvechi așa era mătușa, și anii nu-i puteau domoli hărnicia.

Ca o floare stranie, ținînd pămătuful în mină, umbla, și pe unde-i călca pasul, precum se iau dihăniile după vrăjitor, așa umblau și mobilele după dînsa. Foșnind trecea rochia ei ca un val obosit, pe parchete, și pumnul acela de oase fără de astimpăr, energia aceea, ce poate dacă ar fi avut alt scop ar fi dat cine știe ce roade, se cheltuia așa zadarnic. Pentru ea singura mobilă ce a stat nemișcată vreodată a fost desigur numai sicriul, căci moartea plictisită de atita mișcare într-o zi i-a luat pămătuful din mină.

Ca un viteaz ținînd steagul, așa a murit ea, și de galbenă ce era și uscată, mai galbenă părea acum. Tăcute priveau și stranii oglinzile la ea, reflectîndu-i chipul. Liniștite și așezate pe hodină păreau fotoliile. Ca un zbor nebun de coțofane, cu tarcate aripi, se lăsase și încremenise clapele pianului. O molie, cu aripile ei veștede, se ridică în aer și flutură ca o ironie, stăpînă parcă pe nemișcatul imperiu. Severi priveau ochii portretelor din rame și o bucurie tăinuită, o liniște țesută în umbra perdelelor parcă se desfăcea și stătea gata ca să cadă, o pace și o împăcare neobișnuită trecea din mobilă în mobilă și se împînzea pe tot. Trupul greoi și nevăzut al liniștei se întindea parcă pe sofa și-și lăsase capul obosit pe o pernă de mătase, știind că n-o s-o mai tulbure nimeni. Așa stătea liniștea privind în gol sau poate la sora ei moartea, ce s-așezase și ea nevăzută într-un fotoliu și privea cu drag cum curg liniștite ceasurile și neoprite de nimeni se statornicesc umbrele...

(Seara, II, 536, 11 iul. 1911, p. 1)

Sever e aspectul morții. Crepul de doliu face pată, mărginește lumina și întunecă. Noapte și zi, întuneric și lumină, neîmbinate lucruri, eternă vrăjmășie. Și cu toate aceste, funerara urzeală de umbră, neagra îmbrăcăminte ce intră în casă o dată cu moartea nu poate învinge de multe ori ridiculul vieții care lasă urme, nu poate alunga ironia ce se așază la capătul postumului, nu e în stare să biruiască zîmbetul de veselie ce-l resimți în fața anumitor aspecte ale naturii, căci natura, în felul ei, nu e nici tristă, nici veselă, ci așa cum o vede (sic) ochii noștri în anumite momente.

Cu aceste gînduri părăseam o casă unde apusese o viață, sătulă de a sălășlui o sută de ani în aceeași închisoare de lut.

A muri nu e a rămînea cu ochii mari deschiși în infinit, așteptînd mîna pioasă ce-ți va închide pleoapele reci peste înmărmuritele globuri. Sufletul moare înaintea ochilor. Sub povara anilor mulți, cu vremea, el renunță și devine ca o oglindă moartă în care nu se mai reflectează nimic. Nici amintirile căzute la fund ca niște cadavre nu se mai ridică la suprafață, nici zori nu mai mijesc, nici apusuri nu te mai întristează. Răsărituri nu mai sunt cu putință, și cînd după orizontul pe care-l mărginește noaptea, știi că nici un glob de lumină nu va sui ca să rumească cerul tău, atunci începe moartea cu adevăr. Trupul rezistă și vegezezi pînă obosesc în tine puterile și în vinele tale singele, ca în niște vaduri ostenite, abia se mai poate pune în mișcare...

Și așa era și mortul meu, un biet lucru uitat și părăsit într-o odaie, un obiect de curiozitate scos la zile mari și arătat la rude și musafiri care-și aduceau aminte și mai întreba din cînd în cînd : mai trăiește babacu' ?

Și bietul bătrîn, izgonit din viață de atîta timp, biata mină omenească peste a cărei urechi timpul își pusese mîinile lui amîndouă acoperindu-i orice zgomot din-afară, biata relicvă peste a cărei ochi anii își lăsase păienjenitele cortine, apărea, adus ca un specimen rar de longevitate și la toate întrebările, venitul de pe altă lume, ziditul de viu, mortul recalcitrant zîmbea cu bietul lui surîs senil, clătîind din cap ca o potîșă ¹ chinezească. Demonstrațiile de filială dragoste îl împresurau, gesturi de răsfățare se întindeau spre el, cuvinte de o înduioșare ne-asemuită plouau peste capul lui, și fiecare, privindu-l, gîndea cu jînd la viața acestui patriarh, așa de iubit și ocrotit de fii și de nepoți.

În fond însă era altfel. Patriarhul era un stîrv care ocupa un loc inutil în spațiu, o gură inutilă care mai bine de o jumătate de veac trebuia hrănită, o pacoste pe care moartea care-și are și ea, se vede, ironiile ei, se încăpățîna s-o păstreze spre deznădejdea fiilor și nepoților.

Moștenire să rămîie după el nu era de unde, că ce avea bietul bătrîn fusese de mult cheltuit în nădejdea morții lui apropiate. Cînd are cîeva șaptezeci de ani, cine poate crede că ai să mai durezi încă aproape jumătate veac, și aceasta și-o spusese și milostivele rude ce-l făcuse pe bietul bătrîn să-și părăsească vechile lui căsuțe din Iași și să-și încredințeze viața și averea pe mîini străine. La început, doi-trei ani a mers, dar după ce banii au fost cheltuiți, ce-au fost zilele și nopțile bietului bătrîn nimeni nu știe. Uitat și părăsit zile întregi, fără mîncare, nespălat și murdar, așa trăia sărmanul. Vigoarea ce era însă în el rezista cu o uimitoare putere. Ca un arc se încovoiasă uriașul trup, nenumărate erau zbîrciturile și ieroglificele pe tîmplele și în jurul ochilor lui.

Umflate, vinele șerpuiau și se încolăceau pe uscatele lui mîini palide, dar ca un copac uscat și noduros el urma

¹ Vas de porțelan chinezesc sau japonez.

să trăiască. Nesfârșite îi păreau zilele și nopțile, și, cît timp a putut să mai gîndească și să-și aducă aminte, de multe ori i se părea că trăiește de cînd lumea. Își amintea ca într-un vis de căsuțele lui străvechi, în care trăise atîta timp, de scoarțele cu flori pălite de soare, de răvașele cu busuioc din cerdacul alb, de pomii bătrîni, ca și dinsul, din livadă, de mătăniile și ciubucul lui, și ofta lung : „Doamne, de ce nu mă stringi tu !“

Le părăsise toate, de frica singurătății, vroind să vadă viață împrejurul lui. Vînduse tot, momit de zîmbetele viclene, plecase vrăjit de vorbele pline de miere ce-i zugrăveau o idilică viață de străbun împresurat de dragostea fiilor și a nepoților.

Și cînd gîndul lui s-a stins într-o zi ca un putregai, cînd vine ziua și nici amintirile n-au mai putut să-l alinte, atunci a rămas așa, prostit, privind înaintea lui fără să vadă, aplecîndu-și urechile la orice zgomot fără să poată să audă, un mort între vii, un biet arbor uitat, ce așteaptă lovitura mîntuitoare a securei.

Așa trăia babacul, ieroglifa asta nedescifrabilă, în ciuda tuturor, care îmbătrîniseră și ei acum...

Dar într-o zi, moartea, fantezista rătăcitoare ce nu mai are hodină, nici astîmpăr, ușernica umbră care colindă toată lumea și umblă toate drumurile, s-a oprit și la geamul patriarhului, să-l mai vadă ce face, și, învinsă de milă, l-a dezrobît de zile.

Abia mai aplecat pe un umăr i-a rămas capul bătrîn, și doar puțin mai galben dacă s-a făcut la față.

Încolo, și mort așa în marele jelt, parcă urma să trăiască, singur, cu mica lui umbră care singură mai mișca, descrescînd în scurgerea orelor.

Un biet sicriu și un popă, o cruce pe piept, o undă de fum ce urcă și se împînzește dintr-o cădelniță și cîțiva stropi de aghiazmă ar fi fost de ajuns. Dar fațada minci-noasă, vicleana nevoie de a părea, trufia de a arăta lumii cît respect li se cade morților dragi a prefăcut casa de sus

și pînă jos într-o adevărată capelă mortuară. Bilete cu negru chenar au fost trimise pretutindeni ca să anunțe ireparabila pierdere. Crepul de doliu a îmbrăcat toată fațada casei. Afară, un dric pompos cu șese cai, complicate colive cu nuci aurite și o întreagă armată de popi și de ciocli aștepta.

Cupele îmbrăcate în doliu se înșirau și ele pentru fețele simandicoase.

Iar sub ghirlânzi de flori și jerbii de verdeată, sub un funebru uranisc¹ așezat în mijlocul salonului, chinuita viață ce apusese dormea acum liniștită. În feșnicarele mari, de-a dreapta și de-a stînga, flacărele albe se plecau după curent și un miros puternic de chiparoase îngreuna aerul.

El însă urma să nu vadă, nici să audă ca mai înainte și, cu toate aceste, un zîmbet de o șireată mulțumire parcă-i flutura pe buze. Sub mustățile mari și albe, o lumină misterioasă ca un început de ziuă parcă mîjea, un reflex venit de cine știe unde, o rază poate căzută din naltul feșnicarilor mari. În haina lui neagră, cel ce trecuse hotărul celor o sută de ani hodinea, genele abia făceau o umbră viorie, cununa de păr alb arunca lumini argintii, mîinile palide, ca de sîdef, țineau crucea, și totuși numai moartea parcă lipsea și nu era nicăirea.

Și lumea începu să perinde, figuri grave, expresii severe, negre siluete cu albe colțuri de batiste, chipuri chinuite ca să pară triste, melancolice atitudini de deznădejde. Gesturi de părere de rău se schițau și banalele cuvinte de condoleanță cădeau dimpreună cu picurii de ceară în cucernica tăcere.

Mai grav și mai trist decît însuși mortul, cel ce ducea doliul, stînd lîngă înfloritul catafalc, cu o sinceră expresie de a fi încercat într-adevăr o ireparabilă pierdere, primea negrile stringeri de mînă.

¹ Uranisc : baldachin.

Totul era corect, protocolar și făcut după tipicul marilor doliuri din lumea bună. O risipă de flori, de prapure, de ghirlânzi, de alb și de negru, de lacrimi și păreri de rău mincinoase se resfăța.

Și cel de care nu știuse nimeni și pe care îl uitau cu toții, chinuitul de ani, sărmana gură inutilă urma acum să suridă printre flori.

Din ce în ce mai luminos i se zugrăvea acum misteriosul zîmbet, din depărtarea celor o sută de ani părea că suride, neputînd clătina din cap ca totdeauna în fața atîtor vanități. Plînsul de toți singur zîmbea, văzînd ce neagră dungă de doliu a scris în urma lui. Singur centenarul zîmbet înveselea funebru aspect al morții unui secol, singur numai babacul era fericit, căci numai pentru dînsul în minutul acela neîmbinatele lucruri, eterna vrăjmășie ce este noaptea și ziua, întunecul și lumina nu mai aveau ființă și natura nu mai avea să își schimbe aspectul.

(*Minerva*, III, 945, 5 aug. 1911, p. 2)

DOMNU' HUBE

*Din volumul plănuit
ARCA LUI NOE*

O legendă teutonă povestește de un rege că, urcîndu-se pe tronul părinților lui, a poruncit să-i așeze un clopot de argint în înaltul unui turn. ca să poată, ori de cîte ori ar încerca vreo mulțămire, s-o anunțe și norodului său. Mută însă a rămas limba clopotului din înaltul turnului cît a trăit el, și singura dată cînd regele a deșteptat din somn limba tăcutului clopot ca să-și vestească norodul că e mulțumit a fost atunci cînd a murit.

Domnu' Hube era și el teuton, dar clopotul în viața lui a jucat cu totul un alt rol. El, în sunetul clopotului s-a deșteptat, în sunetul clopotului a mâncat și în sunetul clopotului a adormit toată viața lui. Tăcerea și liniștea pentru el au fost un cuvânt van, un nonsens aproape. Gălăgia infernală a celor patru clase de copii, peste care vigilența lui trebuia să se exercite, îi suna neîntreput în urechi ca murmurul mării în cuprinsul unei scoici. Amestecul de capete blonde și brune, pe care îl vedea veșnic reînnoindu-se în fața lui ca un norod de buruiene îndărătnice ce nu-i chip să le stirpești, toate fețele aceste ce purtau stigmatul atîtor eredități și a atîtor porniri ascunse ce mijau de-abia, așteptînd imboldul care să le trezească, tot amestecul ciudat de ființe, de biete vlăstare fragede, venite pe lume cine știe cum, odrasle ale ceasurilor de păcat ori ale clipelor de fericire, născuți din melancolii ori din voluptăți intense, hibride ale unor gîrbove senilități, cum puteau fi puse de acord vreodată în fața binefăcătoarei liniști ?...

Anii curgeau și, ca un flux neconținut de valuri, nesimțit, generațiile vechi împingeau pe cele noi, copacul vieții tot alte foi schimba, și numai domnu' Hube sta neclintit și privea cu disperare la această hidră ce-și reînnoia capetele neconținut. Să simți eterna tinerețe care vine spre tine, veșnicul flux primăvăratec ce-ți dă asalt biruitor, pururea metamorfoză ce ți se dezvălește sub ochi, și să nu ți-o poți apropia ca să renaști și tu, poate fi ceva mai sfîșietor ?

Tumultul însă creștea neconținut, căci într-o grămadă de copii, ca în pădurea fermecată cînd rupi o frunză și se trezesc toți copacii și încep să murmure, e de ajuns ca unul să deștepte întîiul glas. De-abia de-și lăsa pe mină capul bătrînul pedagog ca să viseze la romantica lui țară, cîntată așa de duios în baladele tipărite în *Lesebuch*-ul ¹

¹ Carte de citire (germ.)

ce-i sta dinainte, și tot visul trebuia să se destrame, toate elfele și cobolzii să dispară, tot norodul învechit al roman-tismului german să se reîntoarcă în țara lui. Ființele supra-naturale iubesc liniștea, pasul lor abia lasă urmă, atât de ușor calcă ; și clarul de lună, în care-s muiate vechile ba-lade, numai singurătăților li se potrivește...

În arca lui Noe n-aveau ce căuta astfel de ființi, și domnu' Hube, avînd poate o ureche mai muzicală decît patriarhalul Noe, la cel mai mic zgomot sărea în sus. Fac această apropiere fiindcă tinerile vlăstare încredințate pe-dagogului erau toate dăruite cu numele unui dobitoc, toate speciile pure ori impure își aveau reprezentantele lor, iar toată școala era pentru dinsul o vastă arcă pe care i-o în-credințase domnul director s-o ducă spre un Ararat mîntuitor.

O nervozitate neîncetată îl agita. Mînele lui pale ca fildeșul n-au știut desigur niciodată ce sunt dezmierdările, locul nu se îndulcea în preajma lor, lumina pe ele cădea rece și neprietenoasă, și ele păreau veșnic un simbol al amenințării. Ochii vizi, înconjurați de niște ochelari cu cercuri negre ca două nule, ce i s-ar fi urcat din catalog pe nas, priveau fără să adune soarele în ei. Părul, încă-runțit și plin de dungi albe ca tabla pe care se jucau co-piii, împrăstia veșnic ca un praf de cretă împrejurul lui. Așa era în linii mari domnu' Hube. Adus de cine știe ce nevoi în țara noastră, cu gîndul de a face cîteva economii pentru a se însura poate și a-și dura o familie, a rămas robul copiilor altora.

Vesele și triste precum erau și zilele, luminate de soare ori acoperite de neguri, crescute de vînt ori asurzite de surdina zăpezii, se auzeau sunetele clopotului, veșnic și neîndurat suna din oră în oră măsurînd timpul care trecea fără să mai poată aduce nimica nou pentru dinsul. În su-nete clare și sunete triste era țesută viața lui, o ploaie fă-rîmată de sunete erau ceasurile și zilele cari nu-i vesteau nici o fericire...

Dobitoacele strinse în arcă se răspindeau în lume și deveneau oameni, amestecul de capete blonde și brune pe care îl vedea veșnic reînnoindu-se în fața lui, ca un norod de buruieni îndărătnice, reveneau sub altă formă, cu mustăți și bărbi acuma, aducându-și la rîndul lor odraslele, un alt crîmpei al hidrei, un alt eu chinuitor, un alt specimen pe care domnu' Hube trebuia să-l boteze, căutîndu-i un nume în vasta-i nomenclatură.

El singur rămînea locului după catedra lui ca îndărătul unui fragment de baricadă, în fața atîtor generații ce-i dau năvală, visînd, în tumultul care îl împresura crescînd necurmat împrejurul lui, timpul cînd clopotul va suna și pentru el minutul de dezrobire, fericitul minut cînd se va face liniște ca în *Lesebuch*-ul ce-i sta dinainte și elfele vor putea veni, în sfîrșit, neturburate, să-l ia de mină și să-l ducă aiurea, într-o lume mai bună.

(*Flacăra*, I, 1, 22 oct. 1911, p. 3)

DUȘMANUL MAȘINISMULUI

Din ARCA LUI NOE

De la custura informă de silex, ori de la întiul cuțit de plug făcut din bucata de fier căzută din cine știe ce astru, pe vremea bunilor troglodiți, și pînă la perfecționatele instrumente aratorii din zilele noastre, ce cale uriașe am străbătut.

Pentru dunga neagră pe care o scrijelează omul de la începutul lumii, pe fața răbdătorului pămînt, în care să arunce sămînța, cîte minți nu s-au trudit pînă să ajungă la arătură adîncă a plugului cu aburi.

Domnul Pantu însă era contra mașinismului și pentru tradiție. Trogloditul din el nu murise încă, și simplul fier

de plug, cu care se slujise părinții și străbunii noștri din vremurile cele mai patriarhale, îl satisfăcea cu prisosință.

„Mașinile sunt un cuvînt van și niște invenții complicate și diabolice. Totul e să sămeni la vreme și să ai ploi priincioase“, zicea el.

Stăpinul lui era însă cu totul de altă părere, știind că un pămînt, cu cît îl vei lucra mai bine, cu atîta va rodi și el mai mult. Poate că era gresit și că vechilul său avea și el dreptate cînd spunea că pămîntul nostru nu-i încă destul de obosit pentru a-l hrăni pe cale artificială și a-l lucra cu atîtea mașini, cînd ai destule brațe de muncă pentru un preț așa de derizoriu. Dar proprietarul fiind un spirit tiranic, ținea să facă după cum voia el. Și pentru acest scop nu cruța nici o cheltuială. Tot ce era nou era dinainte adoptat și de dinsul. Pluguri și secerători care umblau pe lanuri ca niște dihanii cu aripi fantastice; elevatoare care ridicau paiele căzute de pe dinții mișcători ai batozei și clădeau singure stogurile galbene ca niște cozonaci; moriști care duduiau împrăștiind nouri de pleavă, alegînd grăunțele galbene ca aurul, mașini de semănat care lăsau pe urma lor boabele în șiraguri de creștea grîul rinduit ca o armată și cîte altele nu aducea el spre disperarea domnului Panțu.

Zece lemnari și două covălii, în care foalele nu mai aveau niciodată astimpăr, și flacăra roșie a focului ardea fără încetare ca în grota lui Vulcan lucrau de dimineață și pînă seara pentru repararea și întreținerea acestor monștri.

O ceartă neîncetată de ciocane căzute zgomotos pe nicovală umplea aerul. Ferăstraele scîrțiau și o pulbere măruntă de lemn zbura ici-colo, purtată de vînt. Strujituri blonde ca niște papilote desfăcute zăceau aruncate în toate părțile, șuruburi și mutelci te împiedicau la fiecare pas, pete de ulei și de văpsele luminau vesel cîte o mîcirlă, și toate acestea pentru ce mă rog?, se întreba d. Panțu.

O armată întreagă de mașiniști, cari vorbeau toate idiomele ce mai dăinuiesc de la Babel încoace și pe care nu le putea pricepe, îl înfură și mai mult. El știa una și bună : părinții noștri nu mai aveau de astea și nu muriau de foame, slavă Domnului !

Dar ca să facă pe plac stăpînului, după ce armata de mecanici hotări că mașinile pot fi scoase la cîmp, el, pufnind și trăsînd, înjugînd toți boii pe care-i avea la îndemînă, ieșea cu ele pe lanuri. Neagră, proaspătă și adîncă, arătura sporea ca prin farmec, proaspăt mirosul pămîntului răscolit se împrăștia pe urma cuțitelor biruitoare, cînd era vorba de arat ; ori blondă, ca o pleată bogată, se pleca holda, așezîndu-și aurul pale-pale, pe unde treceau cu aripele lor secerătorile.

Asta însă ținea o zi. Și îndată ce proprietarul pleca, văzîndu-și cu plăcere visul izbîndit ; el peste noapte, ca spiritele demonice din *Meșterul Manole*, punea pe argații lui, în timp ce mașiniștii dormeau fără grije, să strice ici o roată, colo să desfacă o mutelcă, sau să taie o curea, așa că în zori nici o mașină nu mai putea să urnească din loc.

Alb apoi de nesomn și cu un zîmbet mefistofelic, apărea și el odată cu soarele pe deal, ca să se bucure de isprava ce făcuse.

Înțelenite și paralizate în mijlocul cîmpului, ca niște mătăhale monstruoase, mașinile ce făcuse dovadă cu ce spor ar putea să muncească și cîte brațe inutile puteau să înlătore, cînd poate era mai multă nevoie de ele, stăteau acuma ridicole și neputincioase, pentru că așa-i plăcea domnului Panțu.

Arăturile însă n-au vreme să aștepte, cînd au început ploile, precum nici griul cînd e în copt nu poate sta la bunăvoia și împlinirea vînturilor.

Cu un gest imperios, îndărătnicul și conservatorul slujbaş făcea oamenilor semn să intre în lan, așa cum apucase dumnealui din vremuri ; și apoi, poruncind să ducă ma-

șinile la curte că nu sunt bune de nici o treabă, își vedea liniștit de lucrul lui...

Iar în fundul curții, subț un uriaș șopron, toate sfărămăturile și risipa aceasta de fier, de lemn și de oțel, se adunau zi cu zi ca în urma unui vast naufragiu.

Mereu tot alte sfărîmături veneau să se adaoge celor vechi, voind parcă să arate ochilor mirați toate etapele prin care trecuse mașinismul. Nepăsător, colbul cădea pe ele, flori de rugină se arătau pretutindeni, mucigaiul se întindea biruitor, iar cu cît creștea uzura și risipa, cu atita mefistofelicul Panțu se bucura și el, plimbîndu-se ca un colecționar ciudat printre atitea roți și mașini pe care le oprise din mers dînsul, prin voința lui.

Stranii, ca niște girafe, priveau elevatoarele la el ; flămînde își arătau dinții rinjiți batozele, ca și cînd ar fi vrut să-l mănînce ; amenințătoare luciau cuțitele de plug, fantastice își întindeau secerătoarele aripile lor, ca și cum ar fi vrut să-și ieie zborul ; căscate suspinau toate supapele, cînd trecea vîntul ; dar biruitorul trecea liniștit, ironic și satisfăcut că ucisese mașinismul.

(*Minerva*, III, 1032, 31 oct. 1911, p. 1)

DUPĂ REPRESENTAREA LUI CAMOËNS

Am fost dăunăzi la teatru și l-am văzut pe maestrul Nottara jucînd moartea lui Camoëns ; și am rămas surprins cît de puțin poate să impresioneze sfîrșitul tragic al unui geniu, cînd oficialitatea și reclama nu se amestecă.

Decoruri triste și fumurii, inexistente aproape, o mohorîtă cameră de ospiciu cu lumină bolnavă, un pat sărac și cîteva manuscrise. Nimic din feeria și iluzia scenei, nici

o intrigă și nici un amor și, ce e mai paradoxal încă, nici o femeie.

Amburgul unei vieți nimbate de glorie și zorii unui talent care-și simte chemarea și se pregătește pentru jertfă, opoziția spiritului practic care agonisește pentru anii albi și dezinteresarea visătorului care-și risipește preaplinul sufletului fără să se gindească la hodină și răsplată, aceasta e în puține cuvinte piesa lui Halm.

Pe canavaua aceasta simplă, cuvintele vin să se înșire și să horboteze în imagini poema unei agonii. Alb de mulții ani ce-i poartă și gîrbov de viața vagabondă și aventuroasă ce-a dus-o, cu tremurătoare și pale mini ce nu mai pot să ție povara penei ce-a scris atîtea versuri sublime, marele Camoëns își așteaptă sfîrșitul.

Frigul premergător al morții, care nu cunoaște obstacol și se coboară din negri chiparoși ca să pătrundă pretutindeni, a intrat în odaie și i s-a urcat pe umeri, negrul întunec ce pîndește agonia văpăii tot mai aproape își cercuiește negurile, și verbul sonor singur mai cîntă încă biruința vieții. Gîngave, îndepărtate și ca acoperite de o surdină, cu imagini în crep îndoliate, cu licăriri de torțe bătute de vînt și despletite de furtună ori cu sonorități de trîmbiți ce cheamă la revoltă și proorocitoare ecouri ce vin de dincolo de țermul vieții noastre pămîntene, poetul *Luisiadelor* își spune durerile vieții lui trecute și își zăgrăvește apoteoza gloriei ce începe să mijească.

Visurile lui prefăcute eternitate, părăsind trupul ce se va întoarce în țărină, cîntă singure acuma și nu mai au nevoie de gura lui pămînteană ca să trezească ecourile. Alături de el, manuscrisul, cu file îngălbenite, care a plutit un moment peste abisuri și pe care l-a scăpat luptînd cu talazurile, hodinește liniștit știind că nici un naufragiu nu-l va mai putea trage la fund și că nici un ocean de-ar fi să treacă peste el, cu toate talazurile lui, nu-i va mai putea șterge slovele mărunte.

Ridicându-l ca pe o tortă în jurul căreia se face lumină, astfel întâmpină el moartea, ce-și retrage parcă pentru un moment negurile. Armonioase și adormitoare prind apoi sferele să cînte, și tot cerul devenit ca un astru orbitor îi farmecă vederea. Sustinut de Perez, de tînărul neofit ce-a înșelat speranțele bietului Quebedo, de tînărul luceafăr ce se pleacă milostiv și respectuos pe agonia unui soare, Camoëns, în jețul lui străvechi, cu glasul stins ca al unui clopot ce-ar călători prin ape și alb ca bătut de lună, se întoarce în eternitate.

Să poți muri așa, văzînd zorii unei apoteoze ce nu se va șterge niciodată, să te poți stinge tîhnit și împăcat cu tine, să te domolești ca un sunet de harfă, să te risipești ca un cerc ce și-a înscris la infinit vibrațiile pe nemărginirea unei ape, ce vis fericit.

Eu la acestea mă gîndeam, privind jocul minunat al maestrului Nottara dăunăzi. Evadat din viața reală prin magicul joc al artistului, căutam în fundul sufletului meu și îmi întrebam puterile.

La altele desigur, însă, se gîndeau Quebezii din sală, căci rasa lui Quebedo înfloarește pretutindeni. Marele fior de artă pe care l-a trezit în unii din noi cel ce întrupa pe Camoëns, n-a avut darul însă să miște pe cei mulți. Extraordinara lui creație de aseară însă va rămînea în mintea noastră. Felul profetic cum a știut să rostească vensurile ne va răsuna mult timp în suflet și ne va fi un imbold și o reculegere; seninătatea și disprețul ce a știut așa de bine s-o arate măririlor și deșărtăciunilor ne va fi o pildă poate.

Eu îi mulțumesc din tot sufletul pentru minutele de mulțumire ce m-a făcut să le trăiesc aseară și îi doresc, ca odată ieșit din rol, să arate Quebezilor ce-l înconjură și mișună în lume același dispreț pe care l-a arătat aseară sub masca lui Camoëns.

(Rampa, I, 15, 3 noiem. 1911, p. 1)

DANTURA

Din ARCA LUI NOE

A moșteni implică un cadavru, evocă un catafalc, făclii aprinse care ard și flutură, coroane și discursuri de multe ori ; și cu toate acestea, ce dulce lucru e a moșteni. Ce voluptate e să te găsești stăpîn pe un lucru de-a gata muncit, să devii proprietar în cursul unei nopți, să deschizi uși și sertare care ți-erău străine, să-ți predai la intrare pălăria și pardesiul unui servitor ce ți se înclină și să-ți asculte singur zgomotul pașilor ce trezesc ecourile propriului tău eu, care se va așeza și etala fără de nici o discuție, în locul binevoitorului *de cujus*, care a fost așa de gentil să se strămute într-o proprietate în adevăr inalienabilă.

Eu rîd, și cu toate acestea fiecăruia îi se poate întimpla o asemenea năpastă, să muncească pentru un altul. Unii se conving devreme că banul odată agonisit muncește singur pentru tine și că telepatii ciudate și afinități nebănuite există între ban și ban.

Încredințați de aceasta, pînă ce ajung să aibă o ladă de fier cu meșteșugite lăcăți, simplul ciorap se preface pentru ei al treilea picior care să le călăuzească viața.

Spre el se îndrumă toată energia cheltuită, în el dau întîlnire și se adună în congres atîtea și atîtea capete încoronate, peste el se apleacă vigilența celui ce-l deține, după el caută ochii avizi și mari deschiși ai celor ce așteaptă să închidă ochii fericitului stăpînitor.

Inform și gol, inert și nebăgat în seamă cum era cel ce fusese țesut pentru o altă destinație, zi cu zi a început să prindă o formă, golul a început să răspundă cu un sunet, inertia dihanie să devie mișcătoare, mult nebăgatul în seamă să se afirme ca un centru din care pornesc toate razele.

O limită are însă și el și, odată plin, trebuie să se reverse, ca un corn de abundență a cărui formă aproximativă o are, și din acea zi gloria lui încetează.

Severă și rece, impunătoare și mai concretă, lada de fier îi ia locul. Imperioase efigii regale se strămută în noul lor palat de oțel, promiscuitatea fatală a aurului cu argintul și arama dispăre, apartamentele osebite stau gata pregătite după rangul musafirilor.

După zidul de metal dorm acum speranțele, după fortificațiile acestea rezistente se ascund de aci înainte energiile acumulate, sub meșteșugitele lăcăți și zăvoare ale perfecționatelor Wertheimuri vor trăi acum în exil nepoleonii și vor rugini efigiile noilor republici.

Lăzile acestea însă ascund de multe ori enigme și ironii, surprize și nebănuite sarcasme, căci cel ce strânge e firesc să se lipsească de plăceri, să uite că în jurul lui viața își desfășoară tentațiile, că ride soarele și că sclipesc mătăsurile, că îmbălsămează florile și că surid femeile.

Cel ce strânge trebuie să aibă o cataractă pe ochi și când — Doamne, păzește ! — vine amorul, care și el e orb în felul lui, să încerce operația cataractei, atunci cu vuet zăvoarele se dau într-o parte și lada de cele mai multe ori rămîne goală, ca o gură plină de umbră care căscă copleșită de urît !

Enigmatică rămîne însă de obicei, și moștenitorii prezumtivi sînt mulțumiți știind-o la locul ei, nemișcată. Mobile și portrete, oglinzi ori covoare pot să se miște și să-și strămute locul, și nici o bănuială nu se va ridica, atîta timp cît citadela de fier va sta închisă și cheile vor trezi încă un sunet sonor în buzunarul proprietarului.

Dar proprietarul lăzii de care vorbesc eu, harpagonul mult piznuit care pusese o ladă de fier între el și lume și-și petrecuse toată tinerețea uitînd că în jurul lui viața își desfășoară tentațiile, că ride soarele și că sclipesc mătăsurile, că îmbălsămează florile și că surid femeile, într-o

zi, pe cînd se întorcea acasă obosit, întîlni la o răscruce de drum amorul, spre nefericirea moștenitorilor lui.

Leiți îmbrăcați în aur, defilă din nou împărații și regii, strălucitor ieși alaiul de napoleoni, nălucitoare își arătară din nou fețele republicele, biruitor și clar se auzi din nou glasul cocoșului gal dezrobit, mătăsos foșniră pachetele de bancnote ce-și luară zborul, sfioasă se rostogoli și se dete de-a dura arama, cu regret urmară bonurile și dispărură ca prin farmec.

Două mîni avusese harpagonul ca să adune și sute parcă îi crescuse acum din umeri ca să risipească. Lumini și muzici întîmpinară amorul, mătăsuri îl îmbrăcară și miresme îi parfumară drumul, pînă ce mîinele tremurătoare, dibuind într-o seară lada, nu mai găsiră nimic, și întunec iarăși s-a făcut. Și unde e întunec, moartea mai degrabă își găsește drumul.

Sătul și mulțumit, rămas singur din nou, harpagonul și-a închis obloanele așteptînd să-și închidă și ochii, și, nemaivînd ce mînca, nici pentru ce surîde, și-a scos într-o zi dantura legată în aur, a aruncat-o în ladă, și a murit...

Stigmatetele roșii ale pecetilor fură puse pretutindeni, crepul de doliu își zugrăvi neagra dungă, coroanele și buchețele nu lipsiră și, după ce ieșiră cioclii, moștenitorii intrară. Figuri de circumstanță apărură în salon, o concurență de regrete îndoliate se așezară față în față, batiste încadrate în negru adunară o lacrimă, priviri avide și cercetătoare se furișară către enigma de oțel, așteptînd gestul definitiv al magistratului care va face să cadă peceteile.

După zidul de metal dormeau speranțele, după fortificațiile acestea rezistente se ascundeau energiile acumulate, subț meșteșugitele lăcăți și zăvoare mija blondul aur ce dă toate fericirile.

Și peceteile, în sfîrșit, căzură și ele, sonor un resort deșteptă un ecou și brusc ușa ce închidea comoara se dădu la

o parte, în fața moștenitorilor ce se strînseseră cerc în jurul magistratului.

Hidoasă și sinistră, în locul blondului aur însă, ca un ris homeric, venit de dincolo de mormînt, dantura mortului rînji. Albi, dinții de fildeș sclipiră între gingiile roșii, arătîndu-și postuma ironie nerăbdătorilor moștenitori. Sarcastică ridea gura aceasta fără buze la umbra lăzii în care stătuse închisă, veselă și batjocoritoare se împrăștia în sfîrșit mulțumirea celui ce aștepta de atîta timp să se răzbune.

Și ca prin farmec, mincinoasele măști căzură, arătînd adevăratele obrazy, pe care nici o lacrimă nu se mai scurgea. Furioși și congestionați priveau ochii, bestiale și monstruoase se întindeau fălcile, murmurătoare deveni concurența de regrete, și toți, ca la un semnal dat, ridicară pumnii strînși în aer, laolaltă...

Hilară însă, în umbra lăzii, ca pe marginea unui mormînt, sinistru gura urma să-și ridice risul ei mut ca voinde să-și strămute fălcile. Albi dinții de fildeș sclipiră încă o dată, iar galbenul aur ce-i lega se luminează și el între gingii cu o ultimă rămășiță a marelui avut pe care îl mîncase.

(*Minerva*, III, 1046, 14 noiem. 1911, p. 1)

OMUL CARE S-A PIERDUT PE SINE

O perucă, o labă de iepure, un borcănaș cu *cold-cream* și altul de carmin, iar peste toate, un nor impalpabil de pudră erau de ajuns ca să-și facă o eternă tinerețe. Pe umeri, o mantă lungă, frumos aruncată, ciorapii bine trasi pe pulpele artificiale de cauciuc, mîna elegant deprinsă să salute atingînd ușor pămîntul cu pana albă a tricornului

sau a sombrerului de mușchetar, îl făceau netăgăduit de frumos și îi cîștigase fama de amorez irezistibil.

Deprins însă să iubească față cu toată lumea, să-și declare infocata dragoste în fiecare seară unei noi amante, să facă gesturi ce altfel nu sînt permise decît doară în cea mai strictă intimitate, să tragă spada fără a mai sta mult la gînd, cînd întilnește un adversar cîntîndu-și romanța subț un balcon asupra căruia ar avea drepturile primului ocupant, el nu se mai simțea la largul lui între oamenii adevărați și nu mai putea să înțeleagă viața în afară de teatru...

Succese și aventuri avusese, bineînțeles, dar cel ce știa să se drapeze atît de bine în faldurile unei mante, să repete de-a gata ceea ce alții gîndise pentru dînsul, să minuiască așa de frumos o spadă și să rostească așa de înduioșător : „te iubesc !...” victimei pe care i-o imola ¹ repertoriul, devenea sinistru și stupid cînd trebuia să iubească în adevăr.

Nemaiavînd sufleurul care să-i sufle replicele, el devenea mut și fatal, colocviul trebuia să se îsprăvească repede-repede, solilocul nefiind permis în dragoste și purtînd un nume destul de urît în tratatele de patologie. Farmecul se risipea și întîiul *rendez-vous* nu mai avea urmare, foiletonul rămînea neisprăvit.

Pe scenă însă, seara, el devenea un alt om și își recîștiga toată prestanța. Ravagiul cotidian ce era pedepsit de înalta direcție să-l facă printre regine, marchize ori subrete, îl consola îndestul ; gesturile însă rămîneau albe, și bietul om, după ce iubise atîta de paradă și de comandă, într-o zi simți cu adevărat nostalgia amorului.

Un suris luminos, ca o scînteiere de rampă pe care și l-a aprins într-o zi o vecină pe gura ei rumenă, ce nu știuse încă pînă atunci ce-i o labă de iepure, un borcan de *cold-cream* sau un creion de carmin, l-a făcut să-și lipească fără

¹ A imola : a jertfi.

să vrea palida față, cu o mișcare naturală, îndărătul unor ostrețe.

Natura, această veșnică și dibace pețitoare, își pre-schimbase decorurile, mînjise cu clorofil copacii, spălase tavanul rulant al cerului, dezlegase limba păsărilor ca în *Apusul de soare* al maestrului Delavrancea, așa că bietul om își pierduse cu desăvîrșire mințile...

Ghitară n-avea, însă ca simpaticul Iancovescu din *Cometa*, manta lui Romeo era la recuzită, verva lui Manara rămăsese într-un manuscris învechit acasă, prestanța și seducțiunea lui Lovelace o pierduse în reflexul unei oglinzi, acum douăzeci de ani.

Natura însă, văzînd nehotărîrea lui, ca să-l farmece și mai mult, dădu drumul vîntului, care, trecînd peste cerdacul unde suridea așa de grațios vecina, îi mișcă șuvițele brune de pe frunte, scutură capetele florilor din răvare și îi aruncă toată mireasma primăverii în față.

Îmboldit, cel ce fusese atîția amorezi și făcuse atîtea victime imaginare, schiță un gest, dar, simțînd că nu-i al lui și că-l făcuse altădată în cutare rol, îl lăsă neisprăvit. Prin cuvinte vru să exprime atunci ce nu putuse gestul, dar gura lui rămase deschisă și nu grăi nimic, aducîndu-și aminte că vorbele ce avea să le spuie le rostise Romeo în scena a treia ori marchizul de Priola în al doilea act.

Sufletul lui însă era plin și cald de iubire, și el nu mai era nicăiri, dragostea îl chema și adevăratul *el* nu mai putea să se regăsească. Natura îi arunca toată voluptatea primăverii, și bietului om, trăit la lumina artificială a rampei, îi era rușine de lumina soarelui. Dar, ca un răspuns batjocoritor acestor triste gînduri, un riset clar perlă între flori și adorabila siluetă a celei de pe urmă eroine pieri din cerdac...

Și trist ca bietul Schlemihl, cel ce nu-și pierduse umbra, dar se pierduse pe el însuși, își dezlipi fața boțită de pe ostrețe și plecă cu pasul tărăgănat spre lumea lui artifi-

cială, unde-l aștepta borcănașul de *cold-cream*, creionul de carmin și laba de iepure, ca să-i refacă o eternă tinerețe.

(*Flacăra*, I, 9, 17 dec. 1911, p. 68—69)

RETORUL

Din ARCA LUI NOE

Dacă darul oratoriei este un lucru înăscut, mă întreb, pe vremea când nomenclatura cuvintelor de care ne slujim era așa de mărginită, încît abia ajungea la exprimarea trebuințelor celor mai imperioase, ce putea face un om spre a-și putea stîmpăra valul tumultuos al elocvenței care urca în anumite momente spre zăgazurile tăcerii...

Vîntul dezlănțuit cînd pornea să rățăcească liber prin marile păduri mișcînd ramuri și foi, plante și ierburi, alunecînd pe suprafețele întinse ori coborînd prin văgăuni și hîrtoape, trezea tot felul de glasuri. Energia marelui suflu slobod găsea astfel mijlocul de a se cheltui și de a-și exprima în mii și mii de tonuri, de modulări și de vibrații trecătoarele-i accese de oratorie...

Marea aruncînd valuri și gonind despletite talazuri care se fugăreau pe întinderi găsea și ea astfel mijlocul de a-și spune în ceasurile ei de limbuție, în vehemente și ritmate perioade rostite la gura peșterilor, ori punîndu-și în fiecare val ca surdină o pietricică ca răposatul Demostene, ceea ce-o turmenta în ceasurile ei de hodină.

Deasupra cerul, de asemeni, adunînd din cele patru puncte cardinale norii și izbindu-i unii de alții, își vocifera și el cu glas de tunet și cu vorbe de foc argumentele lui, ținînd nesfîrșite discursuri, fără de care desigur că ar fi murit de urît biruit de monotona tăcere pe care o păs-

trează universul în perioadele lui de stagnare și de infecunditate.

Astfel vorbeau cerul, marea și vînturile, găsind mii de cuvinte, de modulări și de sunete în ceasurile lor de elocvență cînd simțeau nevoia să urce spre zăgazurile tăcerii și să treacă dincolo de ele.

Omul singur era nenorocit, căci graiul corespunzător multiplelor sentimente ce-l încercau nu era format încă. Gesturile, oricît de expresive ar fi, nu sînt de ajuns să exprime și să convingă, în afară, bineînțeles, de cele brutale, care la nevoie își puteau adăoga un supliment și mai convingător, făcînd apel la copacii pădurilor seculare ori la silexurile pe care i le ofereau gratuit stîncile cuaternare.

Dar nu vorbesc de acestea, adică de nevoia ce-o aveau oamenii primitivi de a-și exprima sentimentele, ci de darul oratoriei înnăscute, care, din moment ce credeam că este un dar înnăscut, nu văd de ce nu l-ar fi avut și ei atunci tot așa cum îl au și unii din noi astăzi.

Și la suferința aceasta se gîndea un bătrîn retor ce locuia într-o casă care după multe peripeții a căzut pradă, într-o noapte de iarnă, focului distrugător ce într-un moment de supremă elocvență n-a găsit, se vede, altfel mijlocul să exprime ce simțea decît aruncînd sclipitoare imagini de flacări și de scînteii în amintirea marelui om ce-o locuise atîta vreme și plecase de mult aiurea, ca să trezească cu glasul lui de aur sonorități necunoscute în capitonatul imperiu al morții.

La suferința aceasta se gîndea desigur și omul de care vorbesc, din cea mai fragedă vîrstă, și fiind așa s-a hotărît să fie un dușman neîmpăcat al tăcerii cît va trăi, să vorbească oricînd și oriunde, cît timp îl va ajuta glasul și corzile vocale, pînă va cădea covîrșit într-un acces de elocvență.

Veșnicul acesta exercițiu însă, fiind o gimnastică excelentă pentru plămîni, care sunt unele din organele cele

mai esențiale ale anatomiei noastre, l-a ajutat într-una atîta, încît a ajuns aproape centenar.

Tot ce nu putuse să spuie cei ce au avut același dar ca dînsul în vremile cînd nomenclatura cuvintelor era atît de mărginită, el a spus-o desigur ; din momentul cînd valul tumultuos al elocvenței trecuse la el dincolo de zăgăzul tăcerii, dînsul n-a mai tăcut.

„*Faire du bruit*“¹ a fost lozinca lui, ca și a eroului lui Alphonse Daudet. Destul a stăpînit tăcerea atîtea milenarii, cînd nu existau încă întruniri, nici parlamente pentru glorificarea verbului.

Ca o ciocirleie care urcă și se îmbată de propriul ei cîntec pînă ce ajunge înaltele pături unde atmosfera nu-i mai îngăduie să-și strige revendicările către discul binevoitor al soarelui, care o privește cu cea mai impasibilă indiferență, tot astfel a urcat și el scara anilor pînă n-a mai avut aer și a trebuit să tacă...

Legislațiile toate care s-au urmat l-au văzut, și glasul lui de aur fără încetare și-a împrăștiat vibrațiile darnice în timpanele răbdătoare ale unor șiruri nesfîrșite de majorități. Mereu și fără de hodină glasul lui a sunat alungînd tăcerea, nici un stăvilar nu i-a putut zăgăzui elocvența, nici o tăcere nu i-a putut impune respect.

Celebrul vers al lui Vigny care proclamă că numai tăcerea e mare n-a existat pentru el, și discursurile lui, dacă ar fi puse unul lingă altul, linie cu linie, ar face desigur înconjurul lumii.

Atîta elocvență însă, aproape o viață de om, s-a aciuiat într-o biată odaie, ale cărei cărămizi, constatate de un arhitect după moartea marelui om, se zice că s-ar fi găsit mișcate din loc din cauza vibrațiilor vocii lui, ceea ce era un indiciu că nici cînd era singur omul acesta nu tăcea.

Proprietarul însă care mi-a arătat odaia lui, așa cum se găsea după ce a murit, m-a asigurat că omul acesta, care

¹ A face zgomot, a stîrni vîlvă (fr.).

a vorbit aproape fără întrerupere un secol și care n-a dus desigur decît un singur regret pe lumea cealaltă, acela de-a nu fi putut vorbi la propria lui înmormîntare, era omul cel mai tăcut și mai liniștit din lume.

De patruzeci de ani ocupa aceeași odaie. Ca și în parlament, în jurul lui se preschimbaseră sute de generații, dar el nu băga de seamă. Casa cu reputație bună în care se mutase într-o zi devenise acum un fel de caravanserai, unde se adăposteau tot felul de ființe interlope, care nu aveau nici o legătură cu verbul sonor, dar pe el puțin îl preocupă.

Cîntece triviale veneau și urcau pînă la el prin ferestrele deschise, figuri patibulare îl întîmpinau prin coridoare, tot felul de mirosuri își făceau cale strecurîndu-se sub ușa lui, răcnete după ajutor și frînturi de vorbe cu neputință de întrebuintat într-un discurs întrerupeau poate rînduiala frumoaselor perioade care le întocmea, dar secolul sonor, verbul în mișcare, colecția de cuvinte, nomenclatura infinită, dicționarul de apostrofe, omul făcut sunet, urca nepăsător scările, trecea ca un absent prin ganguri, se furișa ca faima unui discurs irosit de-a lungul ușilor și intra în odaia lui plină de amintirea atîtor glorii trecute...

Un ceasornic străvechi mișcîndu-și roțile lui ruginite își deschidea în răstimpuri o porțiță, dîndărătul căreia o pasăre ciudată apărea strigîndu-i : „cu-cu !“

Două paturi gata făcute, de pe care își muta bătrînețile, îl așteptau¹... nici un discurs, intra solemn ca să adauge un nou număr apărut mormanului de Monitoare oficiale care povesteau viața lui.

Pretutindeni, colecția urca cuprinzînd tot locul liber al odăii. Mii de in-folii așezate frumos unul peste altul, mii de foi scrise ca un calendar întocmit pe o sută de ani, miliarde de litere mărunte așezate una lingă alta spuneau

¹ Incoerență în textul din periodic.

faima neobositului retor. Sute de discursuri cu nesfârșitele lor perioade goale veneau să-i cînte și să-l împresure, aducîndu-i aminte atîtea și atîtea biruințe, timpurile se întorceau din cale, bănci ministeriale cu figuri apuse reînviau, oratori defuncți luau cuvîntul, guri pline de umbră și de pămînt aruncau invective și apostrofe, și tăcerea, eterna lui dușmană biruită, fugea din cuprinsul acesta unde darul oratoriei pusese parcă pe totdeauna stăpînire.

Cerul, marea și vînturile, stăpînele pe atîtea mii de cuvinte, modulări și sunete, în care își exprimă elocvența lor de cînd e lumea, își găsiră, în sfîrșit, potrivnicul și răzbunătorul, și cred că atunci cînd centenara gură, prin care vorbise un întreg secol, amuțise, trebuie să se fi înduioșat și ele.

Era un potrivnic, dar era și un aliat, căci acel „faire de bruit“ pe care-l ridiculizează Daudet își are și el rostul lui, fiind, oricum, o afirmare a vieții contra liniștii, urîtului și a morții.

(*Minerva*, IV, 1038, 21. dec. 1911, p. 3)

HIPPARC ȘI DIDONA

Fragment

Ca o seceră ce-ar intra în răzvrătirea unui lan, astfel se întoarse în sfîrșit și vîntul de sud, în norodul tulburatelor valuri, și culcă snopii de apă pe întinderea mării. Domolite, unul după altul, talazurile, cu ritmice mișcări împingînd spre țarm sfișiatele dantele de spumă, veneau să cînte subț fereastra atelierului lui Hipparc.

În port, lingă cheiul vechi, galerele se legănau la soare, și cîntece vesele urcau de pretutindeni de pe punți. Pinze albe se desfășurau ici-colo și se umflau în vînt, zgomote

de lanțuri ce trăgeau ancorele grele de la fund se auzeau sunînd, licăriri de lăpeți ce plîngeau mîrgăritare de apă. În bătaia soarelui se aprindeau în aer. Geana curbă a orizontului chema aiurea, blindul cîntec de ape momea cu graiul lor înșelător, imensa mișcare de unde ce nu stau o clipă locului îndemneau pe cei ce stătuse la adăpost cit timp infricoșatul Eol își trimbițase miniile, să-și întindă din nou incercatele pînze și să plece în căutarea norocului.

Ciocane grăbite loveau ritmind cîntecele, flamure înălțate zugrăveau frînturi de curcubeie deasupra catargurilor, înăbușitor, un miros greu de catran și de smoală topită se răspîndea, fluierături și semnale se înteteau, întrebîndu-se și răspunzîndu-și de la proră la proră, și otgoanele mari, o dată desfăcute din belciugile grele, dezrobeau ușoarele trimere care, ca supte de puterea apelor, alergau vesele, cum-pănindu-și schelăria de lemn, și dispăreau ca niște jucării după mișcătoarea curbă unde nu mai bate ochiul.

Hipparc singur, ca unul ce încercase furioasele tala-zuri, rămînea surd la toate glasurile acestea și, fericit de cerul ce-l vedea în ochii Didonei, își căuta de lucrul lui. Cu mînecele hlamidei sumese sus, deasupra umerilor, ținînd într-o mînă o daltă, iar în cealaltă un ciocan, el n-auzea și nu vedea decît glasul dulce al iubitei lui, ce-și piep-tăna părul cîntînd un cîntec vechi din țara ei, și imaginea fidelă pe care blocul de marmură ce-i sta dinainte i-o des-lușea minută cu minută.

Albă era piatra ca și Dido, vine albăstriei abia bănuite se zugrăveau pe luciul ei, și mînele lui Hipparc, ca și cum ar fi trecut pe un obraz viu, lăsînd din cînd în cînd dalta, se apropiau și pipăiau răceala marmorei, vrînd parcă să se asigure că nu visează. Reci apoi de atingerea pietrei, se apropia de obrazul cel adevărat și-l atîngea și pe el ca să-i simtă căldura viului. Iar ele, cea din lut viu făcută și cea din piatră rece, ca două surori, sau ca una și aceeași ființă, în praful alb de marmură ce se ridica și juca în soare, pur-

ținând același suris pe buze, unul trecător și celălalt etern, priveau fericite la iubitul lor.

De la surisul trecător la cel etern, de la gura mută la aceea care știa să cînte, se întorcea Hipparc și, închizînd o clipă ochii, căuta în afundul sufletului lui viață ca să dea pietrei, cuvinte dulci ca să dea vieții, nu cumva să dispară dunga de lumină ce avea s-o facă dar veșniciei.

Pe amîndouă le iubea Hipparc, căci una era reflexul celeilalte ; pe amîndouă le iubea deopotrivă, căci una era continuarea celeilalte în timp și în spațiu ; pe amîndouă le iubea, căci erau întruparea sufletului lui de om și de artist.

Sfioasă, domoală și liniștită, venea acum marea să cînte subterasa lui, ca o mină obosită ce abia ar mai trezi ultimele arpegii ale unei simfonii pe o harfă ; dornică venea și-i arunca spumele ei, urcîndu-i o dantelă înflorită pe treptele scărilor ; înșelătoare îi arăta nemărginirea valurilor ei supuse și frumos așezate pînă la orizont ca niște solzi albaștri ; doar l-o face să uite că o minută, zuliară de norocul ce-i hărăzise zeii dăruindu-i pe Dido, își înălțase vrăjmașă valurile și vroise să i-o fure...

Așa cînta acum, dar Hipparc revedea înfiorat amurgul tulbure cînd ca atîția alții, lăsînd în urmă țărmlul înflorit al țării lui, incredințîndu-și valurilor nesigure zilele, plecase cu Didona să-și caute norocul aiurea. Cu inima strînsă, retrăia încă minutul cînd puntea îngustă s-a ridicat, rupînd pentru totdeauna șubreda legătură ce-l ținea de pămîntul unde se născuse. O feerie de lumini juca, alergînd, pe frontoanele templelor, albe străluceau acantele de marmoră, molatec se legănau cununile aninate în ajun, trist murea prinosul celor din urmă roze, ce împodobise templele pentru sărbătoare.

Și toate descrescură, se depărtară și muriră în ochii celei ce-și plecase sfioasă capul pe umărul lui și în care el privea fără să se uite la ce lasă în urmă. Ca în două oglinzi albastre, feeria se stingea treptat, ca niște ultimi purtători de facile ce s-ar căuta prin întunerec, ultimele raze ce mai

stăruiau ici-colo pe frontoane muriră, fantasticul oraș se surpă în mare, și albastrul ochilor ce le răsfrîngea toate acestea se făcu negru ca și noaptea de afară...

Tîrziu, raza unui luceafăr se aprinse în ei, și cînd se trezi din visuri, Hipparc, în loc de luminile cunoscute ce le vedea ici-colo aprinzîndu-se sfioase după colonadele templelor, văzu un întreg cer de stele licărind cu mișcătoarele-i puncte de foc în adîncimea celor două infinituri albastre.

Un vînt însă porni din adîncimea abisurilor, ridică o perdea de neguri și stinse și această ultimă fantasmagorie.

Singurătatea necunoscutului impresura acum, spaima, cu miliardele de guri pe care le au valurile, cînta în jurul șubredei corăbii, înfricoșător se întindea deasupra curba cerului, sprijinindu-se pe abisuri, și mai înfricoșătoare se urca cealaltă, scufundată în adîncuri.

Aprige și tumultuoase, aprinzînd fosforescențe, se ridicau valurile să vadă frumusețea Didonei, unul peste altul săreau talazurile fugărindu-se, negre prăpăstii ce căscau o clipă, fluide punți se întindeau și înspumatul norod nu mai avea astîmpăr.

Un abis, peste care plutea divina frumusețe a liniilor ce le întrupase întîmplător natura, se răzvrătea în mii și mii de curbe, de vîrfuri și zigzaguri, zuliar de-a nu putea fi niciodată armonios și împăcat cu sine. Capricios zugrăvea noianul contururi, arunca la întîmplare o linie imensă, după care, nemulțumit, trimitea o alta ca s-o ajungă și s-o șteargă și apoi, reîncepînd din nou, spumega de neputință.

Senină, ca un copil nevinovat, frumusețea acum admira pe umărul lui Hipparc. Cu un braț alb, ca din marmură făcut, petrecut după grumazul lui, iar cu celălalt strîngîndu-i mijlocul, caldă și vie cu întunerecul pe ochi și cu iubirea în suflet, Didona neștiutoare de ura abisului ce niciodată nu se poate stîmpăra în deplin, ca prefăcut

în oglindă să poată măcar răsfringe frumosul pe care numai liniile în hodină le au, dormea liniștită, cu zîmbetul livin ce mai tîrziu trebuia să înflorească pe gura unei marmure nesimțitoare.

Neliniștit și tulburat, ca abisul acesta peste care pluea, era sufletul lui Hipparc însă. Ochii lui nu mai priveau, dar minile lui dezmiardătoare de îndrăgostit spuneau acum artistului că divină perfecție a formelor pe care voiau să i-o fure talazurile era neasemuită. Pentru prima dată înțelegea ce comoară încredințase dragostea artistului din el, și acum își dădea seama ce nebunie a făcut părăsind liniștitul pămînt, unde liniile sunt statorenice și unde frumusețea se poate veșnici, modelînd o bucată informă de lut, dezmiardînd o plămădă docilă de ceară, sau sculptînd o eternă bucată de marmoră...

De pe vîrfuri înflorite de un punct luminos de spumă, în negre și oarbe prăpăstii de umbră, se scufunda corabia, ca să se înalțe iar și să plutească în neștire. Ude și rigide, frînghiile atîrnau, neputincios bătrînul pilot cîrma, o stea nu se mai vedea, și întîmplarea singură cîrmuia acum înjghebarea aceasta de scindură ce plutea pe infinitul mișcător.

Zorii nu-și arătară geana lor de lumină, orbitor rotundul disc nu rumeni fața apelor, și noaptea ziuă nu se mai făcu, nici ziua nu-și mai acoperi strălucitoarea față ca să-și poată arăta cerul înfloritele grădini de stele și luceferi ce fac podoaba nopților.

Funebru, uraganul, oprindu-se acum pe o creastă, acum pe alta, își cînta simfoniile. Din munți de apă ridicați în slavă și apoi năruiți în adîncuri, din miliarde de picuri înălțați și apoi risipiți în ploaie sonoră, din mii de perdele de neguri adunate la un loc și apoi sfîșiate în bucăți, cînta năpraznicul vînt, umblind stăpînitor peste abisuri.

Udă, hlamida Didonei îi arăta și mai bine sculpturile-i forme. Peste nudul ei divin, alba-i tunică înflorită

pe margini se lipise acum ca valurile umede ce le aruncă un sculptor peste o machetă de lut, iar Hipparc privea la ea ca și cum pentru întâiași dată își dădea seama de co-moara ce-o ținea în brațe. Drăgostitor o ținea, acoperind-o cu trupul lui, dulce căuta să-i încălzească înghețatele-i mini la piept, dezmiardător îi netezea părul și o ferea de valurile ce măturau puntea, așteptînd să se potolească furtuna.

Din nicăiri însă o zare măcar nu-și tremura nădejdea. Biruitorul întunerec stăpînea mereu, și talazurile mai întetite și mai furioase parcă băteau în schelăria de lemn și se cățarau, unul după altul, ca să vadă frumusețea Didonei.

Dar a clădi pe nisip sau pe valuri este totuna, și șubreda jucărie fără temelii, non-sensul acesta înjghebat din funie și din lemn, ce purta sculptat pe proră un ochi deschis ca talisman, își desfăcu obosită încheieturile ne-trainice, aruncînd o floare abisului.

Albă și frumoasă plecase zvelta triremă, lunecînd ca o lebadă pe valuri, în vesele cîntece pornise într-un tulbur amurg, în ritmate lovituri de lopeți ce se înălțau și recădeau după sunetul flautului ce cînta pe punte, neștiind că o să-i iasă despletita furtună în cale și că o să-i smulgă, una după alta, podoabele...

Veselă plecase, ducînd cu ea frumusețea, nebănuind că de la începutul lumii ea a fost pierzarea și că pe acolo pe unde trece desăvîrșitul micile patimi și neputincioasele neajunsuri fierb și își arată hidoasa lor față.

De mult încetase notele de flaut după ritmul cărora se mișcau lopețile, căci cum puteau să lupte bielele sunete trezite de un suflu omenesc față de uriașa simfonie a vîntului, ce cînta cu miile ei de glasuri...

Învinsă se cumpăni frumoasa triremă, ce lăsase în urma ei vedenia unui oraș de marmoră și, nemaiputînd lupta și ținea piept năvalei furioase de valuri, dispăru în adîncuri...

Din munții de apă ridicați în slavă și apoi năruți în prăpăstii, din miliarde de picuri înălțați și apoi risipiți în ploaie sonoră, din mii de perdele de neguri adunate la un loc și apoi sfîșiate în bucăți, urma să cinte năpraznicul vînt umblind stăpînitor peste abizuri.

Fioroase răcnete ici-colo se ridicară, chemări duioase după ajutor străbătură, deznădăjduite rugăciuni fluturără, albe veșminte luciră o clipă ca niște giulgiuri lup-tînd cu strălucirea spumei...

Vesel însă trecu funebrul uragan, oprindu-se acum pe-o creastă, acum pe alta, ca să privească în abisuri, glasure de trompete buciumau acum în vuietul lui, hohote de ris izbucneau parcă, jucîndu-se cu fărămiturile pe care era, în sfîrșit, stăpîn.

Cuceritoare trecea puterea de-a lungul imensei curbe, uriașe zigzaguri fluide alergau scriind pe culmi cu lumini de spumă biruința, gigantică palpita inima tulburatei mări simțînd, în sfîrșit, capul desăvîrșitei ființi pe care o rivnise culcat pe sinul ei înghețat.

A lui Hipparc însă era ființa aceasta, de cînd îi desprinsese vîlul alb din creștet și îi jurase credință pe pămînt și pe ape, în fața liniștii și a furtunilor. La pieptul lui, cum își găsise adăpost pe statornicele linii ale pămîntului, așa își găsi Didona adăpost și pe mișcătoarea suprafață a neodihnei. Volnic își întinse el brațul stîng, tăind întunerecul, în timp ce cu cel drept își ținea comoara și urmă să plutească pe adîncuri, pînă ce într-un zor de ziuă se trezi pe nisipul cald și umed al unei dune ce se întindea blondă ca un covor la marginea unei cetăți.

Albă, Dido, ca și întîii zori cînd el, ridicat pe un cot, dăduse într-o parte diafanele prostiri înflorite de dantelă ca s-o vadă, dormea și acum subț înflorita și diafana horbotă ce o făceau leneșele și stîmpăratele valuri înaintînd pe țarm. Scoici și alge marine purta acum în loc de juvaerurile nupțiale, stele de mare avea ca diademă în ne-

grul ei păr și colorate meduze de-a lungul sfișietei ei hlamide, dar mai frumoasă ca totdeauna părea, așa, pe țărmul acesta pustiu, unde îi aruncase întâmplarea. Umed era părul acum despletit și umede lungile ei gene ce străjuiau albaștrii globi adormiți. Pe gura ei marea parcă uitase un mărgan și scoicile albe prefăcute în pulbere parcă ninsese pe minele ei palide...

Ce se întâmplase și ce căuta pe țărmul acesta necunoscut Hipparc întâi nu-și dădea seamă. Obositul lui braț abia sprijinea capul în care încă vuia zgomotul furtunii; și abia în târziu, când Dido după mărganul gurii își arăta geana zîmbetului ei de lumină, și-aduse aminte de alba galeră pe care plecase din țara lui ca să-și caute norocul.

Ca o secere ce intrase în răzvrătirea unui lan, astfel se întorsese în sfârșit și vîntul de sud și intrase în norodul tulburatelor valuri, culcînd snopii de apă pe întinderea mării. Domolite, unul după altul, talazurile cu ritmice mișcări, împingîndu-și spre țărm sfișiatele dantele de spumă, veneau drăgostitoare să sărute picioarele Didonei, și de la picioare să urce sfioase de-a lungul trupului spre sîn, și de la trandafiriul punct al sîinului să urce mai departe, abia îndrăznind să înflorească o dungă de spumă pînă la luminosul zîmbet ce-l zugrăvea contururile gurii.

Domolită și supusă, venea neputincioasa uriașă să revadă ce stăpînise o clipă și nu putuse să păstreze, val cu val se ridica din adîncuri și privea din depărtări divină întrupare ce pierduse, și, nemaiputînd să-și cînte biruința, plîngea acum sfărîmîndu-și în stropi cîntarea, suspina abia mai avînd putere să trimită cercuri de valuri neisprăvite, murmură agonia celor din urmă note ce-i mai rămăsese.

Trist răspundea ecoul peșterilor de sub țărm, reluînd tema înfrîngerii, și nimeni, afară de Hipparc și Didona, nu știa ce cîntă domolita harfă a mării și ce răspund îndureratele ecouri.

(Almanahul Societății scriitorilor români pe 1912, p. 14—20)

Inchipuiți-vă un vast local cu geamuri veșnic aburite, umpleți-l după metoda indicată de Carrière, faimosul pictor, citiți veți putea cu mai mult fum ; după perdeaua aceasta albăstrie de vis, faceți să se miște cîteva zeci de capete, ale căror contururi abia se văd în jurul meselor ; alungați pe un cîmp verde cîteva bile de fildes care se urmăresc la infinit, se caută, se ciocnesc și se despart, ca iarăși să se adune ; dați drumul unei grindeni de zaruri ; zăgrăviți îndărătul unei estrade pline de sticle, de bucăți de zahăr, de torturi, o femeie plictisită, ale cărei picioare nu se văd niciodată și peste capul căreia negrul zbor de puncte mișcătoare ce-l fac muștele îi zăgrăvesc o imprecisă aureolă ; aprindeți ici-colo flăcări albăstrie de rom ce se înalță, se despletesc și joacă pe marginea paharelor ca fantasticile focuri deasupra comorilor ; descleștați nenumerate guri care să caște făcînd găuri de umbră, să ridă aprinzînd fulgere, să vocifereze aruncînd invective și apostrofe ; deschideți și filfați în aer aripi mari de jurnale ; alungați din urmă, în goană, o serie de siluete negre ce scriu zigzaguri aprinzînd licăriri de pahare și trezind zîngăniri de farfurii la capătul brațelor lor întinse ; faceți să circule tot felul de mirosuri, de cancanuri, de paradoxes ; deschideți ușile din cînd în cînd și dați drumul zgomotoaselor ventilatoare de nu vreți să înăbușiți ; temeți-vă de ecouri și de curenți, aveți grijă să puneți surdina tainelor și peste toate aceste aruncați o mare pată de *schwarz*¹, și veți avea aproximativ imaginea unei cafenele.

Așa e în contururi vagi mult ponegrita „Agoră modernă“, în care, pe lângă mulți alții, se adună și nestatornicii fii ai lui Apollo, ca aruncînd mici bucățele imaculate și albe ca zăpada în neagra pată de *schwarz* să-și spuie păsurile lor.

¹ Cafea neagră.

La anumite ceasuri, sombrero, macferlane și lavalieri, neisprăvite manuscrise și definitive poeme, trunchiate ori șchioape versuri, ori marmoreane și impasibile hexametre își mișcă picioarele și trec pragul veneratului templu. Ca înlăuntrul unui bazar minunat, fiecare își desface scumpeturile ; unul aduce flori minunate culese prin cine știe ce tărîmuri, le flutură în aer ca să le puie în valoare culorile, le agită ca să le trezească mirosurile, le strînge cu dragoste la piept ca să arate mai bine cît preț pune pe ele ; altul, scuturîndu-și bogatele plete, suflă în trîmbiță de aramă trezind ecouri, ori așază simpatice etajere roze și etajere negre ; din Bagdad ori din Bassora, un armator sosind își ancorează zgomotos yahturile pline de nestemate, dă într-o parte bogate draperii, arătînd ochilor fascinați nudurile sclavelor aduse din exotice țări, le pune să moduleze romante și să cînte barbare innuri, le face să schițeze indecente pasuri și, împurpurat de plăceri, ca un pa-dișah oriental, contribuiește cu norul lui de fum la estomparea cuprinsului în care se țese marea cortină albastră ; mai departe, un al patrulea dă drumul la tot felul de șerpi, făcînd gol împrejurul lui, arată săgeți cu virful muiat în sucuri otrăvitoare, cuțite și pumnale cu două tăișuri, misterioase sticlute ce poartă cîte un cap de mort zugrăvit pe ele, vechi și îngălbenite în folii ale căror nume nu le mai poate descifra nimeni ; fiecare, în sfîrșit, își arată ce-a cules din țările visului și-ale himerelor, privindu-se ironici cu coada ochiului ori zîmbindu-și cu bunăvoință unul altuia.

Larg însă ușa s-a deschis și într-un miros pestilential, chintesența mahalalelor, extractul fermentatului *guano*, ce-a dospit îndelung la soare în locurile virane, duhoarea ce-a stagnat la gura canalurilor, barometricele efluvii ce călătoresc numai pe drumuri de noapte, nenumitele gazuri ce-și dau întîlnire numai în anumite unghere, toate alambicatele parfumuri ce le poate distila un rinichi scos din

uz intră făcînd să bată în retragere și cele din urmă pătură de oxigen.

Mirosurile, efluvii, extractele și chintesențele acestea alambicate, ce-au dormitat îndelung la gura canalurilor, au dospit cu beatitudine pe locurile virane, au călătorit și vor călători cu plăcere în orele nocturne, și-au dat rendez-vous-uri clandestine în anumite unghere ; își au și ele partizanii lor, căci așa sunt făcuți unii, sau chiar cei mai mulți dintre contemporanii noștri, pe cari numai exalările amoniacale îi mai pot trezi și-i mai pot face să vibreze.

Fiind marele colector, maxima cloacă a acestor șerpuitoare riulețe care nu mai pot reflecta cerul din multa murdărie ce-o tirase în ele, ce nu mai pot face valuri ca să poată aduna lumină pe crestele lor, ce nu mai pot scoate glasuri cristaline din cauza verminei ce le amuțește ca o veșnică surdina, ei se adună și se strîng cerc ca o baltă imundă în jurul mesei celui ce-a intrat, și fiecare pe rînd, precum toți locatarii unei mahalale, se mișcă ducîndu-și cutia cu lături la zgomotul clopoțelului ce-l sună omul primăriei, oprindu-și odoriferantul lui vehicul la fiecare poartă ; tot astfel și ei, la semnalul dat de marele lor maestru, își destupă micile lor istorioare, captatele lor zvonuri, fermentatele lor știri, ignobilele lor cancanuri, ca să le verse în confidențialul suflet al marelui preot, ce va face artă cu ele...

Stupizi și naivi ca niște copii ai suburbiilor, ce-și pregătesc micile corăbioare de hirtie și le dau drumul atunci cînd vine zăporul sau cresc apele mari de multe ploii și alegă sub dunga murdară a trotuarelor spre răbdătoare și mult nesătula cloacă ce le adună toate ; tot astfel și ei își dau drumul știrilor în auzul celui ce-i unul din directorii mult reputei reviste *Cloaca maximă*.

Din depărtările tuturor suburbiilor, din îndepărtatele mahalale, din toate cotloanele, pe toate scursorile, pe tot ce poate mișca tulbure valuri, pe toată murdăria în mers, pe tot ce e pantă ori povîrniș, escadrelle își iau drumul și

pleacă spre nesătula cloacă care le atrage și le înghite, ca pe urmă, din ce-a adus fiecare corăbioară, din tot materialul fermentat, din tot noroiul și toate zoile înăcrite, umflându-se, să se reverse din nou și să se împrăstie pe aceleași drumuri, pe aceleași riulețe, pe aceleași funduri de pimnițe și de cotloane, purtînd însă acumă marca par-fumului lui personal, indelebila marcă a principalului Colector, stigmatul și parafa plină de noroiul al cărui secret îl are numai el însuși...

Și odată cu intrarea acestui om pitic și neînsemnat ca o Furnică, dar care totuși deține recordul pestilențialelor exalări, acestui om care pune în mișcare toate ventila-toarele pe unde trece și face să fluture batistele în aer ori pe unde își arată chipul de bizantin, minutul de exaltare cade, neîncrederea mijeste o clipă în ochi, stînjedit și cu grabă își strînge fiecare minunile și privește îngrozit spre viitorul ce stă dincolo de perdeaua de fum și dincolo de neagra pată de schwarz.

Aci e gălăgie, e neutrul teren unde se revarsă canalurile, unde se adună paradoxele, e îngusta punte unde ambițiile se aciuiază o clipă subt același pavilion, e caravanseraiul unde toți intră și nimeni nu se eternizează.

Gol și enigmatic rămîne paharul din care visurile narcoticului s-au împrăștiat. Clipita colorată, trebuitoare acestor suflete de copii, a trecut, și a sta mai mult acolo în norul de fum e pierzarea.

Zarurile ce sună sunt fărîmarea vremii care trece ne-săbuită și neroditoare, minele tremurătoare ce le aruncă spun că nu mai sunt bune de altceva, ochii îndobitociți privesc în vid, așteptînd reîntoarcerea norocului ce nu mai știe să surîdă...

Și totuși, oaze simpatice se zugrăvesc, bătrîni cari au apucat alte vremuri, călători ajunși la capăt de cale, albi pensionari cu fluviale bărbi, areopaguri de fantome prin gura cărora vorbește glasul trecutului.

Adunați la un loc, anii lor fac veacuri, precum amintirile lor condensează o epocă. Țigarete groase de chihlimbar vechi au fiecare, lanțuri grele de aur îi înfășoară ca pe niște Prometei, inele arhaice cu peceti și simboluri complicate strălucesc pe degete, tabachere încrustate, cit niște besactele, se mută de la unul la altul, batiste mari parcelate în pătrate le umflă buzunările.

Ei singuri sunt fericiți, căci numai ei nu mai visează ; ei singuri sunt fericiți, căci sunt la capătul tuturor ambițiilor și nu mai au ce spera ; ei singuri sunt fericiți, căci sunt dezbrăcați de toate patimile...

Himere și visuri ce înșiră hexametree ori arborează lavaliere ei nu mai au ; bătrînețea lor poartă șoșoni pe toate anotimpurile și contra tuturor noroaielor ; senilitatea lor nu se mai poate înduioșa de trandafiriile flori ce le poartă un ram tinăr în primăvară...

Oaza aceasta singură e fericită, picături negre de schwarz și albe bucăți de zahăr îi leagă cu un lanț împes-trițat pe unul de celălalt, surdele lor urechi nu mai pot auzi zgomotul zarurilor, bumbacul ce li astupă auzul îi ferește de curenți, de clevetiri și de vorbe rele, renunțarea ce o dă (sic) anii mulți i-a făcut în sfârșit înțelepți.

Purta-vom și noi vreodată, o ! confrății mei mulți, înrudiți și noi printr-o vastă pată de schwarz, grele lanțuri de aur pe burți, fantastice inele pe degete, grele tabachere să ni le trecem cu prietenie unul altuia, bumbac în urechi ca să nu mai auzim clevetirile și nepăsarea ce-o dau anii mulți, ca să ne putem ierta unii pe alții și să ne adunăm în jurul acelei mese de marmură, într-un colț, ca acești bătrini înțelepți și privilegiați — cine știe ?...

1 februarie 1912

(*Flacăra*, I, 18, 18 feb. 1912, p. 142—143)

COCO

Din ARCA LUI NOE

Sînt longevități absolut primejdioase, și Coco, papa-galul favorit al coanei Adela, spre deznădejdea noului sot ce-și luase vecina noastră, se încapățîna să trăiască și să-l persecute ca o eternă remușcare.

Să te muți așa într-o casă străină, cu arme și bagaje, cu tabieturi și obiceiuri, cu ticuri și năravuri, și să poți să te adaptezi mediului înconjurător, să știi să respecti așezarea mobilelor ce și-au căpătat un fel de inamovibilitate, după multele servicii făcute și după locul adecvat ce poate să-l ocupe în măsuratul spațiu, să poți prinde din curgerea traiului zilnic anumitele simpatii pe cari bătrîna stăpîna a casei le-a căpătat pentru unele bibe-louri și nimicuri ce o înconjoară și stau risipite pe etajere ori în prietenoase colțuri, povestind de aniversări și amintiri trecute, să fii atît de dibaci ca să dai fiecărei slugi, ce a slujit înaintea ta pe un altul, gradul de simpatie de care se bucura înainte și care crede că i se cuvine e într-adevăr o problemă cît se poate de greu de rezolvat.

Pe toate acestea însă scăpătatul boier izbutise să le aducă la bun capăt, și în scurtă vreme, precum deprin-sese să se strecoare frumușel printre mobilele vechi, respectîndu-le poziția ciștigată, tot astfel știuse să-și atragă, prin vorbe blajine și bacșișuri pe ascuns strecu-rate, și simpatia vechilor slugi.

Toți și toate, mobile și oameni, uitaseră, parcă odată cu stăpîna, pe trecutul stăpîn și se plecau întîmplărilor, căci se vede că așa e făcută viața...

Înaripata dihanie, ce nu mai avea astîmpăr cît ținea ziua, însemnîndu-și pretutindeni locul pe unde se așeza cu albe constelații, singură însă își mai aducea aminte și nu voia cu nici un chip pe noul venit ce se mutase în-

tr-o dimineată în primitoarea casă a răposatului ei prieten și stăpîn, conul Tudorachi.

Un instinct obscur îi spunea ei, se vede, că noul venit în casa lor nu e decît un parazit, și așa fiind, mai tare la suflet și mai mîndru poate ca cei ce-l înconjurau, rămase rece la toate foile de salată suplimentară, pre-eum și la toate smochinele cu care noul oaspe îl îmbia cu atîta dărnicie.

Tăcut și trist, cu capul lui alb adăpostit sub aripa cenușie, visa îndelung, acuiat cînd pe ramurile întinse ale auritului candelabru, cînd pe prichiciul sobei, cînd pe prepeleacul de lemn, unde se legăna ca un echilibrist pe inelul aninat, visîndu-se poate prin somn pe o mlădioasă creangă în virginele păduri de unde fusese adus...

Într-un instinct de libertate atunci, aprinzîndu-și irisul galbăn ca aurul subț alba pleopă lăsată pe obraz, își întindea aripele în treflă și se avînta spre bucata de infinit ce i-o zugrăvea geamul, bătea cu deznădejde în nevăzutul zid, ce are culoarea aerului, și apoi se reîntorcea și mai trist și, reluîndu-și locul pe inelul ce se clătina o clipă în vid, alb pe creastă și pe pîntec ca o zăpadă, plumburiu, ca presurat cu cenușă pe spete, pe aripi și pe picioare, roș ca zugrăvit cu sînge închegat pe coadă, își umbrea din nou fărîma de aur din ochi subț pleopa făinoasă și recădea în somnolența și melancolia lui de exilat...

Fluvii mari, cu tumultuoase și spumegate valuri, gonind subț adumbrîșuri de uriașe păduri ce-și lăsau cortinele grele de iederi și de liane pînă pe țărături, îi treceau pe dinaintea ochilor lui închiși atuncea poate; bărci înformate și primitive, sculptate într-un trunchi de copac, din cari oameni negri ca niște bucăți de noapte își ridicau vislele licăritoare de picuri spre el și semenii lui și alunecau mai departe, i se năzăreau poate; mii de zgomote stridente, de glasuri înțiglate, de risete sonore, de bătăi de aripi ce mutau umbrele din loc, luîndu-și zbo-

rul, de chemări și de răspunsuri, de amănuni de vorbe ce încercau să moduleze dulcele glas omenesc îi loveau auzul ; și atuncea, dînd un țipăt, se trezea din nou și privea în jurul lui mirat, la mobilele străvechi, la cunoscutele bibelouri și la noul lui stăpîn ce dormita într-un jeț, cîntînd *Voința națională*.

Viclean, dușmănos și cu pleoapele lăsate sub ochelarii măritori, ca și cum ar fi vrut să-și ascundă întunecatele gînduri ce dormeau în limpezile safire ale ochilor, potrivnicul îl privea pe dedesubtul foi mari deschise, în lături, făcîndu-se că nu-l vede, și cetea înainte interesantul cotidian al cărui partizan era.

În umbră însă, de multe ori, lăsîndu-și jurnalul pe genunchi, mîna lui păroasă de asasin la orice țipăt strident se crispa, și două licăriri, una albastră și cealaltă de aur, se întilneau o clipă, două dușmăanii se încrucișau și se stingeau din nou.

Legănat pe trapezul lui, Coco își aducea aminte, în micul lui creier obscur făcea efortări poate, voind să transpuie o imagine, și figura vechiului stăpîn, ce sta pe același jeț unde stă acum potrivnicul, se refăcea la loc, cu mustățile lui albe, tunse scurt, cu tufoasele sprîncene ce adumbreau ochii buni, cu patriarhalul halat cu care era el deprins de atîta vreme — și un glas domol și blind, venit ca de pe altă lume, răsuna din nou parcă, prietenos și cald, și prindea să-l cheme :

— Coco ! Coco !

Blajin, prietenul lui bun venea spre el, o mină tremurătoare se întindea spre trapezul lui mișcător și îl lua, un pămîntean și o înaripată se înfrățeau, pudrat pe creastă și licăritor de străluciri, el, bietul suflet rătăcitor de acum ce nu-și mai afla hodină, își întindea aripele pe umărul celui legat de pămînt și îi răspundea chemîndu-l pe nume, ca pe un frate ce-i era :

— Tudorachi ! Tudorachi !

Alungat parcă, numele acesta însă pe care-l învățase el, auzindu-l rostit de atâtea ori pe zi din gura cucoanei Adela, ca și din gura bătrînilor slujitori, de la un timp nu mai răsuna în casă.

Un alt om, ce purta halatul celui vechi, îi luase locul, o altă ființă, spre care mergeau veșnic ochii drăgostitori ai cucoanei Adela, se mișca în cuprinsul cu mobile vechi și cunoscute ; un alt nume străin rosteau acum slujnicele și musafirii cunoscuți lui Coco de atîta vreme.

Părăsit și trist, cu picioarele umflate de bătrînețe și cu creasta lăsată pe o ureche, perzîndu-și penele în zborul lui neconținut și fără de astîmpăr, el singur, ca un păstrător al datinilor și al obiceiurilor, nu se putea împăca cu noua stare de lucruri.

Ce era omul acesta ce răsărise așa pe neașteptate în casă, cine era acel ce-l necăjea pe ascuns, aruncîndu-i priviri dușmănoase de asasin și încerca să-l drăgostească și îi spunea vorbe mîngîietoare față de ceilalți, de ce nu-l putea el iubi și nu simțea decît ură pentru el ?...

Și fiind așa, somnul singur îl mai mîngîia. Stăruitor, subț pleoapa închisă, cu pliscul negru infipt în piept, cu unghiile mari strîngînd lemnul mișcătorului trapez, ca învățuit de promoroacă sau cernut de o brumă timpurie, mîhnita volatilă încerca să se reîntoarcă în pădurile-i virgine, cerca să se viseze pe o creangă mlădioasă arcuită peste un fluviu uriaș, revedea în somnolența ei infimele bărci minate de oameni negri ca noaptea, ridicîndu-și licăritoarele visle în aer, retrăia cu amintirea auzului stridentele glasuri ce se chemau, sonorele risete ce se urmăreau printre perdelele de liane, neastîmpăratele aripi ce mutau umbrele din loc, luîndu-și zborul, — și ofta prelung, deschizîndu-și arare licăritorul iris de aur subț greaua pleopă...

Intr-un amurg însă, cum adormise pe un ram al candelabrului, o lumină vie îl făcu să se deştepte şi un hohot de glasuri îi izbi auzul. Subt lumina prietenoasă ce se răspindea de subt globurile lămpilor, coana Adela, ca să sărbătorească ziua noului amfitrion, adunase în sindrofie prietenii. Siluete cunoscute lui Coco se mişcau de ici-colo ; gesticulau în vastele jeturi, guri mari, deschise, aruncau nouri de fum, bătrînul fecior intra şi ieşea aducînd pe tave de argint cînd dulceturi, cînd aromate ceşti de cafea ; şi cu toţii, ca şi cînd vechiul stăpîn nu mai trăise niciodată, stau acum strînşi roată împrejurul noului amfitrion, care făcea onorurile casei.

Gătît într-o haină neagră şi simandicoasă, potrivnicul, cu o vestă larg deschisă peste o cămaşă frumos scrobită, îşi juca apele celor trei nasturi de diamant ce fuseseră ai răposatului şi pe care inconstanta consoartă îi dăruise, într-un elan de senilă recunoştinţă, de ziua lui.

Emfatice şi sfidătoare, ca trei ochi limpezi şi plini de soare, luceau cele trei diamante pe cămaşa scrobită a parazitului, licăritoare, ca trei lacrimi cristalizate ce s-ar fi rostogolit din înaltul unor ochi, clipeau pe plastronul parvenitului ; iradiante ca trei muştrări ardeau frumoasele diamante, orbind privirile celor ce cădeau pe ele ; şi nimeni nu vedea ce vii şi licăritori se aprinseseră ochii pasărei ce privea de sus, de pe ramul candelabrului.

Beat şi mulţumit de sine zîmbea parazitul, scoţîndu-şi pieptul înainte, cu gesturi mari, ca şi cum ar fi vrut să arate că tot ce-l înconjoară prin munca şi stăruinţa lui a fost adunaţ ; vorbea povestind tot soiul de întîmplări, în care cîntea, munca şi străduinţa erau apoteozate cu cel mai mare cinism.

Obraznic şi îngîmfat de strălucirea celor trei lacrimi postume ce dormiseră îndelung la umbră, în cutioarele lor de catifea stacojie, şi pe care ajunsese, în sfîrşit, să puie stăpînire, îşi istorisea parazitul triumfurile carierei lui de birocrat şi de Don Juan ce ştiuse să se facă iubit, şi nu lua

seamă ce bizar îl priveau ochii de aur ai pasărei ce se deşteptase pe ramul candelabrului...

Strălucirile acelea ce licăreau pe zăpada plastronului le mai văzuse Coco în viaţa lui, peste punctele acelea de lumină se mai aplecaseră ochii lui altădată, cele trei boabe de foc albe erau trei amintiri ce se redeşteptau şi care îl atrăgeau imperioase spre ele ; şi aşa fiind, ca fascinată, pasărea, luîndu-şi zborul din înaltul candelabrului şi, în uimirea tuturor celor de faţă, lăsîndu-se pe pieptul alb al duşmanului, cu ghearele puternic înfipite de marginea vestei şi cu ciocul întins spre cele trei lacrimi clare ce ardeau, începu să strige într-un ţipăt strident :

— Ai lui Tudorachi... Ai lui Tudorachi... Ai lui Tudorachi...

Ca o gheară se întinse mina parazitului spre el, căutînd să-l descleşteze după marginea vestei, dar ghearele lui Coco ţineau dîrz de ea ; în drăgostiri se potoli furia minii, în vorbe domoale şi prietenoase se îndulci minia stăpînită a glasului celuiia ce se vedea dat pe faţă, dar neîndurata pasăre, ca şi cum n-ar fi învăţat niciodată în viaţa ei alte vorbe decît acestea, nu se da, urmîndu-şi în risetele tuturor acuzatorul laitmotiv...

Postumele lacrimi însă pînă la sfîrşit i-au fost nefaste, şi cum un fir de pătrunjel e de ajuns ca să amuţească un glas nevinovat, Coco îşi plăti cu moartea accesul de sinceritate şi de statornică recunoştinţă.

Moi şi neputincioase îşi dezlipi a doua zi biata pasăre ghearele de pe trapezul ei mişcător, unde visa, cu un zgomot surd, făcînd ca un amestec de cenuşă şi zăpadă, se rostogoli pe covorul vechi ; ritmat se mai legănă o clipă deasupra-i bara pe care visase atîta timp şi rămase neclintită ; mîhnită crescînd tăcerea împrejurul acestei morţi necunoscute, şi parazitul acuiat în casa coanei Adela, nemaiavînd atunci nici un martor care să-i trezească remuşcarea, trăi pînă la adînci bătrîneţe, nesupărat de nimeni, în casa cîstitului Tudorachi, folosindu-se de tot ce adunase

truda lui și purtînd pe imaculatu-i plastron, la zile mari, cele trei diamante albe ca niște lacrimi, ce dormiseră atîta timp în cutioara de catifea stacojie.

4 februarie 1912

(*Flacăra*, I, 20, 3 martie 1912, p. 157)

O VICTIMĂ A LUI GUTENBERG

Din ARCA LUI NOE

...Am fost liber altă dată și stăpîn pe viața mea. Am umblat încotro m-au împins capricioșii pași ai fantaziei și cum am trecut multe praguri am trecut și pe acelea ale multor muzee din străine țări.

M-am oprit îndelung în fața ramelor aurite, în care rîdeau ancestrale nuduri rămase totuși tinere prin puterea artei ; pietre informe prefăcute în giuvaere am văzut, precum și stingace cuțite de silex ce pretindeau a fi cea mai perfecționată armă pentru omor în alte vremuri.

Cu o răbdare ciudată m-am plecat peste tot ce a știut să facă omul, cu o bolnavă bucurie m-am oprit față de tot pasul pe care energia acumulată a veacurilor a putut să-l facă spre frumos și n-am putut trece cu toate acestea fără să nu-mi opresc pașii deopotrivă și în fața vitrinelor unde stăteau rînduite, ca o pildă barbară, tot ce-a putut inventa inteligența unui tiran ori fantazia nejudicăată a instinctului în dauna superiorității cu care ne pretindem înzestrați.

Străvechia roată pe care se arcuia trupul celui oșîndit am văzut-o, cătușele grele ce tot țineau înlănțuit de un zid pînă la agonie le-am văzut și pe ele, omul de fier în care intra de vie victima ca într-un sicriu, monstruoase

pîlnii prin care se turnau cu de-a sila lichidurile în gura celui însetat de justiție, minușa de piele care udată de apă se strîngea uscîndu-se pe urmă, înfășurînd tot mai strîns degetele închise în tăieturile făcute și umplute cu sare, din posul palmei, am văzut-o și pe ea, și cîte altele nu le-am văzut, îngrozindu-mă de multele chinuri îndurate, de nenumăratele lacrimi ce trebuie să fi curs, de nesfîrșitele picuri de sînge ce-au stropit desigur dalele de piatră și s-au scurs pe jghiaburi nevăzute de nimeni, de sfișietoarele glasuri ce trebuie să se fi ridicat în van, fără ca nici un ecou să le poată răspunde.

Nenumăratele forme ale torturei le-am văzut, fulgerătoarea moarte și aceea care își tirăște pașii purtînd obezi la picioare, cea care vine pe nesimțite și cea care întîrzie, viața care se strînge într-o flacără bruscă și aceea pîlpăitoare, deasupra cărei, din vreme în vreme, se toarnă picătura nemilostivă de untdelemn și se apleacă rînjitul bestial al călăului spre a putea vedea prelungindu-și suferința și a reîncepe agonia.

Pe lîngă toate acestea visător am trecut, ca un diletant fericit, ce ia din viață ce e rău și ce e bun, ca un omeopat ce știe virtutea ce doarme într-un anumit număr de pilule și își dozează beatitudinea...

Și cum le-am văzut aceste multe intrînd într-un muzeu străvechi, am văzut și întîilele tipare, întîilele semne ciudate, sculptate cu răbdare în pătrate de lemn, întîilele figuri ce aveau să facă nenorocirea noastră, a tuturor, întîilele sunete mute care corespundeau unui anumit desen, întîilele nonsensuri ce de sine stătătoare nu spuneau nimic și care învecinate și puse la un loc aveau să formeze silabele și cuvintele care la rîndul lor trebuiau să formeze nesfîrșita rînduială de fraze și goana de perioade, a căror victimă era să cad mai tîrziu.

O carte cu scoarțe străvechi, cu ilustrații primitive făcute de mini nesigure și nedibace, stătea de mărturie acelor vremi nesigure, povestind viața unui sfînt pe fiecare filă,

în josul căreia o legendă de câteva linii istorisea viața și martirul lui.

Cu cită dragoste și cu cită pietate s-au aplecat ochii mei pe aceste legende, cu ce emoții am privit bucățile de lemn pe care se vedea săpată răzleață cite o literă, cu cită cucernicie mi-am ridicat privirile spre portretul bătrînului Gutenberg, asemuindu-l și pe el ca pe un sfînt al Bibliei lui străvechi.

Vremile acestea însă au trecut de mult, și omul stăpîn pe viața lui s-a schimbat într-un rob, cel ce umbla încotro îl duceau capricioșii pași ai fantaziei lui are obezi azi la mîni și poartă povara unui condei pe care trebuie să-l urnească vrînd-nevrînd, cel ce iubea albul cu patimă azi a devenit un dușman al lui și nu poate concepe ca o zi să treacă fără ca s-o îndolieze cu nesfîșite semne negre.

Bucățile de lemn de atunci, primitivele pătrate de ștejar, pe care se zugrăveau cele douăzeci și șase de torturi pe care nu le bănuiam, cele douăzeci și șase de enigme ce trebuiau să corespundă tuturor simțirilor, minciunilor, patimilor, pretinselor idealuri, abstractelor idei și josnicilor orgoliuri de mai tîrziu, pusese ră totuși stăpînire pe mine, căci nimeni nu știe ce-i viața și nimeni din noi, cînd este un visător, nu poate ști ce are să ajungă.

Viața e o înșirare de fapte, de întîmplări, de fire nevăzute, ale căror capete le ține în mînă un destin ce nu are o figură precisă, ce nu corespunde nici unui nume, contra căruia nu poți să te revolți și la porunca ciudată a căror trebuie să te supui.

Neluînd drumul drept, adică acela la al cărui capăt se găsește o diplomă drept recompensă, pentru a putea cîștiga o existență cinstită, am luat acela pe care l-am găsit ca să nu mor de foame.

Aspirațiile mele, ambițiile, visurile ce le-am avut, ca o apă care scade nealimentată de izvoare, le-am lăsat și eu să scadă. Apele care scad însă să reîntorc în soare, eu n-am

fost fericit ca ele, și am ajuns într-o redacție a unui mare cotidian.

Împrejurul meu acum, în odăi deosebite, la mese mari, prototipul meu înmulțit, cu capul lăsat pe umărul drept, cu un braț ce face un gest de multe ori ce seamănă cu o îmbrățișare, cu un negru lichid dinainte, ce are însăși culoarea infernului, cu un instrument ce se termină printr-un vîrf ascuțit, ce poate de multe ori fi o armă mai periculoasă decît un pumnal ce știi să-l mănuiiești, îndoliază albe pagini, înregistrează vești ce viu din tot universul, înseamnă vești triste și vești bune, înscris dezastru ori bucurii, senzaționale fapte ori indiferente lucruri...

Ca un copac bătrîn ce a îndurat tortura anotimpurilor, ce-a crescut dintr-un pămînt unde oarba lege a fatalităților a adus o sămînță și a aruncat-o, el a crescut, s-a ridicat spre soare și, îndurînd legea fatală, primește pe foile lui deopotrivă nepăsătoare pulberea ce vine să le acopere, răcoritoarea rouă a nopții ce cade, fierbințile ploii ce vin aduse de arșiți, timpuria brumă ce-o aduce schimbarea temperaturii.

Zi cu zi, cînd a sunat ceasul și timpul anumit, își desface foaia și o aruncă vînturilor, ploilor, soarelui, furtunilor, înstelatelor nopți, drăgostitoarelor raze de lună, palidelor amurguri, ca și nesigurilor zori, căci niciodată viața nu-i aceeași și nu stă pe loc și nici o minută nu este la fel cu cealaltă.

Nepăsătoare cade foaia care spune un ceas, care a adunat un reflex, care a legănat o minută, care a zîmbit unei secunde, singură a luminat o clipă, a fost o veste desprinsă de pe ram și s-a făcut una cu celelalte ajunse pînă jos, copacul dimpreună cu ramul ce-au stat multă vreme căutînd să înverzească, să înscris un ram gol cu o umbră viorie pe zăpadă, să arunce o galbenă foaie într-o toamnă tîrzie, să ridă veselă și verde la soare ori să picure o lacrimă clară într-o noapte cu lună plină de primăvară.

Astfel fac și eu cu tovarășii mei, la care privesc peste umăr din vreme în vreme, atunci cînd gîndurile ca niște valuri obosite și scăzute nu vor să mai descindă izvorul spre zăgaz, ochi anonimi și goi din care nimeni nu mai privește se întîlesc cu ai mei, rotunde rame din care portretele ce au stat multă vreme sunt absente, stau enigmatice în fața ramelor din care sunt absenți ochii mei, și atunci mă înspăimînt față de neantul pe care-l întîlnesc și mă înfior de goalele ferești pe prichiciul cărora nimeni nu se mai reazimă și nu mai poate privi viața de afară.

Sonerii clare cheamă, jucării prin cari toate știrile ce circulă în univers vibrează în preajma mea, tot felul de figuri patibulare apar și dispar, întinzînd o notă scrisă pe hîrtie, tot felul de telegrame sosesc, o nesfîrșire de valuri vine să bată și să se spargă de zidul redacției unde sunt robît.

Fila albă de hîrtie, ca un pustiu pe care pasul nici unei caravane nu și-a însemnat urma, ca un troian de curînd căzut, pe care nici o diră nu și-a scris violetul unei îndrumări, stă înaintea mea și mă fascinează, și atunci obosit îmi plec capul vid de gînduri pe umărul drept, pe umărul ce-i începutul brațului ce va însemna turpitudinile mele, și mă îndrum în pustiu, fac cei dintii pași pe alba zăpadă și urmez înainte, privind la tovarășii mei, care fac același lucru, îndurînd robia coloanelor care se vor acoperi de litere, de negrele semne, de înfiorătoarele hieroglife ce sunt primii pași după care se vor lua atîția, ca să nu meargă nicăiri.

Foi după foi cad, cu inconștiența copacului le fac să tremure și să joace în lumină, le las să se vestejească și să cadă nepăsător lîngă trunchiul meu, mă acoper din nou și mă fac stufos, joc umbre și lumini, îmi string toată seva cît ține noaptea, ca să-mi pot hrăni înălțimea, mă uit la trunchi și îmi spun că degeaba o fac, și urmez, cu toate acestea, mereu, împrăștiindu-mi pretutindeni foile, pe orice vînt și pe orice vreme, ca un osîndit ce sunt la veșnica și silnica muncă.

Și în ceasurile calme în ceasurile bune, cînd vești nu sunt, cînd cataclisme nu se întîmplă, cînd ambițiile marilor oameni nu se ciocnesc, cînd firele telegrafice nu mai vibrează, cînd orizontala față a marelui ocean pe care se înscriu toate valurile nu mai înseamnă nici o vibrație, atunci îmi aduc aminte de mine, de omul setos de senzații, care umbla liber, împins de fantazia lui prin muzee, revăd multele lucruri ce le-am văzut, evoc primitivele semne ale lui Gutenberg, asupra cărora m-am aplecat cu atîta emoție, și nu pot să cred că ele au devenit pentru mine, în adevăr, o tortură.

(*Minerva*, IV, 1176, 28 martie 1912, p. 1)

ARCA LU NOE¹

Trăind în tulbure vremi și neștiind ce poate să aducă ziua de mîine, cum nu știa Noe înainte de a fi înștiințat printr-o misivă divină, am privit cu bunăvoință pe toți cei ce mă înconjoară, crezîndu-i pe toți de esență eternă, ca unii ce erau făptura lui Dumnezeu.

Toți semenii mei, după scripturile învățate, înfățișau însăși făptura și prototipul supremului creator, reflexul magicei lui oglinzi, gemenii uniformi ai aceluiași tipar; creatorul însă, în naivitatea lui primitivă, nu putea ști, nici bănuî de teoriile viitoare, de adaptările ce fiecare dintre jucăriile fantaziei lui uriașe, măturate cu un gest plictisit de pe masa lui de sculptor în infinit, trebuiau să le îndure într-un mod fatal.

Cînd creezi și ai fantazie, cînd mîna ta ia la întîmplare aluatul inform pe care degetele îl modelează și asupra

¹ Prefață la noul volum cu același titlu (n. a.).

căruia puterea ta va sufla cu bunăvoință viața, nu e cu putință să nu te contrazici. Poate fi cineva sigur să creeze o operă perfectă, cînd multe forme îl cheamă, graba aceea care te mîină de a scoate din haos umbra, a tăia un contur și a-l trimite apoi ca să-ți faci loc pentru a tăia o altă bucată de umbră și a-i da drumul în univers ca să urmeze pe cealaltă, poți să fi sigur că-i va semăna ?

Migala, modelarea lentă și continuă, dezmiardarea miniei care alunecă, pipăiește, trece, ca să revie din nou și să se încredințeze de conturul coneretizat, cere liniște, închipuiește neputința, valorează uniformitatea, stigmatizează lipsa de fantazie, presupune oboseala cronică, și teama de a întinde mîna în nevăzut și de a scoate altă formă, în fața căreia va sta singur îngrozit, dar în fața căreia se va bucura veșnic ca de o nouă naștere, ca de o nouă germinație ajunsă, ca de o nouă eflorescență. Din toate creațiile acestea dibuite, din formele ce poate au păcătuit întrucitva față de divinitate, din slăbiciunile și neajunsurile unora, din fragmentele perfecte și neasemuie ale altora, se va alcătui miine prototipul, se va ajunge idealul, se va crea chintesenta.

Supremul sculptor, printr-o idee prea mare de sine, dreaptă poate, ca un bun burghez, ce după o masă copioasă se joacă cu miezul de piine rămas, cîtînd să-și facă chipul lui, așa a făcut și el. Aluatul însă modelat și aruncat de pe fața albă de masă a căzut în noroaie și s-a murdărit, s-a îmbibat de tot ce întîmplarea a sporit cursul șuvoaielor în care a căzut și a ajuns de nerecunoscut.

Multe și diversele efigii ale celui ce simțea nevoia să creeze au umplut lumea și, date în lături de pe masa lui de sculptor ca să facă loc altora, au căzut și s-au rostogolit pretutindeni, căci aripi se vede că nu i-a venit în gînd să facă decît tîrziu, pentru anumiți privilegiați, ca să poată zbura și să nu cadă în noroaie.

Și așa fiind, într-o zi, cînd inspirația se vede că-l părăsise, s-a aplecat pe marginea ferestrei atelierului său, de

unde începe abisul albastru, ca să vadă ce mai fac acei pe care îi alcătuiše după prototipul divinei lui ființi.

Și albastra oglindă, nemărginita față senină pe care n-o încapē nici o ramă, nu i-a mai trimis reflexul lui însuși, și multul bătrîn s-a văzut cu mirare deformat și întors de cum se răspîndise, schimbat la față și la suflet de cum voise să se perpetueze, cu totul altfel decît fărîmiturile căzute, decît marele aluat copt și rumenit la focul divinei lui inspirații.

Unul singur, ce parcă mai păstrase încă pecetea bizarei lui progenituri, îi mai atrase privirea, și atunci, într-un ciudat orgoliu sau poate din lene de creator, se hotărî să distrugă ceea ce crease și să păstreze numai ceea ce credea el că măcar pe departe mai păstrează întîile însușiri cu care el le înzestrase.

Ca un biet poet însă, ce-și răsfoiește opera lui, voind să facă o selecție și nu se îndură, găsind ici o imagine fericită, colo o scăpărare ce-i mai amintește încă visurile lui juvenile, încordarea lui, viziunile fulgurante ce i-au trecut odată prin minte, slăbiciunile de visător orgolios, toate aplecările și simpatiile ce le-a avut, a început să se înduioșeze și nu s-a mai îndurat să distrugă, cum nu se îndură bietul bard să rupă o filă în care și-a concretizat un vis, o albă filă pentru care a cheltuit o neagră noapte inutilă.

Toată opera lui oricum vorbea, cheazășua de marele lui talent, de inspirațiile lui, păstra încă reflexul ființei lui divine și a o distruge singur însemna a se distruge pe el. Și o milă nesfîrșită atunci îl cuprinse, văzînd în orice semen un copil, denaturat poate, dar care totuși era un copil, și pe care dacă l-ar fi distrus ar fi însemnat să se distrugă pe el însuși.

O pildă era de ajuns, și atunci a hotărît să dea o pildă numai, să inventeze un sistem pedagogic, o represiune în

masă, însărcinînd pe singurul pămîntean ce mai păstra caracteristica lui s-o aducă la îndeplinire.

Și astfel, Noe, întiiul armator al vremurilor, primi comanda unui titanic *steamer*¹, ce avea să înfrunte surplusul imenselor rezervorii de lichiduri neîntrebuîțate pe care le deținea cel înalt și cu care se hotărîse să duseze patruzeci de zile și patruzeci de nopți biata omenire.

Un *steamer* însă, în care să încapă reprezentantele tuturor specimenelor pe care le crease Dumnezeu, nu se face cu una, cu două, tot astfel după cum nu se face un *Magnum etimologicum* al unei nații de azi pe mîni.

Concesia luată, o sută de ani n-au mai conținut zgometele de ciocane și gemetele de fierăstraie în șantierele practicului Noe, dar cum toate au un sfîrșit și centenarul se împlinise, armatorul trebui să-și scoată din docuri minunea în care avea să îmbarce multiplele dihanii ale marelui Barnum. Cu zgomot, pe grele șine povîrnite, cu albele pinze spînzurate pe o pădure de catarguri, ca un leviatan mirat în fața imensităților mișcătoare, jucăria de lemn, de funii, de macarale, uriașul leagăn îmbăiat în gudron și înfășurat în lanțuri, întiiul Ahasver ce avea să rătăcească, fără să poată arunca nici o ancoră în adîncuri, ciudata coajă de nucă ce avea să plutească peste un abis în voia valurilor și uraganurilor, primul vas-fantomă ce era menit să se coboare din creste în adîncuri, ca să se urce în circa altor creste, fără să mai poată întîlni nici o radă, nici un port, nici un golf prielnic, ce avea să umble necălăuzit de nici un far decît imensul ochi în care se strîng toate luminile, purtînd ca un steag lîngă proră alba barbă resfirată de vînturi, a bătrînului concesionar; înfruntă, în sfîrșit, suprafața lichidă și porni fără busolă

¹ Navă cu aburi (engl.).

și fără harta în care stă zugrăvită roza vînturilor, la întîmplare, în voia lui Dumnezeu

Un babel de glasuri urcă, un *Volapük*¹ neînchipuit își amestecă sonoritățile, un Esperanto² fără pereche trezi tăcerea înfricoșată ce predomină înaintea furtunilor. Ce avea să se întîmple cu ele, unde mergea acest norod select, prin ce întîmplare ciudată se găsisse pe bordul aceluiași transatlantic multiplele ființe venite de la răsărit și din apus, trăite în galbenul nisipurilor ori în negrele păduri virgine, în înaltul necuprinsului și albastrului eter ?

Dedesubt, imensa căldare își fierbea lichidul în clocote, clăbuci ca deasupra unui uncrop forfoteau ridicîndu-se, tulburi și nisipoase valuri se ridicau răspîndindu-și spuma lor murdară, voind să arate parcă ce negre sedimente fierb la fund ; iar de sus, de sub imensul coviltir boltit, tot ceea ce supsesse gura arsă de sete a lacomului soare, ca după o mare indigestie, recădea din nou în cascadă, curgea ca din orificiul unui uriaș ce ar fi băut nemăsurat într-un ospăț, proptit pe arcadele cerului, și se revărsa tumultuos ca din prisosul unui roman ce și-ar fi pus degetul în fundul gitlejului aplecat pe vomitoriu, grăbit și gelos de cei răzemați pe un cot pe circularele divane, care ospătau înainte, beți și cu ochii licăritori înălțați spre brațele molatec arcate ale sclavilor ce ridicau amfora ca să umple cupele pînă la vîrf, cu alba spumă ce-o da deopotrivă atît roșul de sînge, cît și galbănul de chilimbar al vinului îndelung adăpostit în umbra hrubelor.

Voios *five-o-clock*-ul de bestii porni, cu zîmbete albe de dinți ori cu sclipiri de simandicoase coarne, cu licăritoare stele aprinse în lumina unui fulger pe copite ori cu luminoase scînteii divine în ochi, ieșite din compartimentele lor și adunate pe punte ca niște voiajori ce stau

¹ Limbă artificială creată în 1880 de J. M. Schleyer.

² Limbă artificială, formată pentru a deveni limbă internațională.

să-și ia adio de la cei rămași pe term, porni alaiul de privilegiați.

Ce era această chintesență de bestii, ce reprezintă această somatoză închisă într-o cutie șubredă de lemn purtând marca aceluiași concesionar, spre care țel mergea internaționala aceasta ce nu putea fi pusă la același diapazon, ce era acest tamazlic de ginte eteroclite, dinte și corn, copită și unghie, gură și ventuză, gheară și periferii catifelate, glas și răget, instinct și inteligență, candoare și brutalitate ; cu ce vâpseli era zugrăvit pavilionul lor alcătuit din penele ce purtau toate culorile curcubeielor și nuanțele tuturor blănurilor ?...

Ce era această chintesență de bestii urcate în șubreda cutie de lemn ? Voi răspunde că era însăși multipla ființă a creatorului manifestată sub diverse forme. Ce era acest tamazlic eteroclit, alcătuit din dinte și corn, copită și unghie ? Voi spune că erau diversele manifestații ale aceleiași ființe care, oricât de perfectă ar fi, nu poate fi niciodată unitară. Spre care țel mergea internaționala aceasta ce nu putea fi pusă la același diapazon ? Vă voi mărturisi că nu știu nici eu, după cum nu știa nici acela care le crease.

Ele însă au supraviețuit și au acostat fericite. Negru semn de doliu, neagra zdreanță purtată de furtună a înțins corbul plutind prin neguri și s-a tot dus, fără să se întoarnă înapoi. Albe aripi imaculate a desfăcut porumbul, ca o năframă a fluturat prin răzvrătitul uragan, semn imaculat a stăruit o clipă între două abisuri, fulg sclipitor s-a făcut micșorat de depărtări, scinteie diafană a jucat, ca un pic de spumă zvirlit de valuri deasupra uriașelor creste, ca prefăcut din nou scinteie, jucător pic de spumă, fluturătoare năframă și albă treflă de lumină, să reapară ducând înflorita ramură de măslin ce anunță împăcarea.

Sub o imensă arcadă făcută din șapte culori, ca sub un uriaș tunel boltit în negrul întunec al cerurilor, legă-

nata arcă trecu în manifestațiile de bucurie ale ciadatului norod.

Cu răzvrătiri, cu șiretenii, cu iscusinți, cu ascunzișuri, cu multele lor porniri și cu inconștienta lor aplecare spre a se multiplica, cu toate variațiile ce se pot face la nesfârșit asupra celor două eterne teme, ce se cheamă bun și rău, Dumnezeu coborî din nou pe pământ cu vasta lui turmă de bestii și le lăsă să se multiplice și să reprezinte fața lui divină.

Ele au stăruit și s-au selecționat, s-au îndepărtat una de alta și s-au adaptat diferitelor medii, și-au stins lumina ochilor ca să nu mai vadă soarele, prefăcându-se cîrțițe și călătorind sub pământ, și-au exagerat personalitatea ridicîndu-și gîtul deasupra arborilor și ascunzîndu-și numele lui Dumnezeu sub pseudonimul de girafă, s-au strîns în mușuroaie ori s-au răzlețit în pustiuri, au întins aripi să se înalțe în albastru ori s-au coborît în adîncurile nebănuite, aprinzîndu-și un far luminos deasupra orificiului veșnic căscat ca să înghită o pradă, s-au făcut mlădioase, șerpuitoare alge, ori monstruoase balene ce aruncă neconținute clisme văzduhului cînd li se urăște cu imensitatea infertilă a singurătăților în care trăiesc, meduze ce mai poartă în gelatinosul lor trup reflexul curcubeului primitiv, ramificată și tentaculară caracatiță i-a plăcut să fie, ori neagră sepie ce aruncă un nour de cerneală în limpezimile în care se reflectează cerul s-a transformat, precum și în ființa mea neliniștită și ciudată i-a plăcut să se manifeste, spre deznădejdea multilor mei semenii.

Sepie și pe mine m-ai făcut, o ! mult fantazistule creator, într-un nour de cerneală m-ai osîndit să trăiesc și să te reprezint pe tine cu o pată, cu un stigmat, cu o urmă, cu o nesfîrșită diră de slove, de puncte și linii, de exclamații și întrebări pe oriunde trec m-ai făcut să-ți însămăn calea.

Intr-un strop de cerneală îți oglindești ființa ta în mine, într-un nesfîrșit ocean de hîrtie boțit și zbuciumat

în valuri, făcut din creste ascuțite și din adâncuri umbrite de patimi m-ai osîndit să plutesc, spre o arcadă luminoasă făcută din șapte culori mi-ai făgăduit să trec cînd se va potoli uraganul care mă zbuciumă, și eu m-am supus ție...

Albă și șubredă arcă din virgine foi mi-am făcut, deasupra cărora mi-am împlîntat ca un catarg condeiful.

Neagră și întristată ca o funebră zdreanță de doliu pornească dar întristarea și îndoiala mea ca să caute un tărîm și să nu se mai întoarcă înapoi ; alb și imaculat ca zăpada, precum a pornit porumbul, ieie-și zborul bietul meu suflet și întoarcă-se înapoi de va fi cu puțință cu verdea ramură de măslin spre arca ce-o îmbarc acuma și scoate-o la un liman fericit...

Iar de nu se poate toate acestea și arca ce mi-am alcătuit-o ca să scap de naufragiu multele spețe create de tine, o, Doamne, ca un val obosit ce se sfarmă de țărîm aruncă și volumul acesta și crede că cel ce e un reflex al tău și-a căutat de multe ori să ridiculizeze divina ta esență, nu se va întrista și, ca un alt copil răzvrătit ce l-ai creat într-un moment de demență, va repeta și el după pilda lui, neputînd să-și mai împace supușii asupra cărora era menit să împărătească : „După mine, potopul“ !

(*Flacăra*, I, 25, 7 apr. 1912, p. 193—199)

CLARNET

Clarnet — ce vesel sună aceste două silabe și ce complicată odisee ascunde acest nume, ce viață tristă și ciudată răspunde amintirii mele cînd îl rostesc, știind că nimica n-a fost nici *clar*, nici *net* în existența acestui *Hai-matlos*¹.

¹ Fără patrie (germ.).

În numele acesta de instrument muzical, după care se ascunde o făptură omenească, *Clarnetul* acesta uitat, care a modulat și el timid în marea orchestră a vechei mișcări socialiste, este un om totuși, un boem transplantat de pe malurile Dîmboviței pe cheiurile Senei, o victimă ce a plătit oalele sparte pentru alții, un sugunit luat de taifunul prigonitor al altor vremuri, un izgonit pentru care de-a pururi, cum sta pentru răzvrătitul Adam un înger de pază cu gladiul de foc la porțile raiului, stău neclintii grănicerii și vameșii la toate fruntariile țarei ca să-i arate că pentru dînsul universul începe dincolo de conturul bine hotărît al țarei noastre.

La el mă gîndeam dăunăzi fără de voie, fiind de față la frumoasa serbare pe care muncitorii au organizat-o în onoarea lui Racovski ; la el mă gîndeam privind spre tarafal de muzicanți ce cînta pe înaltul unei estrade și în mijlocul căruia un om aducea un clarinet la gură.

Veseli de izbînda acestei zile frumoase, așa cum știu să fie veseli numai muncitorii cari își cîștigă dreptul la viață prin cotidiană energie ce-o cheltuiesc, muncind în fabrici și uzine, în fundul obscurilor ateliere, pe înaltul povîrnitelor coperișuri ori pe fața mult răbdătorului pămînt, minuind acul ori tîrnăcopul, alegînd slova care trebuie în cutioarele lui Gutenberg, ori smulgînd măselele stricate din gura celor prea îmbuibăți, tăietori de scumpe mătăsuri pentru nobilele trupuri ce se vor drapa cu ele, minuitorii de brice ori de foarfece, robii condeifului și ai ideei. Sisifii eternelor știri senzaționale ce trebuie să le urce de-a lungul coloanelor cuprinseseră de cu vreme imensul hall și, cu licăriri în ochii ce priveau cu dragoste la cel ce rătăcise vreme de cinci ani de zile prin țări străine, își luaseră locurile în jurul meselor, serbînd cina cea de taină.

Nu era tumultul gloatelor nedisciplinate, nu se ridica, exuberanța celor ce sărbătoresc lucruri vane, nu se împrăștia veselia celor mulțumiți de sine pentru o fericire

egoistă ; ci evlavie celor ce comuniază pentru o conștiință idee, forța liniștită a celor ce și-au lăsat, odată cu instrumentele ce le dă hrana, gestul imperios și brutal al muncii și nu mai știu să-și ridice minile și bătătoritele palme decit pentru gestul aplauzelor.

Modest și simpatic ca totdeauna, cel sărbătorit nu făcea pată, nu plastrona, nu se evidenția ; ci era și el ca un val în norodul acesta de valuri, un ins mai mult în atita mulțime, un suflet bun pierdut între atitea suflete, o energie conștiință între atitea energii.

De la el către mulțime îmi rătăceau ochii, precum și de la mulțime spre el, și văzînd atita iubire, atita admirație, am înțeles ce însemnează să te sacrifici unei idei și să lupti pentru un ideal cu prețul oricăror sacrificii.

Muzica însă a reînceput, și veselele note ale clarinetului ce sunau pe estradă m-au făcut să-mi readuc aminte de *Clarnetul* meu și de o scrisoare pe care o promisem, printr-o întimplare ciudată, chiar în ziua aceea și prin care îmi cerea să stăruiesc, dacă pot, pentru revocarea decretului lui de expulzare.

Ca inspector al Artelor, și nu ca sindicalist, ca artist, și nu ca înregimentat sub steagul roș sau alte steaguri, ca uvrier al frumosului, care e și el bun la ceva în lumea aceasta, îmi înalț glasul către ministrul meu ¹, către președintele Societății noastre de scriitori, către cel ce și-a întins înalta și înțeleapta lui protecție pentru artiști, către omul rafinat și de gust care a căutat cu orice prilej să ne dea prestigiul pe care îl merităm, pentru a-i recomanda pe *Clarnetul* meu.

O fac aceasta în deplină conștiință, pentru că e trist să nu fii nicăerea la tine, subț uriașa boltă a cerului ; o fac pentru că știu ce înseamnă nostalgiile pentru locurile pe cari le-ai părăsit ; o fac pentru că în mine trăiește încă Adam și știe ce însemnează fericirile raiului pierdut...

¹ C. C. Arion (1855—1923), ministrul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, în 1912 și interimar la Interne.

O mai fac pentru că ciudatul și inofensivul boem care a plătit oalele sparte a căutat prin modestele lui mijloace să-și însușească limba țarei unde a fost nevoit să trăiască, ea să poată traduce în admirabile versuri cele mai frumoase poezii din Eminescu, să redea într-o conștiincioasă proză coloratele pagini ale lui Delavrancea, să cizeleze cu trudă multe din sonorele versuri ale poezilor noștri contemporani.

Ca suflet, e o biată ființă blajină, ca fizic, un om în mîna căruia un ciocan sau orice alt instrument contondent e absolut inofensiv, ca energie, e aproape un învins.

Pe malurile Dimboviței, se poate visa tot așa de bine ca și pe malurile Senei.

De departe poți fi tot așa de primejdios ca și de aproape, cînd ai intenții rele ; gîndurile de revoltă nu cunosc nici țară, nici graniță. Și cînd *Clarnetul* meu nu are pe lumea aceasta decît intențiile numelui lui predestinat și nici unul din gîndurile rele enunțate mai sus, nu văd de ce ministrul de Interne de astăzi nu i-ar deschide porțile granițelor noastre, zicîndu-i :

— Ai rătăcit îndestul, ai greșit poate, de-acuma însă ia-ți *numele* tău și *cîntă* !

21 aprilie 1912

(Adevărul, XXV, 8122, 24 apr. 1912, p. 1)

LUI OCTAVIAN GOGA

Am fost o grămadă pornită sub același steag. Am schimbat de steaguri și ne-am răzlețit. În taberi ne-am strîns din nou, baricade de hirtie am înălțat și am schimbat de taberi, precum am schimbat și de baricade. Dușmanii de ieri am redevenit prieteni. Prietenii de ieri sun-

tem astăzi dușmani. Stropul de venin căutat cu îndârjire pentru a fi picurat în rana pe care i-o cunoșteai potrivnicului lacrimă de înduioșare s-a prefăcut și spinul ce-l ții-neai la îndemână, în prinos de floare și în vorbe de părere de rău.

Grămada s-a răzlețit, fiecare căutîndu-și drumul. Cel ce-a slujit un steag a căutat să-și arboreze culorile lui proprii și să și-l apere singur. Bunul și răul din fiecare a căutat să se cearnă și sita fiecăruia a prins să împrăstie pentru el lamura sufletului lui, roditoare plăpîndă, în care avea să înflorească propria lui floare.

În paginile multe ce le-a scris fiecare și le-a împrăștiat la cele patru vînturi e viața noastră, cu toate patimile ei, cu toate efemerele iubiri și trecătoarea ură ce poți s-o resimți în momentele turburi, cînd judecata nu e stăpînă pe porniri...

O fatalitate schimbă și preface ordinea lucrurilor, și oricît ai spune tu și te-ai apăra, prietenul meu, nu vei putea face un pas ce nu e hotărit dinainte de alte voinți și de alte puteri oarbe de cari nu ne putem da seama, dar pe care simțurile mele le presimt.

Tu ai entuziasmul luptelor imediate, simți încă în vîlmășagul în care te zbați îmbătarea singelui care fierbe, crezi în curente ce le vei putea porni și zăgăzui încotro energia ta primordială vrea să le miie, crezi și nu simți rănile multe care te sîngeră, precum nu simte în focul luptei soldatul glonțul care l-a lovit și merge spre moarte drept, rigid și iluminat, cu picioarele țapene înfipite în scări, spre moartea care-și ține deschisă (sic) giulgiul funerar la o cotitură de cărare sau la o margine de șanț.

Tu vrei să lupți și nu vrei să înțelegi că ești un vișător, tu vrei să biruiești și nu-ți dai seama că nu-i același lucru să-ncaleci un Ducipal sau să cavalcadezi pe un Pegas.

La ce bun să mergi înarmat pînă în dinți, tare de convingerea ta, încrezător în aureola pe care o porți, bizuit pe

zalele pe care ți le-a hărăzit cîntea, cînd tu uiți că ești un visător și că cvadrupeul pe care te-ai aruncat are și din sîngele celui dintîi și din al celui de-al doilea, că dacă o parte din el își umflă nările în vînt cînd simte praful de pușcă, ori nechează cînd aude glasul strident al trîmbiței, avînd și din sîngele celuiilalt, se va opri visător și va ezita să pască o floare ce poartă culorile curcubeului pe ea și pe care întîmplarea a odrăslit-o în imensul și monotonul lan al ierburilor, unde fiecare fir e la fel.

Tu uiți că în timp ce Pegasul tău își va strînge aripile și va sta minunat în fața unei flori, cei ce te pîndesc vor putea să-și arunce săgețile și să caute să te doboare. Oprit în fața unui izvor, în care cerul se resfrînge, atras de o mireasmă ce călătorește dincolo de anotimpul care a dezlănțuit-o, chemat spre miragiurile pe cari le zugrăvește uneori soarele în zări, tu nu-ți dai seama că cvadrupeul tău trebuie să fie un Ducipal, și nu un Pegas, tu nu pricepi că în multe priveliști pe care spiritul ciudat al naturii, ori practicul spirit al oamenilor le seamănă, a pus și siluete de mori cu brațele întinse pe coline și că Ducipal și Pegas poate deveni o simplă Rosinantă în fața aceluia aspect neașteptat.

La ce bun sulița ori tolba de săgeți, cînd Orfeu a purtat o harfă și a știut să înduioșeze multe bestii, de ce uiți tu că puterea cîntecului e suverană și că dacă stîncile, florile și bestiile rămîneau fermecate la vibrarea orficelor strune, cei ce te înconjoară n-ar putea rămîne și ei.

De ce nu înțelegi că atunci cînd vei fi sătul de murdăriile ce caută să le arunce fiecare asupra ta, de multe vorbe goale care se ridică în aer și se sparg ca niște bășici de săpun, de toată grămada ce te înconjoară și cu care n-ai nimic de comun decît lutul, te vei simți singur precum ne simțim fiecare dintre noi astăzi, ce ne-am grupat odinioară, și te va prinde un dor neînchipuit de tine și de muza ta, pe care vei porni s-o cauți pe un alt tărîm, ca Orfeu pe Euridice.

Singuri rămînem pretutindeni, prieteni buni, noi vi-sătorii, singuri suntem pe pămînt și în cer, pentru că su-fletul nostru e altfel alcătuit și mulțimea nu ne este prielnică.

Menadele te așteaptă, și crede că, orice vei face, un destin fatidic ne cîrmuiește ; și dacă va fi să fii odată sfîr-șit de bestii, lira ta singură va mai pluti și va mai vibra ca lira miticului Orfeu pe valurile Hebrului.

Baricadele de hirtie se vor dărâma cu tine și singur cu steagul tău vei merge, sătul de taberi, să-l împlinți la urma urmei în inima ta, singura redută sfîntă și demnă de apărut.

Frumos e idealul tău, și eu cred în el, dar harfa e de ajuns și singurătatea — prielnică. Dușmanii de ieri pot să-ți redevie prieteni, precum prietenii de ieri pot să-ți devie mai tîrziu dușmani ; stropul de venin pe care l-ai căutat cu îndîrjire ca să-l picuri în rana potrivnicului la-crimă de înduioșare se poate preface ; spinul ce-l țineai la îndemînă — în prinos de floare și în vorbe de părere de rău ; și cînd toate aceste se pot întîmpla, de ce nu ți-aș scrie aceste rînduri și de ce nu le-ai citi tu cu înduioșare cînd îți vin de la un prieten ?...

(Seara, III, 844, 23 mai 1912, p. 1)

REFLECȚIILE UNUI RESPINS

Flacăra îmi cere să fac un gest ostentativ împotriva nemuritorilor noștri. Răspund că l-am făcut în alte vre-muri, cînd aveam mai multe iluzii, și că tirada aceea ino-fensivă a fost destul de popularizată pe scena Teatrului Național de poetul Colum, ca să am nevoie să mai reedi-tez un gest inutil.

Am fost premiat **atunci** și n-am adormit pe laurii cîștigați, ci am lucrat înainte, conștient de mine, de drumul pe care merg. Ce-au făcut cei mai mulți dintre acei ce alcătuiesc neutrul corp nu știu. Afară de cîteva fericite **excepții** (vorbesc de „secția literară“, bineînțeles), nu văd cîte pagini au adăogat consacrații operelor lor... „postume“.

Mîhnire eu nu resimt, căci, reluîndu-mi cărțile surgunite din incinta nemuririi, îmi aduc aminte cu drag, precum fac desigur și tovarășii mei, de ceasurile multe pe care le-am cheltuit ca să le scriu, de truda ce am pus-o spre mai bine, de mulțumirile ce le-am trăit cu fiecă pagină și de toate speranțele ce le-am închis în ele.

Aceste cei chemați să ne judece desigur nu le mai resimt de mult, ei nu mai duc visul cu dinșii, părăsindu-și masa de scris, nu mai știu ce e nesomnul și febrila așteptare a luminii ce va cădea pe paginile albe.

A crea e a renaște mereu, e a supraviețui zilei de ieri și a păși pe ziua de mîine. Voluptate mai mare nu poate să fie, și goana aceea nebună după himera visată ce dă străluciri ochilor și te face să nu mai simți oboseala ceasurilor care curg peste tine, să uiți cine ești și mizeriile ce te înconjoară, să te transpui în eroii fantaziei tale, să suferi de durerile lor ori să te bucuri de fericirile ce li le dăruiești tu singur, nu este dată, desigur, oricui.

Nouă ne rămîne aceasta, pe cînd celor mai mulți dintre iluștrii de la care așteptăm sancțiuni nu le mai rămîne nimic.

Să fim bucuroși dar că existăm, și dacă n-am fost premiați de astă dată — o, tovarășii mei ! —, să încercăm și la anul ; iar dacă nu vom fi mai norocoși nici la anul, să așteptăm cu resemnare moartea, care știe mai bine să puie pe fiecare la locul pe care îl merită și să-și împartă mai cu nepărtinire laurii și premiile ei.

Alb ca un caier  ra capul bunicei, o spumă ridicată pe creste  i era părul,   zăpadă ce nu putea s-o mai topească nici o primăvară  i  mpodobe  statornic fruntea.

Noaptea de odinioară în zi albă se prefăcuse, întunerecul în lumină, în argint curat, abanosul.

O mireasă timpurie fusese, măruntă la trup încă, aproape o copilă, p şise în fa a altarului. De subt cununa de l m i   spumegat ca un torent şi albă ca o coadă de cometă, sub şivoiul de aur al betelei, v lul de borangic  i cobora până la c lc ie, iar de la c lc ie, poala lungă a rochiei ei de mireasă scria pe p m nt valuri obosite, înflorite de spumă, pe unde trecea. T n r, g tul gol şi nevr stnic i umeri, nerotunzi i încă, se vedeau din tăietura dibace a foarfecei ce despicase cu meşteşug faiul alb.

Curba s nului abia ridica piept raşul, şoldurile ascuţite se străvedeau prin rochie, şi faldurile, dinainte pînă în josul picioruşelor mici, cădeau rigide, triste, funerare aproape, cum trebuie să cadă de-a lungul trupului unei vestale.

O cingătoare largă, făcută dintr-o fund  sf rşit  prin ciucuri auri i,  i str ngea mijlocul şi se despărţea în două pe şoldul st ng ; o batistă din borangic subt re ţesută, făcută ca dintr-o zăpadă căzută peste noapte, îşi revărsa un colţ înflorit şi el cu aur.

Astfel dusă de alaiul druştelor şi al vorniceilor, trecuse bunica pragul bisericii, a a se risipise ploaia sunetelor argintii căzută din clopotele turnului străvechi, deasupra acestei mirese, cum am zugrăvit-o, a a era rochia celei ce nevr stnic  încă p şise în fa a altarului ca să- i plece graţiosul cap peste care mîinile întinse ale preotului avea să așeze cercul de aur al cununiilor.

Cu grijă strinsă a rămas apoi alba rochie de fai. O spumă albă s-a risipit într-un sipet, o pleată de aur ca tăiată de o foarfecă volnică a adormit beteala pe valul oboșit al diafanei țesături de borangic, prinsă odinioară în creștetul fecioarei.

Păstrînd măsura trupului de atunci, nevrîstnicul tipar al virginalelor forme, candoarea anilor ce nu se mai întorc, în sipetul străvechi, plin de levănțică și de busuioc ca într-un sicriu, rochia a urmat să doarmă, alba mărturie a rămas uitată ; aducîndu-și aminte, cununa de lămiță a rămas în floare, lungile fire de aur pe care nimic nu le poate întuneca au stăruit să strălucească în ciuda anilor și a întunericului.

Nevrîstnica fată cu umerii înguști și ascuțite șolduri femeie s-a făcut. Plin, sînul a ridicat pieptarul alb și trandafiriu, prisosul sănătății a umplut lipsurile și a rotunjit unghiurile, sfioase gropițele din obraji s-au acoperit și trupul de altădată, puternic și vânos, s-a rotunjit în prejurul schelei de oase.

Rînd pe rînd, o puzderie de copii și-au întins nesigurile mîini după faldurile rochiilor, ce o îmbrăcau acum, rînd pe rînd, însetate și lacomie guri roze s-au întins spre sînul ei, rînd pe rînd, oglinzile au arătat-o tot alta : cînd cu lacrimi în ochi, cînd cu zîmbetul pe buze, cînd cu lumină pe frunte, cînd cu întunec în suflet.

Și alba rochie de spumă a urmat să doarmă în sicriul ei, pentru moarte păstrată, pentru ultima găteală care avea să meargă albă în întunec, pentru ultimul somn

care avea să resfire aur pe beteală subț negrul portal la pragul căruia străjuiește un înger cu torța întoarsă spre pământ.

Ca o rochie de păpușă părea acum pentru trupul ei, ca un vestmînt ce fusese al alteia, ca o podoabă ce-i îmbrăcase o soră murită de demult, ca o ofilită floare căzută dintr-un mănunchi cules în zile fericite.

Pentru moarte o păstra, pentru ceasul acela cînd odihnitele mîini dorm galbene pe piept, pentru minutul acela cînd ochii nu mai pot privi oglinda, pentru clipa aceea cînd cochetăriile sunt inutile și nu te mai gătești tu, ci stai liniștită ca să te gătească alții.

Rideau fetele și nepoatele, căci anii mulți trecuseră acuma, rideau cerîndu-i care frumosul vâl de promoroacă, care lungă pleată de beteală, care însăși frumoasa rochie ce-o îmbrăcase ca mireasă, știind că nu mai are la ce să-i slujească, așa îngustă și mică cum era pentru trupul ei pe care anii mulți îl dăruise cu rotunjimi ce nu le cunoscuse oglinda în vremea cînd pășise pragul bisericii.

Cu legămînt însă lăsase ea să fie îngropată cu rochia aceasta, albă ca un torent spumegat, să-i prindă nepoatele în creștet vâlul de promoroacă deasupra căruia trebuia să șerpuiască strălucitorul șivoi de beteală.

În rigide și severe falduri, gîndea ea să-i cadă din nou pînă la piciorușele mici cutele virginalei ei rochii, deschis deasupra sînilor de-abia însemnați să i se înrămeze marginea pieptarului ridicat peste umerii înguști, învăscută ca într-un giulgiu din care nevrîstnicele-i șolduri se vedeau, iar în sicriul de stejar, alb pe alb, își visa cununa de lămiță peste fruntea ei bătrînă, dedesuptul căreia genele lungi rămase întindeau o maramă viorie de umbră.

Flori¹ peste flori au scuturat zarzării, vișinii și piersicii în livezile ei. Trandafirii și albe, zăpadă și sînge, au căzut laolaltă petalele scuturate de multele vînturi în multele primăveri. Verzi ca smaraldul și galbene apoi ca chihlimbarul și roșii mai pe urmă ca sîngele ce-l izvoresc zorii, s-au amestecat frunzele de sus căzute jos, boabe răsunătoare de ploaie au căzut, negure fumurii sfîșiate prin crengi s-au purtat, roiuri de fulgi albi au năvălit și au jucat împinzînd ferestrele, grămezi de ani s-au scuturat din copacul timpului și au căzut și ei, aruncînd întîmplări felurite deasupra streșinei ce adumbrea casa bătrînă.

Și tot mai mică, tot mai sculptată de zile, tot mai modelată de vremuri, tot mai micșurată de anotimpuri s-a făcut aceea ce ducea acum după dînsa un șir nesfîrșit de zile și nopți, de săptămîni și luni, de umbre și lumini, de întîmplări ce erau un șir de boabe albe și negre ca și mă-tăniile ei.

Iar într-o zi, moartea veni și-o atînsă cu mîna ei neînduplecată și, văzînd-o așa de mică și de scăzută de moarte, nepoții și nepoatele și-au adus aminte de vorbele ei și, neștiind cu ce s-o îmbrace, au căutat într-o doară în **sîpetul** vechi.

Albă ca o spumă, ofilită de vreme, dormea străvechea rochie de fată, ca o pleată de aur strălucea șivoiul de be-teală, ca o țesătură căzută din mîini oboseite păta întunerecul din sîpet subțirele vâl de promoroacă, și toate — ca în clipa aceea fericită cînd nevristnica fată pășise pragul bi-sericii —, ca și cum i-ar fi fost pe măsură făcute, îi mer-seră de minune și-o îmbrăcară din nou.

¹ Pentru alineatele ce urmează, textul din **periodic** fiind obscur, am urmat ediția *Proză*, Cartea Românească, 1924.

O mireasă timpurie fusese și o mireasă era și acum, măruntă la trup ca și atunci când era abia o copilă și pășise în fața altarului.

În sicriul îngust, ieșită din sipetul vechi, rochia prinsese trup din nou acuma.

De subt cununa de lămâiță, spumegat ca un torent și albă ca o coadă de cometă, subt șivoiul de aur al betelei, vâlul de borangic o învăluia pînă la călcîie, iar de la călcîie, poala lungă a rochiei ei străvechi de mireasă atîrna pînă la pămînt valuri obosite înflorite spumă.

Bătrîn, gîtul ei gol și sărmanii ei umeri, ca și cum ar fi fost nevrîstnici și nerotunjiți încă, se vedeau din tăietura foarfecei ce spintecase faiul alb acum atîția ani.

Curba sînilor abia ridica pieptarașul, șoldurile ascuțite se străvedeau din nou prin rochie, și faldurile dinainte se lăsau pînă în josul piciorușelor mici încălțate în pantofiorii albi ce însămnau marginea sicriului.

O cingătoare largă făcută dintr-o fundă, sfîrșită prin ciucuri auriți, îi strîngea mijlocul și se despărțea în două pe șoldul stîng, o batistă de borangic subțire făcută ca dintr-o zăpadă căzută peste noapte își revărsa un colț înflorit și el cu aur.

Modelat de moarte, ca printr-un ciudat capriciu, trupul ce purta un veac pe umeri își reluase conturul lui de fată, redevenit mic, lutul se modelase din nou pe tiparul rochiei de mireasă, multe zile și nopți ale unui veac reîncăpuse iarăși în marginea trupului ce abia purtase douăzeci de ani, și rochia nevrîstniciei îngăduise pe mult bătrîna ca să-și găsească adăpost în ea și să ție atîta loc în sicriu cît ținuse și în îngustul sipet aproape un veac.

Și astfel, în același sunet al clopotelor, căci clopotele la fel sună totdeauna, fie pentru bucurii, fie pentru dureri, dusă nu de alaiul druștelor și al vorniceilor, trecu din nou bunica pragul bisericii, cum am zugrăvit-o la început, în alba rochie cu care pășise când era nevrîstnică în fața altarului, nu ca să-și plece grațiosul cap peste care miinile

întinse ale preotului avea să așeze cercul de aur al cununiiilor, ci dusă de întreg alaiul de nepoți și nepoate ca să doarmă somnul îndelung și fără de sfârșit al celor drepti care și-au făcut datoria lor întreagă pe pământ... ¹

Cu grijă strinsă în jurul trupului scăzut de ani a înfășurat-o apoi alba rochie de fai pe totdeauna, nu în cîntec de viori, ci în sunete de clopot de astă dată, o spumă albă s-a risipit, nu într-un sipet, ci într-un sicriu, o pleată de aur ca tăiată de o foarfecă volnică a adormit beteala pe valul obosit al diafanei țeseturi de borangic prins în creștetul fecioarei și un veac mai mult fiind adăogat multelor veacuri ce nu-s decît un val pe nesfîrșita mare unde nimic nu e statornic și unde tot alte valuri vin să-și povestească eterna lor tragedie.

(Minerva, IV, 1267, 27 iunie 1912, p. 2)

DIVANUL

*Le sofa sur lequel Hassan était couché
Était dans son espèce une admirable chose.*

A. de Musset

Porniseră de-acasă, veseli, amîndoi la braț și zîmbitori ca o pereche luată de curînd.

Exagerată în toate, felul ei de-a merge și expansiunea ce-o arăta față de tovarășul ei. făcea lumea să se întoarcă și să-i privească, fericindu-l pe el.

O lume grăbită furnica pretutindeni. Uvrierii cu minele negre de muncă, ființi muncite de chinuri, fețe triste și fețe rivnitoare ; eleganțe de suburbii, alături de luxul stri-

¹ Pasajul următor îl reproducem din periodic.

gător, pene de struț și fulg de simplă volatilă, flori de tafta și somptuoase roze murind pe corsajul alb al frumoaselor decoltate.

Pierdută în mulțimea aceasta, fericita pereche mergea oprindu-se ici-colo la vitrine, unde tot ce-a născocit imaginația omenească pentru a aprinde ochii femeilor, dantele și muselinuri ca spuma, mătăsuri cu schimbătoare ape fugare, pălării variindu-și la infinit formele și cîte alte încîntătoare și fragile nimicuri, se revărsau aducînd și răs-pîndind sclipiri, chemînd în graiul lor colorat la voluptate, la desfrîu și la pierzare.

Strîns alături de dînsa, el mergea fericit și cu inima bună, urmînd cu mintea visul ce-l pusese amîndoi la cale dis-de-dimineață, stînd pe marginea patului lor alb.

Făcuseră planul amîndoi cum să-și mobileze casa de la țară, rînduiseră în odăile văruiute locul ce avea să-l ocupe fiecare mobilă. Harnică ea prindea perdele albe înrămînd bogatul verde de afară al copacilor. Un covor moale îi amuția pașii, mînunchiuri de romanițe albe stropite încă de rouă rideau pe marginea vazelor, o icoană ciudată adusă de la Sfîntul Mormînt sta aninată la căpătîiul paturilor învălitate cu un creton stropit cu flori albastre și, cum numai un divan lipsea ca să îplinească cuprinsul văzut cu imaginația, plecară de-acasă cu gîndul să-și aleagă stofa ce s-ar îmbina mai bine cu cele ce acum erau toate la locul lor și nu-i așteptau parcă decît pe ei ca să sosească.

Aceasta era țînta ieșirii lor în tîrg și nimeni n-ar fi putut bănuî, văzîndu-i ce mulțumiți treceau, cum erau să se întoarne peste o oră înapoi, căci nimeni nu-și poate închipui ce este un suflet femeiesc în care a încolțit odată sămînța geloziei.

Nimeni nu și-ar fi putut închipui, căci puțini știu că trecutul e o împărăție la ale cărei negre porți nu trebuie să bați niciodată, dacă vrei să fii fericit...

Din popas în popas, găsiră în sfârșit ce le trebuia și, intrați acum în prăvălie, răscoleau cu mâinele lor grăbite cupoanele de stofe așezate dinaintea lor.

Pretutindeni orînduite în rafturi, catifelele și mătăsurile își amestecau culorile și își jucau apele. Covoare strînse în suluri se grămădeau unul lingă altul ca niște papirusuri uriașe pe cari fantazia cine știe cărui zugrav ar fi scris fel de fel de arabescuri, de flori și de păsări sclipitoare.

Febrile mâinele lor răscoleau; albe, mâinele ei cercau moliciunea stofei, treceau în umbră ori scoteau în lumină desenurile și, negăsind ce-i plăcea, cerea mereu altele. Nuanțele albastre ori verzi îi plăceau ei, pentru că așa îi erau și ochii; privirile lui însă pe culori de toamnă se opreau, culori de foi veștede și de amurg, cînd sint umbrele dulci și aproape ruginii. Mai liniștitoare îi se părea culorile aceste, poate pentru că vîrsta lui îi le îmbia, ori poate pentru că multele încercări îl aplecau spre melancolii și spre gînduri mai împăcate.

Și așa, fără de nici un gînd rău, în schimbul unei stofe albastre cu un desen strigător de geometrie, el îi arătă din maldărul lui o altă stofă, asupra căreia își oprise ochii și visa ce efect va face în tovărășia celorlalte lucruri din cuprinsul alb și liniștitor al odăilor.

Era o țesătură în care nuanțele stinse stăpîneau și o umbră de galbăn, ca un praf de soare căzut într-un amurg, lupta să se vădească.

Sfios i-o arăta, neputînd o clipă să bănuiască ce potrivnic avea să-i fie albastrul și ce război civil avea să se dezlănțuiască pentru galbănul acela nevinovat presurat pe stofa lui, ca pe un gobelin învechit.

Urme de aur stîns poartă atîtea lucruri din lume, dar că galbănul acesta șters ar fi putut aduce aminte cuiva de nuanța părului ce-a împodobit capul unei femei, pentru care poate ai avut o simpatie de demult — asta cine ar putea-o crede ?...

Galbenul însă a întunecat ochii celei ce flutura o stofă albastră, și ambele culori acuma, ce dormiseră de-atita vreme în vrafuri, se treziră dușmane, jucindu-și florile și apele. Semeț, albastrul intens și lipsit de visuri și de reverii se lumina, căzînd în falduri rigide ; rece și tăios, purtînd nuanța ce o au ascuțișurile de spadă, sfida, nevăzînd ce obosit și timid privea ofilita stofă care purta culorile renunțării pe ea. Și precum se întîlniră luminile stofelor ridicate în minile lor ca niște steaguri, tot astfel li se întîlniră și luminile ochilor. În nuanța țesăturii ce-o flutura, era ochii femeii, și străluciri tot așa de reci și de tăioase aruncau spre ochii celui ce-i avea ca și stofa ce și-o alesese.

O vorbă rea porni de pe gura de floare, apoi obișnuitele cuvinte, vocabularul întreg ce-l auzise de-atîtea ori se dezlănțui nestăpinit.

Indurător privi el mai întii, neputînd să-și lămurească furia aceasta neașteptată și apoi, nemaiputîndu-se stăpîni, răspunse și el...

Sfărîmată era pacea și visurile făcute dis-de-dimineață, pe marginea patului alb, pierdută era hodina întrevăzută o clipă și stinsă vedenia femeii aceleia harnice ce prindea perdelele albe, înrămînd bogatul verde de afară ce privea pe ferești.

Aceeași lume grăbită furnica pretutindeni, aceleași elegante și aceleași mizerii se încrucișau, făcînd popasuri de-a lungul vitrinelor, și în mulțimea aceasta perechea celor doi îndrăgostiți după care adineaori își întorceau toți ochii cu jînd mergea și ea ; el, ca un detectiv în urma ei, iar mult îndrăgostita o clipă mai înainte ca o panteră scăpată dintr-o cușcă...

...Soarele însă darnic, nevoind să știe că galbănul este o culoare prohibită, își revărsa într-una aurul, împrăștiindu-l pretutindeni, neputînd bănuî că un divan într-un

menaj trebuie să fie numaidecît albastru, dacă vrea să fie în felul lui un admirabil lucru ca divanul celebrului *Hassan*, cîntat de Alfred de Musset.

(*Ilustrațiunea română*, II, 9, sept. 1912, p. 156—157)

IN FURTUNA...

Pe marginea dunei, acolo unde forfotesc valurile în veșnic neastîmpăr, pescărușii iubitori de furtună își înalță aripele, rămîn neclintiți plutitori între cer și apă ca și cum ar fi atîrnați de un fir nevăzut, recad și se fac una cu o creastă de val, în stropi argintii se înalță din nou, se alungă în spațiu, se ajung înfrățindu-și zborul în rotocoale, cu cenușiu și alb pătează văzduhul și lărmuesc cu țipete stridente anunțînd îndepărtata primejdie ce călătorește pe creste.

Iubitorii de furtună, cenușii ca și talazurile și pătați de spuma ce o nasc frămîntările, ei singuri nu mai au hodină acum cînd obloanele toate pe la case sunt închise și fantasticul fum se risipește despletit de pe marginea ogeagurilor, înfrățindu-se cu negurile ridicate din abisuri.

Abătut de funebre gânduri, cu albele foi dinainte, eu mi-am întrerupt poemul început în care am încercat să-mi încheg visurile mele născute din furtună și, fără să vreau, mi-am lipit fruntea de geamuri, privind nebunele arabescuri ce le scriu aripele.

Credeam în visurile mele și, necăutînd decît în adîncul sufletului meu omenesc, care e un abis ca și adîncul mării, îmi aruncam imaginile și le făceam să joace, îmi întindeam aripele fantaziei între cer și mare, între liniștea de sus și furtuna de jos, ca și pescărușii, și mă îmbătam de voluptatea zborului, de primejdia ce o simțeam pitită după

creste de marele suflu potrivit ce mă pîndea de sub curba oricărui val.

În cenușul zbor, mai alb ca toți ceilalți, ca o închegare de spumă sau ca o bucată imaculată de zăpadă, din tot nebunul stol, unul singur se avînta mai sus, precum tot el știa să se lase mai bine furat de fluidul element în adîncuri, ca să răsară pe vîrfurile unei creste, ca și cum ar fi fost reînsuflețit și dus de voia valurilor, ca apoi să se ridice ca o săgeată într-un praf de stropi argintii, urmărit de toate cenușiile aripi.

Albe erau filele mele rămase pe masă ca și dînsul, și, nu știu pentru ce, nu puteam să mă liniștesc purtîndu-mi ochii de la dînsul la ele, precum nu știu de ce acea pasăre, simțind parcă adîncul gîndurilor mele, se răzlețea din cînd în cînd de stol și fulgerătoare venea cu aripa ei albă să treacă pe dinaintea geamului meu, ca apoi să se piardă din nou în furtună.

Spre neguri zbura pierzîndu-se pasărea, ca să apară din nou, mergînd parcă pe valuri, ca o foaie de hîrtie albă luată și clătinată de uragan filfiu în aer, departe de stol se răzlețea, ca apoi să revie ca o săgeată, capricioase tumbe făcea în aer ca și cum ar fi vrut să-și arate virtuozitatea, sfidătoare trecea deasupra stîncilor ascuțite, căutînd primejdia și pierrea din nou într-o bătaie de aripă.

Și în acest timp, furtuna creștea, aducînd negrele catifele ale nopții pe valuri, purpurii lumini se aprindeau licărind pe sub obloane, arătînd parcă spaima de întunecul ce avea să vie.

Strînși desigur în jurul meselor familiare, sub alba lumină a lămpilor prietenoase, cei ce își dau seama că viața este așa cum este, căutau să-și alunge întunericul din suflet și să puie oleacă de lumină față de multul întunec ce are să vie pe valuri.

Om sunt ca și cei mulți. În minutul acela însă cu pescărușul iubitor de furtună am fost frate și neavînd aripi să

zbor, nici destulă energie să mă înalț și să mă pierd în furtună ca dînsul, deschizîndu-mi fereastra spre larg, mi-am luat albele file și le-am dat drumul în uragan.

Și albele file au pornit, s-au dus filfiind, marginea creștelor au ras-o și mai sus s-au înălțat, ajungînd albul pescăruș și amestecîndu-se cu dînsul în furtună.

4 april 1912

(Grădina Hesperidelor, nr. 1—2, 1912, p. 1—3)

TOVARAȘII...

Din ARCA LUI NOE

Era odată un doctor, o trăsură veche, doi cai fără culoare hotărîtă și un vizitiu bătrîn... Zic așa, pentru că sunt anumite ființe pe care nu ți le poți închipui decît ca o pluralitate. Ei singuri nu există, pentru că cer o întregire, ei trebuie să se îngemăneze ca să poată fi, trebuie să-și întovărășească pe alții ca să fie siguri că sunt cineva.

Era deci un doctor, plus toate derivatele lui, și ei de douăzeci de ani stăpîneau un oraș.

La anumite ceasuri, se trezeau cu toții, privind prin opt ochi somnoroși lumina, tot atîtea fălci se deschideau formînd un uriaș căscat, diferite combustibile înghițeau fiecare și apoi ciudata mașină alcătuită se punea în mișcare. Cînd începuseră tovarășia asta nu erau ca astăzi; doctorul era brun, vizitiul blond, iar bidiviii suri, și uitam să spun că și adecvata trăsură la care erau înhămați cu toții, pe vremea ceea, era solidă, strălucitoare și juca ușoară și legănată pe cele mai flexibile arcuri ce se pot visa.

Și cum erau deosebiți la înfățișare, tot astfel erau și la suflet, când pentru întâia dată zveltul bici, cu șfichiul lui sonor de mătase, înflorit ca un canaf de spumă, vestise cetățenilor pașnicului oraș că le-a sosit un nou emul al lui Hipocrat.

Guraliv și vesel era cel ce ținea locul de cinste pe perinele moi ale trăsurei, ca unul ce nu avea încă nici un cadavru pe conștiință, nici un avort la pasivul lui, nici o epidemie rău combătută care să-i mustre cugetul. O vervă necurmată îl făcea în exuberanța lui tinerească să cugete la fiecă pas cu bunăvoință despre oameni și despre lucruri.

Saluturi respectuoase de moștenitori nu-l întâmpinaseră încă, marșurile funebre ce întovărășesc de obicei răposaii n-aveau de ce să-l turbure și cum neagra culoare a doliului era încă pentru el ca și orișice altă culoare, nu putea înțelege cum cel ce-i masca de-a pururi orizontul ca un paravan și din a cărui ființă nu vedea decît partea pe care o întoarce omul când e supărat, poate sta așa mut, filozof și nepăsător la nenumăratele aspecte ale vieții asupra cărora el îi atrăgea luare-aminte...

Blondul vizitiu din înălțimea lui găsea, se vede, însă, mai demnă de luare-aminte tovărășia celor ce-l precedau decît a celui dindărătul lui. Era și firesc dealtfel să fie o legătură mai apropiată, căci, ca unul ce ținea hăturile în mînă, nu putea fi decît o prelungire o dobitoacelor...

Albele cvatrupede și ele aveau pe atunci o personalitate destul de fățișă, și greu se puneau la pas, neînțelegînd încă sfînta problemă a tovărășiei și nefiînd destul de precoci, sau încercați, ca să știe că în unire stă puterea.

Erau simpatici oricum, așa, cu toții, și vechiul oraș cu căsuțele lui strînse, una lîngă alta, sub streșinele cărora se aciuiază atît de puține bucurii și așa de mari dureri, căuta să se deprindă parcă, zicîndu-și : Și noi am avut un ieri, am strălucit frumoase și nouă la soare, am găsit alătura pe altele mai vechi decît noi, dar anii mulți,

zăpezile și soarele ne-au prefăcut una și ne-au dat aproape aceeași față, streșinile noastre acum picură aceleași lacrimi și ferestrele deschise spre drum privesc aceeași viață...

Drumul printre ele, ca un riu liniștit, curgea drept, cotea, se umplea de umbre pe unde-și întindeau pomii frunzarele deasupra zăplazelor, se lumina din nou mai încolo, se revărsa într-o piață și apoi își relua cursul în linii drepte sau zigzaguri, ca să ducă aceiași trecători o bucată de vreme, să-i schimbe la față apoi, să le îngreueze pasul, să-i ducă pînă la o poartă de unde nu se mai întoarce nimeni înapoi și să izvorască mereu alții..

Și pe cursul acesta au trecut și ei, doctorul, trăsura, vizitiul și caii ; s-au oprit azi aci, sub umbrarul unor pomi a adăstat trăsura, vioi a sunat un clopoțel, din ce în ce mai grăbit a înnegrit Hipocratul o rețetă, și riul alb al drumului l-a oprit la altă casă, de unde l-a luat și l-a mînat aiurea spre alte dureri, ca să-l readucă iarăși de-a lungul zilelor și al anilor sub aceleași streșini ca să imprăstie o fărămitură de nădejde cu cîteva slove negre ori cu o vorbă îngăimată în pripă.

Suri fusese caii, brun stăpînul, blond vizitiul și chipeșă trăsura ; liniștitele case însă care-și aduceau aminte și aveau acuma aproape toate aceeași față priveau cu duioșie la pluralitatea aceasta ce începea și ea încet-încet să se identifice după atîta vreme. Grămadă curseseră anii, neagra estompă a morței îndoliase multe case, epidemii nenumărate dăruise moșteniri neașteptate, mii de rețete semnase acuma mîna celui ce acum douăzeci de ani nu-și pusese încă iscălitura sub nici un decret de moarte...

Ca o pacientă rău îngrijită ce nu mai are nici o nădejde de scăpare, gemea acum trăsura, pe arcurile ei oboșite ; tăcut, îngîndurat și fără vervă, privea cel de pe perinile ce-și pierdea cîlții la paravanul viu ce-i acoperea ori-

zontul de atita vreme ; nepăsător și hursuz cel ce stăpînea poziția cea mai înaltă mîna bieteile cvatrupede, care înțeleseseră, în sfîrșit, ce însemnează a merge în unire și de a-și mișca în cadență pasul...

Al lor era orașul de mult, precum și ei ai orașului. Din moarte și din viață se urzise trecutul, din mii și mii de rețete, puse una peste alta, crescuse păturile zilelor, și casele aveau acum toate aceeași poveste, care începea așa :

Era odată un doctor, sau mai bine nu — era odată un doctor, o trăsură veche, doi cai și un vizitiu bătrîn... Cum fuseseră ei înainte nu-și mai aduceau aminte tihnitele case, dar atita știau că acum albi erau caii, bătrîn vizitiul, nins de ani doctorul și că toți treceau înhămați la aceeași veche trăsură, asemuindu-se așa de bine, încît parcă făceau o singură și nedespărțită ființă cu opt ochi ce aveau să se stingă și ei într-o zi, sătuli de atîtea suferințe și nemernicii pe care le-au văzut cît au trăit.

(Ilustrațiunea română, II, nr. 11, noiembrie 1912. Apărută și în Minerva, III, 1074, 12 dec. 1911, p. 3, sub titlul Doctorul, trăsură, vizitiul și caii).

ZI DE SARBATOARE...

Eu credeam că numai pe mine mă întristează nourii și că numai eu sunt trist cînd nu se arată soarele, și nu bănuiam că cele ce mă încunjurau, lucruri ori dihanii, sunt aplecate și ele spre un pesimism ciudat, cînd cerul se întuneacă și e vreme de ploaie.

Găini și rațe, îngîmfați cocoși și claponi cu arcuite pene, pestrițe picherițe, precum și emfatici și irascibili

curcani trăiau într-o deplină frăție în curtea mea, în afară de puținii imaculați porci și alte multe lighioane.

Pe streșeni, lumea celor mai sus cu o treaptă, porumbeii de-a pururi amorezați și în neastîmpăr, schimbînd după plac orizontul cu o bătaie de aripă, nu m-au făcut să cred niciodată că au melancoliile lor, și singurul, poate, care-mi da de bănuît în această republică, al cărei președinte eram de drept, era numai păunul văduv, care, neavînd cui să-și arate strălucirile și podoabele, tînjea și protesta în graiul lui strident de cîte ori avea prilejul să-și arate vrerile.

Soarele, însă, de o bucată de vreme, călătorea, se vede, aiurea și uitase de lumea noastră.

Picuri mari de ploaie cădeau neconținut și tot ce era a'lb purta acum o pată. Lunecînd pe pămîntul hlisos, rațele se clătinau disperate, cu penele ude ; cocoșul părea mai mărunț la trup și nu mai avea parcă trecere în ochii supuselor, lividă era gușa curcanilor ca și cum un început de cangrenă ar fi pus stăpînire pe dînsa, plouate în adevăratul sens al cuvîntului erau găinile — și nu știu cum se făcea că pînă și porcul, care orișicum se găsea în elementul lui cel mai natural, devenise și el melancolic.

Așezat pe căpățiie, lîngă ușa pivniței, singur un butoi, în rotunzimea lui cercuită, părea vesel știind poate că, ori-cît de întunec e afară pe ziua aceasta ploioasă, tot mai întunec trebuie să fie înăuntru, în întunecimile hrubei.

Singur el stătea, cercuit în fier, ca un Prometeu, și nu era trist, căci închidea veselia într-însul. Lichidul roș ce-l avea în pintece îl predispunea la vesele gînduri, într-o perpetuă stare de echilibru, căci el cap, pentru a putea fi amețit, nu are, precum nici pe picioare nu se sprijină. Visa cu beatitudine și cu dispreț la gîntea aceasta pe care apa o adusese la starea aceea de decepționism în care se găsea.

Divinul alcool din el îi dădea toate visurile, soarele ce nu mai lucea pentru nimeni el îl avea lichefiat în sînul lui și deci eclipsă pentru dînsul nu era cu putință.

Ar fi manifestat veselia ce-o resimțea și ar fi împărțășit-o tovarășilor lui de curte, dar gura îi era încătușată de un cep și, așa fiind, își păstra, vrînd-nevrînd, gîndurile pentru el, stînd enigmatic în fața acestei zile fără soare.

Legănate, rațele treceau pe lîngă el, stropindu-l cu noroi; disprețuitor, resfirîndu-și udul evantai îl săgeta păunul; răzînd pămîntul cu o aripă murdară, trecea curcanul; prostite de atîta beatitudine, căutau la el găinile cu ochiul lor mic sub pleoapa lăsată; cenușii și anodine, ca ziua de afară, îi întorceau spatele picherițele, și melancolia mai neagră și mai adîncă urma să domnească peste această republică ce o stăpîneam.

Murdar ca însuși noroiul, porcul, însă, singur era optimist. Cu ritul lui roș, el scurma ici-colo și nu-și pierdea nădejdea; spre soare nu căta, căci îi era indiferent, dar ca unul ce avea spirit de investigație își urma explorațiile pînă ce ajunse în fața butoiului și se opri ca Oedip în fața unei enigme.

Tăcut și filozofic îi făcu ocolul, mirosi îndelung cu ritul lui roz, temeinic își ținu infima coadă întoarsă în semn de întrebare și, apoi, fie prin voință, fie dintr-o imperioasă necesitate, oprit în fața cepului ce era singurul punct reliefat din atîtea rotunzimi, începu să se scarpene.

Cu voluptate, găsindu-și poate o alinare multiplilor paraziti ce trăiau pe socoteala lui, își urmă mișcarea, recidivă cu disperare, urmă cu paroxism, și iată că cepul, oricît era de lemn, pînă la sfîrșit nu rămase insensibil dezmiardărilor ce acest îndrăgostit străin venea să i le manifeste, și, cedînd, ieși ca un pumnal dintr-o rană, într-o explozie de sînge roș, făcîndu-l să se dea cu cîțiva pași înapoi și să privească cu urechile pleoștite la isprava ce făcuse.

Viu însă, generosul sînge ieși gîlgîind din izvor, se împrăștiă pe pămînt, în meandre, alunecă printre surcelele și penele împrăștiate, se despleti în șuvițe și, cu un murmur domolit, se răspîndi în toată curtea, umplînd de miros co-

prinsul și punând în mișcare toată lumea mărunță de aripi, de coarne și de copite, ce tinjea după soare în ziua ceea ploioasă.

Ceva nou se petrecea, în sfârșit ; o fintină abundentă de veselie curgea dezrobită de un rit, un elixir, în care soarele își lichefiase puterea robită în cercuri și doage de fier, izvora cu dărnicie, ca la o nuntă mare a cine știe cărui împărat.

Și atunci, după ce gustă porcul îndelung și lacom, își umflă și curcanul cangrenata gușă ca să soarbă și la fel făcu și plouatul cocoș și multele găini, și tristele și plîngătoare picherițe, precum și tot norodul ce umplea curtea.

Ca în chermesele flamande zugrăvite de Rubens și de Teniers, o veselie uriașă și bizară se dezlănțui, tot soiul de glasuri înțiglate umplură aerul, tot felul de behăituri anormale, de trîmbițări ieșite din gamă, de cotcodăciri neobișnuite, de furioase nechezături se înfrățiră ridicîndu-se în tîmbălău.

Veleități neașteptate se treziră. Aripi ce nu se ridicaseră niciodată de la pămînt năzuiră spre cer, mîndrii ce nu consimțise niciodată să se înjosească se vulgarizau, patricia-nul păun cu egreta lui de pietre scumpe pe creștet fraterniza cu domestica gîntă laolaltă, cocoșul își pierduse tot imperiul și se clătina ca un sultan decrepit în fața cadinelor lui nedumerite.

Cineva ascuns, un spirit glumeț, într-o toană bună, părea că găsisese mijlocul să le suprimе tuturor centrul de gravitate, astfel se cumpăneau cu toții, lunecînd pe pămîntul hlisos, dînd unii peste alții, căzînd și ridicîndu-se, pînă ce într-un tîrziu, ca subț varga unui vrăjitor, adormiră, care încotro pe unde i-a'apucat somnul.

Singur, așezat pe căpățîie, lingă ușa pimniței, butoiul urma să murmure gîlgîindu-și veselia, strecurîndu-și di-vinul elixir în nenumărate meandre și șuvițe, lunecînd

printre surcelele și penele împrăștiate, nepăsător de veselie ce răspîndise și la care singur nu lua parte, ca un filozof pintecos ce era.

(*România ilustrată* IX, 3—4, dec. 1912—ian. 1913. Apărută și în *Minerva*, IV, 1225, 16 mai 1912, p. 2, sub titlul *Kermessa*.)

PRELUDIU

Sunt departe, în mijlocul naturei, unde cleветirile și vorbele rele nu ajung. Liniștea prielnică visurilor și gîndurilor bune mă împresoară, așa că pot să văd limpede în adîncul sufletului meu, să-mi domolesc pornirile, să-mi pun în cumpănă dreaptă simpatiile, să arunc ca un ciurar destoinic bobul ales pentru sămînța rodnică deoparte și netrebnica pleavă nerodnicilor vînturi. Și fiind așa, cînd un apel vine spre mine încrezător că eu, un visător ce nu a urmărit în viața lui decît frumosul, un poet trist ce degustat de viața de toate zilele a căutat să-și creeze o lume imaginară, un fantezist ce s-a îndoit totdeauna de el însuși, fascinat de toate mirajurile, un revoltat ce și-a ironizat singur pornirile-i sentimentale, nu am crezut că pot refuza slabul meu ajutor unei cauze drepte.

Încă din anul trecut mi s-a cerut părerea asupra acestei mișcări și nu am stat în cumpănă a mi-o da cu toată sinceritatea și cu tot cugetul curat. În acel articol explicam felul meu de a gîndi și a crede și ce porniri m-au făcut să semnez acel articol.

Sînt un uvrier al frumosului, și cred că arta le poate înnobila toate. O cugetare cît de adîncă, o idee cît de subtilă, o pornire cît de profund omenească, dacă e spusă fără grija de a fi îmbrăcată frumos, dacă e rostită fără de intuiția

ciudată ce o au unii pentru sonoritatea intimă a cuvintelor, dacă e aruncată în fraze zvirlite la întâmplare, nu-și pot ajunge scopul.

Artistul are la îndemîna lui sufletele, el știe să puie degetul pe struna care va face prin simpatie să vibreze struna altui suflet, el numai poate da culoare suferinții, numai el poate aprinde licăriri de lumină într-o lacrimă.

Dacă sînt în adevăr înzestrat cu unele din aceste calități, voi încerca și, cu note de duioșie ori accente de revoltă, poate voi ajunge să trezesc simpatii care dorm latente, să fac multor din contemporanii mei să le pară rău de pornirile lor barbare și de multe ori antropofage.

Acum vor părea ciudate, poate, toate acestea, precum pare ciudat celui ce călătorește pe o mare furtunoasă și vede că suprafața nu e decît un zbucium imens de talazuri. Val cu val se ridică, săpînd prăpăstii adînci, zbuciumul pune cununi de spumă pe fiecare creștet, fiecare strop ce clădește un val poartă o lume aparte în el, dar toate se înfrățesc și fac puterea imensă a mării, toate sfîrșesc prin a se liniști însă și se nivelează, și, goană de valuri obosite împingîndu-se unul pe altul, merg toate către același orizont, ca să vadă răsărind soarele.

Acel mîine va veni însă, și călătorul ce am fost eu și am căutat să văd răsăritul de soare spre care gonesc valurile înaintea altora va atinge țărnul morții odată precum îl atinge orișice val pe care îl mină imensa curbă a mării. Stropii însă se vor împrăștia la atingerea acestui val obosit și vor stropi fața acelor ce se vor pleca peste adîncul acesta zbuciumat și, prelingîndu-se de-a lungul feței, vor ajunge la marginea gurii celor mulți cari vor înțelege, în sfîrșit, că gustul acestor lacrimi sărate sînt gemene cu lacrimile lor și că deci cu toții trebuie să fim de aceeași obîrșie.

Acestea le scriu ca introducere la articolele mele, departe de larma vieții, gata să ridic orice pavăză și să înlătur orice turpitudini.

Dacă am dușmăanii personale și dacă urăsc potrivnicul cu toată înverșunarea, iubesc pe aproapele în fața naturii cu care m-am deprins să mă împărtășesc și în fiecare om simt un frate, precum firul de iarbă simte alături un alt fir de iarbă care odrăște în fiecare primăvară, luptă, își face evoluția fatală anotimpurilor și-ajunge apoteoza și moare când devine netrebnic.

(*Infrățirea* I, 15, 12 mai 1913, p. 1.)

O AMINTIRE DESPRE VERDI

Sunt puțini fericiți, căroră soarta le îngăduie să intre, fiind vii încă, în Panteonul nemuririi.

Gloria are capriciile ei și cheamă, făgăduitoare ca o femeie, suride vicleană, momește și pierde pe cei mai mulți, pe cei ce n-au fost destul de stăruitori și n-au știut să prindă ceasul potrivit ca să și-o însușească.

Ea aprinde însă licăriri de luceafăr în ochii celor aleși și transfigurează pe cei ce s-au lăsat sărutați de ea.

Între fericiții aceștia a fost și Giuseppe Verdi, și fiind dat că acum se serbează centenarul lui, voi adăoga și cu o amintire personală.

Eram la Roma, prin 1892, mi se pare, și mă reintorceam spre casa mea din Lațiuul vechi, într-o seară târziu. Pe străzi, afișe mari colorate, anunțau reprezentația lui *Fals-taff*, ultima operă a bătrînului maestru. Cum o lume neobișnuită forfotea pretutindeni la acea oră și glasuri vesele urcau, m-am apropiat de un grup și am întrebat cărei întimplări se datorește mișcarea aceasta spontană și am aflat că lumea aștepta venirea lui Verdi, care fusese proclamat cetățean al Romei. Una cu șuvoiul acesta tulbur, am uitat de casă și m-am lăsat dus pînă în apropierea teatrului,

unde la un moment dat m-am găsit blocat și n-am mai putut înainta.

Nerăbdătoare glasurile reîncepură vocalizînd crîmpeie din noua operă ; glume și interpelări violente pentru ocuparea întîiului rînd nășteau, porunci aspre pentru potolirea tumultului trecură peste mulțime, dar neastîmpărata gloată își urma murmurul, fiecare trăindu-și dinainte clipa fericită cînd vor vedea pe bătrînul mag, ce i-a învățat într-adevăr să cînte și le-a pus de atîtea ori lacrimi de duioșie în ochi și atîta miere pe suflet.

Și minuta aceea fericită a venit și ea, în sfîrșit. Pe strada întunecată aproape, cîteva puncte slabe de lumină au lucit, s-au adunat tremurătoare la un loc, au devenit nenumărate și, plecîndu-se spre partea de unde bătea vîntul, au apărut deodată. Un cor urzit din mii de glasuri a sunat și el, și într-o trăsură veche, acoperită toată de flori, un om bătrîn cu părul și barba albă, o apariție de omăt în care ochii luceau negri ca două bucăți de cărbune, a trecut la cîteva pași de mine.

Luminele acelea licăritoare și nenumărate, pe cari le înviora ori le stîngea vîntul, erau o retragere cu torțe sui-generis, improvizată din chibrituri de ceară, din chibriturile acelea pe cari vînzătorii ambulanți le vînd la toate colțurile străzilor, îmbiîndu-te cu glăsul lor sonor :

*Cento cerini un soldo*¹.

Era dar o manifestație a *cento cerini un soldo*, fiecare își avea cutioara lui și aprindea rînd pe rînd chibriturile ținîndu-le sus, torțe minuscule, aprinse pentru o glorie uriașă. Ai fi spus o migrațiune de licurici ce merg să apoteozeze un luceafăr, șerpuitorul drum al robilor coborît întru întîmpinarea lui Dumnezeu.

Cel ce dezrobise atîtea zvonuri însă și le dăduse drumul în lume, magul făcut din vibrații și unde sonore, așa cum s-a îngropat între flori, adăpostit sub pălăria lui uriașă, cu

¹ O sută de chibrituri la un ban (it.)

o batistă de mătase legat la gît, cu cele două puncte negre neclintite, ca două note pline ce i-ar fi adormit în ochi, privea la riul tulbur stropit de lumini fără să-l vadă parcă, privea mai departe, dincolo de lume, ca și cum ar fi fost deprins cu extazul pămîntesc și aștepta să vadă altceva, ce nu văzuse încă, aceea ce nu se poate vedea, desigur, decît după moarte...

Și a doua zi, l-am văzut iarăși. Era altă sărbătoare în grădina Pincio, unde brazii și chiparoșii nu se vestejesc niciodată, iar gloriile sunt reîmprospătate în toate anotimpurile.

În această grădină-panteon, unde toate gloriile Italiei și ale Romei vechi își au busturile lor, consiliul municipal găsise de cuviință să înalțe un bust de marmoră și celui ce nu devenise o glorie postumă și al cărui cap nu cunoscuse încă mîna sacrilege care să-i fi aplicat inevitabila mască de plastilină.

Tot ce era oficial îndolia de astă dată luminele, rozetele și decorațiile iluștrilor rivalizau cu sculpirile florilor și ale fluturilor, pietrele scumpe și juvaerurile atîrnau la gîtul și urechile matroanelor.

Și omul de zăpadă, cu pătrunzătorii lui ochi de diamant negru în cari ridea soarele, viul între morți fu pus față în față cu tizul lui din marmoră făcut. Un zîmbet trecu sub mustățile bătrînului compozitor, piatra însă a rămas rece și nu a răspuns maestrului. Cîteva discursuri își despletiră spiralele, un cor de glasuri armonioase ca de serafimi se înalță după o perdea de chiparoși, un miros puternic de roze ce mor lăsate pe ramuri aburi, și apoteozarea era terminată.

Cel făcut din vibrații și unde sonore a sfîrșit într-o zi de a mai vibra și s-a dus ca un sunet din lume, cetățeanul Romei însă a rămas acolo unde copacii sunt veșnic verzi și florile nu mor niciodată.

Acolo l-am revăzut într-o altă călătorie a mea, printre marmorele eterne, scriind o umbră violetă pe pământ, o umbră ce nu se va mai șterge niciodată cît timp soarele va mai răsări și vor mai răsuna mandoline și ghitare.

(*Flacăra*, II, 52, 12 oct. 1913, p. 411).

FIGURI DISPĂRUTE. IORGU JUVARA

Mergeam încet după dricul, încărcat de coroane, ce se legăna, și mă gîndeam la cel ce-mi fusese prieten. În ziua clară și luminoasă, umbra carului funebru își scria încă o dată pe drum aparența mai îndulcită parcă, mai stinsă, imaterializată aproape. Părerile de rău se frîngeau în vorbe, șoaptele în lacrimi ce se scurgeau printre gene și alunecau de-a lungul obrazilor și o jale, într-adevăr mai adîncă, mai amară și mai comunicativă nu mi-a fost dat niciodată să resimt.

Cel ce plecase dintre noi iubea viața cu patimă, o adora aproape, o trăia cu toate simțurile lui. Aspectele diverse ce i le desfășura Capitala îl bucurau ca pe un copil și nu cred să fi fost cineva care să nu fi cunoscut silueta lui originală. Un vast sombrero, de sub care scăpau pletele blonde, îi acoperea totdeauna creștetul. O lavalieră în *crêpe de Chine*, ca un fluture de doliu, îi flutura veșnic pe piept.

O statură de uriaș sprijinea parcă zidul de care se răzima; și ochii lui albaștri și bruni de copil rîdeau de bucurie privind veșnicul șivoi ce se scurgea pe Calea Victoriei. Uriașul acesta, care acum părea un personaj scăpat din *La Ronde de nuit* a lui Rembrandt, cînd l-am cunoscut întîi era subțirel și zvelt ca un Adonis. Grijile și nevoile vieții nu-l făcuseră încă un funcționar și nici unul dintre

acei ce l-au cunoscut pe atunci n-ar fi crezut că activitatea lui se va mărgini, mai târziu, în umbra unui minister, să fie șef al comerțului român.

El era sufletul tuturor mișcărilor studentești de pe atunci, și verva-i nesecată însușește și umplea de bucurie întrunirile ce se țineau la Café Voltaire, unde tinerii oratori, ce se pregăteau pentru mai târziu, răspundeau la numele de Ion G. Duca, Ion Păucescu și mulți alții. Calitățile de orator propriu-zis, care i s-au atribuit de toți, el nu le avea însă. Ceea ce avea cu drept cuvânt era într-adevăr un dar unic de a povesti. Cea mai mică întâmplare, cea mai banală știre, un fapt divers oarecare luau, trecute prin gura lui, proporții absolut neașteptate, și e sigur că dacă omul acesta ar fi avut răbdare să însemne tot ce povestea, ar fi putut deveni un scriitor de seamă. Capricioasele cuvinte, în jocul lor nebun, atunci când pe o față albă de masă domnește nerânduiala ceasurilor târzii, își au alt farmec, desigur, alt avânt, altă scăpărare decît atunci cînd sunt încredințate unei file albe de hirtie.

Fantezia zboară și se înapoiază ațîțată de un cuvînt sau de o replică, gonește nebună, biciuită de dorul de a plăcea, se aprinde la văpaia ochilor ce privesc în ochii tăi și ascultă, ondulează și tirăște fără voie oriunde vrea să te ducă povestitorul. Și el avea farmecul acesta nedescris ; spunea fel de fel de întâmplări cu o jovialitate și o vervă de meridional, cu o bucurie de uriaș care ridea ca un copil, cu un suflet bun de om care nu știe să privească decît partea fericită din viață și să lase ce ar putea întrista și aduce norii negri ai grijii pe frunte, pentru mai târziu cînd vor veni anii bătrîni.

El trăia din viața mulțimei și mai cu seamă al acelei de la orașe. Făcea parte din roiul acela ciudat care trăia în alte vremuri la Paris, înainte de a se cunoaște automobilele și aeroplanele, ducîndu-și aproape toată viața între zidurile închise ale bulevardelor. Pentru el, lumea din afară nu mai exista, adevărata natură, ce reîntinerește veș-

nic dincolo de zidurile caselor uriașe, nu avea ființă. Dramele, comediile și toate întâmplările diverse ce le face și le desface viața neconținut erau în șivoiul multicolor ce-l mină trotuarele.

Tot viață e și aici și dincolo, tot astfel înfloresc copacii și florile și aici și aiurea, precum pretutindeni te pîndește moartea, oriunde te-ai duce. La ce dar să te miști și să cauți priveliști noi, cînd viața se primenește pretutindeni și stă să o iubești ca dînsul.

Și acum, mergînd după dricul negru laolaltă cu prietenii care l-au iubit, mă gîndesc cu păreri de rău că, după ce ne vom stinge și noi, din viața aceasta nu va mai rămîne nimic. Atîta vervă, spirit și vorbe aruncate în vînt, care se vor uita ca mîine, o siluetă cunoscută mai puțin pe străzile Capitalei — și atîta tot.

Uriășul cu bucle blonde ce scăpau de sub vastul sombrero, cu lavaliera de crep, ce bătea din aripi pe pieptul lui ca un fluture de doliu, s-a dus aiurea de acum, și multele mîini, ce se întindeau spre el oprite în cale ca să-i strîngă mîna prietenoasă, nu se vor mai întinde, precum nici multele capete ce se întorceau cu bucurie ca să-l privească nu se vor mai întoarce — căci așa e făcută viața — din putine regrete, arare înduioșări și multă uitare.

(*Flacăra*, III, 3, 2 noiem. 1913, p. 28).

SUMAR

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XXIII
<i>Notă asupra ediției</i>	XLVII

DIN VOLUME

Fantome

Mama	3
Ex-voto	5
Fantome	18
Garda imperială	21
Altă poveste	25
Reveria unei statui	30
De vorbă cu un afiș	33
Ceasornicul bunicii	36
Mihail Kogălniceanu	39
A. D. Holban	42
Revistă nocturnă	46
Tata	49
Țigani	52
Fata din dafin	55
Epilog	58

OGLINDA FERMECATĂ

Fantazii

Oglinda fermecată	61
Fluturul morții	65
Culegătorul de stele căzătoare	71
Cedrul	76
Hefaistos	79
Jertfa	82
Spovedania unui orb	86
Gherghina	89
Vasul-fantomă	91
Sonata lunii	93

POVEȘTEA CELOR NECĂJIȚI

Fantazii și portrete

Povestea celor necăjiți	97
Puteri ascunse	101
Întiul volum	104
Tinereță	105
Calvarul florilor	109
Pe un volum de Charles Perrault	111
Oscar Wilde	114
Aducerile-aminte...	117
Pelerinul pasionat	121

TRIUMFUL VIEȚII

Fantazii și portrete

Triumful vieții	126
Convalescentul	128
Din viața sfinților	131
Trecînd prin Luvru	135
Alaiul vechiturilor	139

Nicolae Iorga	142
Prinosul unui iconoclast	148
Ultimele pagini	151

STELUȚA

Fantazii și paradoxe

Steluța	154
Într-un amurg de toamnă	157
Numărul 27	159
Pe un volum ce nu se mai citește	161
Mafia	165
Arivistul	168
Privind o sferă terestră	171
Ô primăvară la Roma	175
Două glasuri	177

DIN PERIODICE

În expoziția lui Verona	183
Cîntece	186
Statuia lui Cuza-Vodă	183
Represiune pentru represiune	190
Pe un volum al lui E. Gîrleanu	193
La fîntina Medicilor	196
„Sunt lacrimae rerum“	199
Moartea babacului	202
Domnu' Hube	206
Dușmanul mașinismului	209
După reprezentarea lui Camoëns	212
Dantura	215
Omul care s-a pierdut pe sine	218
Retorul	221
Hipparc și Didona	225
Agora modernă	233

Coco	238
O victimă a lui Gutenberg	244
Arca lui Noe	249
Clarnet	256
Lui Octavian Goga	259
Reflecțiile unui respins	262
Rochia bunicei	264
Divanul	269
În furtună...	273
Tovarășii...	275
Zi de sărbătoare...	278
Preludiu	282
O amintire despre Verdi	284
Figuri dispărute. Iorgu Juvara	287

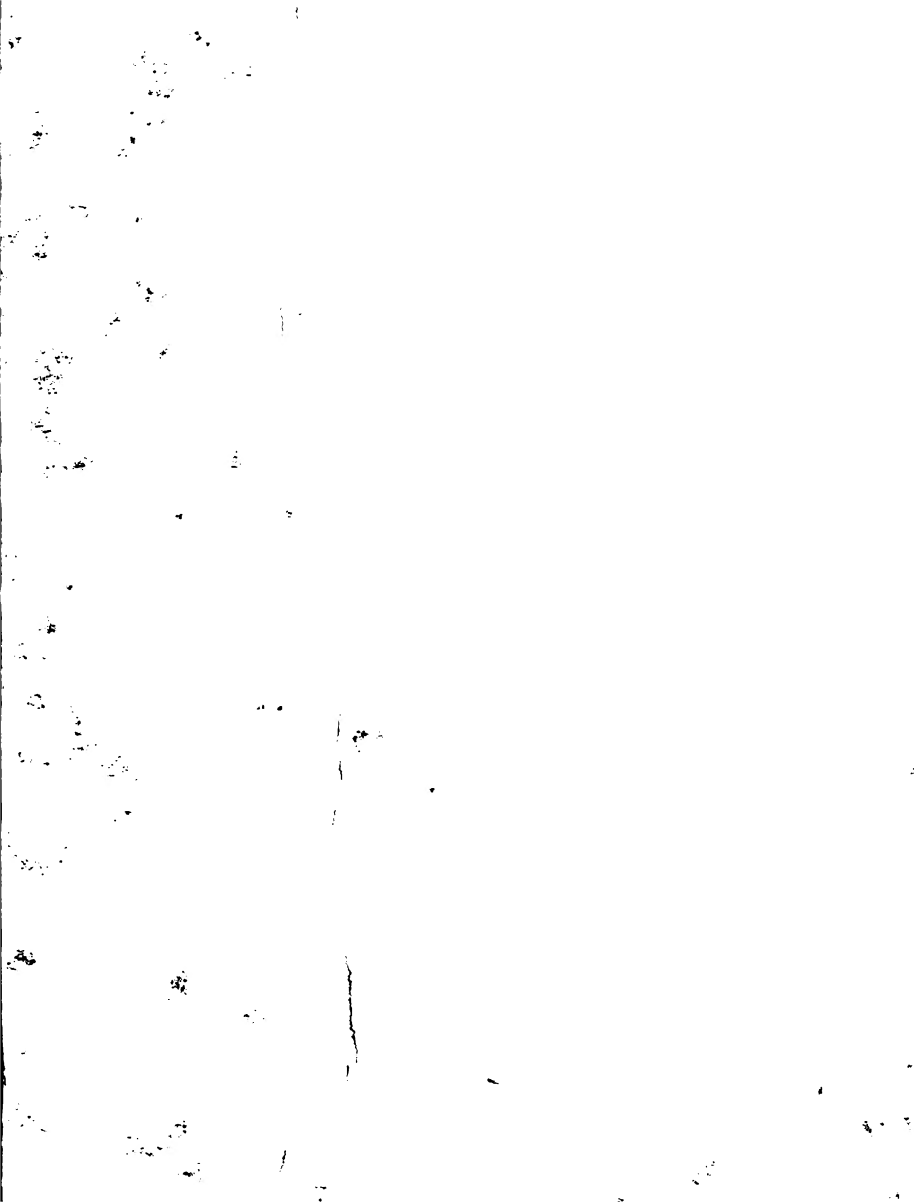
int

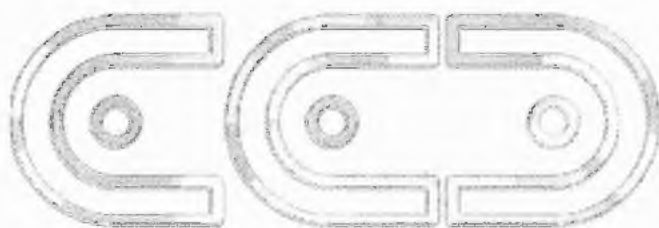
Lector : MARIA SIMIONESCU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 20.IX.1975. Tiraj 20 090 ex. Broșate
18 090 ex. Legate $\frac{1}{2}$ 2 000 ex. Coli ed. 16,51.
Coli tipar 10,75.

Combinatul Poligrafic „Casa Științei”,
Piața Științei nr. 1 — București,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 50 407

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

